

**Міністерство освіти і науки України
Львівський інститут економіки і туризму**

**ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ
ПАМ'ЯТКИ ПРИКАРПАТТЯ ТА
КАРПАТ – ВАЖЛИВІ ОБ'ЄКТИ В
РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ**

*Збірник матеріалів
III Всеукраїнської науково-практичної конференції
(Львів, 27 березня 2015 р.)*

Львів-2015

**Міністерство освіти і науки України
Львівський інститут економіки і туризму**

ББК 63.3 (4УКР)я43

Історико-культурні пам'ятки Прикарпаття та Карпат – важливі об'єкти в розвитку туризму: [Текст]: зб. матер. III Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 27 березня 2015 р.) / Міністерство освіти і науки України, Львівський інститут економіки і туризму. – Львів: ЛІЕТ, 2015. – 320 с.

*Рекомендовано до друку
Вченого радою Львівського інституту економіки і туризму*

У Збірнику матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції пропонуються інноваційні наукові розробки, методи, методичні прийоми, підходи в справі теоретичної і практичної організації туризму, висвітлюються важливі й актуальні питання стану, перспектив розвитку туристичної індустрії на Прикарпатті та в гірських районах Карпат, на базі національної та світової історико-культурної спадщини.

Для наукових, науково-педагогічних працівників, фахівців в галузі туризму, спірантів і студентів.

ОРГАНІЗATORI KONFERENCEI:

- Львівський інститут економіки і туризму;
- Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
- Департамент Міжнародного співробітництва та туризму Львівської обласної державної адміністрації.

УПОРЯДНИКИ:

Бочан I.O. – голова оргкомітету, ректор, д.е.н., професор;
Берест Р.Я. – відповідальний редактор, д.і.н., професор;
Бегей О.І., Анісімович-Шевчук О.З., Кім Г.О. – редагування, коректура
Матеріали подано в авторській інтерпретації.

©Автори статей, 2015

ISBN 978-966-24-1 ©Львівський інститут економіки і туризму, 2015

ЗМІСТ

Наталя ПАНЬКІВ	
ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕНЬ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ПАМ'ЯТОК ПРИКАРПАТТЯ В ТУРИЗМІ	6
Роман БЕРЕСТ	
ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ВИКОНАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ТЕМИ “ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ, СВІТОВОЇ І ВІТЧИЗНЯНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ЇХ РЕЗУЛЬТАТІВ В ТУРИЗМІ”, ЗДОБУТІ В 2014 р.	15
Михайло КРІЛЬ	
ДОБРОМИЛЬ ЯК ВАЖЛИВИЙ ОЗДОРОВЧО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ РЕСУРС УКРАЇНИ	23
Роман БЕРЕСТ	
НАЙДАВНІШІ МУЗЕЇ ЛЬВОВА: ОССОЛІНЕУМ – МУЗЕЙ ЛЮБОМИРСЬКИХ.....	33
Світлана МУРАВСЬКА	
МУЗЕЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА ТЕРЕНАХ ПРИКАРПАТТЯ І КАРПАТ ЯК ТУРИСТИЧНІ ОБ'ЄКТИ	46
Руслан КОТЕНКО	
ВПЛИВ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ ГРУПИ ФАКТОРІВ НА РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНО-ЕКСКУРСІЙНОЇ СПРАВИ НА ПРИКАРПАТТІ У 1970–80-Х РР. ХХ СТ.	51
Валентина КУХАР	
„СТАНІСЛАВІВСЬКА ТРІЙЦЯ” – САМОБУТНІЙ ФЕНОМЕН ПОСТМОДЕРНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ	57
Володимир КЛАПЧУК, Михайло КЛАПЧУК	
КУРОРТИ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ ДО ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ...63	
Галина КОЗАК	
СЕЛО ГРУШІВ – МІСЦЕ ПАЛОМНИЦТВА НА ДРОГОБИЧЧИНІ ..71	
Галина МАРТИНИШИН	
ЗАМОК У СЕЛИЩІ ЧЕРНЕЛИЦЯ: ІСТОРІЯ ТА СУЧASNІСТЬ.....85	
Оксана БЕГЕЙ, Олена ТУР	
ПЕРСПЕКТИВИ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗMU В М. ГОРОДОК ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	89
Юлія ДУРБАК	
ТОВАРИСТВО “ПРОСВІТА” В ГОРОДКУ В 1909-1939 РР.96	
Ірина ФРАНКІВ	
ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА СІЛ ПОВІТНЕ, УГРИ ТА ПІДЗВІРИНЕЦЬ ГОРОДОЦЬКОГО РАЙОНУ, ЯК РЕСУРС ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ	103

Григорій САВЧУК	
БЕЛЗЬКЕ КНЯЗІВСТВО МАЗОВЕЦЬКОЇ ДИНАСТІЇ	
1388–1462 рр.	114
Ігор БЕРЕСТ	
КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІЙ РОЗВИТОК ПРОФСПІЛОК СХІДНОЇ	
ГАЛИЧИНІ КІНЦЯ XIX – ПОЧ. ХХ СТОЛІТЬ	119
Оксана СТОКОЛОС-ВОРОНЧУК, Каріне ПАРІЙЧУК	
КОМАРНО ЯК ТУРИСТИЧНИЙ ОБ'ЄКТ:	
ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	124
Мирослава ЮНКО	
ВИДАТНІ ПОСТАТІ САМБІРЩИНИ: ПАМ'ЯТНИКИ Т А	
ПАМ'ЯТНІ МІСЦЯ ЯК ОБ'ЄКТИ ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ	131
Вікторія ДИМОЧКІНА	
ПАМ'ЯТНИКИ МОНУМЕНТАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА	
ПУСТОМИТИВЩИНИ	141
Михайло ПАСІЧНИК	
СУЧASNІ ПОГЛЯДИ НА СТРУКТУРУ НАУКИ ПРО	
ДОКУМЕНТ	147
Юрій ЗІНЬКО, Марта МАЛЬСЬКА,	
Михайло РУТИНСЬКИЙ	
СКЕЛЬНІ САКРАЛЬНІ ОБ'ЄКТИ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ ЯК	
ТУРИСТИЧНІ АТРАКЦІЇ	162
Василь ГУЛАЙ, Наталія КОЛЕСНИЦЬКА	
БРЕЙДИНГ ТЕРИТОРІЙ ЯК ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ	
РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ	167
Юрій СТЕЦІК	
БІОГРАМІ ВАСИЛІАНСЬКОГО ЧЕРНЕЦТ – ЯК ДЖЕРЕЛО	
РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ (за матеріалами звіту про персональні	
Дані ченців Щеплотського монастиря від 12.08.1783 р.)	176
Ольга АНІСІМОВИЧ-ШЕВЧУК	
ОСЕРЕДКИ ЧЕРНЕЦТВА МОСТИЩИНИ: ІСТОРІЯ ТА	
МОЖЛИВІСТЬ ЇЇ ЗАЛУЧЕННЯ У ТУРИЗМ	191
Василь ГУЛАЙ, Ірина РІЙ	
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ	
РОЗВИТКУ ПОТЕНЦІАЛУ ПЕРЕМИШЛЯНСЬКОГО РАЙОНУ	
ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	210
Наталя ГНАТЮК	
ЕТНОПІЗНАВАЛЬНИЙ МАРШРУТ “ГУЦУЛЬЩИНА	
САКРАЛЬНА” ЯК ОДНА З ФОРМ В РОЗВИТКУ РЕЛІГІЙНОГО	
ТУРИЗМУ НА ЯРЕМЧАНЩИНІ	215

Ірина ХИМКА	
СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ У ТУРИЗМІ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ПАМ'ЯТОК МОСТИСЬКОГО РАЙОНУ	221
Василь ЛАБА	
ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ПАМ'ЯТКИ ЖИДАЧІВЩИНИ (СПРОБА ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКСКУРСІЙНОГО МАРШРУТУ)	233
Василь ГУЛАЙ, Євгенія ЛУЧИНІН	
НОСТАЛЬГІЙНИЙ ТУРИЗМ ЯК ЗАСІБ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ	241
Наталія ЛИСИК	
ПРАВОВЕ РЕГУлювання ОХОРОНИ ІСТОРИКО- КУЛЬТУРНИХ ТУРИСТИЧНИХ РЕСурсів В УКРАЇНІ	251
Любомир БЕЗРУЧКО	
ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ТУРИСТИЧНІ РЕСурсИ ПРИМІСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ М. ЛЬВОВА (НА ПРИКЛАДІ ПУСТОМИТІВСЬКОГО РАЙОНУ)	256
Сергій НІКОЛАЄВ, Олена ВЛАСЮК	
ЗАСТОСУВАННЯ ТЕОРІЇ ГРАФІВ ДЛЯ ЗНАХОДЖЕННЯ ОПТИМАЛЬНИХ ШЛЯХІВ	266
Богдан МАРТИН	
ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ПАМ'ЯТКИ М. МОСТИСЬКА: ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ У ТУРИЗМІ	270
Ірина КУЧИНСЬКА, Юлія ДОРОШ	
СУЧASNІЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГЕРОЇКО- ПАТРІОТИЧНОГО ТУРИЗМУ НА ЛЬВІВЩИНІ	283
ОЛЬГА САВІЦЬКА, НАТАЛІЯ САВІЦЬКА	
ВИБІР ОПТИМАЛЬНОГО МІСЦЯ РОЗТАШУВАННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА	293
Микола ЦІМБАЛЮК, Тетяна ВИХОПЕНЬ, Юлія ОЛЕНЧИН	
ВИШИВАНКА ЯК ЕЛЕМЕНТ КУЛЬТУРИ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ ТА ФОРМИ ВИКОРИСТАННЯ ЇЇ В ТУРИСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	301
Ігор БЕРЕСТ, Юрій НЕСТОР	
ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ТА СПОСОБИ ПРИГОТОВУВАННЯ ЇЖІ ВОЯКІВ УПА	311

УДК 338.482.930.85

Наталя ПАНЬКІВ

Проректор з НРТ

Львівського інституту економіки і туризму, к.б.н

**ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ
ДОСЛІДЖЕНЬ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ПАМ'ЯТОК
ПРИКАРПАТТЯ В ТУРИЗМІ**

Розглядаються перспективи використання результатів досліджень держбюджетної науково-дослідної теми “Дослідження історії, світової і вітчизняної культури та застосування їх результатів в туризмі”, яка виконувалась у Львівському інституті економіки і туризму протягом 2012–2014 рр. За результатами досліджень отримано оригінальні матеріали щодо історико-культурних ресурсів населених пунктів 11 районів Львівщини, які доцільно використати для розвитку туристичної інфраструктури регіону.

Ключові слова: історико-культурні пам'ятки, Прикарпаття, туризм, розвиток туристичної інфраструктури.

Туризм є однією із провідних, високоприбуткових та найбільш динамічних галузей світового господарства. І туризм на Львівщині стрімко інтегрується у світову туристичну індустрію. На Львівщину туристів приваблює неповторне поєднання місцевого колориту та ділової активності. Проте, до недавнього часу подорож до Львівщини асоціювалася в уяві туристів із містом Львовом, замками, горами та курортами.

Але саме територія Львівської області – з її унікальною історико-культурною спадщиною, мистецтвом, лікувально-оздоровчими, водними і ландшафтними ресурсами, самобутніми традиціями та звичаями в поєднанні з вигідним географічним положенням – є чудовою базою для розвитку найрізноманітніших видів і форм туризму та відпочинку.

На території Львівщини налічується понад 4000 пам'яток історії та культури, значна частина яких (понад 2000) зосереджена у Львові – місті світової культурної спадщини ЮНЕСКО, а також у містах Жовкві, Белзі, Бібрці, Золочеві, Жидачеві, Самборі, Дрогобичі.

Великою популярністю серед туристів користуються центри релігійного туризму – Крехівський та Унівський монастири, а

також замкові фортифікації Львівщини – Олеський, Золочівський, Підгорецький, Свірзький замки, які об'єднуються в найпопулярніший туристичний маршрут “Золота підкова Львівщини”.

Львівська область займає одне з визначних місць у державі за наявністю природно-рекреаційних та лікувально-оздоровчих ресурсів. Однак, володіючи великим туристичним потенціалом, у регіоні порівняно слабо розвинена туристична інфраструктура, що не дозволяє істотно збільшити розвиток іноземного туризму та залучати туристів з інших регіонів України. Матеріальна база туризму потребує реконструкції, потрібне істотне розширення мережі туристичних об'єктів та послуг.

З огляду на це упродовж 2012–2014 рр. у Львівському інституті економіки і туризму виконувалась держбюджетна науково-дослідна тема “Дослідження історії, світової і вітчизняної культури та застосування їх результатів в туризмі”.

Загалом, територія дослідження охопила 11 районів Львівщини: Сколівський, Турківський, Стрийський, Самбірський, Старосамбірський, Дрогобицький, Миколаївський, Жидачівський, Пустомитівський, Мостиський, Городоцький, площею майже 12 тисяч квадратних кілометрів, на якій знаходиться 19 міст, 15 селищ міського типу та 922 села.

У процесі виконання польових наукових досліджень було відкрито значну кількість історико-культурних пам'яток, які перебувають за межами теперішніх облікових систем.

Серед них варто відзначити рідкісні та унікальні культові споруди, які колишня радянська влада не визнавала й сприяла активному знищенню або шляхом перетворення їх на господарські склади, майстерні, клуби, ферми (німецькі кірхи – напр., кірха св. Франциска в с. Розлуч, св. Петра і Павла в с. Вовче Турківського р-ну, польські костели – напр., в с. Стара Сіль Старосамбірського р-ну, с. Соколівка Жидачівського р-ну, єврейські синагоги в Турці, Щирці, Бібрці, Стрию та інших населених пунктах).

Досліджено низку печерних порожнин, каплиць, культових вівтарів, печерних храмів, монастирів, келій анахоретів, аскетів, печерників, затворників та інших представників середньовічного чернецтва. Добре збереженими є архайні культові вівтарі біля сіл Воля Велика, Тростянець (Миколаївський р-н); печерні храми біля с. Ілів (Миколаївський р-н) та Розгірче (Стрийський р-н),

одноосібні та общинні келії біля с. Діброва, Луб'яна, Поляна (Миколаївщина) та ін. Крім цього, новітні дані зібрано за результатами обстеження військово-інженерних споруд часів Першої та Другої світових воєн біля м. Миколаїв, сіл Тростянець, Стільсько, Дуброва, Поповичі (Мостищина) та ін.

Відкрито низку досі невідомих цивільних та військових поховань, занедбаних кладовищ тощо. Зокрема, біля смт Щирець на Львівщині відкрито занедбане (густо покрите чагарником, лісовими зарослями тощо) єврейське кладовище, яке налічує кілька тисяч кам'яних надмогильних плит з епіграфічними написами, різними оздобами (вирізьблені квіти, звірі, птахи, плазуни, геометричні фігури і т.д.). Не менший інтерес викликають персоніфіковані (з детальними надписами) та колективні поховання чужоземних вояків (російських, австрійських, польських, німецьких та ін.), наприклад, в с. Ялинкувате на Сколівщині, Чернєве на Мостищчині та ін.

Відкрито досі невідомі пам'ятні знаки. Наприклад, на окраїні містечка Комарно Городоцького р-ну було відкрито велетенський пам'ятник (висота бл. 6 м) XVII ст. із латиномовним написом “Mea Vita, deu Mors” (“Мое життя, твоя смерть”). Його встановили поляки в честь переможної битви над татарами у 1676 р. У контексті сказаного відмітимо унікальний козацький хрест біля с. Дем'я Миколаївського р-ну, на якому частково збереглися літери та датування (АХМ? -164? (8) р.). Ймовірно, що його поставили на місці однієї з досі невідомих битв Богдана Хмельницького в Галичині восени 1648 року. Дослідження в цьому плані зараз ведуться.

Загалом, новітні та надзвичайно вагомі результати дали не лише історичні, але й етнологічні (вивчення етнокультурних особливостей бойків, лемків, гуцулів тощо), архітектурні (відкриття унікальних пам'яток палацового мистецтва в палаці Фредрів-Шептицьких у Рудках, замок Синявських у Старому Селі, Єпископський палац в Оброшино та ін.), археологічні (дослідження фондів колекцій, історії формування музеївих фондів (напр., Музею “Бойківщина” в Самборі, музею “Верховина” в Стрию тощо), спелеологічні (вивчення печерних монастирів, церков, каплиць, одноосібних жител тощо) та інші наукові дослідження, які збагачують національну історико-культурну скарбницю, сприяють широкій та багатогранній популяризації історії українського народу, що складає вагому базу

для розвитку різних видів туризму (культурно-пізнавального, ностальгійного, релігійного та ін.) на всеукраїнському та міжнародному рівнях [1].

Результати проведених наукових досліджень мають величезне значення для майбутнього туристичного розвитку України. Західноукраїнські землі мають тісний зв'язок із багатьма високо розвинутими європейськими державами (Австрія, Італія, Німеччина, Польща, Угорщина, Румунія та ін.). У регіоні сконцентровані численні пам'ятки національних культур польського, австрійського, єврейського, угорського та інших народів.

Варто зауважити, що лише в районі Карпат та Прикарпаття Львівщини знаходиться значне число (понад 50) поселень німецьких колоністів. У багатьох таких населених пунктах збереглися колишні німецькі житла, господарська інфраструктура (дороги, криниці, старі млини, кірхи, божниці тощо), кладовища з пам'ятними знаками, хрестами, скульптурними творіннями, німецькомовними написами.

За результатами наукових досліджень колективом дослідників видано низку публікацій щодо історико-культурних ресурсів населених пунктів районів Львівщини, які доцільно використати для розвитку туристичної інфраструктури області.

Зокрема, Берест Р. Історико-культурна спадщина чернецтва Прикарпаття та методика її наукового дослідження [4]. Методичний посібник; Туристичними шляхами Прикарпаття. Збірник наукових праць та Історико-культурні пам'ятки Прикарпаття та Карпат – важливі об'єкти в розвитку туризму (Зад. Романа Береста) [11].

Монографія Бегеї О.І., Анісімович-Шевчук О.З., Гачан М.І. Монастирі Старосамбірщини: історія та перспективи використання у туризмі. У роботі розкрито маловідомі сторінки унікальної історії чернецтва Прикарпаття (*лише в межах одного району існувало близько 30 монастирів*) та його внесок у розвиток національної освіти, науки, культури, мистецтва, українства. Висвітлено перспективи розвитку туризму оскільки на Старосамбірщині є низка релігійних історико-культурних об'єктів, значимих пам'яток культурної спадщини, численні польські, німецькі та єврейські поховання [2].

Монографія Булик Н. Львівська археологія XIX – початку ХХ століття. У роботі показано шляхи та методи розвитку

археологічної науки, формування музейних колекцій та можливість їх використання в туризмі [7].

Безручко Л.С. Методика оцінки туристичних історико-культурних ресурсів (на прикладі Турківського р-ну Львівської обл.). Навчально-методичний посібник для комплексної оцінки історико-культурної спадщини для потреб туристичної індустрії [3].

Навчальне видання Берест Р., Козак Г. Історія України. Текст лекцій для студентів туристичного профілю [6]; Навчальне видання Берест Р., Безручко Л. Туристичне краєзнавство. Текст лекцій для студентів туристичного профілю [5].

Окрім того, підготовлено чотири путівники:

Козак Г.Ю., Юнко М.М. Самбірщина туристична [9];

Лисик Н.М., Боднарчук М.З. Сколівщина туристична [10];

Франків І.Я. Миколаївщина туристична [12];

Димочкіна В.В. Турківщина туристична [8].

Ці путівники відкривають значні можливості для виконання подібних робіт у інших районах Прикарпаття та Карпат, висвітлюючи для потреб туризму невідомі об'єкти національної та світової історико-культурної спадщини.

Зокрема, матеріали путівника “Сколівщина туристична” можна використати для організації розвитку таких видів туризму як: культурно-познавальний, спортивний, екологічний, гірськолижний, ностальгійний тощо. А також релігійного, оскільки, на території Сколівського району збереглась низка пам'ятників народної дерев'яної архітектури, які можуть стати популярними серед туристів об'єктами архітектурно-історичної спадщини [10].

Недостатньо використовуються туристичні ресурси Турківського району, у якому збережено самобутність та природну цінність гірської території. Особливо привабливими для туристів є виражені гірські хребти: Верховинський Вододільний, Розлуцький, Сянський, Високий Верх. Вершини цих хребтів, окрім чудових краєвидів, є свідками багатьох історичних подій. Багатий район і на джерела мінеральних вод.

Район відзначається великою кількістю природоохоронних територій, які є цінними для розвитку екологічного туризму. Зокрема, Регіональний ландшафтний парк “Надсянський”, який є частиною першого у світі тристороннього біосферного резервату “Східні Карпати” (Україна, Польща, Словаччина).

У межах Турківщини є також потенціал для розвитку релігійного та ностальгійного туризму (42 пам'ятки архітектури, в основному церкви і дзвіниці, які збудовані у бойківському стилі з дерева; велика кількість військових поховань Першої та Другої світових воєн) [8].

У путівнику “Самбірщина туристична” зібрани з різних джерел історичні відомості, які розкривають багатогранну історико-культурну спадщину та туристичний потенціал населених пунктів Самбірського району Львівської області, який розміщений у зоні переходного помірного клімату і належить до трьох кліматичних зон (Верхньо-Дністерська рівнина, Дністровська низовина і Карпатські гори), що суттєво впливають на природні умови, господарську діяльність людей і загалом сприяють туристично-рекреаційній привабливості регіону.

Зазначено, що перспективними для розвитку на Самбірщині є рекреаційний, пізнавальний, релігійний та ностальгійний туризм, оскільки в районі є низка релігійних історико-культурних об'єктів, значимих пам'яток культурної спадщини, численні польські, німецькі та єврейські поховання [9].

“Миколаївщина туристична”. До прикладу, поблизу Миколаєва є унікальне місце – історико-культурний комплекс Стільське городище, яке датують VIII – серединою XI ст. Перші згадки про існування церков – 1651 р. – саме церква в Стільсько.

В околиці с. Дуброва були виявлені рештки культових центрів, що належали слов'янам язичникам ще у VIII–X ст. Тут була столиця Великої (Білої) Хорватії. Площа городища разом з укріпленнями сягала 250 га, що удвічі більше від площи столичного Києва [12].

Важливим для соціально-культурного й економічного розвитку Львівщини є розвиток етнічного туризму.

Доцільно використати як фактор туристичної привабливості Дрогобиччини традиції бондарського ремесла у регіоні. Зокрема, організовувати етнофольклорні фестивалі і свята, пов’язані з бондарством; проводити етнографічно-побутові тури (майстер-класи із застосуванням народних умільців).

Золочівщина здавна славиться своїм історичним минулім, народними промислами, зокрема гончарством. У селах Гавареччина, Шпиколоси й понині круться гончарські круги, де з-під рук гончарів виходять дивовижні речі, які неодноразово були представлені на міжнародних виставках. Ці села є осередком

традиційного народного промислу чорнодимленої Гаварецької кераміки. Окрім того, поблизу села знаходиться “Музей-криївка воїнів УПА”.

Цікавим для туристів є місто Глинняни, в околицях якого розташована відома пізньопалеолітична Глиннянська стоянка. А 1964 року у селі було знайдено великий скарб. У ньому знаходиться біля 1500 монет (датуються між 1558 та 1647 роками), різні речі із срібла та ін.

Доцільно також використовувати відомі персоналії для розвитку туризму. Наприклад, Жовківщина багата не тільки визначними місцями, які пов’язані з історичними подіями, але і з життям і діяльністю видатних людей. Деякі історики, зокрема І.Крип’якевич, вважає, що Богдан Хмельницький народився в Жовкові і в одній з братських шкіл здобув початкову освіту, провів тут дитячі та юнацькі роки.

Окрім того, Жовква відома видатними історико-архітектурними пам’ятками (блізько 55 пам’яток архітектури, в тому числі світового рівня) і має статус Державного історико-архітектурного заповідника.

На території Мостицького району розташована унікальна і єдина у своєму роді в Україні історична пам’ятка часів I світової війни – залишки фортифікаційних оборонних споруд. Адміністрація району планує відкрити на місці фортифікаційних споруд Музей-меморіал.

Увагу туристів також можуть привернути старовинні ікони: у селі Малнів у церкві Св. Параскевії є дорогоцінний іконостас – великий образ Пречистої Діви з Ісусом у колі старозавітних пророків.

Мостищина славиться також відомими особистостями, як Іван Вишенський – знаний полеміст, літературний і громадський діяч; Модест Менцинський – один з найбільш відомих оперних співаків світу та ін.

Мостищину кожного року відвідує більше десятка мільйонів туристів. Адже поруч (с. Шегині) – державний кордон України з Польщею. Тому, необхідно розвивати туристичну інфраструктуру району.

Городоччину можна назвати краєм ставків. В її межах нараховується понад 100 ставків різної величини і різного призначення. У Городоцькому районі є території, які належать до заповідного фонду. Це ландшафтні, ботанічні, гідрологічні

пам'ятки природи і пам'ятки садово-паркового мистецтва. Це сприятиме розвитку зеленого та екотуризму в районі.

Окрім того є Братські могили січових стрільців (м. Комарно, с. Завидовичі, с. Бартатів), Братська могила жертв репресій (м. Комарно) та ін. історичні пам'ятки, що сприяє розвитку пізнавального і ностальгійного туризму.

У смт Великий Любінь знаходиться один із найстаріших в Європі бальнеологічний і кардіологічний курорт, санаторій. Цікавим є новозбудований храм (римо-католицький костел *Богоматері Ченстоховської*, 1932 р.), позаду нього стойть дерев'яна церква Св. Миколая 1854 р. Палац Бруницьких – палац-садиба родини підприємця, нафтового магната, єврея за походженням, Костянтина Бруннера [1].

Отже, за результатами досліджень отримано оригінальні матеріали щодо історико-культурних ресурсів населених пунктів районів Львівщини, які доцільно використати для розвитку туристичної інфраструктури регіону.

Практична реалізація результатів досліджень уже в найближчому часі буде сприяти створенню нових туристичних фірм, агроосель, залученню нової робочої сили в сферу туристичних послуг, економічному зростанню України, та Прикарпатського регіону, зокрема.

Література:

1. Інформація про наукову та науково-технічну діяльність Львівського інституту економіки і туризму за 2014 рік. – Львів, 2015. (Рукопис).

2. Бегей О.І., Анісімович-Шевчук О. З., о.Гачан М.Я. Монастирі Старосамбірщини: історія та перспективи використання у туризмі / О.І. Бегей, О.З. Анісімович-Шевчук, о. М.Я. Гачан. Монографія. – Львів: Вид-во Манускрипт, 2014. – 332 с.

2. Безручко Л. Методика оцінки історико-культурної спадщини (на прикладі Турківського району Львівської області). Навчально-методичний посібник / За ред. Романа Береста. / Любомир Безручко. – Львів, 2013. – 164 с.

3. Берест Р. Історико-культурна спадщина чернецтва Прикарпаття та методика її наукового дослідження. Методичний посібник / Роман Берест. – Львів, 2012. – 168 с.

- 4.Берест Р., Безручко Л. Туристичне краєзнавство. Текст лекцій для студентів ВНЗ туристичного профілю / Роман Берест, Любомир Безручко. – Львів, 2014. – 332 с.
- 5.Берест Р., Козак Г. Історія України: Туристичні аспекти. Текст лекцій для сту-дентів ВНЗ туристичного профілю / Роман Берест, Галина Козак. – Львів, 2014. – 336 с.
- 6.Булик Наталя. Львівська археологія XIX – початку ХХ століття: дослідники, наукові установи, музеї. – Львів, Львівський інститут економіки і туризму, 2014. – 304 с.
- 7.Димочкіна В. Турківщина туристична (рукопис).
- 8.Козак Г.Ю., Юнко М.М. Самбірщина туристична (рукопис).
- 9.Лисик Н.М., Боднарчук М.З. Сколівщина туристична (рукопис).
- 10.Туристичними шляхами Прикарпаття. Збірник наукових праць / За ред. Романа Береста. – Львів: Видавництво Манускрипт, 2014. – Вип. 3. – 240 с.
- 11.Франків І.Я. Миколаївщина туристична (рукопис).

Natalia PANKIV

**PERSPECTIVES OF RESEARCH RESULTS USE OF
HISTORICAL-CULTURAL MONUMENTS IN
PRYKARPATTIA IN TOURISM**

In this article, we reviewed the prospects of research results state budgetary research theme "The study of history, world and national culture, and their appliance in tourism", performed at the Lviv Institute of Economics and Tourism for 2012-2014 years. The research received the original materials on historical and cultural resources settlements of 11 districts of Lviv region, which should be used for the development of tourism infrastructure in the region.

Key words: historical and cultural monuments, Carpathian, tourism, development of tourism infrastructure.

Зав. кафедри соціально-гуманітарних дисциплін

Львівського інституту економіки і туризму, д.і.н., професор

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ВИКОНАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ТЕМІ “ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ, СВІТОВОЇ І ВІТЧИЗНЯНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ЇХ РЕЗУЛЬТАТІВ В ТУРИЗМІ”, ЗДОБУТИ В 2014 р.

Подано основні підсумки та наведено найважливіші результати й здобутки виконання бюджетної науково-дослідної теми Інституту в 2014 р. Зроблено порівняння ыз дослідженнями попередніх років. Наголошено на особливості важливості виконаних досліджень у плані підготовки майбутніх кадрів туристичної галузі, популяризації історико-культурних пам'яток, розвитку туризму в регіоні.

Ключові слова: наукові дослідження, публікації, історія, культура, пам'ятки, туризм.

У 2014 році наступив завершальний період виконання науково-дослідного проекту “Дослідження історії, світової і вітчизняної культури та застосування їх результатів в туризмі”, який від початку 2012 року дослідники Львівського інституту економіки і туризму виконували на замовлення Міністерства освіти і науки України. За попередні роки було відкрито та обстежено велику кількість історико-культурних пам'яток, які знаходяться у населених пунктах десятьох районів (Сколівський, Турківський, Самбірський, Старосамбірський, Дрогобицький, Мостиський, Пустомитівський, Жидачівський, Стрийський і Миколаївський) Львівської області. Наукові дослідження охопили територію понад 12 тисяч квадратних кілометрів, на якій знаходиться 19 міст, 15 селищ міського типу та 922 села. Проведені роботи сприяли формуванню в Інституті потужної джерельної бази з історії та культури населених пунктів Прикарпаття і Карпат Львівщини. У недалекій перспективі зібрані відомості й матеріали можна буде використовувати для підготовки наукових, навчальних, методичних й науково-популярних праць, путівників, складання туристичних маршрутів, підготовки туристичних продуктів тощо.

Окремі пам'ятки в науковий обіг введено вперше. Більшість із них представляють собою унікальні творіння національної та

світової історико-культурної спадщини. Лише за два попередні роки (2012–2013 рр.) за результатами науково-дослідних робіт було видано у різних виданнях понад 100 наукових публікацій, апробовано здобуті матеріали на низці міжнародних, всеукраїнських, вузівських, регіональних, краєзнавчих та інших конференцій.

Роботи останнього року досліджень ми скерували на пошук нових і вивчення маловідомих й відомих історичних та культурних ресурсів Городоччини з метою їх популяризації, перш за все, для потреб туристичної галузі, еволюції краєзнавчої роботи, доповнення історії, створення умов привабливості зазначеного регіону для розвитку вітчизняного, а також міжнародного туризму, розширенню туристичної інфраструктури, відкриттю нових робочих місць, економічному розвитку регіону, висвітленню багатої та різноманітної історико-культурної спадщини українського народу в світі, просуванню України до Євросоюзу тощо.

Серед майже невідомих історико-культурних пам'яток особливе місце займають середньовічні монастири. Відомо, що чернецтво зробило величезний внесок у скарбницю світової і вітчизняної культури. Однак, на даний час багато унікальних печерних пам'яток залишаються невідомими, значне число з них назавжди виявилося втрачене.

Про масштаби поширення чорного духовенства свідчить те, що за короткий період дослідження на території лише одного Старосамбірського району Львівської області дослідники Львівського інституту економіки і туризму виявили та дослідили близько 30 монастирів. За даними результатами проведених науково-дослідних робіт, у районі в 2014 р. видано колективну монографію [1]. У плані вивчення історії печерного чернецтва вперше у вітчизняній історичній науці детально описано та подано на світлинах вигляд середньовічних культових віттарів, келій представників чернечого аскетизму та інших споруд печерного чернецтва [2].

Унікальні писемні середньовічні джерела знайдено у вітчизняних та в закордонних архівах Польщі, Словаччини, Австрії. Зокрема, в м. Путна (Румунія) дослідники Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, з якими ми співпрацювали упродовж виконання проекту, виявили “Патерик Скит Манявського монастиря” (XVI–XVII ст.), першу частину

якого опубліковано в 2013 р. [3]. Загалом середньовічна чернеча проблематика представляє велетенський ресурс, у вивчені якого ми перебуваємо в початковій фазі пошуково-дослідницьких робіт.

Особлива значимість виконання пошуково-дослідних робіт полягала в отриманні нових наукових знань, підтвердженні чи спростуванні побутуючих гіпотез, теорій, подальшого використання здобутих відомостей та матеріалів у туристичній індустрії. Загальна проблематика полягала не тільки в пошуку, відкритті, науковому вивченні, але й популяризації в Україні та світі туристичних ресурсів, зокрема, невідомих обителей чернецтва (монастирів, скитів, вівтарів, жител анахоретів, пустинників, затворників, печерників, ісихастів та ін.), різноетнічних культових споруд (архаїчних дерев'яних церков, костелів, кірх, кенас та ін.), городищ, замків, палаців, фортифікаційних споруд, стародавніх курганних захоронень, військових та цивільних українських і чужоземних поховань й інших пам'яток, які відображають історію українського народу, її близькість до європейських культурних традицій з метою відкриття людству досі ще маловідомої й надзвичайно багатої національно-культурної спадщини України.

Виконання проекту передбачало низку завдань, серед яких найважливішим було:

- пошук і відкриття нових печерних пам'яток середньовічної історії та культури українського народу;
- дослідження основних умов, особливостей, зasad формування общин чернецтва на землях українського Прикарпаття та Карпат Львівщини;
- встановлення чинників, які впливали на еволюцію, занепад історико-культурних об'єктів регіону на різних етапах їх розвитку;
- дослідження внутрішнього устрою різnotипних історико-культурних пам'яток та характерних особливостей їхнього функціонування;
- залучення різних груп історичних джерел, відомостей для багатогранного вивчення досліджуваної проблематики;
- збір та опрацювання топонімічних даних, різних інформативних відомостей серед місцевого населення;
- популяризація історико-культурних ресурсів й невідомих сторінок історії українського народу через засоби туристичноїгалузі.

Методологічна основа виконання науково-дослідного проекту ґрунтувалася на використанні власних, традиційних та нових аналітичних й синтезуючих методів виконання пошукових досліджень. В процесі проведення науково-дослідних робіт постійно застосовувались принципи історизму, методи індукції та дедукції, порівняльно-типологічні та ін.

Вирішення зазначененої проблематики також базувалося на:

- комплексному використанні в процесі виконання досліджень різновидів джерел (вітчизняних та зарубіжних літописів, архівних матеріалів, чернечих нормативних документів, топонімічних, археологічних, спелеологічних відомостей і матеріалів тощо);

- розробці, застосуванні традиційних (напр., пошуковий, аналітичний і ін.) та низки нових комплексних методів наукових досліджень (генетико-герметичний, хіміко-спектральний, синтетико-аналітичний і ін.), що давали змогу виходити на види, форми та типи організаційного устрою (келотство, кіновія, ідіоритмія і т.д.) середньовічного чернецтва;

- використанні спеціально розробленої й апробованої дослідниками Львівського інституту економіки і туризму нової методики визначення чернечих житлових та культових пам'яток й виділення їх із загалу існуючих печерних порожнин [4], а також методики оцінки історико-культурної спадщини на базі окремо взятого, найбіднішого в економічному розвитку Турківського району Львівської області [5].

- дослідження особливостей виконання археологічних й спелеологічних досліджень історичних пам'яток, формування музеїних фондових збірок, розвитку колекціонерства, музеїніціатива та інших явищ суспільного життя в Галичині у XIX – XX ст. [6].

Важливе значення отримав порівняльно-аналітичний метод у застосуванні певних теоретичних вимог формування чернечих споруд (за положеннями типіконів, статутів, правил тощо) в процесі опрацювання даних стаціонарних наукових досліджень, що є новим не лише у вітчизняній, а й у світовій практиці наукових досліджень.

Однією із особливостей наукового підходу в процесі реалізації завдань проекту стало те, що він виконувався на стику практичної діяльності кількох наукових дисциплін (історії, археології, етнології, спелеології, географії, геології, лінгвістики,

фізики, хімії, біології, математики та ін.). Саме це відкривало потребу умовного поєднання наукових методів історичної науки з методами досліджень низки самостійних, а також спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін.

Також у процесі реалізації проекту широко застосовувалися та практикувалися нові, нестандартні ідеї та робочі гіпотези, порівняльні методи, що включали елементи джерелознавчого аналізу і синтезу (особливо у спелеологічних дослідженнях). Запропоновано новий методичний спосіб оцінки чернечих пам'яток на базі виявленіх відомостей та речових знахідок, методику встановлення ретроспективної локалізації монастирів, метод визначення організаційних форм середньовічних монастирських обителей на базі комплексного використання писемних й археологічних (спелеологічних) відомостей та матеріалів.

Крім цього, важливим моментом стало використання навігаційних супутниковых систем GPS, які дають змогу встановити точні координати пам'ятки на місцевості. Це відкриває перспективу в недалекому часі формування на базі інтернет-ресурсу віртуальних мандрівок історико-культурними пам'ятками українського Прикарпаття та Карпат у форматі 3D.

В плані виконання науково-дослідних робіт календарний рік було розділено на три періоди. Перший з них, що тривав від січня до кінця червня, передбачав пошуково-дослідні роботи, пов'язані із вивченням історіографічних праць, архівних джерел, музеїв та рукописних фондів, приватних колекцій тощо. У літній період виконувалися пошуково-дослідні польові роботи. Впродовж осінніх місяців велося опрацювання і узагальнення зібраних матеріалів, підготовка наукових звітів, публікацій тощо.

Загалом у 2014 році вдалося організувати та провести вивчення пам'яток історії і культури 77 населених пунктів Городоцького району. У загальному підсумку опрацьовано близько 350 архівних справ, понад 70 документів відділів рукописів бібліотек, вивчено багато музеїв фондових збірок, звітів дослідників, матеріалів приватних колекцій, опрацьовано значний масив вітчизняних та зарубіжних історіографічних праць.

Основними науковими результатами виконання пошуково-дослідних робіт 2014 року було:

- уdosконалення та доповнення методики дослідження спадщини печерного чернецтва, зокрема, у плані вивчення

найдавніших культових пічерних споруд, різночасових поховань (австро-угорські, польські, німецькі, радянські), різnotипних військово-інженерних споруд, особливостей забудови українських, польських, німецьких, єврейських житлових й культових будівель з метою їх ефективного використання для потреб туризму;

- систематизація в окремі групи різних видів пам'яток історико-культурної спадщини, що складають національне надбання;

- розробка нових науково-обґрунтованих туристичних маршрутів, підготовка туристичних путівників тощо;

- популяризація наукових здобутків у виступах на конференціях, круглих столах, наукових семінарах, в наукових публікаціях, засобах масової інформації, де обґрунтовували нагальну потребу формування й розширення туристичної інфраструктури, широкого й бережного використання багатої національної спадщини досліджуваного регіону для формування умов його туристичної привабливості розвитку різних форм та видів туризму.

В плані наукової співпраці і апробації результатів досліджень було проведено низку наукових заходів. Зокрема, 24 квітня минулого року на базі Львівського інституту економіки і туризму колектив кафедри соціально-гуманітарних дисциплін організував та провів II Всеукраїнську науково-практичну конференцію “Історико-культурні пам'ятки – важливі об'єкти у розвитку туризму”. Її учасниками стали понад 50 науковців з Києва, Харкова, Івано-Франківська, Львова, Дрогобича, Ніжина та інших міст України. Ще до початку роботи конференції друком вийшли матеріали виступів учасників [7]. На конференції дослідники обмінювалися досвідом, інформували про власні відкриття та здобутки, наголошували на потребі збереження національної спадщини, ефективного й бережного її використання методами і засобами туризму в інтересах народу. Важливе науково-пізнавальне значення отримав круглий стіл, який проведено за результатами виконання польових досліджень. Його було присвячено Міжнародному дню туризму. Важливо, що учасниками заходу стало чимало відомих краєзнавців, вчителів, науковців. Матеріали також опубліковані окремим виданням [8].

В загальному підсумку за результатами досліджень на Городоччині у 2014 р. було опубліковано близько 40 наукових

публікацій. З них десять статей вийшло у фахових виданнях України, дві – у закордонних видавництвах, дві – в наукометричних збірниках. Важливо, що співавторами окремих статей є студенти, які брали участь у виконанні пошуково-дослідних робіт.

Про популяризацію та наукову апробацію матеріалів свідчать 64 виступи на міжнародних, всеукраїнських, регіональних, краєзнавчих, вузівських та інших наукових конференціях. Дослідники брали участь у закордонних конференціях в Польщі (Жешові, Кросно, Ярославі), а також у Харкові, Києві, Одесі, Дніпропетровську, Тернополі, Івано-Франківську, Луцьку, Острозі та інших містах нашої держави.

Результати наукових досліджень сприяли підготовці і публікації навчальних видань. Серед них помітне місце займає “Історія України: туристичні аспекти” [9], а також видання курсу лекцій “Туристичне краєзнавство” [10], які підготовлені за навчальною Програмою для студентів туристичного профілю.

Проведені у 2014 та в попередні роки наукові дослідження мають велике значення для майбутнього туристичного розвитку України, адже західноукраїнські землі в минулому мали тісний зв’язок з багатьма високо розвинутими європейськими державами (Австрія, Італія, Німеччина, Польща, Угорщина, Румунія та ін.).

В регіоні українського Прикарпаття сконцентровані численні пам’ятки національних культур польського, австрійського, єврейського, угорського та інших народів. Варто зауважити, що лише в районі Карпат і Прикарпаття Львівщини знаходиться значне число поселень німецьких колоністів. У багатьох таких населених пунктах збереглися колишні німецькі житла, господарська інфраструктура (дороги, криниці, старі млини, кірхи, божниці тощо), кладовища з пам’ятними знаками, хрестами, скульптурними творіннями, німецькомовними написами. Унікальністю відзначаються пам’ятки єврейського, польського, російського та інших народів, що формує привабливість регіону Прикарпаття й гірської частини Карпат і складає потужний туристичний ресурс.

Література:

1. Бегей О.І., Анісімович-Шевчук О. З., о.Гачан М.Я. Монастирі Старосамбірщини: історія та перспективи використання у туризмі: Монографія. – Львів: Манускрипт, 2014. – 332 с.

2. Берест Р. Історико-культурна спадщина чернецтва Прикарпаття та методика її наукового дослідження. Методичний посібник / Роман Берест. – Львів, 2012. – 168 с.
3. Великий Скит у Карпатах: у 3 т. Патерик Скитський. Синодик / Голов. ред. М. Кугутяк. – Івано-Франківськ-Львів: Манускрипт, 2013. – Т.1. – 728 с.
4. Берест Р. Історико-культурна спадщина чернецтва Прикарпаття та методика її наукового дослідження. Методичний посібник / Роман Берест. – Львів, 2012. – 168 с.
5. Безручко Л. Методика оцінки історико-культурних ресурсів (на прикладі Турківського району Львівської області) / За редакцією проф. Р. Береста. / Любомир Безручко. – Львів, 2013. – 164 с.
6. Булик Наталя. Львівська археологія XIX – початку ХХ століття: дослідники, наукові установи, музеї / Наталя Булик. – Львів, Львівський інститут економіки і туризму, 2014. – 304 с.
7. Історико-культурні пам'ятки – важливі об'єкти у розвитку туризму. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, Львів, 24 квітня 2014 р. – Львів, Манускрипт, 2014. – 242 с.
8. Туристичними шляхами Прикарпаття. Збірник наукових праць за редакцією проф. Романа Береста. – Львів: Галицька видавнича спілка, 2014. – Вип.3. – 242 с.
9. Берест Р., Козак Г. Історія України: Туристичні аспекти. Текст лекцій для студентів ВНЗ туристичного профілю / Роман Берест, Галина Козак. – Львів, 2014. – 336 с.
10. Берест Р., Безручко Л. Туристичне краєзнавство. Текст лекцій для студентів ВНЗ туристичного профілю / Роман Берест, Любомир Безручко. – Львів, 2014. – 332 с.

Roman BEREST

MAIN RESULTS OF SCIENTIFIC-RESEARCH THEME "THE STUDY OF HISTORY, WORLD AND NATION CULTURE, AND THEIR APPLIANCE IN TOURISM" RECEIVED IN 2014

The basic conclusions and the most important results and achievements of the implementation of the state budget of the research themes of the Institute in 2014 compared to studies done in previous years are shown. It is emphasized the particular importance of the research in terms of staff training for tourism industry, promotion of historical and cultural attractions, tourism development in the region.

Key words: research, publications, history, culture, attractions, tourism.

*Львівський національний університет ім. Івана Франка,
зав. кафедри історії Центральної та Східної Європи, д.і.н., проф.*

ДОБРОМИЛЬ

**ЯК ВАЖЛИВИЙ ОЗДОРОВЧО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ
РЕСУРС УКРАЇНИ**

Досліджено місто Добромуль Львівської області та його околицю як один із можливих оздоровчо-реабілітаційних ресурсів України. Звернена увага на особливості мікроклімату краю. Визначені лікувальні та оздоровчі можливості середовища. Названі можливі рекреаційні проекти у порівнянні з існуючими в Європі.

Ключові слова: медицина, охорона здоров'я, рекреація, бальнеологія, санаторії, Україна, Львівська область, Добромуль.

Українське Підгір'я багате не лише на історико-культурні пам'ятки, але є також важливим рекреаційним ресурсом. Цьому сприяють наявність розгалуженої мережі водних артерій, хвойних лісів, відсутність промислових підприємств з шкідливими відходами виробництва тощо. Можливість залучення цієї території у сферу туристичної індустрії вже обґрунттовувалася в науковій літературі. Зокрема, були досліджені місто Добромуль та його околиця з огляду на його історію і культуру [3, 600 с.; 4, с. 53–62; 5, 94–102; 6, 64 с.].

Рис. 1. Вид на Добромуль з південного-заходу

У статті ставиться мета на базі результатів багатолітнього вивчення історії Добромуля багатьома дослідниками та

особистих спостережень вияснити роль цієї місцевості як важливого й цінного оздоровчо-реабілітаційного ресурсу України.

Документальних матеріалів про медично-санітарний стан у місті та околиці виявлено мало. Перша письмова відомість про наявність у місті лікаря стосується привілею, який власник міста магнат Іван Фелікс Гербурт надав єврейській громаді в 1612 р. Наступна згадка стосується 1642 р., коли донька І. Ф. Гербурта Олександра Конецпольська надала фундацію на будівництво православної церкви Зіслання Святого Духа. У ній було зазначено, що при храмі мають діяти школа і шпиталь. Утрете про шпиталь, який діяв при добромильському костелі, згадала Йосифінська метрика в 1782 р. [10, арк.12 зв]. Такі спорадичні відомості не дають можливості простежити у повній мірі санітарно-медичний стан у місті та околиці. З різних документів відомо лише про наявність у краю численних заразних хвороб (дифтерія, холера, тиф), що було звичайним явищем.

Тому не випадково після включення Галичини до складу Австрії (1772 р.), австрійський уряд почав звертати велику увагу на санітарний стан краю, дбав про розвиток медичних знань, піклувався про мережу аптек і лікарень. Вся Галичина була поділена на санітарні округи, за кожним з яких закріплювався лікар. Ці округи охоплювали значну, часто віддалену від повітових центрів територію з 10–20 тис. мешканців. Крім надання медичної допомоги, окружні лікарі мали за власний кошт утримувати для потреб хворих домашню аптеку. Документальних матеріалів про медично-санітарний стан на Добромульщині та у місті зокрема до кінця XVIII ст. виявлено мало. Більше даних подає австрійська статистика з початку XIX ст. З неї відомо, що в Добромулі у 1806–1815 рр. практикував професійний хірург Йозеф Фішер [16, с. 588].

Водночас зустрічаються згадки, що добромильська околиця була відома як місце лікування від туберкульозу. Основним і ефективним засобом від нього вважали жентицю – сироватку з овечого або козячого молока. окремі селяни навіть спеціально цим займалися, давали для винайму кімнати, були проводирями по околицях, прислуговували і, основне, готували жентицю.

У другій половині XIX ст. медична мережа розширилася. У кожному повітовому центрі були акушерки, аптека, практикував фаховий лікар, якого призначали на конкурсній основі. У

Добромилі в 1861 р. був один лікар (Алоїз Житковський), чотири акушерки (Антонія Дельні, Естер Ротар, Францішка Муліцька і Хане Ротар). У 1866 р. у повіті працювало п'ять акушерок, з них чотири в Добромулі (Анна Бінасевич, Естер Ротар, Гінда Ротар, Дебора Шпрінгер) і одна – в Бірчі (Танбе Шарфштайн) [17, с. 62]. Шематизм із 1868 р. зафіксував прізвища трьох лікарів у повіті (Олександр Бенчевський у Бірчі, Маркус Чоп і Віктор Манковський у Добромулі) [12, с. 754–755]. У 1880 р. в повіті було два лікарі (по одному в Добромулі та Бірчі), шість акушерок, шість хірургів і дві аптеки. Спеціальної лікарні в Добромулі до початку ХХ ст. не було, а найближчі лічниці знаходилися в Перемишлі та Самборі. Від початку 1880-х рр. у місті діяв християнський фонд для убогих. Його кошти поповнювалися з добровільних пожертв, які збиралися в каплиці Пресв. Богородиці та з числа поліційних штрафів. У 1884 р. дохід фонду складав 312 зол. рин., а витрати – 245 зол. рин. [17, с. 607, 629, 632].

Поодинокі відомості про лікарів та оплату їхньої праці зустрічаються у пресі, яка повідомляла про вакансії і оголошення конкурсів у різні роки. У 1880-х рр. міський лікар у Добромулі мав річну платню 300 зол. рин., а у Нижанковичах – 400 зол. рин. [12, с. 754–755]. На початку 1902 р. повітовим лікарем у Добромулі почав працювати Ян Борий [19]. Про лікаря Л. Цвікліцера, який на початку ХХ ст. був бургомістром, сучасник писав, що він “високий, сутулій, зі спортивним пенсне на чорній стрічці. Хворих завжди оглядав мовчки, нічого не говорив, лише виписував рецепт. Якщо б він кашлянув зо два рази, чи двічі мгикнув, то це означало, що пацієнту залишилося вже недовго жити. За діагноз він брав дві крони” [14, р. 81].

Аптекарською справою займалася родина Гротовських упродовж принаймні двох поколінь. Документи свідчать, що в Добромулі аптекарями були Наталія Гротовська (1863–1886), М. Гротовський (1883) [11; 15, с. 414; 17, с. 462; 18, с. 462] і Антон Гротовський (1902). У 1863 р. аптеку в Добромулі тримала Гонората Гольцер [11, с. 393].

З кінця XIX ст. почала розбудовуватися й курортно-оздоровча структура краю. Це обумовлювалося передовсім відкриттям цілющих властивостей мінеральних джерел, поєднання випарів покладів кухонної солі та хвойних дерев. Історико-краєзнавчі довідники, які стосувалися Галичини, також писали про найцікавіші та найчастіше відвідувані місця з метою

оздоровлення. В одному з них, говорилося, що село Гучко “має близько 2 000 мешканців. Суд, податкова влада, нотар, римо-католицька і греко-католицька парафії, пошта, телеграфна і залізнична станція у Добромулі. На місці державні саліни і монастир оо. Василіянів. Розташування у красивій околиці з пагорбами, над притокою Вігору, повітря чисте, свіже. Помешкань для відпочиваючих не вистачає. Тому вони винаймають маленькі кімнатки в місцевих мешканців, всього за літо там перебуває понад 100 осіб, переважно з найближчих міст (Перемишля, Самбора). Добре забезпечення продуктами. Лікарська допомога в близькому Добромулі (4 лікарі), де є також аптека. Водна купіль у місцевій річці. Соляні джерела є державною власністю, експлуатуються винятково для продукування виварювальної кухонної солі. Її головним складником є хлорний натрій, натомість мало інших солей” [13, с. 27].

Аналогічно в довіднику йшлося про відпочинок у Ляцку. Натомість для бажаючих обрати літнє оздоровлення в Старяві, інформація була така: “Село розташоване біля залізниці Самбір – Новий Загуж в гірській, порослій хвойними деревами околиці, понад Стравігорою (чудове купання). Помешкання у приватній віллі на кільканадцять кімнат, призначених спеціально для відпочиваючих. Можна також винайняти кімнати у місцевих селян. Щоліта перебуває тут близько 100 осіб. Продуктами забезпечується з Хирова (9 км залізницею). Лікарська допомога у Хирові (д-р Махніцький і Мошочий) або в Добромулі (д-р Гольдберг, Пухальський, Штангенгаус), там є також аптеки. Оглядові екскурсії долиною Стравігора до Коростенка або Устриків, залізницею до руїн замку Гербуртів під Добромулем” [13, с. 175].

У міжвоєнні роки місто та околиця були знані як відпочинкові місця з вигідно прокладеними і добре второваними стежками для прогулянок до монастиря, залишків замку Гербуртів і далі до села Тарнави. Місцем прогулянок була Салінарна дорога (у 1934 р. відрізок у напрямку від теперішньої пожежної частини отримав назву вул. Перцацького), що вела до солеварні. Цікаво зазначити, що ця дорога творила напівзамкнутий круг і до солеварні можна було потрапити через с. Ляцко (вул. від костелу в напрямку цвинтаря в 1934 р. отримала назву Вишневського; на честь загиблого в Першій світовій війні легіонера, родинний

будинок якого ще й сьогодні знаходиться праворуч за Цвінтарною горою).

У солеварні були обладнані спеціальні соляні ванни з санаторно-лікувальною метою, куди в ті часи приїжджало багато людей. Цікаві відомості про лікувальні соляні ванни навів у спогадах колишній добромулянин, польський письменник М. Жулавський. Він, зокрема, так писав: “У ці роки модними стали процедури т. зв. соляні ванни, які були влаштовані у старих, недіючих вже соляних шахтах, що знаходилися на відстані близько 2 км від нашої домівки. Це було дуже мальовниче місце, розташоване серед гір і лісів. Прогулянкові доріжки посипані дрібним ґравієм, газони покосені, клумби з квітами належно доглянуті. Запрягали до брички нашого Віцка, всі діти та їхні мами всідалися на неї і помпезно їхали цілу дорогу... Купелі готовувалися у великих дерев'яних ваннах, які спочатку добре вимивали і відрами наповнювали гарячою і густою ропою. У ній ми повинні були сидіти, занурившись по шию. За кожною такою процедурою час перебування у ванні продовжували на кілька хвилин. Мама і тітка запевняли, що це для здоров'я і покращення апетиту, а також допомагає схудненню...” [20, с. 118–119].

В 30-х роках ХХ ст. у Добромульському повіті діяло 6 державних установ курортно-санаторного типу для відпочинку і рекреації. Так, у 1938 р. у них поправило здоров'я 670 осіб, що принесло прибутку державі 67 тис. злотих [2, с. 12].

Про цілющий мікроклімат Добромуля, який сприяв лікуванню органів дихання та туберкульозу фахівці згадали на початку 50-х років ХХ ст. Вже у 1954 р. на матеріальній базі колишнього солезаводу була відкрита лікарня, а через десять років – диспансер, де лікували хворих на кісткові хвороби. 29 грудня 1964 р. міськвиконком слухав питання про його готовність до прийняття хворих.

З інформацією виступили головний лікар О. І. Кистечко і член комісії виконкому П. І. Покуца. Тоді констатували, що “новоорганізований тубдиспансер розпочав свою роботу 21 грудня 1964 р., але остаточно до відкриття не підготовлений... Лікувальний заклад не має необхідної кількості м'якого і твердого інвентаря, кухонного обладнання, приміщення для хворих дуже великі, погано опалюються, недостатньо приміщень для адміністративно-господарських потреб. У підборі кадрів молодшого персоналу допущено порушення рекомендацій міської

ради про сімейність (прийняті на роботу чоловік і жінка Загачевські). Частина робітників, рекомендованих міською радою, на роботу не прийняті без всяких підстав. З метою належної організації нормальної роботи тубдиспансера виконкомом міської ради депутатів трудящих вирішив:

Просити Львівський облздравоввідділ і головного лікаря центральної лікарні Старосамбірського району тов. Куцика:

а) виділити необхідну кількість м'якого інвентаря (халатів, ковдр, білизни для ліжок і т.п.) та твердого і кухонного інвентаря як крісла, столи, тумбочки, матрасів, а для кухні холодильник і розробочні столи, щоб створити нормальні умови для лікування хворих;

б) виділити кошти на проведення ремонту і переобладнання лікувального приміщення тубдиспансера, де наявність дуже великих палат не відповідає режиму утримання хворих і утворення для них сприятливих умов.

2. З метою покращення умов праці передати тубдиспансеру додаткове приміщення по вул. Міцкевича № 3 (бувша фотографія) та приміщення по вул. Міцкевича (бувший гараж КДБ)" [1, арк.159].

Цілющий мікроклімат з огляду на хвойні насадження та неглибокі поклади солі, сприяв лікуванню органів дихання, зокрема бронхіальної астми. Все це разом з розвитком матеріальної бази, наявністю кваліфікованих медичних кадрів, дало підстави відкрити обласний санаторій на 250 ліжок. На початку 70-х рр. там працювало 5 лікарів та 30 осіб середнього медичного персоналу.

Певне уявлення про санаторій у 1979 р. дає газетна стаття: "Вирости нові корпуси, проведена реконструкція старих. Діють центральне опалення, каналізація, є денне освітлення, територія санаторію в основному заасфальтована. Працюють харчоблок, пральня, лазня, ідаління, клуб, де майже щодня демонструються кінофільми. Є музичні інструменти, телевізори, шахи, шашки, доміно, більярд. Місцева бібліотека нараховує на своїх полицях тисячі примірників літератури. Літні павільйони, фруктовий сад, підсобне господарство, досконала сучасна діагностична апаратура, фізіотерапевтичний кабінет, обладнаний за останнім словом техніки, – все це для хворих людей з фізичними недоліками... Хворі й донині з відчіністю згадують першого головного лікаря санаторію С. Г. Перебору ... Другий рік очолює

колектив санаторію І. В. Ковтук ... Багато теплих слів хочеться сказати про старшу медсестру Н. Войтович, чергову медсестру з багаторічним стажем О. Гримайлло, рентгенолога Б. Чельцова...“ [8].

Старожили міста засвідчують високу ефективність лікування в цьому закладі. Тут відновлювали своє здоров'я хворі не лише з України, але й інших місць тодішнього СРСР. Серед них була й відома акторка театру і кіно Аліса Брунівна Фрейндліх (народ. 08 грудня 1934 р. у Ленінграді).

Рис.2. Корпус солеварні, переобладнаний під санаторне житло. Світлина 2010 р.

У 1986 р. ухвалою обласного відділу охорони здоров'я тубсанаторій закрили під приводом малої кількості хворих. Такою була логіка тодішнього керівництва – чим більше хворих, тим краще. У тому ж році матеріальну базу колишнього санаторію районне керівництво продало фірмі “Полярон” для створення зони відпочинку працівників цього відомства.

Однак, жодних умов для рекреації так і не було створено, місцевість занедбана, а будівлі, залишені практично без догляду, повільно руйнувалися.

На початку ХХІ ст. почав напрацьовуватися проект санітарно-курортної зони в районі українського Підгір'я. Як складова його частина виділявся Добромиль з околицею. При цьому бралися до уваги різні природні фактори. Претензійним виявився проект всесвітнього дитячого лікувально-реабіліта-

ційного центру – санітарно-лікувальна зона “Саліна”. З огляду на екологічно-географічну ситуацію у країні, місце розташування зони знаходиться в одній з найчистіших територій України. Унікальні природно-географічні умови дозволяють упродовж певного проміжку часу лікувати хвороби кісткового туберкульозу, а також його легеневі форми, цілюще діють на астматиків.

Лікар зі Славути (Хмельницька обл.) Ярослав Пузич підкреслив, що аналога місцевим природним умовам у світі не існує. Поки що в жодній з відомих європейських лікувальних установ, де основним фактором і засобом лікування є кліматотерапія, не лікують так і настільки ефективно важкі форми кісткового туберкульозу, як це в минулому робили в Добромулі. Так, лікувальні установи легеневого профілю в Сон-Бадені та Лезені (Швейцарія), Мерано (Італія) розташовані в Альпах на висоті 2 000 м над рівнем моря. Пропускна спроможність складає до 30 осіб за період лікування (4–6 тижнів), а вартість – 10–12 тис. доларів США [7, с. 30].

У 2008 р. санаторну територію (12,7 га землі, 4,5 тис. м² приміщень, загальна вартість понад понад 1 млн. доларів США) викупила одна з київських організацій. Наприкінці 2011 р. цим комплексом зацікавився міжнародний центр впровадження “Програм ЮНЕСКО”. Проте реальних кроків на шляху реалізації ймовірної програми поки що не зроблено.

Інший перспективний проект – розробка мінеральних джерел типу “Нафтуся”, яких за попередніми підрахунками є близько 20. Окрімі з них (район Тернави, Гучка) експлуатували ще напередодні Першої світової війни, але тепер замулені, а місця не відшукані. В околиці міста біля Добромуля розміщене джерело магнієво-кальцієвих вод мінералізацією 0,5 г/л [9, с. 303].

Отже, санаторно-курортне господарство на цій території повинне посісти одне з провідних місць у структурі рекреаційного природокористування, оскільки ґрунтуються на якісних природних ресурсах цілорічного використання. Для водних видів відпочинку і туризму найбільш придатними є Вирва, Вігор та Стривігор з їхніми басейнами, численні ставки. Крім того, м'який клімат, висока залісненість створюють сприятливі умови для оздоровчих видів туризму.

Література:

1. Державний архів Львівської області. – Ф. 2231. – Оп. 1. – Спр. 227.
2. Клапчук В. М. Рекреаційне господарство Галичини у першій третині ХХ ст. / Володимир Клапчук // Рекреаційний потенціал Прикарпаття: історія, сучасний стан, перспективи. – Івано-Франківськ, 2010. – Вип. 2.
3. Кріль М. Старосамбірщина: історія і культура / Михайло Кріль. – Львів, 2009.
4. Кріль М. Туристичний продукт Добромиля / Михайло Кріль // Історико-культурні пам'ятки Прикарпаття та Карпат – важливі об'єкти в розвитку туризму. – Львів, 2013.
5. Кріль М. Тернава та її околиці як привабливі об'єкти туризму / Михайло Кріль // Історико-культурні пам'ятки Прикарпаття та Карпат – важливі об'єкти в розвитку туризму. – Львів, 2014.
6. Пам'ятки України: Добромиль / Автор і упоряд. Михайло Кріль. – 2014. – № 3.
7. Пузич Я. Добромиль – перспективний реабілітаційний центр Бойківщини / Ярослав Пузич // Літопис Бойківщини – Львів–Самбір, 2014. – Ч.2.
8. Радянське Прикарпаття. – 1979. – 28 червня.
9. Теліш П., Рожко І. Використання ландшафтів Верхньодністерських Бескидів для організації рекреаційної діяльності / Павло Теліш // Вісник Львівського університету. Серія географічна. – 2009. – Вип. 36.
10. Центральний державний історичний архів України у Львові. – Ф. 19. – Оп. 15. – Спр. 1.
11. Handbuch des statthalterei-gebites in Galizien fur das Jahr 1863. – Lemberg.
12. Galizischen provinzial-handbuch fur das Jahr 1868. – Lemberg .
13. Lewicki A., Orlowicz M., Praschil T. Przewodnik po zdrojowiskach i miejscowościach klimatycznych Galicyi / A. Lewicki. – Lwów, 1912.
14. Miller S. Dobromil. Life in a Galician Sheetl. 1890–1907 / Saul Miller. – New York, 1980.
15. San. – 1883. – Nr.26.
16. Schematismus fur die Konigreiche Galizien und Lodomerien fur das Jahr 1815. – Lemberg.

17. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem księstwem Krakowskim na rok 1885. – Lwów.
18. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem księstwem Krakowskim na rok 1886. – Lwów.
19. Tygodnik Samborsko-Drohobyczki. – 1901. – Nr. 50.
20. Żuławski M. Album domowe / Mirosław Żuławski. – Warszawa, 1997.

Mykailo KRIL'

DOBROMYL
AS IMPORTANT HEALTH AND REHABILITATION
RESOURSE IN UKRAINE

The Dobromyl town of the Lviv region with its environs as one of the possible health and rehabilitation resources of Ukraine are investigated. Attention is paid to the features of the land's microclimate. The therapeutic and recreational opportunities of the environment are defined. Possible recreational projects compared with current in Europe are named.

Key words: Medicine, health, recreation, balneology, resorts, Ukraine, Lviv region, Dobromyl.

*Львівський інститут економіки і туризму, зав. кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін, д.і.н., проф.*

**НАЙДАВНІШІ МУЗЕЇ ЛЬВОВА:
ОССОЛІНЕУМ – МУЗЕЙ ЛЮБОМИРСЬКИХ**

Досліджується історія заснування першого громадського музею у Львові, простежується непростий шлях формування його фондових збірок, значення приватного колекціонування, а також роль громадських установ, внесок окремих осіб у розвиток музейної справи. Значну увагу відведено родині Любомирських, які стали засновниками і довголітніми опікунами музейного закладу. Наголошено на великій ролі громадських історичних музеїв у вивченні та популяризації минулого й розвитку туризму.

Ключові слова: колекціонерство, музей, знахідки, експонати, історія, скарби, туризм.

Музеї відіграють надзвичайно важливу роль у навчальному, пізнавальному, культурно-освітньому, виховному, національно-патріотичному, естетичному, світоглядному та іншому житті суспільства. До сучасного рівня розвитку музеїнictво пройшло довготривалий та складний шлях пошуку, формування фондових збірок, еволюції дослідницьких експериментів, законодавства, наукової інтерпретації тощо.

Серед сучасних музеїв помітно виділяються музейні заклади історичного профілю. Історія їхнього виникнення сягає глибини віків. Ще в найдавніші часи в основу музейної справи було покладено приватне колекціонування різних за походженням й призначенням речей, документів, нумізматичних знахідок, творів мистецтва тощо. Ймовірним свідченням цього стали археологічні знахідки архаїчних скарбів, які іноді сягали найдавніших часів історії людства. Прикладом можуть бути знайдені у вигляді скарбів колекції крем'яних серпів й сокирок, бронзових кельтів, наконечників стріл, заліznі мечі, прикраси, монети і т.д.

В добу Відродження колекціонерство стає особливим захопленням суспільної еліти. Надзвичайним попитом відзначалися античні дорогоцінні речі побутового характеру (керамічні амфори, вази, чаши і т.д.), стародавня холодна зброя, захисні обладунки, монети, жіночі прикраси та ін.

Особливе значення колекціонування на українських землях отримало в добу поширення західноєвропейського Просвітництва. Його підґрунтам стали ідеї французьких енциклопедистів кінця XVIII ст. (Вольтер, Дідро, Руссо, Ла-Метрі, Монтеск'є, Маблі та ін.). Новітня ідеологія розвитку громадського суспільства, згідно з якою мало відбутися становлення нового ладу, вважалася можливою лише на базі проведення реформ та поширення освіти.

На українських землях носіями передових ідей французьких просвітителів стало чимало викладачів і випускників Києво-Могилянської академії, Харківського університету та інших навчальних закладів й гуртків підросійської України. Виділялася також в цьому плані Східна Галичина. Зокрема, наприкінці XVIII ст. в підвавстрійській Галичині відзначалася активна просвітницька діяльність професора Львівського університету Петра Лодія [1, с. 627].

Саме просвітительство, як суспільне явище, у великий мірі стимулювало громадський інтерес до пам'яток минулого і, особливо, сприяло поширенню колекціонерства. Варто зауважити, що на галицьких землях найбільший інтерес до старожитніх речей також проявляли елітарні верстви суспільства (великі землевласники, лікарі, фармацевти, правники, священослужителі, представники адміністрації та ін.).

Проте суспільне науково-пізнавальне значення приватних колекцій залишалося доволі низьким. Зазвичай, приватні колекційні збірки були ізольованими від офіційної науки, громадського огляду та популяризації. Очевидною причиною цього ставало недосконале законодавство, навіть, найбільш розвинутих тогочасних держав. Сенсаційні наукові відкриття та дорогоцінні речові знахідки з поховань єгипетських фараонів, царських гробниць Дворіччя, історичних пам'яток стародавньої Індії, Китаю і інших давніх цивілізацій надзвичайно загострили інтерес до старожитностей.

Найновіші наукові дослідження свідчать, що суспільний попит на старожитні речі й розвиток колекціонерства значно стимулювали зародження та формування історичної науки і археології, зокрема [2, с. 372]. Підтвердженням цього стало заснування та діяльність у Варшаві (1800 р.) Королівського наукового товариства [2, с. 375].

Відомо, що багато талановитих галичан налагодило співпрацю з науковим товариством. Так у 1802 р. один із перших

галицьких дослідників старожитностей Хуго Колонтай на засіданні товариства поставив проблему проведення системних наукових досліджень пам'яток минулого [3, с. 5; 2, с. 374]. Заслуговують також на увагу тогоджі результати пошукових археологічних робіт у Галичині, які проводили та публікували основоположники археологічної науки – В. Суровецький, А. Чернецький (псевдонім – Зоріан Доленго-Ходаковський), Ф. Сярчинський, Ж. Паулі, І. Ступницький та ін. [2, с. 375].

Більш виваженого наукового та організаційного характеру набувають пошукові дослідження на галицьких землях після створення в Krakovі у 1817 р. Наукового товариства. Тоді його діяльність поширювалася на усю Галичину. Проте не менш важливою подією в науковому й культурно-освітньому житті краю стало заснування у Львові 4 червня 1817 р. польського національного закладу імені Оссолінських (саме тоді австрійський цісар Франц I підписав патент на створення зазначеної установи) [7, с. 1]. Варто зазначити, що початковим місцем перебування Оссолінеума був Віден – тодішня столиця Австрійської імперії. Велика заслуга у його виникненні належить відомому польському

Рис. 1. Граф Юзеф Максиміліан Оссолінський (з ст. Н. Булик)

графу, історику, бібліографу Юзефу Максиміліану Оссолінському (рис. 1). У той час не тільки у Львові, але й у інших містах Галичини виникла національна потреба створення громадського закладу для збереження стародавніх книг, рукописів, різних документів, цінних речей тощо.

Як свідчать архівні джерела, М. Оссолінський викупив у Львові спалене й занедбане приміщення колишнього монастиря, яке останнім часом австрійські військові пристосували і використовували як пекарню. Зараз – це будівля Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника НАН України. Знищена

вогнем споруда вимагала виконання значних ремонтно-будівельних робіт. Важливо, що не тільки магістрат міста, але й громадськість Львова та Східної Галичини активно підтримали ідею Ю.М. Оссолінського і надали значну допомогу у відновленні будівлі.

В основу формування бібліотечно-музейних фондів закладу, перш за все, було покладено приватну збірку родини Оссолінських. Варто зауважити, що хоча офіційна назва установи значилася як польський національний заклад імені Оссолінських, в його фондах опинилося багато речових матеріалів, які презентували культурні надбання українців та інших тогоджасних мешканців Галичини [4, с. 541–542].

Для вивчення й збереження старожитностей в Оссолінеумі виділили кілька просторіх приміщень. Слід зазначити, що на початках заклад виглядав як велика книгозбірня, адже фонди зростали в основному за рахунок писемних документів (королівських грамот і привілеїв, рукописних церковних та світських книг, стародруків та ін.). Поряд із писемними джерелами залишалася велика група неписемних джерел, які складали надбання не тільки національної, але й світової історико-культурної спадщини.

Закладення основ музеюництва у Львові на початку XIX ст. відбувалося різними шляхами, але тривалий період музейництво не могло вийти за межі приватного колекціонування. Недосконале державне законодавство не давало змоги провести нагромадження речових знахідок і вони осідали в приватних колекціях. Цивільний кодекс Австрії, прийнятий у 1811 р., доповнений карними статтями в 1821 р., в загальних рисах передбачав умови передачі державі цінних знахідок, скарбів та покарання за їх приховування.

Важливо відзначити, що Оссолінеум від перших днів свого існування став збирати від місцевого населення різні старожитності. У переважній більшості це були випадково виявлені різні речі (ліпні горщики, крем'яні та кам'яні сокири, наконечники стріл, монети тощо). Найчастіше їх приносили парафіяльні священнослужителі, сільські війти, старости і, навіть, селяни.

Важливо, що від часу заснування закладу навколо нього стали гуртуватися численні аматори та любителі стародавньої історії. Завдяки їхній наполегливій праці було започатковано копітке камеральне дослідження артефактів, а також планову

пошукову археологічну роботу, запроваджено проблематику виконання науково-обґрунтованої інтерпретації результатів досліджень. Привертає увагу прагнення дослідників до багатогранного викладу легенди в процесі наукового опрацювання речових матеріалів, застосування наукових підходів, розробок та апробації методики виконання польових й камеральних досліджень речових знахідок. Такий підхід був не випадковим, адже тогочасна археологічна наука лише робила перші кроки і формувалася на практичному досвіді, оцінці й базі виявлених артефактів.

Особливою подією в житті Східної Галичини та Львова, зокрема, стала передача у 1823 р. великої приватної колекції різних за походженням і призначенням старожитніх речей й археологічних знахідок, творів мистецтва, прикрас та інших виробів родини Любомирських у фонд Оссолінеуму, що сприяло створенню в місті, так званого, музею Любомирських. Важливо, що він став першою громадською музейною установою нашого міста.

Варто зазначити, що родина Любомирських належала до багатого й знаного польського княжого роду, який дав Речі Посполитій кількох гетьманів і низку відомих державних діячів. Ще від початку XVII ст. князі Любомирські володіли величезними маєтками на українських землях, а наприкінці XVIII ст. у їхній власності перебувала велика колекція холодної й вогнепальної зброї, середньовічних захисних обладунків, творів образотворчого та декоративного мистецтва, нумізматики, різних приватних, державних документів, королівських грамот, особистих і культових речей відомих осіб, багато випадкових археологічних знахідок тощо [5, с. 434; 7, с. 5].

Про великий особистий внесок родини Любомирських у справу формування та розвитку музеїніції у Львові свідчить те, що в фонди новоствореного музею вони передали з власної колекції 30 цінних картин, серед яких були унікальні майстрські роботи Рембранта, Баціареллі, Басано, Ван Діка та інших відомих художників [8, с. 142–144]. Для порівняння зазначимо, що лише шість картин передали у фонд музеїного закладу Оссолінські і вісім творів майстерства надійшло від різних осіб [8, с. 145–146].

Любомирські також передали в фонди зазначеної музеїної установи 13 творів скульптурного мистецтва (різьба по дереву, каменю, бронзове ліття та ін.), а Оссолінські – лише один

екземпляр. Від інших осіб надійшло 5 скульптурних творінь [8, s. 147–148]. Крім цього, від Любомирських у фондові збірки майбутнього музею при Оссолінеумі надійшла велика колекція нумізматичних експонатів. Вона налічувала 1980 одиниць збереження, які складалися із мідних (22) і срібних (678) монет, золотих (47), бронзових й срібних (1074) медалей та багатьох інших цінних предметів [8, s. 148].

Треба відзначити, що уже в другій половині 20-х рр. XIX ст. дослідники Оссолінеуму і, перш за все, музею Любомирських провели свої перші планові археологічні розкопки на Високому замку, Підзамчі та в недалеких околицях Львова, які виявилися доволі результативними в плані нових знахідок і здобутих відомостей про пам'ятки.

Згодом, цінним надбанням музеюного закладу став комплект озброєння середньовічного воїна, знайдений поблизу Коломиї, бронзовий ритуальний ніж, виявлений у стародавньому курганному похованні під Галичем і багато інших артефактів, які відзначено в публікації талановитого галицького дослідника старожитностей Жеготи Паулі за 1840 рік [8, s. 26–27].

Відомо, що після передачі своїх колекційних матеріалів їх багатолітнім опікуном в закладі Оссолінських став їх колишній власник Генріх Любомирський (рис. 2).

За результатами опрацювання найдавніших матеріалів з історії закладу імені Оссолінських видається ймовірним, що місію першого консерватора (охоронця фондів) музею виконував Генріх Любомирський. Саме йому також належить велика заслуга в справі впорядкування хаотично нагромаджених фондових збірок,

Рис. 2. Граф Генріх Любомирський
(за статтею Н.Булик)

запровадження опису речових знахідок, спроби застосування класифікованого підходу до речових матеріалів.

Відомо, що по при свій високий соціальний статус граф Генріх Любомирський зробив помітний внесок у формування й розвиток в Галичині польської історичної науки і, перш за все, як бібліограф та історик.

Згодом опікунство над музеєм при закладі імені Оссолінських продовжив його син Єжи (Юрій) [6, с. 407] та інші представники відомої родини.

В плані забудови вище зазначений заклад мав характерну продовгувату архітектурну форму, яка виступами центрального входу, східного й західного крила нагадує літеру “Е”. Музей було розміщено в східному крилі будівлі (рис. 3).

Рис. 3. Центральна частина та східне крило Оссолінеуму
(світлина поч. ХХ ст., фонди ЛІМ)

Про розвиток науки в установі свідчить те, що в 1827 р. там було створено науково-дослідне товариство під назвою Інститут Оссолінських або, як його тоді називали, Оссолінеум. Тому правомірним буде вживання терміну Оссолінеум в розумінні та значенні функціонування зазначеної дослідницької структури.

У народному закладі імені Оссолінських також заснували друкарню, в якій у 1828 р. видано чотири випуски часопису. На його сторінках публікувалися різні за походженням та значенням матеріали, статті на історичну тематику, наукові відкриття й новини світу, а також інформативні відомості про виявлені знахідки старожитностей. В справі формування музейних фондів заслуговує на увагу повідомлення на сторінках часопису про

пошукові роботи в Східній Галичині члена Krakівської наукової комісії Адама Ростішевського [8, с. 85].

Цікаво, що вже на перший науковий часопис Оссолінеуму підписалося 118 осіб зі Львова та інших населених пунктів Галичини. Видавцем часопису і його редактором був Й. Шнайдер. Серед передплатників значаться представники знатних галицьких родин Дідушицьких (Генріх, Людвіг й Вавринець), Потоцьких (Альфред, Артур, Юліуш і Ян), Любомирських (Генріх, Фредерік та Юрій) та ін. Проте в переліку підписантів немає жодного представника родини Оссолінських [8, с. 156–160].

Наприкінці 40-х рр. XIX ст. Народний заклад імені Оссолінських запросив на посаду кустоша музею Любомирських Івана Вагилевича – відомого діяча “Руської трійці”. Ймовірно, що цьому сприяли результати його пошукових робіт та публікація, зокрема, досліджень в Уричі на сторінках видання Оссолінеуму [10, с. 151–168]. Більше того, священнослужитель та педагог І. Вагилевич не лише науково цікавився археологічними і печерними пам’ятками, але й народними звичаями, обрядами, традиціями, українською мовою, фольклором тощо. Тому однозначно твердити, що Оссолінеум був суто польським науковим закладом, як наполегливо твердять окремі дослідники, видається доволі дискусійним і, навіть, політичним питанням, яке покликане, перш за все, зняти можливу міжнародну напругу над спадщиною Оссолінеуму.

Твердити про характер діяльності закладу можна лише на підставі реальної оцінки його практичної діяльності, вивчення походження та змісту речових й писемних матеріалів фондових колекцій та інших критеріїв. Детальніше на цьому зупинимося нижче.

Відзначимо, що в плані еволюції музею і значною подією в житті Оссолінеуму стала виставка 1861 року. Вона була розміщена аж у п’ятьох залах будівлі. Але фактично на той час археологічні речі ще залишалися невпорядкованими. Основною причиною такого стану був низький рівень наукових знань, брак науково-технічних кадрів тощо. На той час історична наука та археологія, зокрема, перебували в зародковому стані. Більшість вітрин організатори заповнили випадковими знахідками без належної наукової інтерпретації. Для огляду експонатів виставили за терitorіальним принципом [11, с. 1–32], що ускладнювало їх хронологічне та культурно-пізнавальне сприйняття.

В 1893 р. музей Любомирських відзначав своє 70-ти ліття. З нагоди пам'ятої дати відбулися урочистості, у яких взяли участь представники магістрату й адміністрації Львова, місцевої інтелігенції, викладачі навчальних та представники наукових закладів (рис. 4).

Рис. 4. 1893 рік. Учасники урочистого святкування в Оссолінеумі біля центрального входу в заклад з нагоди 70-ліття заснування музею Любомирських (фонди ЛІМ)

Окремих осіб, представлених на світлині, нам вдалося ідентифікувати. Серед них в першому ряді третій зліва – Антоні Павловський – в недалекому майбутньому ректор Львівської торговельної академії (зараз – Львівський інститут економіки і туризму).

Для учасників святкування було проведено екскурсію експозицією музею. Як свідчать світлини, виявлені у фондах Львівського історичного музею, музеїними експонатами є картини, грамоти та інші документи, скульптури, вишукані меблі, вогнепальна і холодна зброя тощо.

Більш детальний опис музейної установи подано в невеликому спеціальному виданні 1904 р. [12, 28 s]. Перш за все відзначимо, що тоді музей складався з 5 відділів. Перший з них –

археологічно-історичний за хронологічним принципом умовно поділявся на дві секції. Перша включала знахідки доби кам'яного віку, бронзової та ранньозалізної епох історії людства. Друга – знахідки часів писемної історії, різні документи тощо. У другому відділі зберігалися історико-пам'яткові експонати (гетьманські булави, клейноди, ризи, хрести і т.п.). Третій відділ представляв твори мистецтва (картини, скульптури, вишуканий посуд, меблі і т.д.). Інвентар четвертого відділу експонував картини, рідкісні меблі, різні види холодної (колюча, рубаюча, метальна і т.д.) та вогнепальної зброї (рис. 5). У п'ятому відділі були виставлені особисті речі багатьох відомих діячів.

Рис. 5. 1893 р. Фрагмент експозиції музею Любомирських
(фонди ЛІМ)

В часи Першої світової війни (1914–1918 рр.) музей Любомирських не зазнав збитків і фактично вийшов із воєнного лихоліття без втрат [13, с. 41], чого не можна сказати про інші заклади Львова. Його тодішній директор В. Кентжинський та працівники музейної установи з приходом російських окупантів залишилися в місті і продовжували роботу закладу, оберігаючи від зазіхань його фонди. Після приходу російської влади до Львова (3 вересня 1914 р.) керівник музею зайняв лояльну позицію щодо політики російської адміністрації в Галичині, що

дало змогу зберегти фондові збірки від можливих пограбувань чи трофеїного вивезення в Росію.

Помітно для українців змінилося значення музею Любомирських у міжвоєнний період (1921–1939 рр.), що було зумовлено українсько-польським протистоянням. У той час українці намагалися гуртуватися навколо національних установ і, зокрема, Національного музею у Львові.

Наприкінці вересня 1939 р. радянська влада тимчасово закрила Оссолінеум із метою ревізії його спадщини. В грудні 1939 р. замість Мечислава Гембаровича директором установи призначила польського комуніста Єжи (Юрія) Борейшу. Тоді значна частина експонатів опинилася у фондах новоствореного Львівського історичного музею.

Під час німецької окупації Львова (1941–1944 рр.) заклад знову очолив М. Гембарович. Тоді Оссолінеум під назвою “Staatsbibliotek Lemberg” (“Державна бібліотека Львова”) об’єднали з бібліотекою Баворовських. Ймовірно, що за вказівкою М. Гембаровича частина фондів музею Любомирських опинилася в Krakovi.

Фактично долю Оссолінеуму вирішила радянська влада, яка тоді віддала “братній” Польщі значну частину українських земель, що спричинило масові депортациі населення, операцію “Вісла”, криваві події та інші негативні явища. 26 червня 1946 року в газеті “Радянська Україна” було опубліковано комюніке уряду УРСР про передачу культурних цінностей Польській Народній Республіці. Спішно, без будь-якої елементарної оцінки радянські можновладці одноголосно ухвалили рішення більшовицької партії передати Польщі цінності львівського книгосховища “Оссолінеум”, Рацлавську панораму, картини видатних художників, численні групи музейних експонатів, що в підсумку складало понад 217 тисяч одиниць збереження (два залізничних ешелони). Передачу вели прискореними темпами. В результаті велика кількість фондових збірок інституту Оссолінських та музею Любомирських вже в 1947 р. опинилася у Вроцлаві. Решту експонатів, що залишилися у Львові передали у фонди ЛІМ.

В плані поліетнічного характеру фондових колекцій закладу зауважимо, що в Оссолінеумі, крім польської національної спадщини, були зібрані давньоукраїнські рукописні книги та стародруки (понад 10 тис. томів!), які, безумовно, є безцінним надбанням національної спадщини українського народу, але у

післявоєнний період з фондів Оссолінеуму їх перевезли в фонди бібліотеки АН СРСР в Москву, де вони й зараз перебувають. Іншими словами їх просто викрали з України на користь Росії, як це в свій час “успішно” робили Д. Зубрицький, М. Погодін та інші московофіли, котрі мріяли про велику Росію від Карпат до Камчатки.

Не національний польський, а поліетнічний характер наукової діяльності “Оссолінеуму” підтверджують археологічні розкопки його наукових співробітників в тому числі на давньоруських пам’ятках Східної Галичини, а також численні речові експонати музею Любомирських, які належали не тільки українському народу, але й представникам багатьох етносів, котрі колись проживали на українських землях.

Більше того, в Оссолінеумі, як це свідчать опубліковані описи експонатів на сторінках часопису за 1828 р., зберігалися картини із зображенням гайдамаків, українських гетьманів (Б. Хмельницького, І. Виговського та ін.), які ще за життя стали заклятими ворогами Речі Посполитої. Практичними наслідками “поваги” до них з боку чужинців стало те, що на даний час ми не знаємо місця захоронення жодного українського гетьмана чи борця за волю України, як це мають поляки, росіяни, німці чи інші народи світу.

За період своєї історії український народ зазнав численних втрат. Однозначно, що вивезення колекцій Оссолінеуму, сформованих на корінних українських землях є великою втратою національної спадщини. Нашу історію століттями чужоземні окупанти плюндрували нищили, грабували, перекручували, применшували та стирати з народної пам’яті. Нам нав’язували й далі підсвідомо нав’язують свої думки та ідеї. Саме усвідомлення національної гідності, патріотизму, а не блудного лакейства є великою запорукою майбутнього нашої держави.

Література:

1. Кашуба М. Просвітництво / М. Кашуба // Довідник з історії України А – Я / За заг. ред. І.Підкови та Р.Шуста. – К.: Генеза, 2001. – 1136 с.
2. Булик Н. До питання про формування археологічної науки і Галичині у XIX столітті // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині / Наталя Булик. – Львів, 2005. – Вип. 9. – С. 372–385.

3. Janusz B. Kultura przedhistoryczna Podola galicyjskiego. – Iwów, 1919. – 296 s.
4. Литвин М., Науменко К. Оссолінеум / М.Литвин, К.Науменко // Довідник з історії України А – Я / За заг. ред. І.Підкови та Р.Шуста. – К.: Генеза, 2001. – 1136 с.
5. Роздольська І. Любомирські / І. Роздольська // Довідник з історії України А – Я / За заг. ред. І.Підкови та Р.Шуста. – К.: Генеза, 2001. – 1136 с.
6. Булик Н. Археологічні колекції в музеях Львова (1823–1914) / Наталя Булик // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – Львів. – Вип.12, 2008. – С.407–428.
7. Czasopism naukowy księgozbioru publicznego imienia Ossolińskich. – Lwów. – R.1. – Z.1 – 1828. – 147Czasopism naukowy księgozbioru publicznego imienia Ossolińskich. – Lwów. – R.1. – Z.4 – 1828. – 160Lwów, 1840. – 49 s.
10. Wagilewicz J. Berda w Uryczu // Biblioteka naukowego zakladu Ossolinskich. – Lwów, 1843. – T.6. – S.151–168.
11. Przewodnik wystawy starożytniczyj Lwowskiej w r.1861. – Lwów, 1861. – 32 s.
12. Muzeum im. Lubomirskich. – Lwów, 1904. – 28 s.
13. Перелигіна О. Російська окупація. Музей / Ольга Перелигіна // Галицька брама. – 2007. – №7–8. – С. 38–42.

Roman BEREST
THE OLDEST MUSEUMS OF LVIV: OSSOLINEUM –
LIUBOMYRSKI'S MUSEUM

We study the history of the museum studies' founding in Lviv, its hard way from private collecting and the role of public institutions, individuals contribute to the development of museums are followed. The focus of the article is on Liubomyrski's museum, the first public museum in Eastern Halychyna. The important role of historical museums in many areas of social development is emphasized.

Keywords: collecting, museum, finding, exhibits, history, treasures, tourism.

Львівський інститут економіки і туризму, к.і.н., ст.викладач
**МУЗЕЙ СИСТЕМИ ВІЩОЇ ОСВІТИ НА ТЕРЕНАХ
ПРИКАРПАТТЯ І КАРПАТ ЯК ТУРИСТИЧНІ ОБ'ЄКТИ**

Зроблено спробу окреслити туристичний потенціал музеїв системи вищої освіти на теренах Прикарпаття і Карпат шляхом їхньої класифікації та визначення перспектив для кожної групи.

Ключові слова: музей, вища освіта, туристичний потенціал, Прикарпаття.

Музейна справа є одним із найдавніших напрямків наукової роботи вищих навчальних закладів, корені якої сягають ще XIX ст. Університетські музеї по праву вважалися одними з найпотужніших музейних установ свого часу. В кінці 70-х – першої половини 80-х років ХХ ст. в результаті внесення низки змін до законодавства великі науково-дослідні університетські музеї, так само, як і будь-які навчальні музеї інших закладів вищої освіти, з державних перейшли до музеїв на громадських засадах. Так університетський музей з необхідного структурного підрозділу перетворився у складову частину громадської роботи, що не передбачала ні кадрового, а ні фінансового забезпечення [2]. Такий *status quo* продовжує залишатися і в наш час.

Хоча музеї при ВНЗ не завжди володіють визначними культурними пам'ятками державного значення, однак колекції багатьох із них містять цікаві експонати модерної історії і не тільки. Ця ситуація не змінюється, якщо перейти від всеукраїнського до регіонального масштабу. Очевидно, що у випадку Прикарпаття і Карпат, крім уже традиційних екскурсійних маршрутів, туристів мали б зацікавити невідомі досі місцини і сторінки унікального етнографічного регіону, які представляють (причому часто роблять це безкоштовно) музеї при вищих навчальних закладах. Безперечно, що у цьому аспекті відразу виникає проблема видання каталогів таких музеїв, путівників, афіш, поштівок – всього, що на атрактивному рівні мало б привабити потенційного відвідувача. І хоча само собою зрозуміло, що кількість відвідувачів у таких музеях не буде співвідноситися із загальною кількістю туристів, однак, різний туристичний продукт розрахований на різний сегмент покупців, тільки потрібно його шукати.

Музеї вищих навчальних закладів регіону досі не ставали об'єктом зацікавлення науковців, тим більше в контексті оцінки їхньої туристичної привабливості. Вказане дослідження є швидше спробою узагальнити емпіричний матеріал, отриманий автором у ході дослідницьких візитів до музеїв, переважну більшість з яких автор відвідала особисто.

Представити музеї ВНЗ як туристичні об'єкти можливо різними способами. Одним із принципових моментів, який варто враховувати, є їхнє місце розміщення, тому що заохотити туриста відвідати музей в системі освіти на тлі конкурентів, наприклад, архітектурно привабливих об'єктів Івано-Франківська, є проблематично. Однак із метою представлення різноманітності туристичних ресурсів регіону і багатої історичної, в т.ч. педагогічної спадщини цілком прийнятно в тур містом включити відвідини Народного музею освіти Прикарпаття Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, експозиції якого вміщують шкільні підручники і свідоцтва, речі шкільного побуту XIX – поч. XX ст. [3, с. 14]. Звичайно, екскурсія таким тематичним музеєм потенційно буде більш цікавою для школярів та їхніх батьків, однак цими категоріями не вичерпується.

На території Прикарпаття і Карпат, згідно емпіричних даних, отриманих автором статті, в структурі університетів, інститутів та коледжів функціонує 24 музеї. Нижче наведена таблиця відображає їхню класифікацію за Ю. Павленком [1, с. 76].

Музеї системи освіти	1.Народний музей освіти Прикарпаття Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. 2.Музей історії Івано-Франківського базового медичного коледжу. 3.Музей історії Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. 4.Музей історії Тлумацького коледжу Львівського національного аграрного університету. 5.Музей історії Бориславського медичного коледжу. 6.Музей Дрогобицького державного музичного училища ім. В. Барвінського. 7.Музей історії Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 8.Музей історії Самбірського медичного коледжу.
----------------------	---

Історико-етнографічні музеї	<p>1.Історико-етнографічний музей “Берегиня” Бурштинського енергетичного коледжу Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.</p> <p>2.Музей історії, культури та побуту рідного краю Івано-Франківського державного коледжу технологій та бізнесу.</p> <p>3.Музей Косівського державного інституту прикладного та декоративного мистецтва.</p> <p>4.Музей народознавства Самбірського державного педагогічного коледж імені Івана Филипчака.</p> <p>5.Музей народознавства Самбірського медичного коледжу.</p> <p>6.Музей старожитностей та етнографії Буковинської Гуцульщини Вижницького коледжу прикладного мистецтва ім. В.Ю. Шкрібляка.</p>
Меморіальні музеї	<p>1.Кімната-музей І. Франка Коломийського медичного коледжу імені І. Франка</p> <p>2.Кімната-музей Руської Трійці Івано-Франківського державного медичного університету</p> <p>3.Музей Івана Филипчака Самбірського державного педагогічного коледжу імені Івана Филипчака</p>
Мистецькі музеї	<p>1.Музей образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва Прикарпаття Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника</p> <p>2.Народний музей декоративно-прикладного мистецтва ім.В.Ю.Шкрібляка Вижницького коледжу прикладного мистецтва ім. В.Ю. Шкрібляка</p>
Природничо-наукові музеї	<p>1.Музей по геології та ґрунтознавству ПНУ ім. В. Стефаника</p> <p>2.Геологічний музей Івано-Франківського технічного університету нафти і газу</p> <p>3.Колекція ґрунтів Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка</p>
Галузеві музеї	<p>1.Університетський музей “Медicina Прикарпаття” Івано-Франківського державного медуніверситету.</p> <p>2.Музей споживчої кооперації Івано-Франківської області Івано-Франківського фінансово-комерційного кооперативного коледж у імені С. Граната.</p>

Однозначно, що туристична привабливість вищезгаданих музеїв та колекцій є різною. окрім з них мають виключно навчальний характер, як-от музей, віднесені до категорії природничо-наукових.

На думку автора статті, найбільший потенціал для використання в якості туристичних ресурсів мають історико-етнографічні музеї та Народний музей декоративно-прикладного мистецтва ім. В.Ю. Шкрібляка Вижницького коледжу прикладного мистецтва його ж імені. Саме ці “храми муз” мають велику кількість оригінальних експонатів і відображають колорит, душу регіону, народні традиції та промисли – ті “родзинки”, які дуже привабливі для вибагливого туриста ХХІ ст., часто мешканця великого міста, промислової зони чи просто регіону, де слідів народних традицій майже не збереглося. На сьогодні найбільш повно порівняно з іншими розкрито можливості для організації туризму в музеї Косівського державного інституту прикладного та декоративного мистецтва, однак хороші ресурси мають всі музеї цієї групи з огляду на основні напрямки розвитку туризму в Україні упродовж останнього часу.

У свою чергу музеї історії освіти, особливо якщо мова йде про провінційні вищі навчальні заклади, можуть бути цікаві для туриста передусім як об'єкт задоволення культурних потреб на тлі малого розмаїття подібних інституцій в конкретно взятому містечку. Для школярів, які мають бути основним туристичним сегментом для музеїв вказаної категорії, важливим є витворення передусім цікавої тематичної екскурсії, не надто тривалої в часі, представленої досвідченим екскурсоводом. Завдання останнього полягає передусім у вмінні, з одного боку, представити колорит таких музеїв, з іншого – в жодному разі не втомити відвідувача і викликати в нього бажання повернутися сюди ще раз.

Зрозуміло, що невеликий відсоток серед музеїв та колекцій ВНЗ регіону складають збірки, які фактично не мають туристичної привабливості, але такий стан речей пов'язаний передусім з тим, що вони є музеями тільки за назвою, створені до певної урочистої події, після якої адміністрація не приділяє уваги їхньому функціонуванню, відсутній керівник, музейна робота як така не ведеться.

Таким чином, з-поміж 24 музеїв та колекцій при вищих навчальних закладах Прикарпаття та Карпат найбільший туристичний потенціал мають історико-етнографічні “храми муз”.

Натомість музеї історії, основними відвідувачами яких є школярі, в т.ч. у рамках профорієнтаційної роботи, можуть скласти конкуренцію іншим музеям у боротьбі за туриста, особливо в невеликих містечках. Однак, за будь-яких обставин вузівські музеї мають йти назустріч відвідувачам, створювати і оновлювати цікаві тематичні експозиції для того, щоб зацікавити вибагливого туриста ХХІ ст.

Література:

1. Павленко Ю. Музеї педагогічного профілю у контексті професійного становлення майбутніх учителів: сутнісний аспект [Електронний ресурс] / Ю.Г. Павленко // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – С. 75–79. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/2322/>, дата звернення 18/02/2015.
2. Самойленко Л.Г. Освіта і музеї – партнери чи незручні сусіди? [Електронний ресурс] / Л.Г. Самойленко. – Режим доступу: <http://prostir.museum/ua/post/28256>, дата звернення 18/02/2015.
3. Угорчак Ю., Гаврилів Б. Музей освіти Прикарпаття: путівник. – Івано-Франківськ: Горицвіт, 2007. – 36 с.

Svitlana MURAVSKA
MUSEUMS OF HIGHER
EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS
ON THE PRECARPATHIANS AND CARPATHIANS AS THE
TOURISTIC OBJECTS

The article is an attempt to outline the tourism potential of museums of higher education on the PreCarpathians and Carpathians by their classification and identification of opportunities for each group.

Key words: museum, higher education, tourism potential, PreCarpathians.

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, Ін-т туризму, доц. каф. готельно-ресторанної та курортної справи, к.і.н

**ВПЛИВ ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ ГРУПИ
ФАКТОРІВ НА РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНО-
ЕКСКУРСІЙНОЇ СПРАВИ НА ПРИКАРПАТТІ
У 1970–80-Х РР. ХХ СТ.**

Визначені основні чинники та складові процесу формування історико-культурної групи факторів, та їх вплив на туристично-експкурсійну справу на Прикарпатті у 1970–80-х рр. Охарактеризовані історико-культурні ресурси, показано їх роль і місце у розвитку туризму і екскурсій. Розкрито особливості роботи Українського товариства охорони пам'яток історії та культури краю в досліджуваний період.

Ключові слова: історико-культурні ресурси, Українське товариство охорони пам'яток історії та культури, Прикарпаття, курортні заклади, туристично-експкурсійна справа.

Особливий період в історії української туристично-експкурсійної діяльності становлять 70–80-ті роки ХХ ст., коли туризм на теренах Прикарпаття та всієї тодішньої України набув пікової форми становлення та розвитку. На успіх в даному процесі впливалася й історико-культурна група факторів, ретроспективний аналіз якої допоможе з'ясувати механізм взаємодії та визначити основні чинники.

Історико-культурні рекреаційні ресурси вивчались радянськими й окремими сучасними українськими науковцями: М. Нудельман, П. Жук, В. Квартальнов, С. Кузик, С. Попович, М. Рутинський та інші.

Історико-культурна група факторів розвитку туристично-експкурсійного руху найскладніша для аналізу. Це зумовлюється, по-перше, їхнім зв'язком з ідеологічною сферою, що за радянської дійсності істотно позначалося на змісті всієї туристично-експкурсійної діяльності; по-друге, різним тлумаченням самого поняття “історико-культурні ресурси”. Прийнятним уважаємо його “розширене” трактування як культурно-дозвіллевої інфраструктури туристичного комплексу, що складається із закладів різних типів: театрів, кінотеатрів, клубів, дискотек, бібліотек, музеїв [8, с. 242]. Хоча ними користувалося й місцеве населення, у рекреаційних центрах туристи становили значну

частку їхніх відвідувачів. До цього виду ресурсів подекуди відносять і діючі промислові та сільськогосподарські підприємства [12, с. 44], що виправдано лише частково: вони насправді були важливими об'єктами екскурсійного відвідування, але ставити їх в один ряд з культурно-історичними пам'ятками і музеями можна лише умовно. До речі, сучасні дослідники слушно відносять такі об'єкти до “промислового туризму” [9, с. 27–28].

Отож, історико-культурні ресурси найчастіше ототожнюють із пам'ятками історії та культури, які здебільшого класифікуються та ідентифікуються згідно з положеннями Закону України “Про охорону культурної спадщини” (2000 р.) За пізнавальними можливостями і статусом їх поділяють на три категорії: пам'ятки світового, державного і місцевого значення. Науковці повсякчас акцентують увагу на таких основних функціях пам'яток історії та культури в туризмі:

- виховна (формування патріотичних почуттів, любові до рідного краю);
- просвітницька (поширення знань із різних галузей суспільного життя);
- гедоністична – емоційно-естетична (можливість отримувати естетичні переживання та задоволення від прекрасного);
- економічна (пом'якшення сезонних коливань у завантаженості турпідприємств, підвищення їхньої рентабельності шляхом надання екскурсійних послуг і створення умов для змістового цілорічного відпочинку);
- практична (використання пам'яток архітектури в туристично-експкурсійних цілях);
- містобудівничча (формування художньо-естетичного середовища відпочинку, показ архітектурної індивідуальності й традицій відвідуваних міст і сіл) [3, с. 8].

Історико-культурну спадщину можна лише умовно визначати у якісних, а також кількісних показниках, які завжди привалюють при її аналізі й оцінюванні. Окрім того, сам добір об'єктів (пам'яток, визначних місць, музеїв тощо), які зараховуються до неї, носить суб'єктивний характер, а за радянського періоду він часто зумовлювався ще й суто ідейно-політичною доцільністю. Ці обставини слід ураховувати при її вивченні як чинника (передумови) розвитку туристично-експкурсійного руху.

Новий етап в упорядкуванні відносин у цій сфері зумовило виникнення Українського товариства охорони пам'яток історії та

культури (УТОПІК). Згідно з урядовою постановою, формування його організаційної структури відбулося восени 1966 р. заходами виконкомів районних та міських Рад народних депутатів. Івано-Франківська обласна організація виникла у листопаді 1966 р., а в грудні відбувся установчий з'їзд товариства у Києві. Наступного року розбудували мережу районних і міських організацій УТОПІК [2, с. 12]. Наприкінці 1970-х рр. його стараннями в Україні під охорону держави було передано близько 47,4 тис. пам'яток, з них історії – 30,8 тис., археології – понад 10 тис., мистецтва – майже 5 тис., архітектури – 1,3 тис. та ін. [11, с. 11]. Упродовж наступного десятиріччя кількість пам'яток з таким статусом подвоїлася.

Із позицій формальної логіки це відповідним чином мало б розширити потенціал їхнього використання в туристично-експкурсійних цілях. Однак, насправді, як покажемо далі, лише незначна частина пам'яток історії та культури ставала предметом огляду екскурсантами. Причини цього полягали не лише в “ідеологічному сепаруванні”, а й у їхній занедбаності, невпорядкованості, низькому художньо-естетичному рівні, недоступності через відсутність під'їзних шляхів тощо. Зокрема, Івано-Франківська організація УТОПІК у 1976 р. виступила проти масового встановлення в області пам'ятників полеглим на фронтах Другої світової війни, позаяк більшість з них (близько 500) не відповідали художньо-естетичним вимогам: мали майже ідентичний вигляд, виготовлялися з нетривких матеріалів, швидко руйнувалися тощо [2, с. 17].

За підрахунками вчених, зі 156 тис. пам'яток природи та історії і культури, що перебували на державному обліку у 1980 рр., лише 12 тис. кваліфікувалися як такі, що становлять інтерес як туристично-експкурсійні об'єкти, і тільки 5,5 тис. із них були включені до маршрутної системи туризму [6, с. 15]. На Івано-Франківщині таких пам'яток було близько 400, але з них туристи відвідували не більше сотні. Вагоме місце в туристично-експкурсійній інфраструктурі посідали музеї. У 1970–1980-х рр. чисельність державних музеїв в Українській РСР збільшилася зі 147 до 295, із них у західному регіоні діяло 52 установи, що мали 9,9 млн. одиниць основного фонду. Okрім того, в Україні щороку створювалося 100–120 громадських музеїв [1, с. 23; 4, с. 57].

Значний масив культурно-історичних старожитностей зосереджувався у восьми відділах і філіалах Івано-Франківського

обласного краєзнавчого музею та діючих в області в другій половині 1980-х рр. 88 громадських музеях, 11 з яких мали звання народних. Визнаними культурно-освітніми осередками на Івано-Франківщині були Музей бойової слави в обласному центрі (відкритий 1965 р.), музей народного мистецтва “Гуцульщина” у Коломиї, розташовані в інших містах і селах літературно-меморіальні музеї: Івана Франка (с. Криворівня Верховинського р-ну), Леся Мартовича (с. Торговиця Городенківського р-ну), Марка Черемшини (м. Снятин), Василя Стефаника (с. Русів Снятинського р-ну), Літературний музей Прикарпаття (м. Івано-Франківськ, 1986 р.) та ін. Музейні установи активно включалися до туристичних маршрутів, зростав рівень їхньої відвідуваності, причому головно завдяки туристам. Але через консервативні, застарілі форми обслуговування вони слабо реалізовували свій культурно-просвітницький потенціал.

З-поміж областей Української РСР, які, згідно з комплексною оцінкою, поділялися на чотири категорії концентрації туристичних ресурсів, Івано-Франківська область належала до другої групи разом з регіонами, що налічували від 100 до 200 історико-культурних об'єктів, які перебували в орбіті туристично-експкурсійної діяльності [5, с. 159–160].

Говорячи про “історико-культурні рекреаційні ресурси” Українських Карпат, радянські вчені цілком слушно відносили до них не лише історико-культурні й архітектурні пам’ятки, а й визначні місця та традиційні народні промисли, пам’ятки народної творчості, акцентуючи тим самим на етнокультурній самобутності та привабливості регіону. Тому, поряд із пам’ятками радянської історії, до таких ресурсів включалися старовинні замки, кам’яні фортеці, дерев’яні житла, побутові й культові споруди з монументальним живописом і шедеврами декоративного мистецтва [5].

Стверджувалося, що для туристично-експкурсійних цілей має значення не стільки кількість, скільки пізнавальна цінність історико-культурних пам’яток на території окремого регіону, міста, населеного пункту. За таким критерієм визначався рівень їхньої привабливості. До “високоатрактивних” поряд з Ужгородським, Мукачівським, Самбірським відносили Косівський туристичні вузли і центри; до “середньоатрактивних” – Яремчанський, Ворохтянсько-Яблуницький, Верховинський й інші осередки Івано-Франківщини [10, с.157], що поєднували

унікальні природні й культурно-історичні ресурси та мали мережу курортних закладів.

Утім, за радянського періоду фактично не розроблялися науково-обґрунтовані методики раціонального, ефективного використання культурно-історичної спадщини в туристично-експкурсійній діяльності. При виборі територій і місць для розташування курортних комплексів (які цілком об'єктивно зорієнтовувалися на природні ресурси), а також туристичних баз, кемпінгів фактор зосередженості пам'яток історії і культури, зазвичай, не враховувався. Таким чином, вони потрапляли до розряду “другорядних чинників” рекреації, тому їхня відвідуваність передусім залежала від “віддаленості” і “транспортної доступності”, а вже потім зважали на культурну цінність, пізнавальні інтереси, виховне значення. Так само не маємо конкретних даних щодо ступеня освоєння туристично-експкурсійних ресурсів по Україні та її окремих регіонах. Про його вірогідно низький рівень може свідчити загальносоюзний показник, який на кінець 1980-х рр. становив 19 % [7, с. 56-58].

Література:

1. Буланний И.Г. Народные сокровища: О деятельности народных музеев Украинской ССР / И.Г.Буланний, И.Г.Явтушенко. – К.: Мистецтво, 1984. – 197 с.
2. Гаврилів Б. На сторожі культурної спадщини Прикарпаття. До 40-річчя створення Івано-Франківської обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури / Богдан Гаврилів, Володимир Любінець, Микола Гаврилів. – Івано-Франківськ: Типовіт, 2006. – 208 с.
3. Горбик В.О. Історико-культурна спадщина України в контексті розвитку туризму / Горбик В.О. // Регіональна наукова-практична конференція “Історико-культурна спадщина Середнього Подніпров’я: виявлення і вивчення пам’яток засобами туризму” (19–20 квітня 1994 р., м. Черкаси). – Тези доповідей і повідомлень. – Черкаси, 1994. – С. 8–11.
4. Ковалюк Р.Т. Меморіальні музеї в туристичних маршрутах Західної України / Р.Т.Ковалюк, О.З.Рибак, І.А.Форгель // Туристичні ресурси України. - Федерація профспілок України, Український інститут туризму. – К., 1996. – С. 57–66.
5. Нудельман М.Ш. Формирование и развитие территориального рекреационного комплекса / М.Ш. Нудельман, П.В. Жук,

С.П. Кузык // Украинские Карпаты: Экономика. Отв. ред. М.И.Долишний. – К.: Наукова думка, 1988. – С. 155–163.

6. Попович С.І. Туристично-екскурсійні ресурси України: вступ до проблеми / С.І.Попович // Туристичні ресурси України. - Федерації профспілок України. – К., 1996. – С. 7–17.

7. Проблеми розвитку туризму в Україні і завдання відновлення історичної пам'яті народу засобами туризму. Всеукраїнська наук.-практ. конференція. (Вересень 1994 р.): Тези доповідей та повідомлень / Укр. Ін-т туризму, Акціонер. т-во “Укрпрофтур”, Ін-т історії України та ін. / П.М. Слободян (віdp. ред.). – К. – Косів, 1994 – Ч. 1–2. – 270 с.

8. Рутинський М.Й., Стецюк О.В. Туристичний комплекс Карпатського регіону: Навчальний посібник / М.Й.Рутинський, О.В.Стецюк. Книги ХХІ. – Чернівці, 2008. – 439 с.

9. Савчук Б. Туристичне країнознавство: Європа / Борис Савчук. Навчальний посібник. – Івано-Франківськ, 2010. – 242 с.

10. Украинские Карпаты: Экономика. Отв. ред. М.И.Долишний. – К.: Наукова думка, 1988. – 223 с.

11. Українське товариство охорони пам'яток історії та культури: Довідкові матеріали. – К., 1978. – 167 с.

12. Попович С.І. Розвиток туристського краєзнавства в Україні (60-і – перша половина 80-х рр. ХХ ст.) / Попович С.І.: Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.02 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1994. – 19 с.

Ruslan KOTENKO
THE INFLUENCE OF HISTORICAL AND CULTURAL
GROUP OF FACTORS ON THE DEVELOPMENT OF
TOURISM AND EXCURSION BUSINESS IN PRECARPATHIA
IN 1970-80s OF THE 20th CENTURY

The article defines the main factors and components of the formation process of historical and cultural group of factors and their influence on tourism and excursion business in Precarpathia in 1970-80s. Historical and cultural resources have been described; their role and place in the development of tourism and excursions have been revealed. Functioning peculiarities of the Ukrainian Society for the Protection of the Regional Heritage during the researched period have been revealed.

Key words: historical and cultural resources, Ukrainian Society for the Protection of Heritage, Precarpathia, resort institutions, tourism and excursion business.

**„СТАНІСЛАВІВСЬКА ТРИЙЦЯ” – САМОБУТНІЙ
ФЕНОМЕН ПОСТМОДЕРНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ**

Розвинуто погляд на історію тріад в новітній українській літературі, доведено, що консолідаційною основою об'єднання послужив журнал “Четвер”, обґрунтовано, що позиція лідера у “станіславівській трійці” заслужено закріпилася за Ю. Андруховичем, з'ясовано особливості творчого почерку Т. Прохазька та Ю. Іздрика.

Ключові слова: постмодерна українська культура, “станіславівська трійця”, блазень, проблема урбанізації.

Літературні тріади – явище не нове в українській культурі. Український романтизм потужно стверджив своє існування з розвитком творчості тріади випускників Львівської греко-католицької семінарії: Маркіян Шашкевич – Іван Вагилевич – Яків Головацький. Тріаду очолив Маркіян Шашкевич, відважно озброєний даром поетичності та програмами націєтворення й європейського згуртування, проектами проникнення української мови у публічні сфери і власне “романтичним” запитом – вивчення української мови та фольклористики у слов'янській кириличній, не латинській фонетико-граматичній стилізації.

У модерністську добу кінця XIX – поч. ХХ ст. у європейському літературному середовищі з'явилася ще одна унікальна тріада українських літераторів – Василь Стефаник – Лесь Мартович – Марко Черемшина (“покутська трійця”). У топосі виразно означеного імпресіоністського звучання логосу з'явився проект української експресіоністської візії життя В.Стефаника. Продовжуючи традиції оригінальної галицької сатири журналів “Зеркало” та “Новое зеркало”, оригінальний погляд на означення соціальної дистанції запропонував Лесь Мартович. Щире замилування самобутніми фрагментами повсякденного життя у винятково багатій на рефлексії та інтерпретативну семантику українській мові виразно заявив Марко Черемшина.

У 80-ті рр. ХХ ст. світ вступив у добу постмодерної культури. Але 80-ті були радше часом “тіньового” проникнення постмодерних тенденцій до українського середовища. І лише з настанням 90-х формується оригінальна українська постмодерна традиція. Український постмодернізм проникає у свідомість

світового співтовариства з реалізацією 1985 р. Ю. Андруховичем, В. Небораком та О. Ірванцем поетичної групи Бу-Ба-Бу (бурлеск-балаган-буфонада) у суспільство з дуже поміркованими карнавальною та богемічною традиціями. Проект знаменував появу у літературному світі нової “химерної” української словесності. Літературним маркером означення нової української літератури стала творчість Ю. Андруховича, Т. Прохазька та Ю. Іздрика, творчість яких поступово еволюціонувала у напрямі прозової поетики.

У літературознавстві ще ведуться дискусії щодо доцільності виділення феномену “станіславівська трійця”. Але світова громадськість уже, безперечно, визнала право на життя цього самобутнього культурного явища. *Sacrum locus* означення “трійці” – Станіслав – поліетнічний український регіональний центр, неприховано тяжіючий до уникнення гіантоманії. Відправна точка постмодерністського мислення “соціалістичне” минуле, заломлене у дзеркалі постколоніальної критики [5, с. 62–67].

Власне національне маркування самобутності групи було означене через літературно-мистецький журнал “Четвер” (1989). За визнанням С. Овсянникова, саме журнал “Четвер” був каталізатором утворення “станіславського феномена”. Активний промотор проекту Ю. Іздрик заявив видання як “часопис текстів і візій”. У 1990 і 1991 рр. це були лише зошити видані методом самвидаву. Істотне зростання потенціалу журналу критики пов’язують із долученням до його редакційної групи спочатку Т. Прохазька, а згодом і Ю. Андруховича. 1991 р. журнал вийшов із підпілля і був зареєстрований як самостійне видання з накладом 2 тис. примірників. Редакція взяла курс на концептуальне укладення тематичних збірників. Для прикладу, журнал № 6 1991 р. отримав назву “Крайслер Імперіал” й пізніше під аналогічним титулом з’явилася аналогічна постановка у Львівському оперному театрі, на противагу ідеологічно зашореному “Перевалу” журнал № 7 за 1996 рік отримав назву “Псевдо-Перевал”. У 2003 р. у журналі з’являються ознаки кризи. Показовим у цьому контексті є журнал за № 22 (тематично підписаний – “спам, треш, еттчмент”) за 2005 рік, у якому переважна більшість текстів і є тим самим сміттям та спамом, “які ми б з полегшенням стерли з редакційного комп’ютера”. Як стверджує В. Єшкілев, періодичні видання “Авжеж!”, “Г” та “Четвер” знаменували появу “нового журнального мислення” в Україні [10, с. 66–69].

Неповторний шлях до усвідомлення необарокової ідентичності пройшов лідер “станіславівської трійці” Ю. Андрухович. Його літературний дебют відбувся у поетичному жанрі ще у 80-х й пізніше був підсумований виданнями “Небо і площа” (1885), “Середмістя” (1989), “Екзотичні птахи і рослини” (1991, 1997) і особливо гостро постмодерно актуалізованими “Піснями мертвого півня” (2004) та “Листами в Україну” (2013). Особливо високо українська та зарубіжна критики оцінили “Пісні мертвого півня”. Визначний літературознавець Я. Голобородько відзначає: “Поезія, за концепцією “Пісень для мертвого півня” – це безмежна відкритість, беззастережна свобода погляду, вибору ситуаційної території та колізії, ще нелімітована територія дистильованого художнього факту, художньої деталі, це граматична й ідеальна розгерметизованість власного мистецького “я” – почуття, “я” – рефлексії, “я” – “слова”. [7, с. 180]. Літератор і літературний критик М. Якубовська доводить, що для Ю. Андруховича смерть – це перехід людини у інший стан існування. Непрямим підтвердженням цієї тези служить цикл “Пісні мертвого півня” та участь у реалізації одноіменної art-презентації.

Батьківське благословення на вільну від ідеологічної заангажованості прозову творчість як адепт-початківець Ю. Андрухович отримав від метра української літератури В. Шевчука. Цикл армійських оповідань молодого літератора “Зліва, де серце” (1989) з’явився на світ з напутнім словом саме цього достойника. Власне, національне маркування авторської самобутності було означене через літературно-мистецький журнал “Четвер” (1991). Письменник рішучо виступає за деканонізацію літературного процесу. 1991 р. він виходить зі Спілки письменників України та виступає одним з організаторів Асоціації українських письменників. Західна критика визнає Ю. Андруховича як одного з найвизначніших представників сучасної світової літературної гільдії (його твори перекладені мовами багатьох народів світу). Вітчизняна критика закріпила за ним репутацію “священної корови нової української словесності”.

Знаковими у прозовій творчості Ю. Андруховича стали твори “Рекреації” (1992, 1997, 1998, 2005), “Московіада” (1993, 1997, 2000, 2006), “Перверзія” (1996, 1997, 1999), “Дванадцять обручів” (2003, 2004, 2005, 2006), “Таємниця. Замість роману” (2007), “Лексикон інтимних міст” (2011). “Лексикон інтимних міст”, котрий має найдовшу передісторію виникнення і веде свій

початок від “Лексікона славенороссского альбо Именъ тлькованіє” (1627) Памви Беринди, включає у себе осмислення “Лексикона прописних істин” Гюстава Флобера та прохазькового “Лексикон таємних знань”. Усі романі письменника складаються з фрагментів, написаних у стилі пастиш [3, с. 59].

Один з центральних образів літературної творчості Ю. Андруховича – блазень, котрий постає перед читачем через вглядання у обличчя виправдовувачів ситуацій, циркачів, авантюристів, пройдисвітів та королів. Онтологія буття літературних героїв репрезентована якнайшишим спектром реальних та уявних ситуацій, вертепного маневрування на межі наявного, вигаданого й символічного. Критичної межі життя людини – смерті, для Ю. Андруховича, не існує.

Блазень Андруховича – мешканець міста. Міські лабіринти можуть дуже багато чого приховувати. Тактика приховування провокує нові поведінкові паттерни. Людина концентрується на виконанні функціональних завдань, а згодом докладає максимум зусиль, щоб вийти поза межі функціональної модальності [4, с. 56–58].

У сучасному світі туризм і паломництво традиційно вважаються одними з оптимальних форм виходу поза рамки повсякденності. Раніше обидві поведінкові моделі були доступні лише заможним верствам. За сучасних умов – ні. Вдатися до колись елітарних манер життєствердження може навіть цілком посередня людина з середнього класу. У економічній сфері номадичний спосіб життя схвалюється суспільством, оскільки він є рентабельним. Проте лідер “химерної” української прози Ю. Андрухович стоїть на позиції здорового обмеження номадизму. Туризм часто вибудовує криву тяги до легковажності, авантюризму та пройдисвітства. Моментом, що стримує від впадання у ці крайнощі є стаціонарне середовище. Сталість оточення стабілізує особистісний образ людини, урізноманітнює її життя в здорових рамках. Разом із тим легший і доступніший образ оточуючого світу створює письменник-есеїст із більшими можливостями свободи вибору за плечима. Щодо цього Ю. Андрухович заздрить П. Померанцеву. Оволодіння простором для Ю. Андруховича – це ще й оволодіння досвідом [1, с. 2–8; 2, с. 8–9; 8, с. 11–18; 13, с. 70–80].

Наймолодший член “трійці” – Тарас Прохазько, уродженець Делятина, що у Івано-Франківській області, який сам про себе

ствердив: “Я справді є людиною мови”. Автор класифікаційно осмисленої і бездоганно лінгвістично та лексико-стилістично, конотаційно-просторово осмисленої прози (“Інші для Анни” (1998), “FM “Галичина” (2001), “НепрОсті” (2002), “Лексикон таємних знань” (2003).

За переконанням В. Ленделової, цілковито не застосовує стилістично занижену лексику, прекрасно володіє фабульними, смисловими, фонічними, інтонаційними, ритміко-стильовими конотаціями. У прохазькових творах образна реальність постає на основі простих реалій в стилістичних рамках почувань, емоцій, поривань, станів у межах певних часових діб. Критики не забувають додати про тексти Т. Прохазька, що вони часто нагадують біологічні описи. Поклоніння *genia loci*, котре трактується, насамперед, як відношення до чогось. Гори і ліси, переконує він читача, складали первинні ландшафти мислення європейської людини. Тексти Т. Прохазька легко сприймати з позицій гілоїзму, згідно з яким увеся оточуючий світ наділений життєвою сутністю [9, с. 8–36; 11, с. 44–48; 12, с. 24–28].

Непересічним членом Станіславівської трійці є натхненник проекту “станіславівська трійця” Ю. Іздрик. У прозову літературу ввійшов доволі пізно (“Станіслав і одинадцять його визволителів” (1996), “Воцце” (1997), “Подвійний Леон” (2000), “Воцце і Воцекургія” (2002), “АМ” (2004). Широкому читацькому колу автор пропонує роман-puzzle, його герой ситуативно опиняється за незвичайних обставин і обожнюють ігрові моменти, читачеві пропонується фрагмент незвичайної ситуації, у котрій задіяно декілька персонажів, а далі епізод дефрагментується на дрібніші фрагменти реальності і віртуальності. Ю. Іздрик соковито ловить момент і заломлює його у різних біографічних та просторово-часових площинах. Дослідники творчості Іздрика сходяться на тому, що час і момент у нього домінують над простором. Ю. Іздрик – відмінний знавець психології і це приємно виділяє його на фоні інших членів тріади [6, с. 102–105; 14, с. 38–45]. Нескінченність варіантів виходу зі складних ситуативних епізодів ні в кого не залишає сумніву.

Література:

1. Андрухович Ю. Європа – культура на краю світа // Критика. – 2013. – № 3–4. – С. 2–8.
2. Андрухович Ю. Ще не вмерла Європа // Критика. – 2007. – № 1–2. – С.8–9.

3. Бербенець Л. Текст-пастиш у творчості Юрія Андруховича // Слово і час. – 2007. – № 2. – С.49–59.
4. Бетко І. Архетипальна постать блазня в українській постмодерній прозі (на прикладі творів Ю.Андруховича та ін.) // Слово і час. – 2009. – № 3. – С.54–64.
5. Будін Пер-Арне Кінець імперії: Роман Юрія Андруховича “Московвіада” // Слово і час. – 2007. – № 1. – С. 62–67.
6. Голобородько Я. Інсталяція жанру: роман-puzzle Іздрика // Слово і час. – 2009. – № 6. – С.102–105.
7. Голобородько Я. Шоу де міфологем (Про збірку Ю.Андруховича “Пісні для мертвого півня”) // Березіль. – 2005. – № 10. – С.179–184.
8. Запорожченко Ю. Концепт подорожі в сучасному постмодерністському тексті (Юрій Андрухович, А.Стасюк) // Слово і час. – 2009. – № 7. – С.11–18.
9. Ленделова В. Тарас Прохазько: “НепрОсти” (автор, який стоїть сам над собою) // Слово і час. – 2010. – № 3. – С.81–86.
10. Овсянников С. Часопис “Четвер” – барометр постмодернізму // Слово і час. – 2007. – № 4. – С.66–69.
11. Прохазько Т. Genius чи Genius loci // Критика . – 2013. – № 1. – С.44–48.
12. Прохазько Т. Discours de cosaques // Критика. – 2007. – № 3. – С. 24–28.
13. Севрук О. Урбаністичний простір у романах Юрія Андруховича // Слово і час. – 2010. – № 3. – С.70–80.
14. Хопта С. Рефлективні діалоги адитивної особистості в дискурсі Юрія Іздрика (на матеріалі романів “Воццек” та “Подвійний Леон”) // Слово і час. – 2009. – № 11. – С.38–45.

Valentuna KYHAR STANISLAV's TRINITY – UNIQUE PHENOMENON OF UKRAINIAN POSTMODERN CULTURE

This article is a brief overview of the history of triads in modern Ukrainian literature. Proved that the basis for literary association provided the magazine "Chetwer" and that leadership in "stanislav's trinity" deservedly belongs Yu.Andruhovych. Also shows the main features of creativity of T.Prohaska and Yu.Izdryk

Key of words: postmodern ukrainian culture, «stanislav's trinity», jester, the problem of urbanization.

Володимир КЛАПЧУК

Прикарпатський національний ун-т ім. В. Стефаника, д.і.н., проф.

Михайло КЛАПЧУК

Львівський інститут економіки і туризму, к.г.н.

КУРОРТИ

СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ ДО ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Курорти східної Галичини до Першої світової війни займали особливе місце в лікувальній справі місцевості. Найбільшими і найвідомішими з них були Буркут, Делятин, Великий Любінь, Трускавець, Немирів, Моршин і Черче. Переважно курорти використовували водолікування і грязелікування.

Ключові слова: курорт, мінеральна вода, лікувальні грязі.

Із давніх часів людство зацікавилося цілющими властивостями мінеральних вод і грязей. Дослідження багатьох вчених дали певні пояснення впливу процедур із водолікування і грязелікування. Проте дослідження курортів східної Галичини ґрунтовно почали проводитись вже за часів Австро-Угорщини.

Найбільшим лікувальним центром Гуцульщини був **Буркут**, що в околицях Гриняви. Він фактично започаткував водолікарні та стаціонарне лікування. Історія оздоровчого центру бере свій початок ще з XVII ст. 1848 р. там побудовано декілька будиночків із річною оплатою кімнат, але доставка продуктів була ускладнена і вони завозилися винятково кіньми.

Мінеральну воду отримували з примітивної криниці. Пляшка води коштувала 1 крейцер, одна купіль – 6. У 1849 р. австрійська влада зруйнувала п'ять будинків через те, що там могли переховуватися повстанці Угорської революції.

Слава буркутської води все ж поширювалася і 1855 р. запроектовано будівництво дороги, однак проект так і не був реалізованим. 1861–1862 рр. побудовано мисливський будинок на 4 кімнати. Орендана плата за сезон (2 місяці) складала 30 гульденів, що на той час було досить високою платою. 1862 р. розпочалися роботи з упорядкування мінерального джерела [1, с. 20].

Із часом санаторій розширили, 1875 р. побудували водогін. Через рік здравниця перейшла у державну власність, а ще через 4 роки збудовано лісничівку. 1884 р. встановлено котли для підігріву води, 1889 р. – бювет. Буркутський курорт складався з 8

готельних кімнат та іdalні. 1897 р. додатково побудовано льодовий майданчик, приміщення для відпочинку і розваг, стайню. У літній період там одночасно відпочивало понад 30 осіб; річний виторг за мінеральну воду складав декілька тисяч гульденів. Однак кошти на утримання закладу перевищували доходи і уряд передав лікарню в оренду. В такому стані санаторій застала Леся Українка, яка прибула сюди 1901 р. на лікування.

У 1905–1906 рр. Буркутським санаторієм зацікавився відділ Польського Товариства Татранського з огляду на добру лікувальну воду, гірське положення і відповідний клімат. У 1910–1914 рр. проф. Krakівського університету М. Сеньковський провів хімічний аналіз води і було встановлено, що вона мала більший вміст заліза та магнію, ніж на курорті Криниця, а тому й була ціннішою. Мінеральна вода – вуглекисла зі значним вмістом заліза ($5,5 \text{ мг/дм}^3$) вживалася для ванн і питного лікування. Ціна купелі варіювала в межах 3–12 кор. в залежності від якості надання послуг. Для пиття вживалася бутильована вода (0,58 кор. за 0,75 л), а також джерельна вода, вартість якої входила в оплату за проживання. На курорті лікували анемію, кишково-шлунковий тракт, нервові хвороби тощо.

Відрядним було й те, що з Ворохти до Буркута було збудовано возову дорогу. Помешкання можна було замовити у заряді охорони здоров'я, який розпоряджався місцевими віллами. Ціна покою за добу складала 1,5–4 кор.; двомісного покою за тиждень – 10–17,5 кор. Щорічно на курорті лікувалося до 400 осіб. У будинку відпочинку діяв ресторан, де обід коштував 4 і вечера – 4,5 корони. Сезон тривав з 1 червня до 30 вересня (літній сезон) та з 1 листопада до 31 березня (зимовий сезон) [4, с. 36–39].

Курорт Делятин мав один із найбільших у Галичині красивий вокзал на перетині колій Станиславів–Керешмезе та Делятин–Коломия–Стефанівка. Це було визначальним у розвитку курорту не тільки у самому містечку, але й у цілій долині Пруту. Подорож до Делятина зі Львова тривала 6 год., зі Станиславова – 1,25 год. та з Коломиї – 1,5 год. [1, с. 22].

На березі р. Солонець було збудовано приватні лазні (дерев'яні бараки з кількома ваннами). Незважаючи на примітивізм, до лікувальниці щороку приїжджали численні відпочиваючі. Соляні джерела Делятина мали цілющі властивості – мінеральна вода була чистою соляною ропою, яка застосовувалася лише для лікувальних ванн та інгаляцій. Цілюща дія соляних

купелей на організм полягала у механічному впливі солі на шкіру; вуглекислоти позитивно діяли на видалення з організму нерозчинних речовин (шлаків, сполук важких металів). Соляна ропа сприяла лікуванню захворювань шкіри, ревматизму, рахіту, екземи, гінекологічних хвороб, хвороб нирок і кишково-шлункового тракту. Крім цього, соляні купелі сприяли лікуванню золотухи (скрофульозу), сифілісу, хвороб серця і кровоносних судин. 1910 р. місцева влада прийняла рішення про розвиток містечка як купелевої (бальнеологічної) чи курортної місцевості. На місці старих лазень збудовано кам'яну споруду (вартістю 150 тис. кор.) із 28 кабінами з порцеляновими ваннами та інгаляційними кабінетами, куди під тиском розпилювали суміш соляної ропи, збагаченої сосновими олійками. Цей інгаляторій сприяв лікуванню цілої групи дихальних хвороб: катари носа, горла, гортані, трахеї, бронхів, легенів, бронхіальну астму. З будівництвом нового лікувального корпусу щорічна чисельність відпочиваючих збільшилася учетверо і досягала 10 тис. осіб. З Яремчі до станції Делятин-місто, де була водолікувальниця, спеціально відкрито маршрут мотопоїзда, який курсував кілька разів на добу і підвозив відпочиваючих до купелей і назад [3, с. 1–13].

У двох купелевих закладах Делятина працювало 10 медичних працівників, що здійснювали щорічно понад 20 тис. процедур, діяла спеціалізована аптека. Послуги проживання відпочиваючим могли надати численні приватні садиби, вілли та готелі. Харчування здійснювали два ресторани. “Родзинкою” курорту було й те, що відпочиваючі не сплачували курортного збору, як це було у більшості курортів Австро-Угорщини та Європи [6, с. 64–66].

Про лікувальні мінеральні джерела **Великого Любіння** (Городоцький повіт) було відомо ще з XVI ст., коли там спорудили водолікарню. Це стало початком розвитку курорту. Однак, 1624 р. монголо-татарські орди повністю зруйнували всі будівлі. Тривалий час лише місцеве населення використовувало мінеральні води для лікування. Наприкінці XVII ст. у селі збудовано нові будинки, а ще через 100 років курорт став широко відомим і сюди на лікування почали приїжджати хворі з інших міст. Популярність курорту дедалі зростала. Про цілющі властивості мінеральних вод писали в пресі. Наприкінці XVIII ст. для лікування вже застосовували не тільки мінеральну воду, але й місцеві торфові грязі. Підприємці збудували водогрязелікарню,

пансионати і ресторани. Курорт став розважальним місцем для польської її місцевої буржуазії [2, с. 225].

Заклад почав розвиватися ще до 1820 р., однак найбільший розвиток розпочався після 1902 р., коли через містечко пролягла залізниця Львів–Самбір. Кількість відвідувачів на початку ХХ ст. зросла до 4 тис. осіб на рік. Основу санаторного лікування складали 5 мінеральних джерел, вода яких вживалася для пиття і ванн. Любінські мінеральні води мали найбільший вміст сірки зі всіх джерел Галичини; значними були і поклади залізистих грязей. Дебіт води становив 430 т/добу; температура – +10,8 °C. До складу води входили: сульфати калію, натрію, амонію, кальцію, магнію, кремнію; хлорид натрію, карбонат заліза, азот, сірководень, фосфат кальцію тощо. Вміст сірки у Любені Великому (1,1173 %) був найбільшим із мінеральних вод курортів Європи (Нойдорф – 0,9; Свошовіце – 0,45; Аквісгран – 0,38; Тренчин – 0,2; Баден – 0,11). Любінські води вживалися переважно для купелей; лише окремі хворі вживали їх внутрішньо. 1 кг лікувальних грязей містив 50 г мікроелементів та сполук [7, с. 192].

Мінеральні води курорту дозволяли лікувати ревматизм, хвороби опорно-рухового апарату, нервові, ЛОР-органів та шкірні захворювання тощо. Проживати на курорті можна було у корпусах лікувального закладу, а також у приватних помешканнях. 1-й сезон тривав з 10 травня до 20 червня; 2-й – з 21 червня до 20 серпня; 3-й – з 21 серпня до 30 вересня. Як і на всіх курортах, у Любені найдорожчим був 2-й сезон, коли ціни підвищувалися на 20–30 %. Курортний збір становив 8 кор. Харчування здійснювали ресторани лікувального закладу, а також ресторани “У Кволікової” та єврейський [1, с. 60].

Курорт Моршин (Стрийський повіт) розвивався на базі сірчаних і хлоридно-натрієвих мінеральних вод і лікувальних грязей. Там лікували серцево-судинні, нервові, гінекологічні, ревматичні та ін. захворювання. Мінеральні джерела Моршина відомі з XVI ст., коли на його околицях виявлено значні запаси солі. Пізніше там з'явилися копальні, почали виварювати і продавати сіль. Однак вона виявилася непридатною для споживання і її видобування припинили. Понад три століття сіль, ропу й мінеральну воду підприємці використовували для лікування хворих, але, по суті, це не було науково-обґрунтованим.

У 1877 р. після того як через Моршин проклали залізницю, її власник Боніфацій Штіллер розмістив у газеті оголошення про

те, що в Моршині відкривається курорт для лікування хворих на туберкульоз легень. Зaproшені підприємцем лікарі В. П'ясецький і С. Дзіковський організували водолікування, відкривши у травні 1878 р. лікарню на зразок зарубіжних, які на той час уже були модними і приносили господарям значні прибутки.

1879 р. очищено і впорядковано 2 шахтних колодязі, названі на честь власників курорту “Боніфаций” і “Магдалина”. Того ж року виявлено й джерело слабомінералізованої води, а поблизу Моршина знайдено торфову грязь [1, с. 62].

Курортний сезон 1880 р. відкрився під назвою “Лікування мінеральними водами і грязями”. Мінеральну воду використовували для ванн, торфову грязь – для грязьових ванн та аплікацій; вперше використали воду джерела “Боніфаций” для питного лікування, а з 1883 р. її продавали в пляшках. На курорті розпочали лікувати захворювання органів травлення. Моршинські мінеральні води мали специфічні фізико-хімічні особливості. Загалом, моршинська вода перевершувала всі відомі води курортів світу за вмістом мінеральних речовин. Моршинська сіль мала всі типові складові карлсбадської лікувальної солі [2, с. 243].

Ще з XVI ст. було відомо і про природні лікувальні фактори курорту **Немирів**. Уже тоді місцеве населення використовувало мінеральну воду з лікувальною метою. Однак лише на поч. XIX ст. поблизу мінеральних джерел підприємці збудували примітивну водолікарню і невеликий готель. Для лікування використовували воду, не знаючи ні її хімічного складу, ні цілющих властивостей. Перші аналізи мінеральної води Немирівських джерел були проведені 1834 р., але курорт став відомим лише з 1912 р. Облагороджено три джерела мінеральної води: “Марія”, “Анна”, “Броніслава” та проведено їх хімічний аналіз. Водночас, збудовано декілька вілл (“Під дубом”, “Під шишкою”); 1907 р. – купелевий заклад на 21 ванну I–III класів; 1908 р. – сучасну (як на той час) віллу “Девайтіс” на 30 покоїв. Окрім оздоровниці проживання було можливим у 10 віллах (1–3 кор./добу). У пансіонатах вартість перебування становила 7–13 зол./добу. Щосезону відпочивало до 700 осіб, які лікувалися ваннами та питтям води; використовувалися й лікувальні грязі.

На курорті після 1912 р. зросла кількість ванн, які відповідали найновішим вимогам того часу. Функціонували: герметична нагрівальня сірчаної води, водолікувальниця, пристрой для сонячних ванн та купання, кабіни з гарячим повітрям і парою з

сірчаної води, електролікування, масажі тощо. Купелі застосовували з 18 до 20 год. В 1-му (15 травня – 1 липня) та 3-му (вересень) сезонах вони каштували: І класу – 2,0 кор., ІІ класу – 1,2 та ІІІ класу – 0,8 кор.; у 2-му сезоні (1 липня – 1 вересня) вартість зростала на 10–20 % [1, с. 74].

Лікувальна дія мінеральних вод сприяла лікуванню ревматизму, артриту, шкірних, нервових і гінекологічних захворювань. Лікарські послуги надавав доктор медицини Б. Павлюк. Для послуг хворих була й аптека. Слід зазначити, що у Немирові, як і в Делятині, не справлявся курортний збір.

Датою офіційного заснування бальнеологічного курорту у **Трускавці** вважається 1827 р., коли там було споруджене приміщення на 8 ванн. Хоча лікувальні властивості трускавецьких вод були відомі давно, уперше їх описав королівський лікар В. Вічко у 1578 р. Г. Жончинськи у монографії “Гісторія нату-ральна” (1721) вказав, що в Трускавці й інших селах Дрогобиччини добували нафту, а воду, що її супроводжує, селяни пили для лікування багатьох хвороб. Перші серйозні дослідження провели німецькі вчені Н. Фіхтель і Б. Хаке. Кількість приїжджих на лікування швидко зростала. З’явилися перші наукові статті про цілющий вплив місцевих вод на організм людини, будувалися пансіонати, 1843 р. побудовано першу грязелікарню [2, с. 347].

Гонитва за наживою змушувала приватних підприємців вести подальші пошуки мінеральних вод. 1833 р. відкрито соляне джерело “Марія”, дещо пізніше – джерела ”Нафтуся”, ”Софія” та ін. До того часу відносяться описи курорту та його вод, зроблені хіміком і аптекарем Т. Торосевичем, письмові повідомлення лікарів Мачека (1836), Коха (1842) та Унгера (1843).

На початку 1870-х рр. курорт передано в оренду акціонерному товариству, а потім продано приватним особам. У 1892 р. побудоване приміщення для інгаляцій системи Вашмута. І цим Трускавець став на рівень таких курортів європейського значення як Рихенгаль і Вісбаден. Будувалися готелі, вілли, пансіонати. Зростала інфраструктура, побудовано водолікарню, прокладено окружну дорогу. З 1911 р. курорт перебував у віданні комерційного акціонерного товариства (голова – Р. Ярош), яке розпочало його європеїзацію. Першим кроком була електрифікація Трускавця – освітлили не лише курортні приміщення і приватні вілли, але й вулиці і територію парку. Ще в 1909 р. побудовано залізницю з маленькою станцією, а 1912 р. – новий

вокзал. Трускавець був зв'язаний залізницею як зі Львовом, так і з Віднем, Краковом, Познанню, Прагою, Варшавою, Берліном. У 1913 р. за великі успіхи, досягнуті в розвитку курорту, Трускавець був нагороджений Великою золотою медаллю. А темпи змін були дійсно високими. Той, хто пропустив кілька сезонів, приїхавши в Трускавець уже його не впізнавав. На Пом'ярках за всіма європейськими стандартами було оснащено купальне озеро, побудовано корти, спортивні майданчики. Береги озера були посыпані золотавим морським піском [1, с. 86].

У довоєнний період для послуг хворих і відпочиваючих на курорті діяло понад 1500 покоїв у бальнеологічному закладі (готель, “Ядвінівка”, “Лазенки”), десятках вілл і приватних садиб. З вілл особливим комфортом вирізнялися: “Аркадія”, “Яніна”, “Марія Гелена”, “Матка Божка”, “Ольга”, “Сариуш”, “Софія” та ін. Ціни за проживання коливалися в межах 1–7 кор./добу. Власне лікувальний заклад займав 3 приміщення (окремі споруди), де розміщалися 120 кабінок (для прийому мінеральних і грязьових ванн 3-го класів). У міжвоєнний період кількість номерів для відпочиваючих зросла утрічі і становила 4500 покоїв, що були класифіковані на 4 класи комфорту. Лікування базувалося на мінеральних водах 8 експлуатаційних джерел, з яких половина для ванн (“Сировиця”, “На Пом’ярках”, “Едвард”, “На Липках”), інша – для пиття (“Марія”, “Софія”, “Броніслава”, “Нафтуся”). Біля Трускавця розвідані й значні запаси сульфідно-залізистих лікувальних грязей.

На курорті практикували 6 докторів медицини, діяла філія аптеки Е. Сафріна з Дрогобича. Лікуванню підлягали: анемія, кишково-шлунковий тракт, ревматизм, легеневі хвороби, астма, хвороби серцево-судинної системи, нирок, геморой, невралгія, ішіас, гінекологічні хвороби. Оздоровчий сезон поділявся на три сезони: 1-й – з 15 травня до 30 червня; 2-й – з 1 липня до кінця серпня; 3-й – вересень. Курортний збір становив 12 кор. з особи [1, с. 89]. Послуги харчування надавали 2 лікарняні ресторани, кондитерська, пекарня, юдельні 2 пансіонатів, декілька єврейських ресторанів, продуктові крамниці, бойня та цех із виробництва м'ясних та ковбасних виробів.

Цілющи мінеральні води і грязі курорту **Черче** відомі з XIX ст. Спочатку їх використовували монахи для “чудесних” зцілень. Пізніше сюди почали прибувати хворі з усієї Австро-Угорщини. Організованого лікування в Черче, звичайно, у ті часи

не було. Воду застосовували емпірично. До офіційного відкриття (1928 р.) курорт не був упорядкований через відсутність коштів у його засновників – членів сільської общини на паях [2, с. 384].

Загалом можна стверджувати, що за часів панування в східній Галичині Австро-Угорської імперії особлива увага приділялась розвитку курортів, а саме таких де можливе водолікування. Зокрема в той час стали відомими Делятин, Буркут, Великий Любінь, Трускавець, Немирів, Моршин і Черче.

Література:

- 1.Клапчук В.М. Туризм і курортне господарство Галичини : монографія / Володимир Клапчук / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2012. – 224 с.
- 2.Курорты: Энциклопедический словарь / [Гл. ред. Е.И.Чазов]. – М. : Советская энциклопедия, 1983. – С.225, 243, 347, 384.
- 3.Harasowski A. Delatyn. Miejscowość klimatyczna i kapelowa w Galicyi / A. Harasowski. – Lwów : Druk. J. Chęcińskiego, 1910. – S.1–13.
- 4.Lewicki S.A. Przewodnik po zdrojowiskach i miejscowościach klimatycznych Galicji / S. Lewicki, M. Orlowicz, T. Praschil. – Lwów, 1913. – S. 36–39, 207–213.
- 5.Przewodnik zdrowowo-turystyczny na 1931–32 r. – Warszawa, 1931. – S. 260.
- 6.Sprawozdanie o stanie zdrowotnym Rzeczypospolitej Polskiej. – 1926. – S. 64–66.
- 7.Zanietowski J. Kilka uwag o systemizacji naszych uzdrowisk i zdrojowisk oraz o analizie naszych wód / Pamiętnik Polskiego Towarzystwa Balneologicznego / [red. Dr Z. Wąsowicz]. – Kraków, 1914. – T. III. – S.192.

**Volodymyr Klapchuk,
Mykhailo Klapchuk**

EASTERN GALICIA RESORTS BEFORE WORLD WAR I

Eastern Galicia Resorts to the First World War occupied a special place in the medical business areas. The largest and most famous of them were Burkut, Delyatyn, Velyky Lubin, Truskavets, Nemyriv, Morshyn and Cherche. Mainly used hydrotherapy spas and mud.

Key words: resort, Galicia, mineral water, mud.

Галина КОЗАК

Львівський інститут економіки і туризму, ст.викладач
**СЕЛО ГРУШІВ – МІСЦЕ ПАЛОМНИЦТВА НА
ДРОГОБИЧЧИНІ**

Розглядаються сакральні об'єкти села Грушів Дрогобицького району на Львівщині, зокрема церква Пресвятої Трійці, де 1987 року об'явилася Матір Божа. Аналізуються проблеми розвитку паломницького туризму.

Ключові слова: паломник, церква, каплиця, ікона, проща, туризм.

Українці здавна оточували особливою побожністю святі місця: чудотворні ікони, джерела з чудодійною водою, монаші обителі, мощі святих чудотворців, місця об'явлень Матері Божої. Долаючи сотні кілометрів вони йшли до цих святинь, щоб опинитися в магічному місці та засвідчити Богові свою віданість. Важка паломницька дорога приводила людей до навернення, примирення і прощення. Паломництво є формою реалізації духовної потреби людей у поклонінні святиням та молитовному спілкуванні.

Рис.1. Пам'ятний знак із зображенням герба Грушева

Західна Україна багата на осередки християнського поклоніння: Зарвання, Унів, Страдч, Крехів, Гошів, Джублик, Скит Манявський. Серед них і с. Грушів, що у Дрогобицькому районі Львівської області, яке відоме українським та іноземним прочанам як місце об'явлення Матері Божої 26 квітня 1987 року. Село має цікаву історію. Розташоване воно на правому березі р. Бистриці, за 27 км від Дрогобича (рис. 1).

Охоплює своєю територією три колишні

села – Старе село, Красну та Калічу гору До 1939 р. село було відоме як “Грушова”. Історик-краєзнавець В. Лаба наводить декілька варіантів етимології слова “Грушова”:

1) від антропоніма “Рус” – Русів – Русова – Грушова; 2) від польського слова “gruz” – руїни, звалища; 3) від латинського “grus” – журавель, що вказує на розбудову села поблизу болотистої місцевості. На думку В.Лаби, назва “Грушова” склалася з двох слів: “грус” і “ава” [7, с. 16]. Останнє зазвичай складало закінчення назв фортець дакських племен, які в I – II ст. н. е. мешкали на Прикарпатті. Оскільки ж на даків значний вплив справила римська культура, поява латинського “grus” видається логічною. Дослідник припускає, що село Грушова постало на місці якогось, можливо укріплленого, поселення і пропонує археологам звернути увагу на цей район.

Однак більшість дослідників все-таки назву села виводять від слова “груша”, що з праслов'янської *grusiti* – означає “дробити”, “товкти” (мабуть йшлося про дикі груші, тверді, які не вгризеш) [6, с. 91]. Таке походження назви приймає і відомий польський дослідник топоніміки Перемиської землі В. Макарський [9, с. 95].

Історичною датою утворення села є 1443 рік. Однак історик Микола Галів вважає, що це помилкове твердження, оскільки вже в 1422 р. була згадка про Грушів (в тексті надання магдебурзького права місту Дрогобич). Громада села не прислухалася до цього зауваження і встановила при в'їзді пам'ятний знак, на якому зображене герб села і датування “1443–1993”. Можливо дослідники с. Грушів цей висновок зробили на основі “Актів гродських і земських” (т. XIII), де зазнено, що 2 грудня 1443 р. шляхтич Георгій з Риботич продав братові Олександру свої добра в селах Грушова і Летня (*villas Gruschowa et Lethnia*) за 450 грн [3, с. 16].

Відомо, що 1515 р. в тій частині села, яка називалася Старе Село вже існувала церква. 1660 р. тут збудували дерев'яну святиню, яка проіснувала до 1880 р., коли поставили нову, також дерев'яну. На жаль, через шість років храм згорів дотла. Мабуть, тому мешканці вирішили спорудити муровану церкву. 1899 р. будівництво було завершене, а вже 1902 р. церкву св. Параскеви було освячено. Біля храму збереглася до наших днів дерев'яна дзвіниця 1871 р., яку збудували майстри Василь Кизим, Іван Кондура та Іван Летнянчин [10, с. 332].

Серед історико-культурних пам'яток села варто відзначити дерев'яну церкву Собору Пр. Богородиці у тій частині села, яка називалася Грушова – Красна (рис. 2).

Рис. 2. Дерев'яна церква Собору Пресвятої
Богородиці

Ще 1671 р. тут було зведено дерев'яну церкву, яку оновили 1807 р. У 1923 р. мешканці села звели існуючий храм. Відомо, що для будівництва спеціально запросили Василя Турчиняка – умільця з містечка Делятин (Івано-Франківська обл.) [10, с. 333]. Святиня розташована на схилі правого берега ріки Бистриці, біля житлової забудови. Церква за конструкцією хрестова у плані, одноверха. Будівля оточена піддашшям, стіни під яким складаються з горизонтальних брусів зрубу. В церкві зробили аж 29 вікон (включно з ризницями).

На захід від храму стоїть дерев'яна триярусна дзвіниця з підсябиттям, піраміdalний дах якої завершує надбудова у вигляді восьмерика з арочними отворами, накритого банею з

маківкою. На церковному подвір'ї збереглося декілька хрестів, а також фігури Пресв. Богородиці [12].

Місцем паломництва у Грушеві стала дерев'яна церква-каплиця Пресвятої Трійці, збудована 1878 р. (рис. 3).

Рис. 3. Церква Пресвятої Трійці, де відбулося об'явлення Матері Божої 26 квітня 1987 р.

Стоїть церква-каплиця на пологому схилі у північній частині села (Грушова – Красна), при дорозі Дрогобич–Комарно. Це місце розташування зовсім не випадкове. Старожили розповідають, що два століття тому на місці каплиці росла стара дуплава верба, на якій висіла ікона Пресв. Богородиці. Цікаво, що внизу ікони був напис, який свідчив, що виконана вона 1806 р. народним іконописцем Стефаном Чаповським. Із дупла верби било джерело, з якого можна було напитися цілющої води. Селяни дуже любили приходити до джерела, де вони оздоровлювались. Таке паломництво до чудотворного місця не подобалось місцевим урядникам, тому вони сплюндрували святиню – зрубали дерево, засипали джерело. Ікону Пречистої Діви людям вдалося врятувати. Коли 1855 р. почалась епідемія холери, мешканці села згадали про знищене святе місце. Тому, аби уникнути подальшої Божої карі, селяни очистили джерело і

зробили криничку, навколо якої поставили невелику церкву-каплицю, придбану в сусідньому селі. Врятований образ Матері Божої зайняв почесне місце у церкві [2, с. 71] (рис. 4).

Рис. 4. Старовинна ікона Пречистої Діви
Марії із церкви Пресвятої Трійці.

Спорудження цієї церкви-каплиці супроводжували чудесні видіння: одні бачили над криницею три свічки, що горіли яскравим полум'ям (тому й названа церква на честь Пресв. Трійці); інші бачили серед ясного дня Пречисту Діву у вигляді прекрасної молодої жінки; люди чули, що на місці, де поставлено церковцю, часто лунав звук дзвонів. Церковцю посвятив отець декан Г. Кмицикевич у свято Успення Пресв. Богородиці 1856 р. за численної участі вірних. Однак простояла церква всього 22 роки, після чого почала руйнуватись. На її місці 1878 р. місцевий парох о. Іван Коростенський звів іншу, дерев'яну каплицю, з одним куполом. Церква-каплиця тризрубна, одноверха. Восьмибічна у плані нава, накрита великою банею з ліхтарем і маківкою. До

південної стіни нави прибудований засклений ганок, накритий двосхилим дахом. Ліворуч від нього – захищена ниша, на стіні якої розміщений великий образ, де зображену причину виникнення каплиці. Вівтар і ризниця накриті двосхилими дахами, на стіні ризниці є великий образ Пресв. Богородиці [12].

Згодом у храмі відновили давню ікону, помістивши її в раму. Розглядаючи старовинний образ Пречистої Діви авторства Стефана Чаповського, бачимо на ньому вербу з почепленою іконою Божої Матері з Ісусом на руках, а також криницю, яку обступили каліки, що моляться і просять про допомогу. Біля уст старця є напис: “*Воістину виджу Матері Божія ікону*”, біля жіночих уст: “*I az виджу*”. Розмовляють між собою матір із незрячим дитям на руках, чоловік із перев’язаною головою і каліка на милицях, який переконує, що оздоровився [5, с.92].

1883 р. в церкві було споруджено іконостас. Позолотили його за пароха о. Іерона Борковського. Тоді ж церкву покрили бляхою, оновили великий престіл і розписали святилище. На клопотання Перемишльського єпископа Константина Чеховича Папа Римський Лев XIII своєю Грамотою від 10 січня 1901 р. надав грушівській церкві право відпусту на свята Пресвятої Трійці, Успення Пресв. Богородиці і Воздвиження Чесного Хреста. На південний схід від церкви, біля вхідної брами, розташована дерев’яна триярусна дзвіниця, накрита наметовим дахом.

1959 р. радянська влада закрила церкву Пресв. Трійці. Однак події 26 квітня 1987 р. змінили подальшу історію святині. В той день 12-річній дівчинці Марії Кізін на балконі церкви з’явилася Матір Божа. Ця новина швидко поширилася в Україні і за її межами. До Грушева почали сходитися прочани з України, Кавказу, Росії, Середньої Азії, Сибіру. І хоча радянська влада чинила перешкоди для прочан, Грушів надалі відвідували тисячі людей. Настоятель храму о. Зеновій Майкут згадує ці події: “*Побачивши Богородицю у темному вбранні зі свого подвір’я, Марія Кізім відразу покликала маму. А опісля на її подвір’ї та біля каплиці вже зібралася сила-силенна людей. Охочі побачити Пречисту прибували звідусіль*”[1, с.26]. Попри бажання влади не допустити паломників, до Грушева їхали численні автобуси. Прибув і відомий греко-католицький дисидент Йосип Тереля, який згодом написав про ці події: “Церква переливалась від багаточисленних великих букетів квітів. Пожертування доходили аж до ста карбованців. Гроші засовували у тріщини між вікнами...

Були великі групи дітей – їх з-поміж натовпу не могли виловити вчителі, які в той час мали боротися з “релігійною пропагандою”. Їхні колеги з художнього училища м. Дніпропетровська йшли в процесії навколо церкви, читаючи вервицю” [11, с.23]. Про Грушів тоді говорили по всьому ССР: хтось із цікавістю, хтось з страхом, хтось із недовірою, а влада безуспішно намагалася зупинити паломництво.

Під час об’явлень іншим людям Діва Марія з’являлась поперемінно в блакитному та чорному одязі, наголошувала на необхідності молитись за мир та навернення, щоби запобігти III світовій війні, для цього закликала українців стати апостолами Росії та молитися вервицю щодня, бо це могутня зброя проти диявола. А ще Богоматір вказала на Чорнобиль, як на знак перестороги, і заповіла швидке відродження незалежної Української держави. Спеціальна церковна комісія не винесла

остаточного рішення щодо визнання цих об’явлень автентичними. Наявність чуда не заперечували, але конкретних доказів для його підтвердження було замало. У день Вознесіння Господнього люди бачили Пречисту Діву востаннє. Розповідали, що над капличкою з’явилася сяйво, в якому виднілись чіткі обриси Божої Матері.

Та на цьому чуда Грушева не закінчилися. 10 травня 2011 р. фігура Матері Божої, яка зустрічає приїжджих при в’їзді в село з боку Дрогобича, заплакала (рис. 5).

Рис. 5. Фігура Матері Божої, яка заплакала 10 травня 2011 р.

Жук. Вони прийшли до скульптури, аби сфотографувати її для альбому–презентації села. Близче до вечора біля фігури Діви

Першими слози Пречистої побачили школярі Андрій Летнянка і Іван

Марії було відправлено молебень. І знову, як і в 1987 р., до Грушева ринули люди. Молячись біля скульптури, вони випрошували ласки для себе і для своїх родин. Тоді, за 2 місяці, оздоровилось 12 вірян. За три тижні темні сліди від сліз на обличчі Богородиці зникли. Нині біля фігури Божої Матері вимощена хресна дорога, поруч стоять альтанки. А навпроти хресної дороги постав пам'ятник Героям Небесної сотні (рис. 6).

Рис.6. Пам'ятник Героям Небесної Сотні

Біля церкви стоять декілька пам'ятних знаків. На одному з них слабо видно напис і дещо краще дату "1860". На іншому – скульптура Пр. Богородиці на постаменті, де викарбувано: "На честь і славу Пречистий Д. М. Цю фігуру поофірував Паньків Г. липень 1993" [5, с.37].

Серед пам'ятних знаків привертає увагу портрет старшого чоловіка в окулярах і з бородою, який опирається на стовбур верби. Отець Зеновій Майкут стверджує, що це портрет австрійського прочанина Фелікса Вахтера, який, дізнавшись про об'явлення Матері Божої, сім днів ішов з дружиною до Грушева. Завдяки молитвам Вахтера оздоровилася його дочка. А після смерті Фелікса грушівські селяни посадили вербу на його честь.

У наш час до Грушевої періодично відбуваються щорічні паломництва прочан, які називають село українським Люрдом [10, с.334] (рис. 7).

Рис. 7. Проща до Грушевої

Під час святкування 400-ліття Берестейської та 350-ліття Ужгородської Унії Самбірсько-Дрогобицька Єпархія провела низку заходів для ще більшої популяризації та вішанування Пречистої Діви Марії. Зокрема, 14 травня 1995 р. у Грушівській церкві було відслужено урочисту Архієрейську Службу Божу, для участі в якій були запрошені владики і духовенство з інших єпархій. Під час Богослужіння було поновлено посвяту вірних єпархії опіці Небесної Покровительки.

Щороку в другу неділю травня відбувається єпархіальна проща за участю багатьох тисяч вірних. Ця неділя є днем пошанування Грушівської ікони Пресвятої Богородиці. Під час паломницького походу кожна група ділиться своїми духовними переживаннями та молиться в різних намірах. На півдорозі до Грушевої, неподалік від реабілітаційного центру “Назарет” (с. Рихтичі), прочани зупиняються на перепочинок, під час якого брати-семінаристи проводять духовну науку учасникам прощі. У Грушеві служать Архієрейську Літургію, яку зазвичай очолює єпископ Самбірсько-Дрогобицький у співслужінні з багатьма священнослужителями єпархії.

Під час однієї з прощ Владика Ярослав (Приріз), єпископ Самбірсько-Дрогобицький, звертаючись із пастирським словом до вірних сказав: “Своєю появою у Грушеві у 1987 р. Прсв. Богородиця допомогла нам перебороти рабський страх, який довгі роки сіяла безбожна комуністична система, розбудити у своєму серці найглибші духовні почуття та тугу за Богом. Тут ми знову відчули, що ми – християнський самобутній народ, який має свою культуру та правдиву Христову віру, яку старалися знищити вороги правди; у цьому чудотворному місці Господь, за молитвами своєї Пречистої Матері, зціляв наші забруднені гріхом душі, повертає утрачений дар віри, подавав надію оновлення та відродження” [17].

30 квітня 2011 р. відбулося нетрадиційне паломництво до Грушева. У Дрогобичі відбулася зустріч іммігрантів та їхніх рідних, яка завершилася нічною пішою прощею до Грушева. Організатором зустрічі був Пасторально-місійний відділ УГКЦ у співпраці з організацією “Карітас” Самбірсько-Дрогобицької єпархії. У паломництві до Чудотворної Грушівської Богородиці взяли участь понад 95 осіб із Львівської та Івано-Франківської областей. Очолив прощу о. Ігор Козанкевич. Дорогою паломники заходили у храм, де відбувся Молебень до Грушівської Богородиці. У молитві намірену прочани складали свої прохання, а також духовними піснями прославляли Матір Божу [15].

25–26 травня 2012 р. з благословення владики Ярослава відбулася велопроща Дрогобич–Грушів. Паломництво було присвячене одночасно кільком подіям: 120-літтю з дня народження Патріарха Йосифа (Сліпого) та 25-літтю з дня появи Прсв. Богородиці у Грушеві (рис. 8).

“Досвід велопрощ показує, що для багатьох молодих людей таке паломництво стає стежкою до свого парафіяльного храму”, –

Рис.8. Велопроща до Грушева

зазначив о. Ігор Цмоканич, один із організаторів та учасників прощі до Грушевого.

25 травня, увечері, велосипедисти взяли участь у молебні до Богородиці в катедральному храмі м. Дрогобича. Відтак на міській площі відбулись показові виступи. Велосипедисти зобразили фігуру в формі хреста. Наступного ранку біля храму Пресв. Трійці відбулась реєстрація учасників прощі. Молитвою-благословенням, яку провів о. Тарас Гарасимчук, парох кафедрального храму, було дано початок велопаломництву. Після завершення Богослужіння та короткого відпочинку відбулася культурно-мистецька програма. Подібна проща відбувається уже третій рік поспіль. Порадником та натхненником велопаломництва є також Юрій Тудрій – досвідчений велосипедист, який надає професійні консультації щодо безпеки руху та спорядження [16].

У вересні 2013 р. у Грушеві відбувся районний фестиваль духовного співу, присвячений 1025-й річниці хрещення України-Русі “Один Господь, одна віра, одне хрещення”. Село Грушів було обране для проведення першого фестивалю як християнський духовний центр, місце постійного паломництва прочан. На фестиваль прибуло понад 20 творчих колективів та виконавці, зокрема, хорова капела “Каменяр” та народна жіноча хорова капела “Лілея” Дрогобицького районного народного дому. Основу духовного дійства склали виступи церковних хорів Грушевого, Добрівлян, Снятинки, Літині.

Як добрий приклад міжконфесійного порозуміння, варто відзначити участь у вище зазначеному фестивалі церковного хору з Волощі, храму Св. Архангела Михаїла Української Православної Церкви Київського Патріархату. Прозвучали духовні пісні у виконанні вокального ансамблю з Рихтич, дуету сестер Христини та Ярини Медвідь з Опарів, солістки Олесі Маршалок з Михайлівич. Загалом, на фестивалі у Грушеві прозвучало понад 30 пісень [18].

Як бачимо, село Грушів на Дрогобиччині вже багато років є місцем паломництва та проведення різних духовних акцій. До цього благодатного краю здійснюються піші і транспортні прощі, під час яких люди отримують духовну силу для боротьби за власну душу. Адже проща – це передусім можливість виправити помилки, подумати про майбутнє, знайти для себе спасіння через єдність із Богом. Паломництво дозволяє задовольняти духовно-

суспільні потреби прочан і водночас є ефективним в економічному плані. Адже приїзд вірян для духовного збагачення і очищення є одночасно туристичним оглядом храмів, ікон, відвідування місць харчування, користування транспортними засобами тощо. У Грушеві прочани купують і освячують образки, вервиці, ікони, набирають і везуть додому воду із святого джерела церкви Пресв. Трійці.

Варто зазначити, що між духовно-релігійним і туристичним аспектом паломництва існує тонка грань. Оскільки через участь в прошах паломник знайомиться з християнством, пізнає його суть, змінюється, виправляє своє життя, несе благодать очищення для своїх рідних, близьких і знайомих, духовна складова є домінуючою. Однак сучасний прочанин все більше вимагає комфортних умов пересування, проживання та харчування. Тому необхідно повсякчас дбати про розвиток туристичної інфраструктури у місцях паломництва.

На наш погляд у Грушеві є потужний й ДОСы незадіянний туристичний ресурс. Мало кому відомо, що село є батьківчиною Осипа Думіна - вояка УСС і УНР, військового діяча УВО, письменника, історика і публіциста. В Грушеві народилися відомі діячі українського січового стрілецтва Лука Луців, Іван Думин, Микола Спанчак, Іван Чаповський. Також село є батьківчиною Осипа Марківа – журналіста, редактора москвофільського видання “Пролом” та Дмитра Марківа – посла до Віденського парламенту. На благодатній грушівській землі народився митрополит Івано-Франківський і Галицький Іосаф, настоятель Манявського скиту – відомого духовного центру України, українського Афону. Багато з цих історичних діячів заслуговують на пам'ятники, меморіальні дошки, музеїні експозиції. Таким чином село Грушів могло б підсилити свою туристичну привабливість.

Література:

1. Боянівський В. Коротко про Грушів та Грушівську ікону Богоматері. – Трускавець: Упр. Самбір. – Дрогобич. Єпархії УГКЦ, 1995. – 19 с.
2. Белз Й. Проща до Грушевого. – Дрогобич: Коло, 2007. – 160 с.
3. Дрогобиччина – земля Івана Франка / голова ред. колегії Л. Луців. – Нью-Йорк; Париж ; Сідней ; Торонто, 1973. – 856 с.
4. Історія міст і сіл Української РСР: В 26 т. Львівська область / АН УРСР. Ін-т історії; Голов.редкол.: П. Т. Тронько (голова) та ін. – К.: Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1968. – 980 с.
5. Жаровська Ольга. Паломницькі Святині. – Львів: Свічадо, 2009. – 200 с.
6. Коваль А. Знайомі незнайомці. Походження назв поселень України/ А.Коваль. – К.: Либідь, 2001. – 304 с.
7. Лаба В. Історія села Грушів від найдавніших часів до 1939 року/ В.Лаба. – Львів, 2008. – 100 с.
8. Майкут В., Борис Т. Нове чудо в Грушеві. – Дрогобич: Коло, 2011. – 135 с.
9. Makarski W. Nazwy miejscowości dawnej ziemi Przemyskiej. – Lublin, 1999. – S. 95.
10. Слободян В. Церкви України. Перемиська єпархія / В.Слободян. – Львів, 1998. – 863с.
11. Тереля Й. Грушів (скорочений варіант книги “Свідок”). – Львів: Добра книжка, 2011. – 93 с.
12. Громик В. Дерев'яні церкви Львівщини. Електронний проект.2007р. <http://decerkva.org.ua>.
13. Надія Сов'як. Причинки до етимології назв населених пунктів Дрогобиччини (частина I). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://io.ua/s105790>.
14. Грушівська чудотворна ікона Пресвятої Богородиці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pilgrimage.in.ua/hrushivska-chudotvorna-ikona-presvyatoji-bohorodytsi/>
15. Іванна Рижан. Паломництво до Грушевого. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.krynytsya.pp.ua/2011/05/blog-post_8422.html

16. Організатори велопроцесії Дрогобич-Грушів: “Велопаломництво для багатьох молодих людей є стежкою до свого парафіяльного храму”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sde.org.ua/home/archive/item/2093-organizatory-veloproschchi-drogobych-grushiv.html>

17. На День Матері до с. Грушів відбулось загально-єпархіальне паломництво.– [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.sde.org.ua/home/archive/item/1341-na-den%60materi-do-s-grushiv-vidbulos%60-zagal%60nojeparkhial%60ne-palomnystvo-fotoreportaj.html>

18. Грушів став центром духовної творчості. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://protruskavets.org.ua/hrushiv-stavtsentrom-duhovnoji-tvorchosti/>

Galyna KOZAK

THE VILLAGE OF HRUSHIV – A PLACE OF PILGRIMAGE IN DROHOBYCH DISTRICT

This article explores the sacred objects of Hrushiv, a village in Drohobych district (Lviv region), in particular the church of Holy Trinity, where the Blessed Mother appeared in 1987. The article also analyses the problems of development of pilgrimage tourism.

Key words: pilgrimage, church, chapel, icon, tourism.

УДК 908(477.86)

Галина МАРТИНИШИН

Львівський інститут економіки і туризму,

к.ю.н., ст.викладач

ЗАМОК У СЕЛИЩІ ЧЕРНЕЛИЦЯ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Висвітлюється історія замку селища Чернелиця, що на Городенківщині, який без сумніву можна віднести до кращих об'єктів історико-культурної спадщини України. Пам'ятки Городенківщини, що розглядаються в статті, дослідники відносять до XV–XVII ст. І хоча замок майже повністю зруйнований, але він має важливе значення для подальшого вивчення історії та культури українського народу.

Ключові слова: замок, бастіони, укріплення, мури.

Чернелицький замок можна без сумніву віднести до визначних пам'яток історії та культури не лише Городенківщини, але й цілої України. Скільки ж легенд і переказів існує про цю дивовижну пам'ятку! І сьогодні руїни величного замку привертають увагу дослідників та туристів із різних куточків України.

Засновано твердиню, як відзначають історики-краєзнавці, на початку XVII ст. Завершив її будівництво в 1650-х рр. князь Михайло Георгій Чарторийський. Він був представником одного з найвидатніших князівських литовсько-русських родів, коріння якого походило від руських Рюриковичів та литовських Гедиміновичів. Освіту здобув за кордоном, у 1658 р. став воєводою Брацлавським, а в 1662 р. успадкував від батька титул воєводи Волинського. В тому ж році був обраний комісаром на люстрацію амуніції Кам'янець-Подільської фортеці. На сеймі 1677 р. призначений послом до Москви. Завдячуючи його політичним здібностям і вмінню дипломата, Речі Посполитій було повернуто Неверську, Сіверську і Віленську землі. Як нагороду за це він отримав Віленське старство. Помер того ж року у 71-літньому віці [3, с. 44; 4, с. 31].

Князь Михайло Чарторийський був одружений чотири рази. Першою його дружиною, зазначають історики, була придворна дама королеви Цецилії Ренати австрійка Фенкенбергівна. Завдяки їй князь отримав доступ до королівського двору. Другою дружиною була княгиня Єфросинія Станіславицька, на честь якої за легендою і названо смт Чернелиця. Третью дружиною була

Конеєцпольська, а четвертою – Іоанна Олуджка, вдова старости Опочинського. За нашадками від останнього шлюбу князь Михайло Чарторийський був прадідом польському королю Станіславу Августові Понятовському [2, с. 49].

Чернелицький замок займає квадратну ділянку площею 2 гектари і збудований за новою бастіонною системою. Його оборонні мури сягають 6-метрової висоти, товщиною до 2,5 м, у них є бійниці для вогнепальної зброї. По кутах замку розташовані чотири гострокутні бастіони. Посередині західної стіни наявна двоповерхова в'їзна вежа з арочним проїздом, обрамленим білим каменем. Справа від брами розміщений вхід у глибокі підземелля. Вежа багато декорована ренесансною кам'яною різьбою. Зовнішній її бік оздоблює герб роду Чарторийських – зображення вершника на геральдичному щиті [4, с. 47; 6, с. 17]. На внутрішньому боці в'їзної вежі вирізьблений герб – п'ятирамений хрест з літерами E.S.X.C.W.B, які, як вказують історики, є початковими буквами слів: “*Eufrosyna Stanislawicka, xiezna Czartoryska, wojewodzina Braclawska*” (“Єфросинія Станіславицька, княгиня Чарторийська, воєводина Брацлавська“) [1, с. 50; 2, с. 49; 7, с. 5; 8, с. 6].

Єфросинія, за переказами, була вдовою Снятинського старости Потоцького, а згодом стала другою дружиною князя Михайла Чарторийського. В Чернелиці і досі місцеві мешканці з захопленням розповідають легенду про кохання і трагічну смерть княгині в цьому замку. Одну із таких легенд наводить у своїй праці Я. Ярош. Йдеться про те, як красуня-княгиня закохалася у молодого юнака, але коли люди дізналися про їхнє кохання, щоб не збезчестити свого чоловіка, кинулася з оборонної стіни вниз. Гірко переносив смерть дружини Михайло Чарторийський. Він наказав замурувати тіло жінки в стіну замку, а її ініціали викарбувати над головною брамою. Відтоді цю місцевість на честь смаглявої чорнявки-княгині почали називати Чернелицею [6, с. 14].

Існує також легенда про те, що король Ян III Собеський під час війни з волохами і турками спорудив у своєму замку підземні ходи на випадок облоги і втечі: один – до Дністра, а другий – до костелу в Городенці. Підземний хід, як зазначають історики, тут справді існував, тільки пролягав він не до Городенки, а до костелу св. Антонія, спорудженого у 1661 р. в центрі Чернелиці і проходив під сучасною головною вулицею селища. Варто

зазначити також і те, що у 1672 і 1676 рр. турки таки здобули і зруйнували замок. Після відбудови він служив місцем для збору провіанту і фуражу під час волоських походів короля Яна III Собеського у 1685–1691 рр.

Інша легенда розповідає про те, як княгиня Єфросинія, обдурана пахолками, які підробили листи її чоловіка, розтратила багатство братів Чарторийських, будуючи в час їхньої відсутності та без їхньої згоди костелі і церкви в окрузі, через що, дізнавшись правду, наклала на себе руки.

Де правда, а де вигадка, мабуть, ніхто і ніколи не дізнається. Ми можемо лише оперувати історичними фактами, які на сьогодні стали відомі. Повертаючись, власне, до самого Чернелицького замку, варто звернути увагу на те, що він знаходиться в незадовільному стані: одна стіна фортеці впала, з іншої осипається каміння на сусідську хату. Житлові кімнати по обидва боки брами знищенні і використовуються під стайні. Другий поверх порожній. В центрі просторої площині, оточеної фортифікаційними мурами, яка використовується під овочевий город, близче до південно-західного рогу підноситься невеликий одноповерховий житловий будинок. Збудований він із лупаного каменю, з гарно різьбленими одвірками і віконними рамами, і дотепер зберігся добре.

Сьогодні на території замку розташована місцева лікарня, ворота якої відчинені і можна вільно пройти на територію. Територія ще здавна обсаджена яблунями різних сортів та кущами шипшини. Зараз, в вежі, на східній стороні замку місцеві жителі облаштували маленький смітник, а на підвалах центральної в'їзної брами хтось із селян зробив собі комору для зберігання овочів.

У різні роки замок перебував у власності Галецьких, Потоцьких, Стадницьких. У 1892 р. тодішній власник замку Самуель Мосберг хотів замок перебудувати. Але розпорядженням Городенківського староства під загрозою покарання виконувати будь-які будівельні роботи заборонялось [2, с. 50; 9]. Останні власники мешкали в замку до вересня 1939 р. Прихід радянської влади змінив статус історичної пам'ятки, яка поступово перетворювалася на велику руїну.

Література:

1. Смеречанський Р. Городенківщина стежками століть [Текст] / Р. Смеречанський, О. Каглян, В. Никифорук. – Івано – Франківськ : Лілея НВ. 2009. – 140 с. іл.
2. Історія міст і сіл Української РСР (Івано-Франківська обл.). – Київ, Вид. АН УРСР, 1971.
3. Лесик О. Замки та монастири України. – Львів: Світ, 1993.
4. Випасняк І., Яценюк Я. Чернелиця – містечко над Дністром. – Чернівці: Технодрук. – 2007.
5. Городенщина. Історико-мемуарний збірник (ред. Марунчак М.). – Нью-Йорк – Торонто – Вінніпег, 1978.
6. Ярош Я. Привид Чернелицького замку. – Консомольський прapor, 21.03.1970, Івано-Франківськ.
7. Угорчак Ю. Привид Чернелицького замку // Старожитності Городенківщини. – Снятин: Над Прутом, 1995.
8. Смеречанський Р., Никифорук В. Замки та храми України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://castles.com.ua/charnel.html>
9. Матеріали вікіпедії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>.

Galina MARTYNYSHYN CASTLE IN THE VILLAGE CHERNELYTSYA: PAST AND PRESENT

The article deals with the castle in village Chernelytsya of Gorodenka Region, which undoubtedly can be named among the best object of historic-cultural heritage of Ukraine. Research scientists find historic-cultural relics of Gorodenka Region, which are covered in the article, to be architectural relics of XV-XVII centuries. And though castle is almost ruined, still it have great value for further study of history and culture of Ukrainian people.

Key words: castle, bastions, fortifications, walls.

Оксана БЕГЕЙ

Львівський інститут економіки і туризму,

к.і.н., доцент

Олена ТУР,

студентка

ПЕРСПЕКТИВИ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В М. ГОРОДОК ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Висвітлюються основні історико-культурні пам'ятки м. Городок Львівської області: храми, костели, інші важливі об'єкти, що становлять значний потенціал для розвитку культурно-пізнавального туризму в місті. Аналізується туристична інфраструктура Городка, перспективи розвитку у ньому культурно-пізнавального туризму.

Ключові слова: Городок, церкви, костели, культурно-пізнавальний туризм.

Городок є районним центром Львівської області, розташований неподалік розвиненого у туристичному відношенні Львова. Водночас, це місто є багате на історико-культурні пам'ятки, які становлять основу для успішного розвитку в ньому культурно-пізнавального туризму.

Варто підкреслити, що перші писемні згадки про Городок давніші, ніж про Львів – у Галицько-Волинському літописі про нього згадується у 1213, 1227, 1235 рр. у зв'язку з вторгненням польсько-угорських феодалів у Галицьке князівство та боротьбою Волинського князя Данила Романовича за Галицький трон [5, с. 208]. Місто було відоме далеко на схід як центр торгівлі сіллю, а тому мало назву “Городок Солоний” або “Соляний Городок”. Із часом слова “солоний” і “соляний” втратили своє значення і вийшли з ужитку [5, с. 207].

Упродовж століть жителі міста створили багато унікальних споруд, які, переважно, достатньо добре збережені чи відновлені й приваблюють туристів. Насамперед, це пам'ятки сакральної архітектури – церкви та костели.

З-поміж них варто назвати церкву Благовіщення Пресв. Богородиці, яка побудована у 1633 р. на місці дерев'яної церкви 1540 (1547) р. В. Залозецький зауважив подібність архітектури церкви з Успенською церквою у Львові [2, с. 43]. При церкві у 1591 р. було створено, на зразок львівського, городоцьке братство. У 20–30-х рр. при зазначеному храмі діяв монастир

сестер-служебниць, які виховували сиріт. Влітку 1932 р. городоцьку парафію відвідав Андрей Шептицький, який побував і в захоронці для дітей-сиріт при церкві Благовіщення. Він давав кошти захоронці, що називалася “Захоронка для дітей-сиріт імені Митрополита Андрея Графа Шептицького” [6, с. 6]. З приходом більшовицької влади монастир закрили, з відновленням української державності – відновили. При церкві діяло Братство тверезості. В озnamенування цієї важливої події біля церкви було встановлено пам'ятник – хрест Братства тверезості. Основним організатором Братства тверезості в м. Городку був священик Лев Трешаківський, ініціатор створення антиалкогольних товариств у Галичині [6, с. 8]. В часи панування російсько-більшовицького тоталітарного режиму церква Благовіщення була єдиним храмом міста, який не був зачинений. У 2003 р. розпочато капітальний ремонт церкви. Вона не відзначається пишністю архітектурного декору, чи не єдиною її прикрасою є надзвичайно скромно оздоблений портал на південній стороні. У 1950 р. розмалювали церкву але невдовзі розпис замінено менш художньо вартісним, тоді ж у храмі споруджено іконостас. Зі старожитностей у церкви нічого не збереглося.

Дерев'яна церква Івана Хрестителя на Черлянському передмісті побудована у XVIII ст. на місці старої, що існувала з князівських часів, принаймні у 1403 р., зберігся привілей Свидригайла 1443 р., де підтверджуються раніше надані привілеї церкві. Храм складається з трьох зрубів, великого центрального і двох бічних. Споруда належить до унікальних витворів архітектури і знаходиться під охороною держави. Ще донедавна серед міщан ходили перекази, що у церкві Богдан Хмельницький брав шлюб. При церкві діяло братство, якому королі з 1643 до 1753 рр. надали і поновили 17 привілеїв. За привілеєм від 10 травня 1663 р. дозволялося організувати при братстві лікарню і школу. Періодично, двічі на рік у храмі відбувалися відпости у свята І. Хрестителя. 1660 р. храм св. Івана Хрестителя згорів і був відбудований старанням родини Попелів. Відбудована церква 1752 р. знову згоріла і її відновили 1755 р. Найстаріший розпис у 1861 р. виконав маляр Ф. Щербаковський, відомий майстер живопису. Запросив його тодішній священик церкви Л. Трешаківський, який саме цього року прибув на парафію до Городка. У 1863 р. побудована цегляна, квадратна в плані, трохярусна, завершена куполом, дзвіницею.

У розташованому поруч будинку городоцьких деканів у 1914 р. народився о. Риско, про що свідчить напис на встановленій тут пам'ятній дощі. Під час німецької окупації за проханням бургомістра Городка Івана Бурди отець-декан Епіфаний Роздольський надав помешкання знаному письменнику з Волині Уласу Самчуку, який прожив там 9 місяців – з кінця 1943 р. до літа 1944 р. з невеликою перервою, переховуючись від німців і писав свої знамениті твори, які у 1956 р. опублікував у збірці нарисів “На білому коні”. Пізніше за кордоном У. Самчук за свої прозові твори був висунутий на здобуття Нобелівської премії, і тільки тому, що Україна на той час не була незалежною, йому премію не присудили. Територія довкола парохіяльного будинку була обгороджена трохи метровим цегляним муром, де був гарний сад, город, стодола, шпихлір для збіжжя, стайні [7, с. 12].

За часів російсько-більшовицького панування в 1952 р. церква була зачинена. Там організували склад церковних речей, звезених з усіх зачинених церков Городоцького району. Внутрішній інтер’єр був доведений до великої руйнації. Реставрацію храму здійснила у 1980 р. група архітекторів під керівництвом Б. Кіндзельського. Тоді храм постав у своєму первісному вигляді і його було визнано пам'яткою народної архітектури галицької школи. Влітку 1989 р. церкву передали мирянам, зробили ремонт і підпорядкували УПЦ КП [7, с. 13].

На Заставському передмісті була дерев’яна церква св. Миколая, що існувала у XVII ст. При церкві діяло братство. Сучасна споруда збудована у 1690–1696 рр. У роки польської окупації церкву св. Миколая (28 березня 1934 р.) визнано історичною пам'яткою [9, арк. 105]. 27 липня 1944 р. вона була знищена внаслідок вибуху бомби. Церква була дерев’яною, на зразок церкви св. Івана в Городку, і складалася з трьох зрубів, великого центрального і трьох менших бічних, які були увінчані шоломовидними банями. Бані були покриті гонтою, але наприкінці 1930-х рр. їх покрили бляхою. Досі збереглася цегляна дзвіниця, побудована з ініціативи Е. Роздольського у 1925 р., з трьома великими в ряд арочними прорізами для дзвонів і одним маленьким зверху, а внизу величезний арочний проріз для вхідних воріт для проходу на церковне подвір’я [7, с. 21]. На її території побудована нова мурована церква св. Миколая, УГКЦ.

Також у Городку є каплиця Покрови Пресв. Богородиці, церква св. Володимира і Ольги, церкви св. Духа, каплиця

св. Варвари, церква Різдва Івана Хрестителя, змурівана 1890 р. [8, с. 100].

Римо-католицька парафію у Городку заснував в 1372 р. Владислав Опольський. Спорудження сучасного мурованого костелу Воздвиження Чесного Хреста, ймовірно, розпочали ще у першій половині XV ст., будівельні роботи продовжувались і далі, зокрема, у XVI ст., у 30–40 рр. ХХ ст. [1, с. 76]. У 1947 р. храм закрили, перетворивши його на склад, у 60-х рр. зруйнувалася дзвіниця. У травні 1990 р. костел повернули вірним [1, с. 77].

Францисканський костел Успіння Пресв. Діви Марії вперше згадується у другій пол. XIV ст. Як стверджує Л. Світенко, на місці монастиря колись існував княжий замок, перша українська церква у Городку [7, с. 36]. В 1420 р. король Ягайло поселив у місті 6 монахів-католиків з ордену францисканів. Королівський уряд побудував для них костел і монастир біля замку (ци будівлі збереглися й досі). У 1431 р. монахам надали 2 лани ґрунту “*від границь пасовища до Черлянського передмістя*”, де вони заснували фільварок, за яким було закріплено 35 передміщан – українців [3, с. 210].

У святині спочивало серце померлого у Городку короля В. Ягайла. У 1782 р. австрійська влада закрила костел та монастир (у монастирі розмістили військові казарми, а храм використовували як склад). У 90-ті рр. частково зруйновані будівлі передали греко-католикам під церкву та монастир отців-студитів. Під костелом знаходилася крипта для захоронення знатних людей і духовенства. До костелу був прибудований одноповерховий будинок монастиря прямокутної форми з внутрішнім закритим двориком. Під усім монастирем знаходяться підвальні приміщення. Частково збереглися підземні ходи, які з'єднували монастир із королівським замком і Костелом Воздвиження Чесного Хреста. В роки більшовицької влади костел був зруйнований, після його відбудови виникла Церква Преображення Господнього. На початку 2000-х рр. при монастирі функціонувала реставраційна майстерня (відреставровані ікони передали в церкву св. Михаїла у Львові). Станом на 2014 р. монастир вже не діяв. У відновлених приміщеннях планують створити дошкільний заклад католицького спрямування. У приміщеннях у липні 2014 р. проживали скаути.

У Городку були теж інші римсько-католицькі святині, зокрема, костели св. Варвари і св. Миколая, каплиці св. Марії

Магдалини та цвінтарна – св. Розалії. Дерев'яний костел св. Варвари існував до початку XIX ст., на його місці згодом вимурували каплицю св. Варвари, яку закрили у 1791 р. 2002 р. її розібрали, спорудивши дзвіницю для греко-католицької церкви св. Духа. Костел св. Миколая, споруджений у XVII ст., розібрали у 1774 р., за вказівкою архієпископа Вацлава Сераковського [1, с. 78].

Храм св. Розалії був збудований у XVIII ст., а згодом біля нього заклали новий цвінтар (після закриття всіх цвінтарів всередині міста). Цей храм виконував функції цвінтарної каплиці. У XIX ст. спереду був добудований, храм найкраще зберігся серед інших храмів, проте, він не відзначається багатим оформленням, єдине, що його прикрашає – гарно оздоблений вівтар. За давніх часів давали на утримання храму десятий сніп з усього староства і пожертви від звичайних віруючих. На хорах храму є старовинний орган, який перебуває у несправному стані [7, с. 37].

Шпитальний костел св. Станіслава був побудований на поч. XVIII ст. Зараз будівля занедбана. Вона була розташована на території військової частини, в якій був військовий шпиталь, тому і має назву “шпитальний храм”. У 1782 р. костел згорів разом із містом, згодом відремонтований та використовувався як військова капличка. З приходом російсько-більшовицької влади до Городка в приміщенні колишньої військової частини була розташована трудова колонія для неповнолітніх, а в костелі був розмістили склад і магазин. Пізніше, в 1960-х рр., в костелі обладнали пральню, яка обслуговувала спецшколу для неповнолітніх, а тепер школу реабілітації неповнолітніх [7, с. 38].

Поруч із храмами, в Городку є багато інших привабливих для туристів об'єктів. До них належить парк ще з австрійських часів, який перед Другою світовою війною називався королівським. Місто зберегло типову середньовічну забудову з чотирикутною площею і ратушею. У різні часи різними владами майдан використовувався для видовищ та військових парадів. Так, за часів Австро-Угорщини, 18 серпня проводилися на Ринку військові паради на честь народження цісаря Франца-Йосифа. 19 грудня 1914 р. російські війська проводили парад на честь народження російського царя Миколи II. За часів панської Польщі такі паради проводилися щорічно у день національного свята 3 травня, а за більшовицьких часів військові паради та т.зв. маніфестації трудящих – 1 травня і 7 листопада. За часів німецької окупації на майдані була встановлена велика карта Європи, на

якій прапорцями німці зазначали загарбані території [4, с. 19]. Влітку 1940 р. на Ринку відбулася зустріч із відомими письменниками Натаном Рибаком, Павлом Тичиною, Олексієм Толстим та іншими [4, с. 20]. Символічно, що 24 серпня 1971 р., рівно за 20 років до проголошення незалежності України, на майдані було встановлено погруддя Тараса Шевченка роботи скульптора Василя Одрехівського [4, с. 22].

Міську ратушу побудовано у 1832 р. Попередня ратуша стояла в центрі міста – на місці, де сьогодні пам'ятник Т. Шевченку. З-поміж міських будівель вирізняється приміщення районної бібліотеки – будинок адвоката, національного діяча Лонгина Озаркевича, сестрою якого була Н. Кобринська. Тут певний час жив Лесь Мартович, щонайменше двічі бував І. Франко, гостювали В. Стефаник, М. Павлик, О. Кобилянська, Н. Кобринська, О. Кульчицька, С. Крушельницька.

Відновлення української держави дало змогу людям повернутися до своєї історії. В містах і селах району відновили могили і пам'ятники воїнам УСС, УГА та УПА. На городоцькому цвинтарі встановили меморіал “Борцям України” на могилі Українських Січових Стрільців, у центральній частині міста побудували пам'ятник “Жертвам російсько-більшовицьких репресій” [5, с. 17]. Відновлено діяльність у Городку і в районі товариств “Просвіта”, “Союз Українок”, “Пласт”, які діяли до 1939 р.

Городок має ресурси для розвитку відпочинкового туризму, відомі його рекреаційні ресурси, завдяки яким упродовж другої пол. XIX – кінця 30-х рр. ХХ ст. він був раєм для відпочиваючих. Сюди вабили їх прекрасний став із білими і жовтими лілеями, впорядковані пляжі, добре організований сервіс, натуральні свіжі продукти. На ставках організовували тренінги з каякового виду спорту. Привабливість міста полягала у тому, що воно знаходилося недалеко від Львова і сюди легко можна було дістатися поїздом чи підводою. Пристосування існуючих водоймищ дозволило б збільшити туристичний потенціал міста, стало б суттєвим доповненням до культурно-пізнавального туризму.

Отже, Городок має багату історію, значні історико-культурні пам'ятки, рекреаційні ресурси. Беручи до уваги також його близьке розташування до Львова, можна твердити, що воно має значний туристичний потенціал і може активно залучатися в туристичну сферу, зокрема, при створенні маршрутів культурно-пізнавального, релігійного, ностальгійного видів туризму.

Література

1. Бучек М. Львівська архідієцезія латинського обряду: ілюстрована розповідь. Парафії, костели, каплиці (Львівська обл.) / єпископ Мар'ян Яворський, Ігор Сідельник. Львів: Кольорове небо, 2004. – 321 с.
2. Залозецький В. Церква Благовіщення в Городку к. Львова і її стилеве споріднення з Успенською церквою у Львові // Мистецтво і культура: орган призначений для дослідів над українським мистецтвом і культурою. Львів: Видання мистецько-історичного семинара при філософічному факультеті Богословської Академії у Львові, 1939. – С.37-47.
3. Історія міст і сіл Української РСР і двадцяти томах. Львівська область / головна редакційна колегія: Тронько П.Т. (голова), Бажан М.П., Білодід І.К. та ін. К., 1968. – 978 с.
4. Світенко Л. За матеріалами рукописної спадщини. Вулиці Городка. [Рукопис]. Городок. – 25 с.
5. Світенко Л. Меморіал “Борцям України”. [Рукопис]. Городок. – 21 с.
6. Світенко Л. Храм Благовіщення Пресвятої Діви Марії. Городок, 2010. – 32 с.
7. Світенко Л. Храми Городка: нарис історії храмів і релігійно-культурного життя Городка. [Рукопис]. Городок, 2004. – 47 с.
8. Шематизм Стрийської єпархії Української Греко-Католицької церкви. – Дрогобич: Коло, 2011. – 504 с.: іл.
9. Відділ рукописів ЛННБ ім. В.Степаніка. – Ф.УК – 24 (Управління консервації).

Oksana BEGEY, Helen TUR PERSPECTIVES OF CULTURAL AND EDUCATIONAL TOURISM IN HORODOK LVIV REGION

Highlights the major historical and cultural attractions the city Horodok of Lviv region, temples, churches, and other important objects of considerable potential for the development of cultural tourism in the city. Analyzed Horodok tourist infrastructure, the prospects of its cultural tourism.

Key words: Horodok, churches, costels, cultural and educational tourism.

ТОВАРИСТВО “ПРОСВІТА” В ГОРОДКУ

В 1909-1939 РР.

Висвітлюється діяльність товариства “Просвіта” міста Городка упродовж 1909–1939 рр., історія якого пов’язана з будинком Лонгина Озаркевича (тепер Городоцька районна бібліотека).

Ключові слова: Городок, товариство “Просвіта”, культурно-просвітницька діяльність.

Початок ХХ ст. у невеличкому містечку Городок ознаменувався значним пожвавленням національно-культурного життя, згуртуванням українських мешканців міста навколо національно-свідомої інтелігенції. Наприкінці XIX ст. у Городку поселилося кілька відомих родин українських інтелігентів, які творили культурні, ділові, дружні, родинні контакти.

У складних умовах існування українська патріотична інтелігенція гуртувалася навколо просвітянських рухів. Саме у просвітянському напрямку багато робила родина городоцького адвоката, громадського діяча Лонгина Озаркевича. Його громадянська позиція сформувалась у високопатріотичному та інтелектуальному оточенні. Озаркевич був братом письменниці Наталії Кобринської та отця Володимира. Їх батько – священик Іван Озаркевич, знаний громадський діяч, обирався послом до Галицького сейму та австрійського парламенту, був людиною освідченою й енергійною. Дружина адвоката Л. Озаркевича – Олеся Озаркевич (Ольга-Олександра Бажанська) стала першою професійною українською піаністкою в Галичині. Вона була відомою письменницею, донькою священика, громадського діяча, композитора та етнографа Порфирія Бажанського і належала до числа засновниць товариства “Боян” у Львові.

Помешкання родини Озаркевичів стало своєрідним культурно-просвітницьким осередком міста. У привітному будинку, який розташувався в центрі Городка над Верещицею, гості спілкувалися виключно українською мовою. Саме тут лунала українська поезія, звучала музика різних епох і стилів, а також народна пісня. У домі гостювали Іван Франко, художники Іван Труш, Олекса Новаківський, Олена Кульчицька з сестрою

Ольгою. Тут завжди мали притулок і відчували належну повагу видатні актори українських театрів Йосип Стадник і Олександр Загаров. В адвокатській канцелярії розпочинав службову кар'єру майбутній відомий письменник Лесь Мартович.

Піднесення національного духу і сприятливі обставини створили умови для відкриття філії товариства “Просвіта”. Враховуючи потяг городян до знань і духовного збагачення, необхідність згуртування навколо національної ідеї, група авторитетних українських інтелігентів взялася за створення повітової філії. Незважаючи на різні перешкоди, 14 березня 1909 р. в будинку Озаркевича відбулися установчі збори, на яких було сформовано першу управу. Її головою обрали греко-католицького священика Володимира Стеблецького.

У 1910 р. на обліку філії “Просвіти” було вже 102 члени товариства, в окрузі діяло 20 читалень. У Городку запрацювала бурса для сільських дітей. Цьому разу до складу керівництва товариством обрано священика Михайла Цара – головою, Лонгина Озаркевича – заступником голови, Микиту Боберського – секретарем, священика Володимира Стеблецького – контролером, Василя Процишина – касиром, священика Омеляна Чернецького – виділовим та ін. Крім активної участі в створенні і діяльності товариства “Просвіта”, священики Городка спричинилися до створення Українського педагогічного товариства, товариства “Рідна школа”, товариства опіки дітей, курсів вивчення рідної мови та історії. Незважаючи на досить важкі умови (переважно матеріального характеру), управа філії відразу розгорнула широку діяльність, найбільше приділивши уваги роботі читалень, засновуючи нові осередки. Невдовзі після зборів було оголошено про збір коштів на відкриття в Городку бурси для сільських дітей, проведення різних масових заходів.

У 1910 р. відкрили бурсу для селянських дітей, в ній проживало 14 учнів з 1-го класу гімназії та 4-го класу народної школи. Наглядав за нею гімназіальний катехит о. О. Чернецький. Починаючи з 1911 р. філія розпочала роботи по будівництву власного дому, вартість якого виносила 20 тис корон.

У звіті за 1911 р. управа філії зазначала, що її зусиллями відкрито в повіті дві нові читальні. 1912 р. серед 41 сільських громад повіту діяла 21 читальня. Всіх членів “Просвіти” нараховувалось 976 чоловік. Допомогла філія засновувати в місті

товариство “Бесіда”, а також значно поліпшити роботу Українського Педагогічного Товариства.

9 травня 1912 р. було обрано новий склад управи філією. Головою став доктор Лонгин Озаркевич, його заступником – о. М. Цар, секретарем – о. В. Стеблецький, касиром – А. Лісецький. 8 грудня філія провела свято “Просвіти”, яке надовго запам'яталося в місті [1, с. 48].

Перша світова війна сплюндрувала діяльність ”Посвіти”. Лише 1921 р. філія поновила роботу. Того року членами ”Просвіти” в Городку були отець декан Епіфаній Роздольський, його дружина Савина та дочка Ольга, суддя Осип Мартинюк, адвокат доктор Степан Біляк, його дружина Марія, інженер Роман Паламарчук, судовий урядник Михайло Матковський, столяр Степан Попко [1, с. 48]. Антиукраїнські сили скористалися нагодою, щоб завдати нищівного удару просвітянському руху. В серпні 1914 р. Городок окупували царські війська. Першою постраждала ”Просвіта”, яка на початок війни була найбільшою українською організацією, що охопила мережею культурних центрів усю Галичину.

На початку 20-х років становище українців та усього українського ще більше ускладнювалось. Після воєнного лихоліття українські громади застали повну руїну в своїх осередках. Пропав весь інвентар бурси, документи і матеріали читалень, бібліотеки. Щоб поновити просвітянську працю, активісти спрямували зусилля на відновлення Українського педагогічного товариства (УПТ) в Городку та гуртків ”Рідна школа” в повіті. Організовувались курси для неграмотних, курси вивчення рідної мови. До роботи в школі залучали, переважно, колишніх військових УГА. Після від’їзу з Городка о. Володимира Лиска керувати школою став о. Ігнатій Цегельський, який викладав основи релігії у місцевій гімназії.

2 грудня 1920 р. перед членами товариства опіки дітей виступав голова цього товариства священик В. Лиско, який сказав: *“Зі скромних курсів для неграмотних розвинулася в 1919–1920 pp. школа з викладання української мови.”* Наприкінці 1921 р. 205 дітей навчало 6 вчителів.

Перші збори після Першої Світової війни товариством ”Просвіта” були проведені 8 грудня 1921 р., на яких заслухали звіт ініціативної групи і обрали нове керівництво. Головою товариства було обрано священика Епіфанія Роздольського,

заступником – Степана Гавришука – учителя, секретарем – Володимира Сорого – учителя “Рідної школи”, скарбником Євстахія Світенка – громадського діяча, бібліотекарем – Гандзю Телюківну. У 1923 р. постійно діяв двомісячний курс української мови для учнів польських шкіл і два відділи для неграмотних, всього понад 40 осередків. Щороку пожертви на розвиток осередку збільшувались, що давало можливість передплачувати книжки та українські часописи “Рідна школа”, “Українське юнацтво”, “Рідна мова” та інші. Знайшлися кошти на відновлення бурси, проте політика урядовців спрямовувалась на полонізацію населення. У 1924 р. закрили українські школи, а школярів перевели примусово до школи ім. Королеви Ядвіги. Однак вдалося відновити функціонування осередку “Рідна школа”, і у 1927 р. бурса діяла досить активно.

Кількість осіб на викладах була від 15 до 120. Святкували свято Просвіти, вшановували Т. Шевченка. Відбувся курс для неграмотних, учив Гаврищак Степан. На курсі було 22 особи, зокрема, 7 хлопців та 15 дівчат. Число членів читальні 173, чоловіків 40, жінок 12, хлопців 68, дівчат 53. Членська вкладка до читальні для старших – 3 зл., для молоді – 2 зл. у рік. Члени товариства сходилися у вівторок, четвер, суботу, неділю і свята, в зимові місяці. Під час сходин члени займалися хоровим співом, забавами, читанням газет тощо. Передвоєнна бібліотека була знищена. Тому придбали 134 книжки. Крім своїх книжок, члени користали з бібліотеки гуртка УПТ, який віддав 15 книг до розпорядження читальні. Найбільше читали повісті та оповідання [3, арк. 2]. Позитивно вплинуло на роботу читалень рішення Головного Виділу “Просвіти”, прийняте у 1926 р., про безкоштовне користування бібліотечними книжками читалень малозабезпеченим членам товариства і молоді до 16 років. Результати не забарилися: різко збільшилася кількість читачів. До читалень потягнулося підростаюче покоління, особливо у великих селах і малих містечках.

Значно активізувалася робота аматорських колективів, особливо в Городку. Ім потрібно було формувати свій репертуар, тому їх шукали відповідний літературний матеріал. Управа філії звернулася до Головного Виділу у Львові “О прислання цензурованих театральних штук, дозволених на території Польщі: “Сава Чалий” І. Тобілевича, а якщо ні, то чи могли би вистаратись о такий дозвіл”. Перераховуються й інші п’єси:

“Воскресінне” Чубатого, “Гріх” Винниченка, “Вифлиємська зоря” Вільшенка (псевдонім А. Лотоцького). Бажання здійснити постановки цих творів свідчить про національну спрямованість театрального гуртка, фаховий рівень акторів-аматорів.

Дещо скрупішими є дані про діяльність філії протягом 1927–1928 рр. У цей період виникають і розгортають роботу товариства “Сільський господар”, “Відродження”, що активно виступає за здоровий спосіб життя – захист нації від згубності алкоголю та нікотинової залежності. Упродовж 1928 р. відбулося кілька засідань управи, про що маємо відомості в основному із звітів та листування з Головним Виділом. Філія запланувала провести взимку з’їзд голів та секретарів усіх читалень Городоцького повіту, щоб обговорити та узгодити організаційні заходи. Розглядався також стан підготовки до свята книжки та дня “Просвіти” в кожному осередку. На одному із засідань йшлося про намір придбати кіноапаратуру, залучити кіномеханіка. У протоколах є відомості про власний “муріваний партеровий будинок”, в якому один великий зал займає читальня, у малому відбуваються різні курси, організовані “Союзом українок”, в одній кімнаті діє канцелярія філії. Кімнату з кухнею віддано безоплатно секретареві філії, за це він веде усі справи і канцелярію, є люстратором”. Наміри побудувати власну оселю не здійснились. З усього видно, що будинок куплений і його вартість становила 5 тис. amer. доларів. 28 березня 1928 р. відбулося велике повітове свято “Просвіти”, в якому взяли участь усі сільські осередки. Свято проводилося за заздалегідь розробленим сценарієм. У концерті виступили хори, декламатори, аматори показали уривки вистав [2, с. 9].

Під егідою “Просвіти” пожвавилася консолідація серед українського жіноцтва, яке стало об’єднуватись у різні організації. Піонеркою жіночого руху в Галичині стала Наталія Озаркевич-Кобринська. Мрії письменниці про рівні права з чоловіками, спершу хоча б права на освіту високу та фахову, об’єднати жінок у товариство вдалось реалізувати. У 1884 р. за її ініціативи в Станіславові (м. Івано-Франківськ) скликано перше жіноче віче, де було розроблено статут і засновано “Товариство руських жінок”, яке недовго проіснувало під впливом ідей русофілів, але поклало початок згуртуванню галичанок. Виникають жіночі об’єднання – “Клуб русинок” (1893), “Українська захоронка” (1901). У 1909 р. “Клуб русинок” та “Кружок українських дівчат”

об'єдналися в Жіночу Громаду, на базі якої виник “Союз українок”. Із кожним роком все більшого розмаху набирала гурткова робота філії “Союзу українок”. З ініціативи активістки Олени Ковальчук у 1933 р. організовано гурток народної вишивки.

Святкування 60-річного ювілею з дня утворення товариства “Просвіта” у Львові і 20 річного ювілею створення товариства “Просвіта” у м. Городку відбулося 2 лютого 1929 р. Просвітяни зібралися на богослужіння в церкві Благовіщення. Потім відбулася урочиста академія. З промовою виступив Степан Біляк. Співали хори, декламатори читали твори українських класиків, проводилися конкурси серед колективів, читалень. У святковій академії і зборах брав участь від матірної управи зі Львова Іван Брик, який у 1929 р. представляв українську “Просвіту” на з’їзді “Всесвітнього Союзу освіти для дорослих” у Кембриджі [2, с. 10].

Просвітянський смолоскип осявав своїм вогнем пробуджену Городчину. Повіт на початку 30-х рр. став однією із потужних баз консолідації національно-визвольних сил під проводом ОУН. Свідченням тому були події, які відбулися у Городку наприкінці листопада 1932 р. Щоб привернути увагу широких кіл громадськості Європи до знедоленого становища українців у Польщі, група сміливців ОУН, до якої входили Юрій Березинський, син священика, Володимир Старик, Василь Білас, Дмитро Данилишин та інші, 30 листопада 1932 р. вчинила напад на польський поштовий уряд в Городку, щоб роздобути необхідні кошти для потреб підпільної організації. Однак, ця акція завершилася трагічно. В 1933 р. ситуація в Городку вкрай напружила. Почастішали гоніння польської поліції на читальні осередки “Просвіти” не лише в Городку, а й в цілому краї. 8 грудня 1938 р. у церкві Благовіщення відбулося повітове ювілейне свято з нагоди 70-х роковин існування матірного товариства “Просвіта” у Львові [2, с. 12].

У вересні 1939 р. західноукраїнські землі опинилися в складі УРСР–СРСР. Російсько-більшовицькою владою багато членів товариства “Просвіта”, серед яких і священик, було репресовано. Кілька тисяч українських книг і документація читальні “Просвіти” були спалені більшовиками на центральній площі м. Городка (тепер майдан Гайдамаків), навпроти будівлі читальні.

Відродити культурно-просвітнє товариство в краї вдалося лише через 50 років. Спочатку на установчих зборах, які

відбулися 13 червня 1988 р. у Львові, воно отримало назву Товариство Української мови імені Т. Шевченка, а вже через деякий час йому було повернуто назву товариство "Просвіта". До проголошення Незалежності України 24 серпня 1991 р. рада новоутвореного товариства "Просвіта" змушена була збиратися на Крижовій (перехрестя доріг Городок–Комарно і Львів–Самбір) – в погожу днину під відкритим небом, а в негоду – під дахом автобусної зупинки. На кожній зустрічі рада координувала свої дії для проведення відповідних заходів, заяв, звернень та ін.

Після проголошення Незалежності України просвітяни розгорнули роботу серед мешканців району, в школах, різних установах і закладах. Членами товариства "Просвіта" в районі є понад 500 осіб, створено 22 осередки. Розроблена програма роботи з молоддю. Просвітяни провели три форуми інтелігенції району, створили спеціальний комітет захисту мови, культури, духовності, проведено форуми молоді, жіноцтва, організовано "Молоду Просвіту". З ініціативи управи 8 жовтня 1995 р. на колишньому будинку "Просвіти" (вул. Шкільна в Городку) встановлено і освячено пам'ятну дошку.

Таким чином, товариство "Просвіта" в Городку та Городоцькому районі відіграво велику роль у формуванні світогляду українців, організовувало численні заходи, які піднімали національний дух.

Література:

1. Горак Р. Городок: історико-краєзнавчий нарис. Львів: Каменяр, 1995. – 78 с.
2. Світенко Л. Товариство "Просвіта" в Городку / Рукопис: Історико-краєзнавчий музей в м. Городок.
3. ЦДІА у Львові. – Ф.348. – Оп.1. – Спр.1944. (Звіти, протоколи, списки та інші матеріали про діяльність читальні в місті Городок) – 69 арк.

Julia DURBAK

SOCIETY "ENLIGHTMENT" IN CITY HORODOK OF 1909-1939 YY.

Highlights the activities of society "Enlightenment" city Horodok of 1909-1939. The activity is related to the house Longinus Ozarkevycha (now Gorodotcka District Library)

Key words: Horodok, society "Enlightenment", cultural and educational activity.

**ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА СІЛ ПОВІТНЕ,
УГРИ ТА ПІДЗВІРИНЦЬ ГОРОДОЦЬКОГО РАЙОНУ, ЯК
РЕСУРС ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ**

Розглядається історико-культурна спадщина сіл Повітне, Угри та Підзвіринець Городоцького району. Зосереджено увагу на основних історико-культурних об'єктах, як ресурсу для розвитку туристичної галузі.

Ключові слова: історико-культурні ресурси, храм, костел, Городоцький район, історичні пам'ятки.

Чим більше розвивається туризм в Україні, тим гостріше постає питання перед фахівцями у плані створення нових якісних, цікавих і різноманітних туристичних продуктів. Дослідження історії маловідомих сіл Городоцького району та його історико-культурних пам'яток може дати нам цікавий матеріал, який в подальшому буде використаний при розробці нових туристичних маршрутів. Вивчення історії того чи іншого села розкриває перед нами важливі події та процеси соціально-економічного, політичного та культурного життя, які тут відбувалися упродовж століть чи тисячоліть.

У 1974 р. Вадим Артюх на правому березі р. Стара в с. Повітне дослідив поселення доби пізньої бронзи (приблизно 4 тис. р. тому), яке знаходилося на пагорбі висотою 7–8 м. Це дає нам підстави стверджувати, що територія села була давно заселена, хоч саме село постало в XIX ст. Воно виділилося з поселення Мальчиці, яке за документами існує від початку XV ст. В 1407 р. король Владислав Ягайло відступив Васькові Моженке (теж Можончік луки над Верищею в Мальчицях) [5, с. 189].

Повітне вперше згадується в архівних джерелах за 1427 рік [4, с. 261]. У 1428 р. Васько був власником всіх Мальчиць, які після його смерті розділили між його нащадками. В 1443 р. одна половина села належала Грицьку, а друга – Федорку і Ваську. У 1447 р. тогочасні власники Мальчиць Федорко і Федко перенесли село на Магдебурське право і надалі в ньому війтівство дідичне належало Якубові і Станіславові Оріховським. 28 березня 1455 р.

архієпископ Гжегож із Сянок викупив частину земель Мальчиць і приєднав їх до володіння архієпископів львівських [9, с. 960].

Близько 1600 р. частина мальчицьких земельних угідь належала до Тарлів, з якими архієпископ Ян Дмитро Соліковський мав судовий процес по розмежуванню землі [5, с. 189]. Після цього процесу Мальчиці було поділено на Мальчиці Малі і Мальчиці Великі. У 1774 р. занотовано, що Мальчиці Малі є дуже велике село, яке складається із присілків, а власне з окремих сіл, а саме Мальчиць Дворських, Зушиць, Строне і Повітно. У XIX ст. вони мали статус самостійних сіл. Найбільшим із них було Повітно. На його території знаходився фільварок архієпископа [8, с. 894]. У 80-х рр. XIX ст. в селі проживало 715 жителів, з яких 570 – греко-католики, 135 – римо-католики і 10 – іудеїв [10, с. 122].

23 липня 1428 р. в Повітному постала римо-католицька парафія [5, с. 190]. У цей час був зведений дерев'яний костел Народження Пресв. Діви Марії і Св. Миколая. Спочатку парафія входила в склад деканату львівського, а 1765 р. перейшла до новоутвореного Яворівського, а 1787 р. належала до городоцького деканату [5, с. 190].

У 1639 р. старий костел був замінений на нову дерев'яну споруду. В кінці XVIII ст. костел перебував у поганому стані. Новий муріваний костел в Повітному був збудований у 1851 р. коштом архієпископа Луки Баранецького, перебудований після пожежі 1902 р. [6, с. 460] і ним консекрований 8 вересня 1853 р. [10, с. 122]. У костелі знаходиться пам'ятна дошка, яка інформує, що він був освячений Львівським архієпископом Л. Баранецьким. Будівля костелу тринавова, в плані прямокутна, обширна півколова апсида замкнена в пресвітеріумі з вміщеним за ним захристям. Широкий фасад, добудоване у 1902 р. крило, дві чотирибічні вежі увінчані трикутним верхом. Вхід із двома парами пілястрів і півколова арка, а над нею велике аркове вікно [6, с. 460]. Всередині храму є кам'яна табличка латинською мовою, яка згадує про його відкриття в 1853 р.

У 1902 р. костел горів, проте того ж року почались роботи по його відновленню. Після Другої світової війни костел використовував місцевий колгосп, як магазин збіжжя [6, с. 460]. Лише на поч. 90-х рр. ХХ ст. знищена святиня була знову повернута вірянам, які до цього часу виконують ремонтні роботи. В 1996 р. архієпископ Мар'ян Яворський освятив костел в Повітному. У 2013 р. встановлено новий вівтар.

На території села діяло товариство “Просвіта”. Згідно архівних матеріалів членами читальні “Просвіти” в Повітно у 1868 р. було кілька жителів села [15, арк. 100]. Зберігся протокол зборів засідання товариства від 22 червня (11 лист.) 1898 р., голова Єлько Федак, секретар Павло Телюк [15, арк. 112]. У протоколі від 11 липня 1898 р. зазначено, що було 47 членів, з них 36 письменних, а 11 неписьменних.

При товаристві була бібліотека, в якій налічувалося 217 книг та часопис “Свобода”. Функціонувала позичкова і ощадна каси, засновані 15 жовтня 1896 р. [15, арк. 114]. Згідно протоколу від 18 (н. ст.) січня 1904 р., до читальні вписалося 8 нових членів, серед яких Орест Лотоцький, якого було обрано новим головою. Також на цьому засіданні обрано заступником Іосифа Кравса, секретарем Григорія Грицака, касиром Онуфрія Гавришишина, бібліотекарем Івана Паніва.

Згідно архівних даних цієї ж справи, відомо, що 25 травня 1910 р. в селі працювала крамниця О. В. Лотоцького, товариство “Сокіл”, однокласна школа з польською і українською мовами викладання та читальня, що знаходилась в хаті Миськіва Михайла. При читальні діяв сільський хор.

Із переказів жителів відомо, що в селі була польська школа. Панів Катерина розповіла, що 1928 р. вона пішла в школу, де викладали історію Польщі, природу, географію, спів і лише одну годину в середу і п'ятницю був урок української мови.

Згідно архівних документів до двокласної школи з польською мовою викладання в Повітно належали 3 дотичні гміни: Повітне, Строна і Залужжя [12, арк. 3]. Від них поступила декларація родичів, які вимагали впровадження в навчання української мови. З Повітно надійшло 48 декларацій за 57 дітей, з Строни 33 декларації за 50 дітей і з Залужжя 12 декларацій за 16 дітей, які задекларувалися на навчання 23 травня 1925 р. Декларації внесені в Повітно в присутності начальника гміни Івана Максимова, керуючої школою Емілії Стецяковни і вчительки Марії Навратіловни [12, арк. 3]. Після розпорядження міністра віросповідань і опіки Польщі від 7 січня 1925 р. викладання в школі стало двомовне: польське і руське відповідно до розкладу годин (прописано розпорядженням міністра з дня 29 липня 1925 р. п. 12.335 (I(Dz U. Min. WR. i OP. Nr.13, noz. 125, str. 228). [12, арк. 38]. Згідно архівних даних, від 28 квітня 1928 р.

школа в Повітно значиться як 3-класна з двомовним викладанням для учнів навчальних предметів [12, арк. 67].

У селі на місці колишнього австро-угорського цвинтаря, в ур. Біла гора, стоїть пам'ятний хрест. Останки загиблих німецьких військових, які були тут захоронені, вивезли до Німеччини.

Зараз у селі є школа, народний дім, бібліотека, а також церква Покрови Пресвятої Богородиці з дзвіницею. 1903 р. першим священиком у церкві був отець Лотоцький, дяком – Михайло Дармограй. Збереглося кілька ікон із часу заснування церкви. Це ікона “Розп’яття”, “Св. Миколай”. Коло церкви знаходитьться каплиця Покрови Пресв. Богородиці, освячена 2000 р. При в’їзді в село є каплиця Св. Миколая, закладена 2002 р.

Має давню історію і село Угри. В минулому його називали Угерці, Угерці Незабитовські та Незабітівка. Пройшли над ним лихоліття кріпацтва і панщини, володарювання чужинецьких орд. Записано в його історії й прізвища січових стрільців та вояків УПА.

Кажуть, що князь Данило Галицький, одружуючи свого сина Лева із угорською князівною, “наділив” їх полями недалеко від Львова, в число яких ввійшла і територія, де нині знаходиться село. Поселення можливо засновано угорцями, які дали назву населеному пункту [2].

Вперше Угри згадуються в історичних документах за 1427 р. [4, с. 261]. У 1515 р. село мало 14 ланів землі і належало до королівських маєтків. В архіві є також згадка про часті спустошливі напади татар. У 1649 р. село було знищено.

Від XVI–XVII ст. до 1939 р. село перебувало у власності родини Незабитовських [6, с. 464]. У 1767–1786 роках згадується в документах Йосип (Юзеф) Незабитовський, подільський земський комірник, як “пан на Угерці під Городком коло Львова”. В 1786–1788 рр. їх маєтки складалися з двох фільварків, тобто села Угерці і Воля [11, арк. 16].

Відомо, що Володимир Незабитовський, власник помістя, бувдвічі у 1867–1869, 1889–1895 рр. обраний послом до Галицького сейму. Останнім власником села був польський граф Станіслав Незабитовський (1860–1941 pp.), останній маршалок галицького Сейму, який помер на засланні в Казахстані [6, с. 464]. Він володів селом із 1900 до 1939 року.

На місці колишнього двору, існував палац, збудований його батьком, Володимиром Незабитовським в 60-х рр. XIX ст. [6, с. 464]. Була це двоповерхова будівля з чотирма вежами. Палац був

оточений парком.

У XVIII ст. жителів стало більше, і населення розділилось на три села – Воля, Рущина і Стоділки. Згодом Стоділки стали називати “польським” селом, поруч із ними виникла німецька колонія Ебенау.

У “Словнику географічному” стосовно Угерців Незабитовських знаходимо такий запис: *Село, Городоцького повіту, 8 км на пд.-зх. Від Городка (залізнична колія, телефонна станція і пошта). На пн. лежить Ебенау і Стоділки, на сх. Черляни, на пн.-сх. Завидовичі на пд. Хищевичі на зх. Шоломиничі і Годвишиня (4 останні в повіті Рудки). Вода спливає на схід до Верещиці. Забудова лежить в середн. територ. 272 м. На пд.-зх. села піднімається височина 298 м. Власник села Володимир Незабитовський має ріллі оп. 797, лук і городів 292, пасовищ 26, лісу 10 морг. Власник має ріллі оп. 1223, лук і городів 333, пасовищ 10 моргів [7, с. 752].*

У 1880 р. в селі значилося 223 будинки, 1172 мешканці, в гміні 7 будинків, 153 мешканці, на території двору (1068 гр.-кат., 117 рим.-кат., 105 іуд., 5 інших визнань; 1065 русинів, 247 поляків, 12 німців) [7, с. 752]. У селі на той час були церква, однорічна школа і цегельня.

В часи Хрущовської відлиги село перейменували в Угри. З давніх двірських будівель залишилась тільки неоготична каплиця, збудована в 1878 р. за Володимира Незабитовського з червоної цегли з елементами декорацій, виконаними із білого каменю. Виділяється гостроликий портал із двома колонами, оздобленими капітулами і трикутний верх з гербом Незабітовських [6, с. 464]. Всередині каплички є образ Найсвятішого Серця Ісуса, намальований невідомим художником.

В селі є церква Пресв. Параскеви з 1868 р. Складається з обширної восьмибічної нави накритої великим куполом. Споруда має внутрішні аркові віконця і карниз. На території церкви є скульптури Св. Параскеви та Діви Марії.

У селі зведені монумент Українським Січовим Стрільцям. На ньому викарбовано 9 прізвищ вояків. Також є капличка з скульптурою Діви Марії.

В південній частині Городоцького району розташоване село Підзвіринець на річці Верещиці, на відстані 23 км від районного центру та 60 км від обласного центру. Площа населеного пункту 327 га, кількість дворів – 277.

Перші згадки про село з'явилися у XVII ст. Феодали захоплюють общинні землі, селянські надії і створюють на них

свої фільварки. З'являються селяни з крихітними присадибними ділянками, або зовсім безземельні – загородники, халупники, збільшується кількість кріпаків.

Для власних потреб власник Комарнівського маєтку в 1590 р. закладає звіринець поблизу містечка Комарно [1]. З його появою починає свою історію с. Підзвіринець.

У звіринці вирощували тварин, які давали смачне м'ясо для панської кухні – косуль, ланей, оленів, лосів. У лісах тоді ще водилися тури і зубри. Звіринець розташувався під лісом і займав площа 372 га, навколо він був огорожений плотом [1]. Кожна група тварин жила у відкритих вольєрах. Одночасно в звіринці утримувалось до 500 тварин. В одному вольєрі тварини перебували 5 років, потім їх переганяли в інший, а використаний – ремонтували і залишали порожнім, щоб повною мірою відновилася трава і чагарники. Вольєри, які влаштовували на місці свіжої вирубки лісу, залишали незаселеними упродовж кількох років – щоб сформувався стійкий трав'яний покрив.

Комарнівський звіринець був великим господарством, яке потребувало відповідного догляду та обслуговування. Розташувався він у безлюдному місці, на значній відстані від населених пунктів. Місце було вибране не випадково: по-перше, це давало змогу постійно мати “під рукою” матеріал для ремонту і будівництва вольєрів, по-друге, щоб (цитую автора) “челядь свавольна і п'яна без потреби туди не ходила, та звірину не тривожила і не лякала”.

Звіринець оберігали охоронці, в обов'язки яких входило доглядати звірів (періодично їх перераховувати), годувати, охороняти від злодіїв та хижаків, зокрема вовків. Біля звіринця Ян Остроруг мав невеличкий будинок, де міг відпочивати від буденних турбот, милуючись навколошньою природою, гуляючи поміж вольєрами. Всі сторожі звіринця мешкали неподалік і підпорядковувались сторожові панського будинку. Йому ж підпорядковувались і чотири “загородники”, що жили на хуторі Грабино [3, с. 3].

Там, де зараз знаходиться ур. Кам'яниця, стояв панський рекреаційний будинок. А вздовж від його воріт проходили маленькі халупки сторожів звіринця до ріки Верещиці. Це поселення почало називатися Підзвіринцем. В бібліотеці ординації Красінських м. Вроцлава (Польща) знаходиться монографія “Комарнівський звіринець”, власника комарнівських маєтків Яна Остроруга (1565–

1622) – відомого польського політичного діяча і письменника, гуманіста, який виявився і добрим знавцем біології травоїдних звірів. Автор монографії докладно описав метод догляду, вирощування та розведення диких парнокопитних у відкритих вольєрах. Нащадки Яна Остроруга володіли навколоишніми землями до середини XVIII ст. Пізніше їх викупив князь Яблоновський, який у 1801 р. обміняв маєтки на інші землі графу Лянцкоронському, династія яких володіла Підзвіринцем до 1939 р. Територія села належала до ординації графів Потоцьких, нараховала загалом 34,647 моргів і виносила: 594 морги (435 ріллі, 68 луків і городів, 44 пасовищ і 27 моргів лісу); власність мешканців 320 моргів (228 ріллі, 43 луків і 59 моргів пасовищ) [6, с. 494].

Село належало до повіту ланцуцького, лежало 3 км на північ від Ланцута. На північній стороні села проходила залізнична колія – власність Карла Людвіга, а на південній стороні займав значну територію звіринець графа Альфреда Потоцького. Село мало 95 житлових будинків і 630 мешканців (457 поляків, 44 русини і 7 німців) [8, с. 494].

Власник села граф Карл Лянцкоронський мав орної ріллі 105 моргів, луків і городів – 192, пасовиськ – 31; власність мешканців: орної ріллі – 440 моргів, луків і городів – 69, пасовиськ – 177. У 1880 р. в селі було 147 хат, 980 мешканців: 8 римо-католиків, 960 греко-католиків, 12 євреїв, 12 німців, 3 поляки, 965 русинів [8, с. 494].

Початкова школа у селі була відкрита за часів Австро-Угорщини. Згідно архівних документів від 19 грудня 1894 р. в селі була зорганізована однокласна школа [13, арк. 1]. Від 27 червня 1924 р. вона стала двокласною, а з 1978 р. – середньою. У школі навчається 142 дітей, працює 30 педагогів. Директор школи Дзядій Микола Гнатович.

Згідно реескрипту від 9 лютого 1922 р. про закладення і утримання публічних шкіл, видатки на допомогу науці, матеріали до науки, бібліотеки і інше брала на себе держава. Зміни вступили в силу 1 грудня 1924 р. У школі було 152 учні, мова навчання українська [13, арк. 3]. Українське населення в селі становило 97 %, незважаючи на це 15 декларантів заявило про те, що є 23 дітей шкільного віку, які бажають навчатися польською мовою. Згідно цього, 7 січня 1925 р. вийшов наказ про зміну школи в с. Підзвіринець на двомовну.

В 1903 р. в с. Підзвиринець, яке тоді відносилося до повіту Рудки, було засновано філію Товариства “Просвіти”. Воно налічувало 1195 членів [14, арк. 2]. Від 1 липня 1930 р. до 2 грудня 1931 р. головою товариства був Михайло Руда, його заступником – Михайло Шмотолоха, секретарем – Микола Дідик, скарбником – Микола Голодівський, бібліотекарем – Іван Дуда, господарем – Петро Караван. Члени виділу: Фед'ко Скочуред, Яцко Стельмах, Лобур Яцко [14, арк. 3].

Хата-читальня у селі була відкрита 1911 р. і перебувала в орендованому приміщенні. Членами читальні було 87 чоловіків та 1 жінка. Загальний річний прихід читальні складав 896.37 зл., розхід – 292.80 зл. [14, арк. 4]. Читальння мала власний дерев’яний дім, вартість якого становила 400 зл., а майно читальні вартувало 420 зл. 1931 р. засновано при читальні бібліотеку, в якій налічувалося 50 книг, а ще читальння виписувала часописи “Громадський голос”, “Наш прапор”, “Каменяр”, “Дзвіночок”, “Комар”.

Відомо, що останні загальні збори читальні відбулися 9 жовтня 1932 р., на них обрали новий виділ (голова – Михайло Дуда, заступник – Михайло Шмотолоха, секретар – Миколи Яцькі, скарбник – Микола Голодівський, бібліотекар – Іван Дуда [14, арк. 8].

Читальння вела книги обліку членів, протоколи загальних зборів, засідань Виділу, касових операцій, мала список майна читальні, список книг в бібліотеці, реєстр вхідних і вихідних листів. Із звітів, які подавала читальння до центрального товариства, відомо, що в селі були: українська споживча кооператива “Єдність”, гуртки “Рідна школа” та “Сільський господар”, школа.

У цей час в селі не було ні церкви, ані костелу. Парафія римо-католицька знаходилась в Комарно, а греко-католицька в Ловчицях [8, с. 494]. В 1931 р. громада села розпочала будівництво Народного дому, яке завершили у 1940 р. Головою комітету з будівництва був Дуда М. І. У 1939 р. після присedнання західно-українських земель до складу УРСР в с. Підзвиринець був утворений Тимчасовий комітет, який очолив Дуда М. І, а пізніше Звізло П. Д. [4, с. 260]. У 1940 р. відбулися вибори до сільської ради, на яких обрано головою І. М. Ташака. Під час війни зберігалося місцеве самоврядування, війтом був п. Сидорак. У 1944 р. знову прийшла радянська влада, а з 1944 до 1947 рр. головою сільської ради був Проць Герасим Іванович [3, с. 3].

У 1985 р. розпочалося будівництво Будинку культури на 300 місць, але через нестачу коштів у 1989 р. воно припинилося.

В селі є греко-католицька церква “Матері Божої” 2000 р. та дерев’яна дзвіниця коло церкви, середня школа I-ІІІ ступенів (11 класів), дитячий садок “Дзвіночок”, медичний пункт, магазин, кафе-бар, будинок культури (клуб), пам’ятник Т. Шевченку (1991 р. скульптори: Михайло та Роман Кордяки, архітектор – Володимир Блюск). Насипана символічна могила борцям за волю України, є Хрест на честь скасування панщини, футбольний стадіон (футбольна команда “Богун”).

На території села немає підприємств великого і середнього бізнесу, є підприємства малого бізнесу МПП “Відпочинок”, що займається роздрібною торгівлею та громадським харчуванням; 2 магазини ПП “Комарик”, роздрібна торгівля; ПП Винарчик Я.Я. – організація харчування учнів загальноосвітніх шкіл району; ПП Садовський З. – вирощування грибів; ПП Кіщак М.Я., ПП Волянська М.Я., ПП Івасечко – роздрібна торгівля [3, с. 7]. У сільськогосподарському виробництві працюють фермери, що орендують землю для вирощування сільськогосподарських культур. Вирощування свиней відчутно зросло за рахунок фермерського господарства “Остроріг”.

Територією Підзвіринецької сільської ради протікає р. Вещиця, яка впадає в Дністер, є біля 10 ставків та малих озер площею 0,1–1,0 га, придатних для розведення риби. Ліс площею 351 га дає можливості для полювання. Близько 40 га села відведено під сади.

Актуальним сьогодні є питання створення на основі зібраних матеріалів цікавих туристичних маршрутів, які б привабили туриста. На мій погляд, вартим уваги буде туристичний маршрут римо-католицькими костелами Городоччини. Він мав би охопити такі села, як Повітне, Угри, Великий Любінь, Комарно, Переможне, Тулиголове. У Повітно можна оглянути храм Народження Пресвятої Діви Марії і Святого Миколая 1851 р. В с. Угри цікавою буде неоготична каплиця 1878 р., яку інколи називають костелом. У Великому Любені неоготичний костел Матері Божої Ченстоховської. У Комарно – римо-католицький храм Різдва Богородиці 1657 р. У Переможному чудовий конструктивістський костел 1939 р. і у с. Тулиголове костел святої Дороти 1600 р.

Ознайомившись з історією найменш відомих сіл ми бачимо, що села Городоцького району мають багату історію, цікаві історико-

культурні пам'ятки , що є вагомим надбанням. Мальовнича природа сіл створює багатий ресурс для розвитку зеленого, сільського та екологічного туризму. А також, беручи до уваги близькість розташування району до Львова, можна стверджувати, що за позитивних обставин їх значний туристичний потенціал може більш активно застосуватися в туристичну сферу.

Література:

1. Великий В. Чому село називається Підзвіринець / В. Великий// Серп і молот. – 1982. – 11 березня.
2. Жаровський Любомир. Угерці Незабитовські / Любомир Жаровський // Народна думка. – 2006. – 28 січня.
3. Звіт про виконання індивідуального завдання на тему: “Розвиток територіальної громади Підзвіринецької сільської ради Городоцького району Львівської області” / Гавриленко Михайло Іванович. – Львів : Львівський регіональний інститут державного управління Національної академії управління при президентові України, 2010. – 23 с.
4. Історія міст і сіл УРСР. Львівська область / редакційна колегія І.П. Крип'якевич та ін. – К. : УРЕ, 1968. – 980 с.
5. Krasny Piatr. Kosciol parafialny P.W. Narodzenia Najswietszej panny Marii i Sw. Mikolaja w Powitnie (Malczycach) / Piatr Krasny // Kościoly i klasztorzy rzymskokatolickie dawnego województwa ruskiego. – Druk i oprawa Zakład Poligraficzny Cenzus, Krakow, 1999. – T. 8. – S. 189–197.
6. Rabowski Cirzegorz. Ziemia Lwowska. Przewodnik krajoznawcho-historyczny po Ukrainie Zachodniej czesc III / Cirzegorz Rabowski. – Pruszkow, 2007. – 640 c.
7. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich / pod red. Bronisława Chlebowskiego, Władysława Walewskiego. – Warszawa: Nowy Świat. – Nr. 61, 1882. – T. XII. – 960 s.
8. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich / Filip Sulimierski i Władysław Walewski. – Warszawa: Nowy Świat. – Nr. 61. – 1887. – T. VIII (Perepiatycha – Pożajście). – 960 s.
9. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich / Filip Sulimierski i Władysław Walewski. – Warsza-

wa: Nowy Swiat. – Nr. 61. – 1887. – T. V (Perepiatycha – Pożajście). – 960 s.

10. Falkewicz Karol. Monografia powiatu Grodeckiego / Falkewicz Karol. – Grodek Grodeckiej Rady powiatowej za marshalkostwa Adolfa br. Brunickiego, 1896. – 140 c.

11. ЦДІА у Львові. – Ф 19. – Оп. XIV. – Од. зб. № 310 (1786-1788). – 199 арк. Йосифінська метрика с. Угерці Небитовські. – арк. 16.

12. ЦДІА у Львові. – Ф.179. – Оп.2. – Спр. 2574 (Справа про затвердження двомовного навчання в початковій школі в с. Повітне. 1925–1934 рр.). – 77 арк.

13. ЦДІА у Львові – Ф. 179. – Оп.2. – Спр. 2520 (Справа про реорганізацію та затвердження двомовного навчання у початковій школі с. Підзвіринець (1924-1935). – 60 арк.

14. ЦДІА у Львові. – Ф. 348. – Оп. 1. – Спр. 4406. Товариство “Просвіта”. Звіти, протоколи та інші матеріали в читальні с/ Підзвіринець. – .28 арк.

15. ЦДІА у Львові. – Ф. 348. – Оп. 1. – Од. зб. 4491/2. Товариство “Просвіта”. Звіти, протоколи та інші матеріали в читальні с. Повітне. – 122 арк.

Iryna FRANKIV
HISTORICAL HERITAGE OF VILLAGES OF
POVITNO, UGRY AND PODZVIRINEC OF
HORODOTSKOGO OF DISTRICT AS A RESOURCE FOR
DEVELOPMENT OF TOURISM

Historical heritage of villages of Povitno, Ugly and Podzvirinec of Horodotskogo of district are examined. Attention is concentrated on basic historical objects, as resources for development of tourist industry.

Keywords: historical resources, temple, church, Horodotskyy district, historical sights.

Григорій САВЧУК

Українська академія друкарства, к.і.н., доцент

**БЕЛЗЬКЕ КНЯЗІВСТВО
МАЗОВЕЦЬКОЇ ДИНАСТИЇ 1388–1462 рр.**

Описано мазовецьке правління у Белзі 1388–1462 рр. Аналізуються права династії мазовецьких П'ястів після смерті Юрія II. Також продемонстровано зменшення мазовецьких претензій з усієї території Галицько-Волинської держави до маленького Белзького князівства. Останнє було нагородою Земовиту IV, котрий претендував на польську корону, від Ягайла. Проте мазовецьке правління у Белзі не було довготривалим і глибоким щоб асимілювати місцеве населення.

Ключові слова: Белз, Мазовія, П'ясти, князівство, Польське королівство.

При висвітленні боротьби за територію Галицько-Волинської держави після загибелі династії Романовичів, як правило, зосереджуються на польській, литовській та угорській альтернативах. Менш вивченою є мазовецька альтернатива. Зазначена проблематика достатньо докладно висвітлена польськими істориками (О. Бальцер, Г. Ловмянський), натомість значно менше – українськими (Л. Войтович). Пояснюється це, переважно, складністю доступу до архівів т. зв. Мазовецької Метрики.

Найсильнішою мазовецька лінія виступає у 1323–1340 рр., коли на галицько-волинському престолі перебував Юрій II – П'яст по батькові і Романович по матері. По його смерті права перехопив представник краківських П'ястів – Казимир III (мати і дружина Юрія відреклися на його користь). Мазовецькі претензії воскресив племінник останнього галицько-волинського правителя Земовит IV, якому вдалося закріпити за собою, синами та внуками Белзьке князівство (1388–1462 рр.), ліквідація якого і визначила крах мазовецької альтернативи.

Белзьке князівство виникло близько 1170 року. Воно перебувало у васальній залежності спочатку від Волинського князівства, в 1234–1340 рр. – від Галицько-Волинського князівства, в 1340–1377 рр. перебувало у володіннях волинського князя Любарта, згодом приєднане до Руського королівства.

У 1387 р. польське військо королеви Ядвіги зайняло всю територію Руського королівства, у тому числі й Белз. У 1388 р.

король Владислав II Ягайло передав Белзьке князівство мазовецькому князеві Земовитові IV, який був його суперником у боротьбі за руку Ядвіги та королівський трон. Порозуміння з мазовецькими князями було скріплено шлюбом Земовита IV з Олександрою Ольгердівною – сестрою короля.

Белзькі князі з мазовецької династії були васалами старших мазовецьких князів та, через них, польського короля. Князь Земовит IV (1388–1426) намагався сприяти розвитку своїх нових володінь. Міста стали отримувати магдебурзьке право та різні інші привileї. Рівночасно проводилася політика надань земель мазовецькій шляхті, протегування у містах німецьким та польським колоністам і широке будівництво католицьких храмів, яким надавалися землі. Князь також боровся за передачу йому всього князівства, так як окремі його частини все ще тримали інші володарі. Документ з 1395 р. засвідчує, що на той час Земовит IV володів Белзом, Любачевом, Буськом, Грабовцем, Городлом, Всеволожем та Лопатином із волостями до них належними. Але Грабівець належав князеві Гуркові Любартовичу, а Городло у 1412–1413 рр. належало безпосередньо великому князю Литовському Вітовту Кейстутовичу. Ще якісь частки у князівстві тримав король. Тому у 1426 р. спадкоємці Земовита IV склали реєстр скарг із цього приводу. Однак частина їх вимог так і залишилася невиконаною. У 1428 р. король надав Магдебурзьке право Пукаржеві на Грубешівщині, що не міг би зробити, якби ця територія належала безпосередньо мазовецькому князеві.

Сини Земовита IV спочатку спільно володіли всіма територіями батька, у тому числі й Белзьким князівством. В часі війни з Литвою 1431 р. Земовит V взяв командування над польськими військами. Воював і його брат Владислав I. Інший брат Казимир II і белзький староста Ян Менжик з 6-тисячним військом обложив Олесько. У літературі це військо часом називають белзьким, але князівство не могло виставити такий великий контингент. З територією близько 9 тис. кв. км (як у пізнішого Белзького воєводства) його населення мало б становити від 50 до 100 тис. осіб. Максимум, разом з ополченням міщан і селян, Белзьке князівство могло виставити 2–3 тис. війська, а реально добре озброєних вершників – не більше кількох сотень. Тим більше, під час даної війни у Белзі вибухнуло повстання українського населення. Було організовано ополчення і здобуто Буськ в тилу у мазовецького війська (саме так варто називати і

військо Казимира II). Для втихомирення населення Белзького князівства король Владислав II Ягайло навіть мусив знімати облогу Луцька. Тим не менше, Олеський замок був взятий і Земовитовичі сподівалися приєднати його до князівства, але Владислав II Ягайло цього не допустив.

Після невдачі мазовецьких князів у боротьбі за престол дійшло до розподілу спадщини Земовита IV. Белзьке князівство отримав його середній син. Князь Казимир II (1434–1442) не мав інших володінь і тримав свій двір у Белзі. Тому він дбав про укріплення і розбудову свого столичного міста, покровительствуваючи купцям у межах князівства. Водночас князь активно переманював мазовецьку шляхту, надаючи їм маєтності у своїх володіннях, що зрозуміло викликало незадоволення місцевого населення.

Казимир не мав спадкоємців і князівство відійшло до його молодшого брата – плоцько-равсько-візько-сохачевсько-гостинінського князя Владислава I (1442–1455). В руках останнього поступово зосередилася вся спадщина Земовита IV, який окрім Белзького князівства тримав ще Равське, Сохачевське, Плоцьке, Гостинінське, Візьке і Куювське князівства. У Белзі князь Владислав I бував рідко. При ньому місцева шляхта все виразніше ставала польською, витісняючи українські елементи. Продовжувалися війни із Свидригайлом Ольгердовичем, в ході яких волинські і союзні їм одинські війська не раз вторгалися у Белзьке князівство. У 1442, 1450 і 1453 рр. особливо постраждало місто Буськ і його округа.

Від Владислава I князівство успадкував старший син Земовит VI (1455–1462). Він також рідко бував у Белзі, де сиділи його намісники у ранзі старост. Але належність Белзького князівства до мазовецької династії дозволяла старшим мазовецьким князям титулуватися ”князями Мазовії і Русі”, а також претендувати на свою значну частку при розподілі Великого князівства Литовського, яке планувалося при королівському дворі у середині XV ст. Поряд з тим саме існування Белзького князівства консолідувало місцеве населення, підтримувало його державницькі традиції. Проводячи політику централізації держави, королівська влада не була зацікавлена в існуванні подібних державних утворень. Для їх ліквідації часом не гребували жодними засобами. Земовит VI помер при загадкових обставинах 1 січня 1462 р. У ніч з 26 на 27 лютого 1462 р. був

отруєний і його 16-річний брат – останній белзький князь Владислав II. На цьому вигасла лінія нащадків Земовита IV.

За угодою з місцевою шляхтою Белзьке князівство було перетворене на воєводство і анексоване Польщею. Цей процес розпочався значно раніше, десь з часу смерті Казимира II (1442), коли місцева, на той час майже повністю польсько-мазовецька шляхта, практично зосередила правління князівством у своїх руках. З 1462 по 1772 рік Белзьке воєводство – одне з найменших за територією і населенням – перебувало у складі Польського королівства і Речі Посполитої і зберігало свою автономію, попри намагання шляхти і воєвод Руського воєводства його анексувати.

Відріване географічно від основної частини Мазовії, Белзьке князівство було анклавом серед земель Руського королівства (до 1434 р.) і Волинського князівства (до 1453 р.). Тому тут, на відміну від Підляшшя, асиміляційні можливості мазовецької шляхти не проявилися достатньо повно. Белзькі князі (крім Казимира II), в основному, правила через своїх старост, зосереджуючись більше на суто мазовецьких питаннях. Амбіції Земовита IV створити єдине мазовецько-русське князівство розбилися через неможливість географічно поєднати розкидані володіння. Польські королі активно ліквідовували такі можливості, тим самим частково послаблюючи мазовецький вплив у Белзі. Місцева шляхта все більше сподівалася не на далекого мазовецького правителя, а на королівську владу сусідніх територій. Тому інкорпорація 1462 р. відбулася без відчутного опору.

Література:

1. Белз і Белзька земля. Науковий збірник / Л. В. Войтович та ін. – Вип. 1. – Белз, 2004.
2. Беняк К. Вигаснення галицько-волинської княжої династії / К. Беняк // Галичина і Волинь в добу середньовіччя. До 800-річчя з дня народження Д. Галицького / Ін-т українознавства ім. І.Кріп'якевича НАНУ. Історичні та культурологічні студії. – Вип. 3. – Львів, 2001. – С.79–85.
3. Войтович Л. В. Княжа доба на Русі: портрети еліти / Л. В. Войтович. – Біла Церква, 2006.
4. Кордуба М. Болеслав-Юрій II/М. Кордуба. – Краків, 1940.
5. Петегирич В. Початки Белза і Буська та формування їх соціально-топографічної культури в X-XIV ст. / В. Петегирич // Галичина і Волинь в добу середньовіччя. До 800-річчя з дня

народження Д. Галицького / НАН України, Ін-т українознавства ім. І.Крип'якевича. Історичні та культурологічні студії. – Вип. 3. – Львів, 2001. – С.199–201.

6. Рудницький С. Руські землі польської корони при кінці XV в. / С.Рудницький // Записки НТШ. – Т. 21. – 1899. – С.67–98.

7. Савелов Л. М. Родство потомков Владимира Свяого с домом Пястов / Л.М.Савелов. – М., 1916.

8. Balzer O. Genealogia Piastów / O. Balzer. – Kraków, 1895 (2 wyd. – Kraków, 2005).

9. Grabowski J. Miedzy Polską, Luksemburgami, Litwą a zakonem krzyzackim. Uwagi nad zholdowaniem Mazowsza przez Kazimierza Wielkiego / J.Grabowski // Europa środkowa I wschodnia wpolityce Piastów. – Toruń, 1997. – S.121–138.

10. Janeczek A. Osadnictwo pogranicza Polsko-Ruskiego. Województwo Belzkie od schylku XIV do początku XVII w. / A. Janeczek. – Warszawa, 1993.

11. Kuczyński S. K. Pieczęcie książąt mazowieckich / S. K. Kuczyński. – Wrocław, 1978.

12. Łowmiański H. Wcielenie Litwy do Polski w 1386 r. / H. Łowmiański // Ateneum Wilenskie. – R. 12. – 1937. – T. 1. – S.56–69.

13. Maleczyńska E. Książęce lenno mazowieckie 1351–1526 / E. Maleczyńska. – Lwów, 1929.

14. Metryka Księstwa Mazowieckiego z XV-XVI w. – T. 1. – Warszawa, 1918.

15. Świeżawski A. Tytułatura Ruska książąt mazowieckich / A. Świeżawski. – Częstochowa, 1994.

16. Zakrzewski S. Wpływ sprawy Ruskiej na państwo Polskie w XIV w. / S.Zakrzewski – Zamość, 1922.

Hryhori SAVCHUK
BELZ'S PRINCIPALITY OF MAZOVIAN DYNASTY
1388-1462

This is the short description of Mazovian rule in Belz during 1388–1462. The rights of Mazovian Piast's dynasty after death of Yuri II are analyzed. Also the decrease of Mazovian pretences from all territory of Halycko-Volynian state to small Belz's principality is demonstrated. The last was a reward for Ziemowit IV from Jagiello, because first pretended on Polish crown. But Mazovian rule in Belz was not so long and deep to assimilate native people.

Key words: Belz, Mazovia, Piasts, principality, Polish kingdom.

КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІЙ РОЗВИТОК ПРОФСПЛІОК СХІДНОЇ ГАЛИЧИНІ КІНЦЯ XIX – ПОЧ. ХХ СТОЛІТЬ

Розглядається культурно-освітня діяльність українських професійних спілок, яка сприяла вивченю історії та культури населення краю, організації піших мандрівок історичними місцями, що загалом впливало на підвищення значення туризму.

Ключові слова: профспілки, робітники, культурно-освітня робота.

Актуальність проблематики ґрунтується на тому, що вибраний період являється часом, напередодні Першої світової війни. Професійні спілки активно долучаються до громадської роботи, сприяючи, таким чином, розвитку культури та освіти в регіоні. Досліджувана проблема має цінне наукове значення, адже дає можливість показати роботу професійних спілок у новому ракурсі.

Наукова новизна полягає у тому, що у публікації на основі об'єктивного і комплексного підходу досліджено період, який передував занепаду Австро-Угорської імперії, і фактично був часом розквіту та пошуку ефективних форм еволюції профспілкового руху в Східній Галичині.

Об'єктом дослідження є культурно-освітні та суспільно-політичні процеси у профспілковому русі регіону довоєнних років.

Предмет дослідження – діяльність професійних спілок у вказаний період, як чинник що сприяв консолідації робітництва Східної Галичини.

Основна мета публікації полягає у тому, щоб на основі об'єктивного, комплексного аналізу писемних джерел дослідити культурно-освітні процеси населення Східної Галичини, проаналізувати роль профспілок та робітничого руху в кінці XIX – першій чверті ХХ ст.

Завдання дослідження ґрунтуються на аналізі основних методів, засобів і роботі проведених профспілками у довоєнні роки.

В другій половині XVIII ст. Річ Посполита, володарка переважної більшості українських земель, перетворилася чи не у

найслабшу європейську державу. Як свідчить історія, в 1772 р. вона була розділена між Російською і Австрійською імперіями [1, с. 176–177]. Радикальні соціальні реформи австрійської імператриці Марії-Терези та її наступника імператора Йосифа у 70–80 рр. XVIII ст. дали значний поштовх на економічний, політичний й культурно-освітній розвиток краю [2, с.197–198]. Зокрема, скорочення панщини до 30 днів у рік сприяло переміщенню значної маси селянства з аграрного у промисловово-виробничий сектор та стихійному формуванню нового робітництва, яке значно різнилося від старого цехового, хоча ще довго зберігало його архаїчні риси.

Професійні спілки та товариства взаємодопомоги на українських землях з'явилися в складних суспільно-політичних умовах ще на початку XIX ст. і активно почали вирізнятися своєю діяльністю від інших організацій. Okрім захисту соціально-економічних прав та інтересів робітників, вони активно включилися у культурно-освітню роботу. Вона мала на меті ознайомити робітництво з багатою національною та світовою історико-культурною спадщиною краю.

Серед багатьох професійних організацій другої половини XIX ст. на особливу увагу своєю діяльністю заслуговує студентське товариство взаємодопомоги Вищої Крайової школи рільництва, що знаходилась у містечку Дубляни. Його статут у Галицькому намісництві було затверджено 25 квітня 1869 р. [3, арк. 2]. Першим головою товариства було обрано Б. Ругевича, а секретарем К. Щуку [3, арк.72].

Незважаючи на те, що основною метою товариства була економічна підтримка його членів, культурно-освітня робота набула доволі широкого розмаху. Товариство власними силами сформувало й утримувало бібліотеку і читальню. Серед літератури особливе місце відводилося історичним працям, які допомагали студентам у вивченні історії та культури населення Східної Галичини. Важливе місце займала організація та проведення літературно-музичних вечорів тощо [3, арк. 67–74].

У передвоєнний період та в роки Першої світової війни на території західноукраїнських земель серед національних професійних спілок в плані вивчення історичних пам'яток краю, організацій й проведення туристичних мандрівок історичними місцями Прикарпаття можна виділити діяльність профспілки “Взаємна поміч галицьких та буковинських учителів та

учительок”, яку було засновано у Львові в 1905 р. та в короткому часі поширило діяльність на Галичину й Буковину [4, с. 122].

Особливого значення серед галичан мала Спілка Українських Приватних Урядовців Галичини (СУПРУГа) [5, с. 342–343; 6, с. 2380], котра була створена з числа передової західноукраїнської інтелігенції [7, с. 321–322]. В статуті цієї профспілки було записано, що основною її метою в галузі культурно-освітньої роботи є закладання читалень, підтримка їх діяльності, видання фахових часописів, брошур, підручників, сприяння утворенню різноманітних гуртків, які б сприяли підвищенню культури робітників, пізнанню історії рідного краю [4, с. 51]. Часто члени СУПРУГи ставали організаторами піших мандрівок до історико-культурних пам’яток.

Іноді при професійних спілках виникали культурно-освітні товариства. Зокрема, у 1922 р. у Золочеві виникло міжспілкове культурно-освітнє товариство “Поступ” на базі кількох малочисельних місцевих професійних спілок, які налічували лише по 15–17 осіб. Це філії профспілок залізничників, лісових та сільськогосподарських робітників.

У переважній більшості культурно-освітні товариства при профспілках використовувались не лише для самоосвіти трудящих, а й для пропаганди національно-культурного надбання українського народу. Таку роботу плідно вела Культурна ліга, яка виникла при професійній спілці деревообробних робітників у Ковелі. Завдяки Культурній лізі профспілка деревообробників перетворилася на головну у місті в питаннях культурного життя і вела за собою усі професійні спілки повітового містечка [4, с. 52].

Також на початку ХХ ст. одним із центрів об’єднання українського міщанського стану, ремісничих робітників було товариство “Зоря” – одне з найстаріших українських товариств Львова, яке виникло при підтримці В. Нагірного, А. Скородинського, К. Левицького, Ю. Романчука [8, с. 236]. Львівська “Зоря” займалася поширенням освіти і культури серед робітничої верстви, підтримувала їхні вимоги, опікувалася ремісничу молоддю, сприяла розвитку промисловості. Вона поширила свою діяльність на усі регіони Галичини, де створила близько 30 філій [9, с. 13].

Подібні функції виконувало товариство “Сила” під керівництвом Я. Петріва, П. Музики, В. Нагірного. Воно згуртувало національно-свідоме українське робітництво та відстоювало його

соціальні й національні права, враховуючи інтереси всього українського суспільства. Учасники об'єднувались в окремі секції, які гуртували робітників за професійними ознаками (столярів, металістів, кравців, шевців, будівельників), культурно-освітнім характером діяльності (робітничий університет, хор, театр, бібліотека, мандрівки) тощо [9, с. 13].

Активну культурно-освітню діяльність вела професійна організація українського студентства. Її виникнення і робота були тісно пов'язані із захистом права на одержання вищої освіти, боротьбою проти наступу польського режиму на українське шкільництво, обмеження доступу українців до знань та навчання рідною мовою [4, с. 53].

Крім українських професійних спілок велику культурно-освітню роботу в Східній Галичині в зазначеній період проводили польські, німецькі (австрійські), єврейські професійні спілки, що може стати предметом окремої наукової розвідки. Зокрема, серед єврейських профспілок найбільше значення в культурній та освітній роботі належало професійній спілці єврейських артистів, що виникла у Львові в 1920 р. і діяла під керівництвом Ізидора Бамбаха. Вона мала свої філії в Дрогобичі, Krakovі та Львові [4, с. 52].

Загалом, на початок ХХ ст., у порівнянні з польським, австрійським, єврейським робітничим рухом, організаційний розвиток українського робітництва був значно слабшим. У процесі створення й діяльності українські профспілкові товариства не користувалися підтримкою від державних установ, а лише на хвилі національного самоусвідомлення намагалися показати самобутність української історії та національної культури.

Література:

1. Мицик Ю.А., Бажан О.Г., Власов В.С. Історія України. З найдавніших часів до кінця XVIII ст. – К.: Вид–во дім “Києво–Могилянська академія”, 2008. – 591 с.
2. Лазарович М. Ілюстрована історія України. – Тернопіль: Джура, 2007. – 470 с.
3. ЦДІАУ у м. Львові, ф.146 (Галицьке намісництво), оп.25, спр.13 (Справа про затвердження та зміни статуту товариства

взаємодопомоги студентів сільськогосподарської академії в м. Дубляни), 225 арк.

4. Берест Р. Нариси історії профспілкового руху в Західній Україні (1817 – 1939). – Дрогобич: Відродження, 1995. – 126 с.

5. Західно-українська народна республіка. 1918–1923. Уряди. Постаті / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича; гол. ред. Ярослав Ісаєвич; упоряд.: Микола Литвин, Іван Патер, Ігор Соляр. – Львів. 2009. – 350 с.

6. Гаєнко Ф. Професійні спілки // Енциклопедія українознавства. Перевидання в Україні. – Т.6.

7. Берест Р. Професійні спілки на західноукраїнських землях у міжвоєнний період // Нариси історії профспілкового руху в Україні. – К., 2002. – 731 с.

8. Пасіцька О. Товариство українських ремісників, промисловців і торговців “Зоря” (1884–1939 рр.) // Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис “Галичина”. 2011. Ч. 18–19. – С. 233–238

9. Пасіцька О. Українське робітництво Львова у 20–30 рр. ХХ ст. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. – Львів, 2011. – 20 с.

Ihor BEREST
CULTURAL-EDUCATIONAL DEVELOPMENT OF
TRADE UNIONS IN EASTERN GALICIA
LATE XIX - EARLY XX CENTURIES

Considered the cultural-educational activity of Ukrainian trade unions, which resulted in the studies of history and culture of the region population, hiking trips to historical places, in general influenced the increasing importance of tourism.

Key words: trade unions, workers, cultural and educational work.

УДК 908:338.48(477.83)

Оксана СТОКОЛОС-ВОРОНЧУК

*Львівський інститут економіки і туризму,
керівник туристично-інформаційного центру, к.ф.н., доц.*

Каріне ПАРІЙЧУК

*Львівський інститут економіки і туризму,
керівник навчально-методичного відділу*

КОМАРНО ЯК ТУРИСТИЧНИЙ ОБ'ЄКТ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Висвітлюється історико-культурна спадщина малих міст Західної України та можливість її використання у туристичній сфері. Особлива увага приділяється визначенню сучасного стану історико-архітектурних пам'яток. Привернення суспільної уваги позитивно вплине на перетворення малих туристичних міст у туристичні центри.

Ключові слова: малі міста, мандрівка, історико-архітектурні пам'ятки, екскурсія, туристичний продукт.

Туризм є одним із найбільш дієвих засобів пропаганди історико-краєзнавчих знань та пам'яток кожного з регіонів України. Продумана робота з адаптації пам'яток історії та культури щодо включення їх до основних складових екскурсійних маршрутів та можливості включення в туристичні путівники Львівської області. А ще, вивчення історії рідного краю має виховне значення для суспільства. А. Кузішин розглядає туристично-краєзнавчий рух, як одну із ключових форм національно-патріотичного виховання молоді, що здійснювалася “на ґрунті такої національної ідеї, як вивчення свого краю” [1].

Питанням дослідження краєзнавства в окремих містах і селах займалося багато науковців. Такі дослідник як В. Голубко, Я. Веременич, С. Качараба, М. Костриця зупинялися на проблемі історичної регіоналістики краєзнавства. Т. Борисевич, О. Ченкова розглядали краєзнавчо-географічний напрям. Ми ж, в свою чергу, маємо на меті виокремити культурно-історичний ресурс певного села чи містечка, як важливу складову сфери туризму.

Метою дослідження є виявлення особливостей використання та застосування пам'яток міста Комарно до культурно-познавального туризму та апробація авторського туристичного маршруту.

Промоцію містечка доцільно розпочати з його географічного розташування, характеристики історичних

пам'яток та подій, що відбувалися на цих теренах і закінчiti описом сьогодення.

Комарно – місто Городоцького району Львівської області (чисельність населення ≈ 3,9 тис. жителів). Розташоване на річці Верещиці (притока Дністра), за 4 км від залізничної станції Комарно-Бучали. З обласного центру (м. Львова) до Комарно – 40 км, а з районного (м. Городка) – 20 км.

З районного центру дорога пролягатиме через с. Зашковичі (географічний центр району) та с. Бучали, в якому проживав і лікував відомий знахар Гаврило. І нарешті – місто Комарно. У містечку нараховується 3 пам'ятки архітектури національного і 16 місцевого значення.

Місто Комарно виникло ще у XII ст., а сама назва походить від слова “комарі”, що свідчило про наявність великої кількості цих комах у заболоченій місцевості. Однак людські поселення тут були давно: в 1936 р. тут було розкопано курган, що відноситься до 2 тис. р. до н.е. Перша згадка про місто припадає на 1471 р. [2].

Одним із перших власників Комарно був боярин Митко Друцький. Пізніше власниками були Станіслав та Оттон з Ходча, із 1578 р. – Ян Милецький, а з 1590 року – Ян Остророг. Цей список також містить імена магнатів Вишневецьких, Огинських та Лянцкоронських.

У 1473 р. король Польщі Казимир IV Ягеллончик дарує Комарному Магдебурзьке право. Місто скористалося привілеєм і почало розбудовуватись. У цьому ж році було закладено костел і замок. Через Комарно проходили важливі торгові шляхи на захід, а також Львів та зі Львова. У 1592 р. створено місцеве православне братство, а при ньому – школу і лікарню. За його взірцем подібне братство було створено і в передмісті Комарна, при церкві святої Трійці.

Під Комарном у 1672 р. польське військо під проводом Яна Собеського, маючи всього лише 2,5 тис. вояків, розгромило 10-тисячний турецький бамбул Нуреддина Сафі Гінея, звільнivши при цьому 10 тис. невільників (за переказами, жителі міста вирили рів впоперек дамби, закидавши його дровами. Коли турки спробували перебратися, комарнівці очистили рів, і вода, не маючи перешкод на своєму шляху, залила всю долину. Ворог відступив до Рудок та Вишні, де його і добили королівські загони). Про ці турецько-татарські набіги ще й досі тут нагадують фрагменти міських оборонних валів і ровів [4].

Затишною вуличкою Січових Стрільців можна потрапити до одного з відомих та перспективних центрів культури та науки сучасного міста – Малої Академії Мистецтв (графічне, художнє моделювання одягу, художня вишивка, художнє в'язання, рисунок на склі, художня різьба на дереві, хореографія). Заснована академія у 1992 р. Інституція займає декілька приміщень в центральній частині м. Комарно. У різні часи сучасні приміщення МАМ належали різним політичним та каральним організаціям (польській поліції, органам НКВС та МВС).

При Малій Академії Мистецтв функціонує історико-краєзнавчий музей, який має декілька сотень унікальних та рідкісних експонатів, що, в основному, відображають життя та побут галицького населення наприкінці XIX – у ХХ ст. (особливо цінним, на думку директора установи Є. Грабара, є фрагмент дерев'яного міського водопроводу, який вдалося випадково знайти під час будівельних робіт в центральній частині міста. Ймовірно, що він відноситься до XVII–XVIII ст. Музейні експонати згруповані за призначенням та матеріалом.

У приміщенні будинку колишньої синагоги (на 1.01.1939 р. в Комарно проживало 6 600 чол., з яких 2 200 чол. – українці, 1 300 чол. – поляки, 2 550 чол. – єреї, 10 чол. – німців та незначна кількість іншого населення) сьогодні функціонує гуртівня будівельних матеріалів.

Найгарнішою пам'яткою м. Комарно є костел Різдва Пресвятої Діви Марії, що був побудований на місці дерев'яного, який постав у 1473 р. разом з містом. У 1774 р. він згорів, після чого був відбудований з каменю. Споруджено костел за проектом львівського архітектора Войцеха Капіноса у 1656–1658 роках, який не поступається вишуканім храмам Львова.

До пам'яток м. Комарно доцільно також віднести відновлену нещодавно греко-католицькою і православною громадами містечка дерев'яну церкву Св. Архангела Михаїла, збудовану в 1754 р. Однак уродженець м. Комарно, Роман Кочан, переконує, що храм все-таки присвячено Трійці. Знаходиться вона у східній частині Комарно, збоку від великого мурованого храму також святого архієпископа Михайла, на Петриківській вулиці, дорогою на Верещицю. На думку вченого Осипа Пеленського, дата побудови церкви, 1754 р., відноситься швидше за все до часу реставрації церкви, тому її можна вважати ще старішою. Поруч, біля церкви, знаходиться доволі великих розмірів дзвіниця. Як і

церква, дзвіниця відмінно відреставрована – гарно і витончено покрита новим гонтом, що милює око туристу.

На схід від центру міста, при дорозі, поблизу села Кліцько, розташований дуже дивний пам'ятник, який побудовано ще у 1663 р., і він є пам'яткою архітектури національного значення. Споруджений на честь перемоги над татарами і турками. Монумент зведений з білого каменя, висотою близько 3 м. На верхньому боці монумента вирізьблені дати “1641” та “1643”, а також загадковий напис периметром постаменту: “MEA MORS TUA VITA” (“МОЯ СМЕРТЬ – ТВОЄ ЖИТТЯ”).

Однією з цікавих споруд міста є стара каплиця, яка не значиться в жодних реєстрах. Каплиця діюча, її використовує громада римо-католицької церкви з 1996 р. Споруджена вона у 1910-х рр. В. Фридем. Потрапити до неї можна, повернувшись із центральної вулиці (автомобільна дорога “Городок – Миколаїв”) міста (вул. Січових Стрільців) на дорогу, яка знаходиться в західній окраїні містечка і веде до села Переможне.

При дорозі вже буде виднітися цвинтар, що привертає увагу численними цікавими надгробками. Серед них помітно виділяється пам'ятник, споруджений у вигляді колони. Він увіковічнює захоронення польських воїнів, які були дислоковані у Комарно і загинули в період Першої світової війни.

Після огляду каплиці на старому цвинтарі буде цікаво оглянути ще одну архітектурну споруду – руїни палацу Кароліни Лянцкоронської. Знаходиться він вже на околицях міста, в “загубленому” лісопарку, в напрямку села Переможне. Споруда двоповерхова, в класичному стилі. У міжвоєнні роки в палаці була польська школа. Але раніше в стінах палацу мешкала Кароліна Лянцкоронська, улюблена та найталановитіша дочка графа Кароля. (Як виглядав ще один палац польських магнатів, зараз можна дізнатися хіба що з ілюстрацій до книги Кароліни „Wspomnienia wojskowe”, яку видали у 2001 р. в Польщі). Зараз палац перебуває в стані руїни. Місцеві жителі розповідають, що ще кілька років тому цей парк прикрашали альтанки, а кілька десятиліть тому – статуй (ангели роботи Вероккіо) [2]. Зараз стовбури дерев недвозначно натякають на їх вік.

Зануримось трішки глибше в історію. Кароліні Лянцкоронській, останній в роду Лянцкоронських, пощастило жити в трьох сторіччях: XIX, XX та XXI. Вона народилася в 1898 році, а померла в 2002-му. Мала ступінь доктора філософії та

мистецтвознавства, була видатним спеціалістом з італійського Ренесансу. У 1934 р. вона захистила докторську дисертацію в Львівському університеті, і стала першою жінкою в Польщі, яка отримала науковий ступінь з мистецтвознавства, та першою жінкою, яка захистила докторат у Львівській *alma mater*. Після смерті батька Кароліна отримала родинний маєток в Комарному, та проживала більше у Львові. Протягом кількох років пані Кароліна викладала у Львівському університеті, аж поки не була звільнена в квітні 1940 р. Під час війни була в Польській Армії Крайовій та Червоному Хресті. У травні 1942 р. Кароліну заарештували в Коломії. Потім – в'язниці Станіславова та Львова. Смертний вирок завдяки втручанню італійської королівської сім'ї замінили на відбуття покарання в концтаборі Равенсбрюк. Після звільнення, в квітні 1945 р., Кароліна продовжила боротьбу – цього разу вже в Італії. Лянцкоронська покидає кар'єру науковця і всі свої сили присвячує польській науці та культурі. Залишки батьківської колекції живопису вона презентувала польським музеям. У 2000 р. фонд Лянцкоронських виділив 14 000 дол. для музею східних культур у Золочівському замку.

В м. Комарно є ще церква св. Апостолів Петра і Павла. Разом із дзвіницею вона є пам'яткою архітектури місцевого значення. Храм було збудовано у 1927 р. на місці дерев'яної церкви, яка зазнала нищівної пожежі. Культова будівля та дзвіниця відмінно відреставровані.

Інший великий муріваний храм – арх. Михаїла, який було збудовано у 1910 р., знаходиться поблизу дерев'яної церкви. Впізнати його можна за великими розмірами бань і синім кольором стін.

Відомими люди м. Комарно були: графиня Кароліна Лянцкоронська; Кароль Шайноха – польський історик, письменник, публіцист; Дарія Навроцька – член Пласти та фундатор Енциклопедії Українознавства; Мечислав Орлович – знаменитий мандрівник.

Мечислав Орлович народився у Комарно 17 грудня 1881 р. Навчався на правничому факультеті Львівського університету і одночасно у торговельній академії Відня. Відвідував також лекції з мистецтвознавства, географії, історії у Львові та Krakovі. Під час навчання і подорожей Європою він захопився туризмом. Молодого науковця особливо приваблювали гори. У 1904 р. почав організовувати екскурсії Татramи. У 1906 р., ставши доктором

правничих наук, заснував у Львові Академічний туристичний клуб і став його президентом. Також був співзасновником Академічної спортивної спілки. Часто організовував мандрівки у Карпати. У 1914 р. видав “Ілюстрований путівник по Галичині”. Мечислав Орлович – справжній ентузіаст-сподвижник, який багато зробив для розвитку туризму, популяризації історичних пам’ятників у Польщі, у тому числі і в Західній Україні, яка в той час входила до складу Речі Посполитої. Він описав гірські пасма всієї Європи, видав десятки путівників окремими містами, краями, регіонами. Сучасники називали його ходячою енциклопедією туризму і краєзнавства. У 1917 р. під час військової служби у Перемишлі він написав “Ілюстрований путівник по Перемишлю і околицях”. Його путівник Європою є одним із найцікавіших туристичних видань початку ХХ століття. Автор подає найважливіші туристичні маршрути Польщі, Литви, Латвії, Естонії, Фінляндії, Росії, Білорусі, України, Грузії, Вірменії, Азербайджану, Узбекистану, Молдови, Чехії, Словаччини, Угорщини, Австрії, Боснії і Герцеговини, Німеччини, Швейцарії. Вміщено плани центральної частини 17 міст, кольорова карта Європи та схема залізничних колій. А численні ілюстровані путівники містами, краями та землями і сьогодні викликають інтерес у дослідників історії та краєзнавців, тому є незамінним джерелом для написання краєзнавчих книг. Похований у Варшаві. Його іменем названі вулиця у польській столиці, туристичні шляхи, будинок туристів і туристичний клуб. В 1970 р. у Варшаві вийшла посмертна книга Орловича “Мої спогади туристичні”.

Отже, складові історико-культурної спадщини Комарна можуть впливати на інтенсивність залучення екскурсійно-туристичних маршрутів до цього краю. Особиста присутність у місті та огляд його пам’яток дозволяють нам констатувати:

- високий рівень концентрації пам’яток, який дозволяє створити надійну основу для насичення туристичного маршруту екскурсійними об’єктами та змістового наповнення екскурсії;

- сприйняття візуальних характеристик пам’яток, які здатні на емоційному рівні впливати на глядачів, формуючи у них позитивні відчуття і враження;

- можливість покращання інфраструктури, на яку покладається основна робота щодо пристосування кожного культурно-історичного об’єкту до взаємодії з головним споживачем турпродукту – туристом.

Література:

1. Кузишин А. З історії організації туристсько-краєзнавчої роботи в Галичині (друга пол. XIX – поч. XX ст.) [Текст] // Історія української географії. – 2002. – №2. – С.42–44.
2. Лянцкоронська Кароліна. Сторінки зі спогадів [Текст] / К. Лянцкоронська, пер. О. Сербенська // Дзвін : Літературно-мистецький та громадсько-політичний часопис національної спілки письменників України. – 2011. – № 9. – С.108–113. – ISSN 0868-4790.
3. Роман Горак. Городок. Історико-краєзнавчий нарис [Текст] – Львів: Каменяр, 1995.
4. Тимчишин Я.Д., Савка М.Т., Тимошенко П.А. Подорожі по Львівщині. [Текст]. – Львів: Каменяр, 1967.
5. Інтернет ресурс. Режим доступу: <http://gorodok.lviv.ua>.
6. Інтернет ресурс. Режим доступу: [http://uk.wikipedia.org/wiki/Городок_\(Львівська_область\)](http://uk.wikipedia.org/wiki/Городок_(Львівська_область)).
7. Інтернет ресурс. Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Комарно>
8. Інтернет ресурс. Режим доступу: <http://komarno.in.ua>
9. Інтернет ресурс. Режим доступу: <http://www.castles.com.ua/gorodok.html>

**Oksana STOKOLOS-VORONCHUK,
Karine PARIJCHUK
KOMARNO AS TOURIST OBJECT:
PECULIARITIES AND PERSPECTIVES**

Historical and cultural heritage of Western Ukraine towns and possibility of its using in tourist sphere are highlighted. Special attention is paid to defining of modern state of historical and architectural monuments. Drawing social attention positively influences the tourist towns into tourist centres transforming.

Key words: towns, trip, historical and architectural monuments, excursion, tourist product.

Львівський інститут економіки і туризму, викладач
**ВИДАТНІ ПОСТАТІ САМБІРЩИНИ: ПАМ'ЯТНИКИ
ТА ПАМ'ЯТНІ МІСЦЯ ЯК ОБ'ЄКТИ ПІЗНАВАЛЬНОГО
ТУРИЗМУ**

Присвячено дослідженняю пам'ятних місць, що пов'язані з життям та діяльністю видатних постатей Самбірського району Львівської області. Зосереджено увагу на пам'ятниках та пам'ятних знаках, встановлених на їхню честь.

Ключові слова: пам'ятні місця, видатні постаті, пам'ятники, пам'ятні знаки.

Львівська область відома як один із привабливих регіонів у географічному центрі Європи із своєю самобутньою історією і культурою. Тут шанують і бережуть звичаї, традиції, обряди, подаровані народами різних культур, які компактно проживають на цій території впродовж багатьох століть. Тому сьогодні, одна з найголовніших рис краю – багатогранність та особливий колорит його історичної та культурної спадщини, вивчення та дослідження якої відіграє важливу роль для розвитку туристичної галузі.

Багатим арсеналом історичних та культурних пам'яток володіє Самбірський район. Замки і фортеці, сакральні споруди: церкви, костели, монастири, божниці, та інші історико-культурні об'єкти викликають зацікавленість у туристів. Чимало культурних цінностей зберігається в музеях, храмах, приватних колекціях. Разом з тим, на наш погляд, значним туристичним потенціалом району є пам'ятні місця, пов'язані з життям та діяльністю видатних постатей Самбірщини, які зможуть відіграти важливу роль для розвитку пізнавального туризму.

Метою роботи є дослідження пам'ятних місць, що пов'язані з життям та діяльністю видатних постатей Самбірського району.

В наукових та краєзнавчих розробках таких дослідників, як Рабій Ю., Машура Г., Каднічанський Д., Каднічанський А., Ко-зар О., Виханський Б., Артемович В., Голинський В., Проць Б., Волчко-Кульчицький І. та в багатьох інших представлено цікаві розвідки культурного надбання Самбірщини. Автори зосереджуються, в основному, на виявленні та характеристиці пам'яток культури, залишаючи поза увагою найбільший скарб – людський потенціал.

Самбірський край багатий на пам'ятники та пам'ятні знаки, встановлені на честь видатних історичних постатей, відомим діячам української та світової культури. Більшість таких об'єктів, які можуть зацікавити туристів, певним чином пов'язані з їхнім життям та творчістю.

Самбірщина – це край, в якому переплелись різні народи та культури, що вплинуло на формування його як багатонаціонального куточка Прикарпаття. Так, місто Самбір та місцевість навколо нього, ще в сиву давнину були заселені переважно русинами. Але тут жили також різні майстри, ремісники і купці – греки, вірмени, волохи, євреї [1, с. 27]. З 1349 р. ці землі почали підпорядковуватись польській короні, і з Польщі на Самбірщину вирушили переселенці. Кількість поляків почала стрімко зростати [1, с. 37]. Отже, зовсім не випадково місто Самбір та його передмістя стало колискою митців, які уособлюють і репрезентують різні національні культури.

Тут народився і жив Лесь Курбас (1887–1937 рр.) – видатний український актор і режисер, засновник театру “Березіль”, в будинку якого тепер міститься меморіальний музей, розташований на вулиці, яка носить його ім'я. У 1987 р., до 100-річчя з дня народження драматурга, на стіні будинку було урочисто відкрито бронзову дошку з барельєфом Л. Курбаса і написом: “В цьому будинку 25 лютого 1887 р. народився український радянський актор, народний артист УРСР Олександр Степанович Курбас. Пам'ятник-погруддя Лесеві Курбасу відкрили 26 жовтня 1991 р. на вул. Коперніка, перед Народним Домом, у якому колись дебютував актор (21. 09. 1912 р.) (рис. 1).

Біля постаменту закладено капсулу із землею з Соловецьких

Рис. 1. Пам'ятник Лесю Курбасу в Самборі

островів – саме там у таборі був ув’язнений відомий самбірчанин, там його і розстріляли.

Був самбірчанином і Андрій Чайковський (1857–1935 pp.) – український письменник, громадський діяч, один із організаторів УСС, повітовий комісар ЗУНР у Самборі. 24 серпня 1994 р. на площі А. Чайковського перед музеєм “Бойківщина” відкрито пам’ятник письменнику і громадсько-політичному діячеві (рис. 2).

Рис. 2. Пам’ятник Андрію Чайковському в Самборі

На пл. Ринок, 1 знаходилась повітова управа ЗУНРу, де письменник працював повітовим комісаром.

Славними самбірчанами були видатний вчений-фольклорист Філарет Колесса (1885–1937 pp.) та український композитор, педагог, патріарх української диригентської школи Микола Колесса (1903–2006 pp.). В місті народився Іван Филипчак (1871–1945 pp.) – письменник, краєзнавець, педагог, активний член товариства та музею “Бойківщина”, на честь якого сьогодні названа вулиця, де зберігся його родинний дім. 6 жовтня 1991 р. на цьому будинку по вул. І. Филипчака, 20 відкрили пам’ятну таблицю з барельєфом Івана Филипчака і написом: «*В цьому будинку жив у 1910–1944 pp. видатний письменник, громадський діяч, педагог, співзасновник музею «Бойківщина» Іван Филипчак (1871–1945)*». Пам’ятник-погруддя Іванові

Филипчаку встановлено в 2001 р. на території Самбірського педагогічного коледжу.

Ім'я Володимира Кобільника (1904–1945) – археолога, краєзнавця, одного із засновників товариства і музею “Бойківщина” відоме далеко за межами України. На фасаді будинку на вул. Кобільника 3, де мешкав вчений, 17 вересня 1995 р. відкрито пам'ятну таблицю. На червоній гранітній плиті бронзовий барельєф і напис: “*Володимир Кобільник (1885–1935), археолог, етнограф, публіцист, меценат. Мешкав з 1925 р.*” [2, с. 27].

З Самбором пов'язані роки творчості Івана Франка – українського поета, письменника, філософа, громадського діяча. Саме тут, в будинку “Просвіти” (пл. Ринок, 10), зведеному в 1904 р., 1913 р. Каменяр читав свою поему “Мойсей”.

Самбірське письменство представлено відомими українськими та польськими іменами. Серед них – Григорій Самборчик (1523–1573 рр.) – український поет епохи Відродження, гуманіст, професор Krakівського університету, Анджей Кусьневич (1904–1993) – відомий польський письменник, журналіст.

Народився у Самборі український маляр другої пол. XVI ст., представник самбірського осередку перемиського кола релігійного малярства Федуско [3, с. 12].

На фасаді будинку “Вікарівка” з боку вул. Руської 26 липня 1998 р. відкрили пам'ятну таблицю отцю-митрату Володимиру Івашку (в цьому будинку він мешкав у 1934–1944 рр.). На гранітній плиті вмонтовано бронзовий барельєф і викарбувано напис: “*У цьому будинку мешкав з 1934 по 1944 рік отець митрат Володимир Івашко, громадський діяч, наставник молоді Самбора*” [3, с. 12].

В скарбницю світової науки увійшли польські імена науковців-самбірчан. Більшість із них тут народилися, отримали освіту і сформувалися як творчі особистості. Це Владзімеж Антоневич (1893–1973 рр.) – відомий археолог (у 1920–1930-их рр. проводив археологічні дослідження в Галичині), професор і ректор Варшавського університету, член Польської академії мистецтв і Польської академії наук; Северин Відт (1862–1912 рр.) – польський інженер-геодезист, професор [1, с. 23].

Серед сучасних постатей, що народилися у Самборі можна назвати Андрія Вікторовича Кузьменка (1968 р.) – українського співака, телеведучого, продюсера, лідера групи “Скрябін”, життя якого трагічно обірвалося 2 лютого 2015 р.

Самбір береже пам'ять про видатних людей України, які народилися в різних регіонах але мали певне відношення до нього. Так, на північній стіні самбірської церкви Різдва Пресвятої Богородиці, вмонтовано пам'ятну дошку до 100-річчя з дня народження М. Шашкевича з написом “*Памяти о. Маркіяна Шашкевича, первого галицкого співака-поета і воскресителя України-Руси 1811-1911. Українське товариство в Самборі*” (рис. 3).

Рис. 3. Пам'ятна дошка М. Шашкевичу

Тарасові Шевченку до 100-річчя з дня народження (1914 р. і повторно у 1923 р.) на території колишнього торгового дому, тепер пл. Ринок, 28, було відкрито меморіальну дошку з написом: “*1814–1914. Вставайте, кайдани порвіте. В 100-літні роковини Тарасови Шевченкови українці Самбірської землі*”.

В містах та селах Самбірщини провело свій життєвий та творчий шлях також чимало видатних осіб, яким споруджено пам'ятники та встановлено меморіальні дошки, таблиці та пам'ятні знаки.

Містечко Рудки відоме як батьківщина Олександра Фредро (1793–1876 рр.) – відомого польського драматурга, класика польської літератури. Більшу частину свого життя прожив у селі Вишня Бенківська біля Рудок. Похований у підземній крипті Рудківського костелу.

У 1996 р. на стіні Рудківської ратуші встановлено меморіальну дошку о. Степану Онишкевичу – українському священику, відомому громадському й культурно-освітньому діячеві. Громадськість містечка свято вшановує Великих українців – Івана Франка й Тараса Шевченка. Пам'ятники поетам прикрашають вулиці старовинних Рудок.

На будівлі школи села Баранівці (Баранчичі) встановлено меморіальну таблицю уродженцю села Осипові Сорохтею – українському живописцю і графіку. Село також відоме тим, що тут народився Йосиф Левицький – автор першої української граматики німецькою мовою. Дослідженням свого села займаються учні та вчителі місцевої школи, в приміщенні якої розташований краєзнавчий музей.

1998 р. в Берегах постав пам'ятник громадсько-культурному діячеві, членові проводу ОУН Костянтинові Мельнику, уродженцю села. Зі слів місцевого жителя п. Когута Б. П., відомо, що тут збереглася садиба родини Мельників. Зараз вона порожня, потребує ремонту. Односельчани хочуть зробити тут музей відомого провідника.

Уродженцем с. Берестяни є греко-католицький єпископ Іван Снігурський. На його честь у 1990 р. на стіні церкви Успення Пресвятої Богородиці встановили пам'ятний знак із присвячувальним написом.

У с. Ваньковичі 2 липня 1832 р., в родині священика народився Платон Костецький (1832–1908 рр.) – український і польський письменник, журналіст. Зростав на Лемківщині, гімназію закінчив у Самборі. З 1888 до 1918 рр. на сільській парафії Ваньович служив о. Микола Боберський, який багато уваги відвідав просвітницькій роботі. Його син Іван організував у Галичині Сокільські товариства, був членом Головної Української Ради і за дорученням Державного Секретаріату ЗУНР–ЗОУНР працював уповноваженим представником у США й Канаді. Тут діє краєзнавчий музей, у якому зібрано цікаві історико-культурні, етнографічні та краєзнавчі матеріали.

У селі Вербівці народився Платон Костецький – відомий українсько-польський письменник, журналіст кінця XIX – початку ХХ ст. В мемуарах французького лицаря Гільбера де Ланноа зазначено, що він зустрічався в Озиміні (Великий Озиміні) з польським королем Владиславом у 1421 р., який там відпочивав після полювання. Дані події потребують додаткових досліджень. В

селі не має жодної згадки про це. В 2001 р. тут встановили пам'ятний знак родоводу Івана Франка. Таблиця з написом свідчить: “З Озимини бере початок рід Івана Франка. Тут народився його прадід Теодор, дід Іван, а 11. 05. 1802 р. – батько Яків Франко” [5, с. 86].

Усію громадою с. Вощанці вшанувало українського генія й пророка Т. Шевченка встановленням йому пам'ятника у вересні 1991 р. На плиті викарбувано слова: “Розкуйтесь, братайтесь” – Великому Кобзареві України – вдячна громада Вощанців”. Зазначене село відоме тим, що звідси походить Атанасій Шептицький (1686–1746 рр.) – львівський єпископ, а згодом Київський митрополит, борець проти латинізації української греко-католицької церкви.

Біля місцевої школи в с. Гординя можна побачити пам'ятний знак, встановлений в 1991 р. про те, що тут провів своє дитинство майбутній письменник, громадський та суспільно-політичний діяч ЗУНР Андрій Чайковський.

У 1997 р. на фасаді місцевої сільської школи громада с. Городище встановила меморіальну таблицю з барельєфом односельчанина Дмитра Бандрівського (1897–1983 рр.) – відомого українського письменника, мовознавця, етнографа та літературознавця.

У с. Залужани народився Дмитро Бурко (1892–1941?рр.) – відомий військовий та педагогічний діяч Галичини, сотник січових стрільців армії УНР у Києві. 22 червня 1941 р. в Дрогобичі його арештували співробітники НКВС. Ймовірно, що того ж дня Д. Бурка й знишили, бо він значиться в списку страчених у Дрогобицькій тюрмі. В роки незалежності України іменем Дмитра Бурка громада міста Дрогобича назвала одну з нових вулиць міста.

Мешканці с. Калинів свято вшановують борців за волю й незалежність України. Тут є пам'ятник сотнику УПА Григорію Янківському (“Ластівка”) та 100 героям-повстанцям, які загинули в боях із ворогами на Закерзонні, Перемишльщині й Самбірщині у 1940–1954 рр.

Славне своєю історією с. Кульчиці, перша згадка про яке датується 1284 р. (згадується у привілеї князя Лева Даниловича). Але зауважимо, що М. Грушевський називав ранню групу княжих привілеїв фальсифікатами. Село є батьківщиною трьох козацьких гетьманів: Петра Конашевича Сагайдачного – гетьмана запоріть-

кого козацтва; Марка Жмайла – ватажка козацького повстання 1625 р.; Павлюка (Бута) – гетьмана нереєстрового козацтва, ватажка козацького повстання 1637–1638 рр. У селі постав величний кінний монумент гетьманові Петрові Конашевичу-Сагайдачному (рис. 4).

Довга і складна історія цього монумента. Ще у 1912 році мешканці села вирішили встановити пам'ятник гетьманові до 300-річчя з дня його смерті. Перша світова війна перешкодила його спорудженню. Лише 1988 року було закладено під нього перший камінь. Пам'ятник урочисто відкрили аж 1992 р.

В музеї Петра Сагайдачного, що діє в Кульчицях, представлені унікальні документи, особисті речі славетного козацького ватажка. В приміщенні музею відтворено кав'ярню “Під синьою пляш-

Рис. 4. Пам'ятник гетьману П. Конашевичу-Сагайдачному

Рис. 5. Пам'ятник Юрію Кульчицькому в Кульчицях

кою”, в честь вихідця з села, героя оборони Відня, засновника першої в Європі кав'ярні – Юрія-Франца Кульчицького. 2010 року, за сприяння Фонду козацької слави, тут йому встановили пам'ятник (рис. 5).

З Кульчиць походить вихованець Києво-Могилянської академії, викладач Московської

Слов'яно-греко-латинської академії – Святитель Павло (1705–1775) Мит-

рополит Тобольський (в миру Петро Конюшкевич). Односельчани вшановують славні імена своїх земляків щорічним проведенням фестивалю «Кульчиці-Фест». У 1994 р. при в'їзді в Кульчиці відкрили символічний межовий пам'ятний знак з написом: “Батьківщина Сагайдачного вітає Вас”.

19 лютого 1995 р. на фронтальній стіні школи села Купновичі встановлено меморіальну таблицю уродженцю села, відомому історику, професору, голові НТШ Степану Томашівському (1875–1939) (рис. 6).

Рис. 6. Приміщення школи в Купновичах

Отже, Самбірщина багата на видатні історичні постаті, діячів світової та вітчизняної культури та вирізняється розмаїттям пам'ятних місць, пам'ятниками, монументами, пам'ятними дошками та знаками, які вшановують та бережуть соціальну пам'ять про них. Однак, тільки наявність таких об'єктів в Самбірському районі ще не є запорукою сталого розвитку туризму. В питанні дослідження пам'ятних місць, що пов'язані з життям та творчістю видатних постатей Самбірщини, залишається багато проблем, і перша з них – це їх впорядкування та збереження, а також використання їх з туристичною метою. Проте, включення цих об'єктів у туристичну сферу вимагає ґрунтовних краєзнавчих досліджень із метою отримання достовірної інформації про життя і творчий шлях кожної відомої

та маловідомої особистості цього унікального краю. На наш погляд, подальше вивчення і дослідження зазначених об'єктів Самбірщини, в перспективі, може бути використано при розробці нових туристичних маршрутів для пізнавального туризму, а також сприятиме патріотичному вихованню молодого покоління українців.

Література:

1. Рабій Ю. Є. Княжий Город Самбір [Текст]: / Ю.Є.Рабій – Львів – Самбір – Ютика, 1999 р. – 422 с.
2. Куб'як К. В.Кобільник – історик Самбірщини / Кость Куб'як // Бойківщина: історія та сучасність [Матеріали міжнародного історико-народознавчого семінару «Населення Бойківщини в контексті загально карпатського етнокультурного розвитку»], Самбір, 14–16 вересня 1995р. – Львів-Самбір. – 184 с.
3. Скоп-Друзюк Г., Скоп Л. Федуско-маляр із Самбора // Бойки, ч. 8-9 (12-13). – Дрогобич, 1998. – С. 12-13.
4. Звіт наукового співробітника Юнко М.М. про виконання плану наукової теми: «Дослідження історії, світової і вітчизняної культури і застосування їх результатів в туризмі» з 1.07.2012 р. до 25.07.2012 р. (рукопис) – 17 с.
5. Козак Г.Ю. Історико-культурні ресурси Самбірщини як об'єкти пізнавального туризму [Текст]: Туристичними шляхами Прикарпаття. Збірник наукових праць / За ред. Р. Береста. – Львів: “Манускрипт”, 2013. – Вип. 2. – С.83–90.

Myroslava YUNKO

THE FAUMOUST FIGURES OF SAMBIR DESTRICT: THE MONUMENTS AND THE MEMORIAL PLACES AS OBJECTS OF THE COGNITIVE TOURISM

Devoted to the investigation of memorable places associated with the life and work of prominent figures Sambir district, Lviv region. The emphasis is on the monuments and memorials established by in their honor.

Key words: the memorial places, the faumoust persons, monuments, the memorial objects.

Львівський інститут економіки і туризму, викладач
**ПАМ'ЯТНИКИ МОНУМЕНТАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА
ПУСТОМИТИВЩИНИ**

Розглянуто об'єкти монументального мистецтва, які входять в систему архітектурно-художніх пам'яток району.

Ключові слова: монументальне мистецтво, пам'ятник, пам'ятний знак.

Монументальна декоративна скульптура у всі часи формувала архітектурно-художній образ того чи іншого регіону. Об'єкти культурної спадщини (пам'ятки історії та культури), розташовані на території Пустомитівського району, є невід'ємною частиною національного багатства, частиною всесвітньої культурної спадщини і перебувають під охороною держави в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь народів, що проживають на території Пустомитівщини. Пріоритетне місце в ієрархії об'ємно-просторової структури регіону належить монументальній скульптурі, що відображає головні події в державі, області, району або місті.

Метою статті є вивчення, пропаганда й популяризація пам'ятників історії й культури Пустомитівського району. Гордістю Пустомитівщини є скульптурні пам'ятки. Перший пам'ятник Т. Г. Шевченкові у Галичині побудований саме нашими краянами в с. Лисиничі 1911 р. на відзначення 50-ої річниці від дня смерті Кобзаря. Організаторами його спорудження стало товариство "Просвіта" та його активісти. Кошти на пам'ятник складалися з добровільних пожертв жителів села і внесків товариства. Фінансову допомогу в спорудженні пам'ятника надав адвокат із Винник Ганкевич.

За архітектурним задумом пам'ятник мав нагадувати могилу Тараса Григоровича Шевченка в Каневі на Чернечій горі. Основу його складала викладена з каміння піраміда, на якій встановлено хрест із тризубом. У постаменті пам'ятника – стилізована кам'яна книга зі словами "Боже великий, єдиний, Русь-Україну храни". Під книгою вмонтовано в піраміду медальйон із портретом Шевченка, а під ним – мармурову плиту з написом "Тарасови Шевченкови в пам'ять 50-літніх роковин смерті" сей пам'ятник поставила читальня "Просвіти" в

Лисичанах Р.Б. 1911”. Довкола пам’ятника було встановлено кам’яну огорожу. Посвячення пам’ятника перетворилося на величне свято. На нього прибуло багато гостей зі Львова і навколошніх сіл. Повідомлення про цю історичну подію вмістила львівська газета “Діло” за 18 вересня 1911 р. [6, с.13], але в 1914 р. пам’ятник Шевченку був зруйнований.

На відзначення 100-річчя від дня смерті поета громада села вирішила реконструювати пам’ятний знак. На жаль, при цьому він змінив свій зовнішній вигляд. Тільки його нижня частина зберегла свою попередню форму. Замість хреста встановили бронзове погруддя Т. Шевченка.

Ідея вшанувати 50-річчя від дня смерті Т. Шевченка спорудженням пам’ятника поетові зародилася в жителів Горбачів. Але здійснити її вдалося щойно в 1914 р. Кошти на пам’ятник збирала вся громада. На зібрані пожертви в 1911 р. було завезено з с. Демня камінь, з якого майстер Дзиндра витесав погруддя Кобзаря. Однак, посвятити пам’ятник в 1911 р. не вдалося, оскільки представники влади упродовж трьох років зволікали з видачею відповідного дозволу на це. Щойно 21 червня 1914 р. пам’ятник було посвячено [6, с.20]. Його зробили у вигляді фігури. На постаменті стесаних блоків встановлено погруддя поета. Під ним – хрест, а нижче табличка з надписом (слова взято з вірша «Стойть в селі Суботові») :

*Встане Україна,
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на морі
Невольничі діти!*

Про посвячення пам’ятника в Горбачах писала газета “Діло” 30 червня 1914 р. У вересні того ж року село було частково зруйновано внаслідок воєнних дій, зазнав пошкоджень і пам’ятник. Громада знову провела збір коштів на ремонт і в 1922 р. було встановлено відновлене погруддя. Новий ремонт пам’ятника і благоустрій навколо нього було проведено в 1957 р. Невелику площину, на якій розташований пам’ятник, обнесли металевою огорожею, засадили деревами і квітами.

1914 р. був споруджений пам’ятник Кобзареві і в м. Пустомити коштами українських громад Пустомит і навколошніх сіл – Лісневичі, Милошевичі, Поршна, Підсадки і Щирець. Виготовлено його було з демнівського каменю у вигляді фігури. Поста-

мент пам'ятника закінчувався з чотирьох сторін дашком, під яким із фронтального боку була ниша. У нішу, що нагадувала храм-капличку, було вставлено кам'яне погруддя поета. Завершувався постамент кам'яним хрестом та лавровим вікном.

У вересні 1914 р. пам'ятник зруйнували російські солдати (за іншими даними, це зробили польські шовіністи 1919 р.) Згодом відновлений українською громадою, пам'ятник простояв до червня 1941 р. У перші місяці фашистської окупації, пам'ятник зруйнували місцеві поляки [6, с. 21–29].

Ініціатором відродження пам'ятника Кобзареві в Пустомитах виступила районна організація Товариства української мови ім. Т. Шевченка, що була створена 20 серпня 1989 р. Відкриття і посвячення пам'ятника відбулося 21 жовтня 1990 р.

Цікава пам'ятка монументального мистецтва встановлена в с. Давидів. Скульптор, відступивши від традиційних зображенень Кобзаря (в смушковій шапці, з вусами, в похилому віці), зобразив його молодим, повним сил та енергії. Його постать майже у повний зріст ніби виходить із розгорнутих сторінок легендарного твору “Кобзар”, як широкі крила птаха підсилюють ефект польоту, окриленості. Вказівним пальцем правої руки поет акцентує “Я на сторожі коло їх поставлю слово...”. Пам'ятник Т. Шевченку в Давидові це бронзова постать поета, встановлена на гранітному постаменті, і є першим скульптурним зображенням поета в молодому віці в Україні [6, с. 46–47].

Ініціаторами спорудження пам'ятника Т. Шевченку в Оброшино виступило товариство української мови ім. Т. Шевченка, яке на той час очолював Іван Мельничук, а також члени церковного братства: Нестор Кушнір, Петро Островський та ін. Був створений організаційний комітет, до якого увійшли: Я.Афтамінський. І. Ковалишин, Я. Кузик, І. Мельничук. На широкому, викладеному мозаїчною бруківкою майданчику – постамент із гранітної плитки, а на ньому бронзова постать Шевченка з розгорнутим “Кобзарем” у лівій руці. Права рука, зігнута у лікті, піднята вгору. Спонсорами та виконавцями робіт стали п. Василь Глушко – директор МП “Україна” та п. Ігор Горностай. Відкриття пам'ятника відбулося 3 жовтня 1993 р.

Задум будівництва пам'ятника Тарасові Шевченку в с. Сокільники визрівав давно. Ще в 1990 р. встановлено пам'ятний знак на місці, де громада села запланувала спорудити пам'ятник. На II-й сесії 1-го демократичного скликання у 1990 році було

прийнято рішення про будівництво пам'ятника. Його авторами стали: скульптори М. Амбіцький, Б. Фреїв, О. Католик, Е. Мисько. Архітектори: В. Бліщук та Ю. Кvasниця. Матеріал для виготовлення – білий камінь – завезли із села Демня Миколаївського району. Пам'ятник складається із 3-х частин: нижня стела символізує розгорнутий “Кобзар”, на середній – факсимільний автограф Т.Шевченка, верхня – погруддя Тараса Шевченка у молодому віці. Голова поета у глибокій задумі оперлась на зігнуту в лікті руку. Урочисте відкриття і освячення пам'ятника відбулося 24 серпня 1996 р. [16, с. 4].

В 1990 р. у с. Попеляни також встановлено пам'ятник Т. Шевченку. Відкриття відбулось 10 червня 1990 р. На 4-х ступеневому фундаменті – високий із мармурових плит постамент, а на ньому – погруддя Т. Шевченка, яке зображує поета в зрілом віці. Під погруддям у постамент вмонтована чорна гранітна дошка із надписом: “*I на оновленій землі Врага не буде супостата, А буде син і буде мати, І будуть люди на землі*” *Т.Шевченко 1814-1861*” [6, с. 18].

Мешканці с. Вовків вшановують пам'ять відомої родини Устияновичів. Про життєвий шлях батька і сина Устияновичів можна дізнатися, побувавши в музеї-садибі їх імені. У 1989 р. тут було відкрито пам'ятник Корнилу Устияновичу. Скульптор Й. Садовський зобразив його на повний зріст у сидячій позі, з малярською дошкою, про що свідчить його художній талант [11, с. 56].

У с. Звенигороді знаходиться пам'ятний знак на честь 900-річчя Звенигорода. На арці – зверху є напис: “*1087 Звенигород 1987*”.

Зберігаються на Пустомитівщині також і пам'ятні знаки про минулі події. У Старому Селі є пам'ятний хрест на знак скасування панщини. У 1848 р. жителі с. Солонки на пам'ять про ліквідацію кріпацтва також встановили в селі кам'яний хрест Свободи [14, с. 7].

Подібний пам'ятний знак було відкрито у с. Поршна на честь 2000-ліття Різдва Христового. Про відновлення свого історичного коріння подбрали жителі с. Соцільники. Тут встановлені пам'ятні хрести на честь 1000-ліття Хрещення Русі-України та відродження Української Греко-Католицької Церкви і тим, хто поліг за волю України [11, с.44].

Після скасування панщини весною 1848 р. в с. Городиславичі був встановлений хрест Свободи, а день скасування

панщини (15 травня) кожного року урочисто відзначався в селі. У 1960-х роках хрест знищили місцеві партійні активісти. Його відновили тільки на початку 1990-х років [15, с.7].

В селі Лисиничі була могила українських вояків. Зараз на цвинтарі є пам'ятник на цій могилі, збудований вже за часів незалежної України [13, с. 28]. 30 жовтня 2005 року в Лисиничах було відкрито пам'ятник одному з видатних діячів української історії, творцеві Листопадової революції 1918 року Петрові Бубелі. Пам'ятник створив вихованець Львівського державного коледжу декоративного та ужиткового мистецтва ім. І. Труша Назар Пилип'як з ініціативи та за сприяння викладача коледжу, заслуженого діяча мистецтв України Тараса Драгана і директора коледжу Василя Отковича.

Всі пам'ятники зберігають у собі дихання епох, є надбанням держави, предметом гордості країни, сприяють патріотичному, естетичному, моральному вихованню. Пам'ятки архітектури чи то скульптурні пам'ятки, залишені нам творцями минулих епох, становлять вагому частину багатої культурної спадщини Пустомитівщини.

Література:

1. Бабій В. Часу залишилось обмаль: Чи буде пам'ятник Тарасу Шевченку у Пустомитах? [Текст]: / В. Бабій // Голос народу. – 2013. – 10 серпня. – № 32. – С. 1.
2. Вайда О. І на оновленій землі [Текст]/ О. Вайда: [про відкриття памятника Т.Г.Шевченку в с. Попеляни] // Ленінський прапор. – 1990. – № 72. – 16 черв. – С. 3.
3. Винниківський М. Там, де гаї березові шуміли...[Текст]/ М. Винниківський: [відкриття пам'ятника Т.Г.Шевченку в с. Підберізці] // Голос нар... – 2002. – № 32. – С. 6–7.
4. Возняк О. Стежками пам'яті пророка [Текст]/О. Возняк: [про естафету до пам'ятників Т.Г. Шевченку у район] // Голос народу. – 2012. – № 22. – С. 3.
5. Гаєцький З. Памятник Кобзареві у Горбачах [Текст]/ З. Гаєцький // Голос народу. – 2012. – № 10. – С. 3.
6. Гаєцький З. Пустомитівщина шанує Кобзаря [Текст]/ З. Гаєцький, вст. ст. Р.Лубківський. – Пустомити, 1999. – 85 с.
7. Глова М. Збулись його слова пророчі [Текст]/ М. Глова: [про відкриття памятника Т. Шевченку в с. Чорнушовичі]// Голос нар... – 2000. – № 36. – С. 4.

8. Головата К. Кобзар у Шоломії [Текст]/ К. Головата: [про відкриття памятника Т. Шевченку в с. Шоломія] // Ленінська молодь. – 1990. – 15 липня.
9. Головатий Ю. Кілька цікавинок з моєї Шевченкіані [Текст] / Ю. Головатий: [памятник Т. Шевченку в с. Лисиничі]// Голос нар...– 1995. – № 17.
10. Головатий Ю. У Сокільниках відкрито пам'ятник Шевченку [Текст]/ Ю. Головатий// Голос нар...– 1996 – 4 вер. – С. 2.
11. Закалик Б. Пустомитівщина: історико-краєзнавчий нарис. Пустомити, 2003. – С. 87.
12. Корінченко Л. Тарасівці [Текст]/ Л. Корінченко: [про пам'ятник Т.Г. Шевченку в с. Горбачі]// Голос нар...– 2007. – № 10. – С. 5.
13. Лаба В. Історія села Лисиничі від найдавніших часів до 1939 року. – Львів, 2004 – 84 с.
14. Лаба В. Історія села Солонка від найдавніших часів до 1939 року. Львів, 1997. – 20 с.
15. Лаба В. Історія села Городиславичі від найдавніших часів до 1939 року. – Львів, 1997 – 20 с.
16. Рива Р. Шевченко у Сокільниках [Текст] // Голос нар...– 2009. – № 13. – 4 квітня – с. 4.

Viktoriya DYMOSHKINA
MONUMENTS OF MONUMENTAL ART
PUSTOMITIVSCHINI

In the article objects of monumental art, which are included in the system of architectural - artistic type of district are considered.

Keywords: monumental art, monument, memorable sign.

СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ

НА СТРУКТУРУ НАУКИ ПРО ДОКУМЕНТ

Подано визначення поняття “документознавство” та зроблено його оцінку. При розгляді питання “Сучасні концепції науки про документ” звернуто особливу увагу на концепції Ю. М. Столярова, Н. Б. Зінов’євої, А. М. Сокової, Н. М. Кушнаренко, С. Г. Кулешова, М. С. Слободянка, Г. М. Швецової-Водки.

Ключові слова: документ, наука, структура.

Процес становлення і розвитку документу відбувався упродовж всієї людської діяльності в усіх сферах життя. Розуміння слова “документ” все більше набуває багатозначності (полісемії). Внаслідок розвитку науки, її завданням є структура, створення та функціонування окремих видів і типів документів.

У сучасних умовах існують різноманітні концепції документознавства, які визначають поняття документу. На думку відомої дослідниці з документознавства Кушнаренко Н.М., в науковій та освітній сферах можливе паралельне існування двох документознавств – наук з однією назвою, але з різним змістом. Це створило двоякий зміст дисципліни, зумовило певні незручності й спричинило полеміку на сторінках періодичних видань [1].

Термін “документознавство” використовувався й для окреслення науки про способи і методи застосування інформації, а крім того – для окреслення динамічної діяльності комплексного міждисциплінарного змісту, терміносистема якої має тенденцію до розширення.

Існують на сучасному етапі різноманітні визначення терміну “документознавство”:

1. Наукова дисципліна, що вивчає в історичному розвитку закономірності створення документів, способи їх утворення, становлення та розвиток систем документації та систем документування [2].

2. Теорія документування управлінських процесів, роботи з документами в управлінні, проектування форм документів і уніфікованих систем документації [3].

3. Наукова дисципліна, що вивчає закономірності утворення документів і займається розробленням методів їх створення, принципів організації документообігу та побудови систем документації [4].

4. Наукова дисципліна, що вивчає закономірності створення й функціонування документів, розробляє принципи побудови документно-комунікаційних систем і методи їх діяльності [5].

5. Наукова дисципліна, що розробляє питання теорії документа, вивчає закономірності генезису та еволюції документа, загальні для всіх наук проблеми функціонування документів, практики їх створення та роботи з ними [6].

6. Комплекс наукових дисциплін, орієнтованих на всеобічне вивчення документа в широкому контексті, а також різноманітних утворень документів, що формують документу інфраструктуру суспільства [7].

Щодо назви “документознавство” за межами України, то слід вказати тільки на деякі східноєвропейські країни, наприклад, Болгарія. Відповідна галузь знань під назвою “управління документами” або “управління документацією” (records management) існує також в англо-американській практиці.

У Франції, Іспанії, Бельгії та ряді інших країн документаційна наука розглядається через призму інформатики, як їїrudiment.

Необхідно відзначити, що до теперішнього часу на світовому рівні не існує єдиної назви для науки про документ, як і не існує загального поняття “документ”, яке пояснюється по-різному в історичних дисциплінах, діловодстві, бібліотечній та інформаційній науках. Правда є різноманітні назви: документація, документика, документалістика, документологія, документографія тощо.

У сучасних дослідженнях прослідковується для узагальнюючої науки про документ декілька варіантів її назв:

- інформаційно-комунікаційна наука (А. В. Соколов);
- документаційно-інформаційна наука (Г. М. Щвецова-Водка);
- документознавство (Ю. М. Столяров, Н. М. Кушнаренко, А. А. Соляних, К. Г. Мітєєв, Н. Б. Зінов'єва);
- документологія (Ю. М. Столяров, Н. М. Кушнаренко, М. С. Слободянік).

В цілому термін “знавство (ведення)” – притаманний найменуванням теоретичних наук, а “логос” означає “цілісність”, “єдність”, “органічність” певної системи. Документологія (гр. logos – “слово, наука, знання” лат. – те, що вчить, є “повчальним прикладом”, доказом) в такому розрізі виступає як сукупність знань про документ.

Основною рисою документознавства є її бінарний характер. По-перше, її слід сприймати в сучасних умовах як філософську категорію з глобальним узагальненням історичних та теоретичних аспектів, а по-друге – як систему знань, що формується на сучасному етапі з виокремленням одиниць за спеціальними характеристиками.

Філософська сутність документознавства мусить полягати в тому, що її майбутнє мислитися в існуванні не як партикулярної (відокремленої) науки, відстороненої від відповідних “знавств”, а як самозаконної системи знань, яка визначається не стільки межами (кордонами) предмета, скільки підходом до неї. У межах документознавства повинні розв’язуватись питання, що стосуються характеристики не тільки всіх видів документів і систем документування, але й будь-яких систем документації та комплексів документів, характеристик документальних комунікацій і документних технологій, сукупності розгляду всіх документознавчих проблем.

Загальне документознавство як сукупність знань про документ та наукова дисципліна, природно, перебуває на стадії свого формування та розвитку. Тому цілком зрозуміло, що мають право на існування та обговорення різні підходи дослідників даної галузі до визначення структури комплексної системи знань про документ.

Слід віддати належне представникам вітчизняної бібліотечної науки, які у своїй більшості довели об’єктивну необхідність широкого розуміння поняття “документ” і розвитку науки про документ як інтегрованої науки і навчальної дисципліни. Хоча, відмітимо, що за життя П. Отле саме бібліотечні фахівці відіграли головну роль у драматичній долі документаційної науки, оскільки категорично виступили проти неї. Причиною такого критичного ставлення був спротив бібліотек проти інформаційної діяльності взагалі, яку пропонував П. Отле [8].

Із поглибленням процесів диференціації та розвитком наукових дисциплін, об'єктом вивчення яких є документ, стають очевидними багато спільних теоретичних положень, які повторюються у кожній із наук, що вивчають окремі види документів.

На сьогодні створена й активно діє міжнародна мережа центрів вивчення документів на базі університетів Берклі (США), Тромс (Норвегія), Монстер (Німеччина) та компанії Ксерокс. Дослідження направлені, в першу чергу, на соціальну сторону значення документа, сприйняття важливості його використання, розробку методики проведення експериментального аналізу.

Активізувалось проведення міжнародних конференцій в Україні з проблем документознавства на базі Державної академії керівних кадрів культури та мистецтв (м. Київ) і Київського національного університету культури.

Наведемо деякі концепції структури документознавства та визначення його місця в системі наук, що знайшли відображення у працях російських та вітчизняних науковців.

Концепція проф. Ю. М. Столярова [9]. Питання щодо необхідності утворення узагальнюючої науки про документ, що синтезувала б “теоретичні досягнення всіх дисциплін документально-комунікаційного циклу – інформатики, документалістики, книгознавства, соціальних комунікацій”, першим із сучасних фахівців порушив російський учений-енциклопедист Ю.М. Столяров. Він визначив два основні методологічні підходи до теоретичного вирішення завдання про місце документознавства в системі наук.

Перший полягає у визнанні документознавства як збірної науки про документ, але при цьому її теоретико-методологічну частину назвати документологією.

Другий підхід базується на альтернативному рішенні: “збірну” науку назвати документологією, а всередині неї виділити дисципліни часткового (галузевого) документознавства, залишивши при цьому провідне місце для “класичного” (управлінського) документознавства.

Предметом вивчення такої загальної науки проф. Ю. М. Столяров визначає “документ у єдності інформаційної та матеріальної складових, закономірностей його функціонування, історії та теорії”.

Визначаючи місце документології у системі наук взагалі, проф. Ю. М. Столяров доводить, що вона за своєю суттю є наукою та дисципліною соціального (антропологічного) циклу. Ідеї відомого вченого знайшли відображення в розробленій ним програмі до курсу “Документологія”, який викладається в Московському державному університеті культури та мистецтв і складається з двох основних розділів: “Теоретичні основи документології” і “Класифікації документа”. У своїх численних роботах проф. Ю. М. Столяров активно пропагує розвиток документології – як інтегральної науки про документ, що може стати метанauкою для документознавства, інформатики та інших споріднених галузей знань, “збагатити їх новими узагальненіми ідеями, тим самим сприяти процвітанню”.

Концепція проф. Н. Б. Зінов'євої [10]. У наукових працях професора Краснодарського університету культури і мистецтв Н. Б. Зінов'євої документознавство визначається як фундаментальна й одночасно прикладна наукова дисципліна, джерелом формування якої є книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство тощо.

Фундаментальні дослідження в документознавстві, вважає автор, повинні бути спрямовані на вивчення сутності документування, еволюції форми, змісту та функцій документа в соціумі, дослідження соціокультурних, етнонаціональних та історичних особливостей документування, вивчення проблем сприйняття документа, пошук вдосконалення семіотичних та семантичних засобів його вираження.

Прикладні дослідження в документознавстві, за Н. Б. Зінов'євою, стосуються питань класифікування документів, їх індексування та реферування, створення пошукового образу документа, дослідження організації документообігу; відбору документів та їх збереження.

Схожість документознавчих концепцій книгознавства, фондознавства, бібліографознавства, науково-інформаційної діяльності та наук про управління обумовлює спорідненість і зв’язки документознавства з ними. Автор у своїх працях підкреслює, що документознавство становить “органічну єдність” з наукознавством, архівознавством, бібліотекознавством, інформатикою, патентознавством та справочництвом, перетинаючись з ними.

На думку науковця, документознавство з одного боку є “методологічною платформою” бібліографії й “включає до власної структури теоретичні розділи книгознавства”, але відмежовується від книгознавства як самостійної галузі знання. З іншого боку, від документознавства, застерігає автор, повинні бути відокремлені як самостійні дисципліни патентознавство та технологія документаційного забезпечення управління.

Як зазначає проф. Н. Б. Зінов’єва, документознавство має досить складні взаємозв’язки з історичними науками, оскільки історичні документи є об’єктами дослідження таких дисциплін як історіографія, текстологія, палеографія, сфрагістика та археографія. Суміжним із документознавством автор вважає комплекс природничих дисциплін, що досліджують проблеми зберігання документів.

Концепція проф. А.М. Сокової [11]. Особливе місце серед досліджень теоретичних основ документознавства належить працям професора А. М. Сокової. Так, в публікації, де аналізується еволюція уявлень щодо змісту документознавства як наукової дисципліни, автор робить висновок, що її об’єктом є “всі види, жанри і форми документів”. Однак більш конкретний його зміст – це функціонуюча документація.

Заслуговує на увагу також сформульоване автором положення, що в різні історичні періоди актуалізується вивчення документознавством різних видів і форм документації. Скажімо, у 1970-ті роки, виконуючи соціальне замовлення суспільства, документознавство формувалось як теорія документацій його забезпечення управління, а в 1980-ті роки, у зв’язку з інформатизацією суспільного життя – центр досліджень переміщується на машиночитані документи. Предмет і одночасно головне завдання документознавства, на думку А.М. Сокової, полягає в забезпеченні високої якості документів у момент їхнього створення й ефективного функціонування як в оперативному, так і в архівному середовищі.

Предметом кожного напряму спеціального документознавства, зазначає проф. А. М. Сокова, можуть вважатися еволюція та сучасний стан характеристик документів, у тому числі в питаннях їхнього створення та функціонування як динамічних об’єктів. Під функціонуванням тут розуміється весь комплекс процесів, пов’язаних як з використанням, так і з спрямованими на нього процесами оброблення (науково-

технічного опрацювання), зберігання, аналізу змісту для виконання інформаційного запиту, організації обігу (виконання, пересилання) тощо.

Дослідження характеристик документа у спеціальному документознавстві в автора збігається з предметом загального документознавства, оскільки тут також вивчаються його характеристики форми, зміст, функції тощо. Специфічність предмета кожного напряму спеціального документознавства полягає в особливості його об'єкта – управлінська, науково-технічна чи картографічна документація тощо. Результати цих досліджень повинні включатись як складові до загальної теорії документа.

Таким же чином до загальної історії документа повинні долучатися здобутки в галузі вивчення еволюції окремих видів документів. Отже, складовими предмета документознавства є теорія та історія видів документів, які відбивають у цілому його структуру. Третью складовою, за влучним визначенням проф. А. М. Сокової, повинна стати прикладна частина предмета документознавства, що розглядає зазначені вище характеристики документа в контексті процесів їхнього створення та функціонування. Ця складова вже безпосередньо пов'язана із розробленням методів управління документацією, однак на базі перших двох складових.

Концепція проф. Н.М. Кушнаренко [12]. Свій погляд на структуру документознавства висловила послідовник ідей проф. Ю. М. Столярова проф. Н. М. Кушнаренко, поділяючи його на загальне та особливе.

Загальне документознавство, на думку дослідниці, складається з трьох розділів: теорії документа, історії документа та теорії документно-комунікаційної діяльності. До теорії документа проф. Н. М. Кушнаренко подала синонімічну назву – “документологія”.

Особливе документознавство, на думку дослідниці, поділяється на спеціальне та часткове. До спеціального автор відносить дисципліни, що розглядають особливості документів і є об'єктами бібліотечної, архівної, музеїної справи, а також фондознавство, каталогознавство, ученння про збереження документів, діловодство.

Предметом спеціального документознавства, зазначає автор, може бути вивчення специфіки різних процесів

документально-комунікаційної діяльності (документування, справочинство, фондознавство тощо).

Предметом часткового документознавства є окремі види та різновиди документів. Звідси, на думку автора, документознавчими дисциплінами можуть бути представлені книгознавство, патентознавство, кінознавство, картознавство, галузеве документознавство тощо.

Документологія, на думку проф. Н. М. Кушнаренко, має бути теорією та “*методологією документознавства, або тільки методологією документознавства, яка розглядає історію, типологію, класифікацію документа, технологічні основи життєвого циклу документа*”. Але дана наука, зазначає дослідниця, перебуває ще на стадії свого формування і для її повного конституціонування має пройти час.

Концепція проф. С. Г. Кулешова [13].

Детально розглянув структуру документознавства український дослідник проф. С. Г. Кулешов. На його думку, документознавство поділяється на загальне і спеціальне. Загальне документознавство проф. С. Г. Кулешов визначає як “*метанаукову надбудову для всіх наук документально-комунікаційного циклу, ...воно складається не з наукових дисциплін, а з таких розділів, як “Концепції документа”, “Функції документа”, “Основні етапи розвитку документа”, “Загальні проблеми створення, зберігання та функціонування документа”*”.

За словами проф. С. Г. Кулешова, документологія і є загальним документознавством, галузю науки, що розробляє питання теорії документа, вивчає закономірності генезису та еволюції документа, загальні для всіх наук проблеми теорії функціонування, практики створення й роботи з документами.

Теорія документа, вважає вчений, включає передусім напрями, що стосуються функціонального аналізу документів, вивчення їхньої характеристики як речових виробів та зафіксованої в них інформації, класифікації й типології документів.

Об'єктом дослідження відповідних напрямів спеціального документознавства є специфічні функції окремих видів документів. Найбільш розвиненим, “*єдиним на сьогодні конституціонуваним напрямком спеціального документознавства*” проф. С. Г. Кулешов визнає управлінське документознавство, що сформувалося з теорії і практики справочинства. Місце загального

і спеціального документознавства серед інших наукових дисциплін характеризується як їх “зв’язки” з рядом наук.

Для загального документознавства – науки документально-комунікаційного циклу, семіотика, інформологія, мовознавство, інформатика, філософія, культурологія, соціологія, загальна теорія комунікації, історичне джерелознавство, історія писемності, історія культури, загальна теорія класифікації.

Для спеціального документознавства – архівознавство, мовознавство, теорія і практика менеджменту, правознавство, історичне джерелознавство, технологія справочинства, інформатика, інформологія, теорія комунікацій, теорія науково-інформаційної діяльності, історія справочинства, дипломатика, неодипломатика, філігранологія, сфрагістика, палеографія, кодикологія.

По відношенню до інших галузей знань, які спеціалізуються на дослідженнях документів й розрізняються за ознаками змісту, зовнішньої форми, номіналів та жанрів, вважає проф. С. Г. Кулешов, їх об’єднання “навряд чи можливе”.

За умов, що складаються, зауважує дослідник, документологію не можна розглядати як комплекс наук чи наукову дисципліну, бо вона є лише сукупністю наукових знань із різних наук документально-комунікаційного циклу, їх загальнотеоретичних концепцій, методологічних зasad, підходів.

Концепція проф. М. С. Слободянника [14]. Заслуговує на увагу концепція структури документознавства, запропонована українським вченим проф. М. С. Слободянком. На його думку, документознавство – це “*комплекс наукових дисциплін, орієнтованих на всебічне вивчення документа в широкому контексті, а також різноманітних утворень документів, що формують документну інфраструктуру суспільства*”.

Проф. М. С. Слободянник виділяє інтегруючу наукову дисципліну документологію, що складається з таких частин: теорія документознавства, документа і документної інфраструктури суспільства; історія документознавства і документа.

Об’єктом документології, за визначенням проф. М. С. Слободянника, є “Документ – Користувач”, який “передбачає дослідження документа у широкому значенні... як основного змістового елемента документної інфраструктури суспільства”. Предметом документології, наголошує дослідник, є

закономірності функціонування документів і документоутворень як каналів соціальних комунікацій, що орієнтовані на задоволення потреб суспільства і користувачів у поточній і ретроспективній документній інформації.

Документологія, на думку проф. М. С. Слободянка, це теоретична частина комплексу наукових дисциплін про документ, що досліджує проблеми класифікації документів, їх види та типи. Інші документознавчі дисципліни проф. М. С. Слободянік називає спеціальними: теорія документальних комунікацій, теорія документних потоків, документне фондознавство, електронне документознавство, управлінське документознавство, теорія та історія діловодства. Одна частина цих дисциплін сформована ним відповідно до проблем, що вивчаються; друга частина – за видами документів.

Важливою ознакою, за якою може формуватись самостійна документознавча наукова дисципліна, зазначає вчений, є її “*функціональна орієнтація на задоволення специфічних потреб суспільства й особистості у відокремлених групах документів, що потребують індивідуального дослідження*”.

Суттевими якостями, що можуть забезпечити документознавству високий рівень його автономності й можливість виходу з кризи, є можливість “*формувати власний предмет і встановлювати зв’язки з науками, що не входять в структуру документознавства*”.

Науковець чітко визначає “*фундаментальну щодо документознавства науку*” – інформаціологію. Документологію він характеризує як фундаментальну наукову і навчальну дисципліну, яка суттєво відрізняється від традиційного документознавства. проф. М. С. Слободянік вважає її “*інтегрованою науковою дисципліною, що має відчутний метанауковий характер*” й відмічає “*збагачення об’єкта науки за рахунок документної інфраструктури суспільства*”, що дозволяє вивчати “*особливості документної діяльності у різних соціальних сферах та інституціях*”. Основним результатом документознавчих розвідок, як вважає проф. М. С. Слободянік, повинні стати нові знання з історії та теорії документа і документоутворень. Це дасть можливість віднесення загальної теорії документа як до історичних, так і до інформаційних (соціально-комунікаційних) наук.

Концепція проф. Г. М. Швецової-Водки [15]. Проф. Г. М. Швецова-Водка репрезентує власний погляд на місце документознавства в системі наук та його структуру, запропонувавши шлях не від внутрішньої структури документознавства, а від визначення його місця серед суміжних галузей знання.

Документознавство, на думку дослідниці, відноситься до наук ноокомунікологічних та інформологічних. “Весь комплекс дисциплін, що досліджують інформацію, можна об’єднати назвою “інформологія” (дослівно: наука про інформацію) – вважає автор. Далі цей комплекс поділяється автором на такі частини, як теорія інформації, інформатика соціальна та інформатика прикладна чи комп’ютерна наука.

Соціальна інформатика дорівнюється теорії соціальних комунікацій і може бути інакше названа ноокомунікологією. У межах останньої можна виділити, вважає автор, теорію соціальної інформації і документологію як комплекс наук про документ, що розглядається як засіб передачі соціальної інформації.

Особливе місце повинна посідати наукова інформатика (наука про науково-інформаційну діяльність), яка належить до комплексу наук ноокомунікології (соціальної інформатики), але не є повністю відокремленою від документології, “частково перетинається з нею”, зазначає автор.

У документології проф. Г. М. Швецова-Водка виділяє такі комплексні науки, як теорія журналістики (наука про підготовку інформації), документознавство (наука про підготовку документа), архівознавство (наука про архівну справу), бібліологія або книгознавство (наука про книжкову справу). У межах даного циклу, на думку проф. Г. М. Швецової-Водки, й варто сформувати “загальну теорію документології”.

Документознавство ж розглядається автором як одна з документологічних наук, об’єктом якої є документ як явище інформаційно-комунікаційної сфери діяльності суспільства, а предметом – визначення видів і властивостей документа, закономірностей його створення та функціонування в суспільстві.

За визначенням дослідниці, документознавство має складатися із загальної та спеціальної частин. Загальне документознавство повинне займатися дослідженням теорії документа, документних потоків, документною лінгвістикою,

документальними автоматизованими інформаційно-пошуковими системами, технологією збереження документів.

Спеціальне документознавство призначене з точки зору проф. Г. М. Швецової-Водки досліджувати “спеціальні види документів”.

Концепція проф. В. В. Бездрабко [16]. Сучасна теорія документа, як зазначає проф. В. Г. Бездрабко виходить за межі суто інформаційного джерелознавчого, архівознавчого, ділового або іншого вивчення, дедалі частіше залучаючи до свого наукового методологічного арсеналу здобутки філософських, історичних, семіотичних, лінгвістичних, а також технічних і природничих наук.

Процеси, що відбуваються сьогодні довкола документознавства, дослідниця називає “постмодерністським розвитком науки”. Тобто проф. В. В. Бездрабко через загальні принципи постмодерну, як напряму розвитку сучасної наукової думки, дає пояснення причинам протистояння “традиційного документознавства альтернативному із його претензіями на всеохоплення знань про документ”.

Поява ознак постмодернізму саме в документознавчій галузі полягає, на думку проф. В. В. Бездрабко, у стабільних тенденціях розвитку різних видів документознавства і відповідає конструктивному протистоянню усіляким спробам загальності, які твердо відстоюють документологія. Вплив на документознавство постмодерну дослідниця бачить у термінологічній частині Науки. Особливо це стосується визначення поняття “документ”.

Сучасне документознавство, підкреслює дослідниця, балансуючи довкола рухливої межі документ і недокумент, досліджує перспективи розширення значенневих меж документа, захоплюється плюралістичними і доволі різної перспективи загальними теоріями документа, залишаючи незмінним стандартний підхід до документа як інформації, записаної і закріпленої для збереження та перенесення її у просторі й часі.

Чималій кількості перспектив, які уможливить документологія в разі розширення тлумачення поняття “документ”, приділяється надмірно велика увага, оскільки не можна стверджувати завершеність інституціоналізації “нетрадиційного” документознавства. А тому й визначити його майбутнє, як зазначає дослідниця, наразі видається доволі складним науковим пошуком.

Значні постмодерністські впливи, підкреслює проф. В. В. Бездрабко, відчуваються й у зміщенні акцентів у розумінні середовища створення та функціонування документа. Народження документа й виконання ним основних функцій повинно розглядатися відповідно до того, що документ є результатом об'єктивних й одночасно суб'єктивних мотивацій його народження й побутування.

У ХХІ ст. образ документознавства як дисципліни, – тобто уявлення про його об'єкт, предмет, методи, функції, місце у науці, соціальний статус, – безумовно, буде змінюватися і, можливо, набуде нових рис саме з огляду на теоретико-методологічні основи, запропоновані часом.

Автори посібника припускаються думки, що загальне документознавство являє собою не тільки міжну систему знань, запозичених із споріднених наукових дисциплін, але також може з повним правом називатися синергетичною дисципліною, поєднання різновідніої інформації про документ, в рамках якої дозволяє продукувати новий результат, що був недосяжним для кожної з них окремо. Розвиваючись прискореними темпами, загальне документознавство, як наукова дисципліна, буде все більш необхідною для узагальненого розуміння феномену документа.

Література:

1. Кушинаренко Н. М. Внутрішньопредметна і міжпредметна інтеграція дисциплін документознавчого циклу // Вісник Харк. держ. акад. культури. – Х., 2003. – Вип. 11. – С. 106–114.
2. Ильющенко М.П., Кузнецова Т.В., Лившиц Я.З. Документоведение. Документ и системы документации: учеб. пособие / под ред. Я.З.Лившица. – Москва, 1977. – С.3.
3. Автократов В.Н. Теоретические проблемы отечественного архивоведения. – М., 2001. – С.92.
4. Архівістика: Короткий архівний термінологічний тлумачний нормативний словник. – К., 1998. – С.34.
5. Кушнаренко Н.Н. Документоведение: Учебник. – Киев: Знание, 1998. – С.148.
6. Кулешов С.Г. Документознавство: Історія. Теоретичні основи / УДНДІАСД; Держ. акад. керівн. кадрів культури і мистецтв. – К., 2000. – С 46.

7. Слободяник М.С. Структура сучасного документознавства // Вісник Кн.палати. – 2004. – №3. – С.22.

8. Отле П. Бібліотека, бібліографія, документація : избр. тр. пионера информатики / П. Отле ; Рос. гос. б-ка ; пер. с англ. и фр. Р. С. Гиляревского [и др.]; предисл., сост., коммент. Р. С. Гиляревского. – М. : ФАИР-ПРЕСС : Пашков дом, 2004. – 350 с.

9. Столяров Ю.Н. Взлет и падение документалистики // Науч.-техн. информ. Сер. 1, Орг. и методика информ. работы. – 2005. – № 3. – С. 1–3.

10. Комова М.В. Документознавство /М.В.Комова; Навч. посіб. Національний університет «Львівська політехніка», Інститут гуманітарних і соціальних наук. – Львів:»Тріада плюс», 2007. –296 с.

http://pidruchniki.com/1406082251345/dokumentoznavstvo/suchasni_kontseptsiyi_nauki_pro_dokument

11. Там само;

http://pidruchniki.com/1406082251345/dokumentoznavstvo/suchasni_kontseptsiyi_nauki_pro_dokument

12. Кушнаренко Н.Н. Документоведение: учеб. для студентов вузов культуры / Н. Н. Кушнаренко. – 8-е изд., стер. – К.: Знання, 2008. – 459 с.

http://pidruchniki.com/1406082251345/dokumentoznavstvo/suchasni_kontseptsiyi_nauki_pro_dokument

13. Кулешов С.Г. Новий погляд на структуру документознавства : [про ст. М. С. Слободяника] // Вісн. Кн. палати. – 2003. – № 10. – С. 24–27. ;

http://pidruchniki.com/1406082251345/dokumentoznavstvo/suchasni_kontseptsiyi_nauki_pro_dokument

14. Слободяник М. С. Структура сучасного документознавства // Вісн. Кн. палати. – 2003. – № 4. – С.18–21.
http://pidruchniki.com/1406082251345/dokumentoznavstvo/suchasni_kontseptsiyi_nauki_pro_dokument

15. Швецова-Водка Г. Склад сучасної терміносистеми документознавства // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – К., 2009. – Вип. 3. – С.68–75.

http://pidruchniki.com/1406082251345/dokumentoznavstvo/suchasni_kontseptsiyi_nauki_pro_dokument

16. Бездрабко В. В. Проблеми термінології вітчизняного документознавства у сучасному науковому контексті //

Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 21-23 трав. 2007 р. / Держ. акад. керів. кадрів культури і мистецтв, Ін-т держ. упр. та інформ. діяльності. – К., 2007. – С. 15–18.

http://pidruchniki.com/1406082251345/dokumentoznavstvo/suchasni_kontseptsiyi_nauki_pro_dokument

Muhajlo PASICHNUK
CURRENT VIEWS ON THE STRUCTURE OF THE
SCIENCE OF THE DOCUMENT

Set the definition of “Documentation” and give it a rating. When considering “Modern science concept of document” to pay special attention to the concept of Yu.M.Stolyarov, N.B.Zinov'yeva, A.M.Sokova, N.M.Kushnarenko, S.H.Kuleshov, MS .Slobodyanyk, H.M.Shvetsova-Vodka.

Keywords: document, science, structure.

УДК: 338.48

Юрій ЗІНЬКО

*Львівський національний університет ім. І. Франка,
Лабораторія Інженерно-географічних, природоохоронних і
туристичних досліджень географічного факультету, с.н.с.*

Марта МАЛЬСЬКА

Зав. к-ри туризму географічного факультету, д.е.н., проф.

Михайло РУТИНСЬКИЙ

Доцент кафедри туризму географічного факультету, к.г.н.

СКЕЛЬНІ САКРАЛЬНІ ОБ'ЄКТИ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ ЯК ТУРИСТИЧНІ АТРАКЦІЇ

Розглядаються методичні питання вивчення скельних сакрально-релігійних комплексів як поєднання нематеріальних (священих) та матеріальних (природних і культово-обрядових) елементів. На прикладі регіону Українських Карпат розглянуто різні типи сакрально-релігійних ландшафтів із різним набором сакральних та природних і релігійних комплексів. Акцентовано увагу на проблемах антропопресії та урбанізації сакрально-релігійних ландшафтів.

Ключові слова: скельний комплекс, Українські Карпати, сакральне значення, антропопресія, туристична атракція.

Сакрально-релігійні ландшафти виступають як один із видів культурних ландшафтів. Їх вирізняє своєрідне поєднання нематеріальних (symbolічних) та матеріальних (природних і культурних) елементів. Основні дослідницькі підходи до вивчення сакрально-релігійних ландшафтів певних регіонів пов'язані з аналізом основних їх складових елементів (нематеріальних і матеріальних) та класифікацією (типізацією) цього виду культурних ландшафтів. У конструктивно-географічному плані для сакрально-релігійних ландшафтів актуальними є дослідження та розробка пропозицій, пов'язаних з антропопресією на цей тип ландшафтів та з гармонізацією сакральних, природних та культових елементів.

Українські Карпати характеризуються значним спектром сакрально-релігійних скельних комплексів. Така їх різноманітність пов'язана зі значною різноманітністю гірських природних ландшафтів, значною кількістю сакральних місць (культові поганські місця, християнські святині). Дослідження сакрально-релігійних ландшафтів на території Українських Карпат знаходяться на початковому етапі. Вони потребують широкого

використання міждисциплінарних підходів із залученням фахівців з географії, історії, богослов'я, екології. Такі комплексні дослідження сакрально-релігійних ландшафтів у регіоні дозволяють встановити сутнісні характеристики та особливі властивості цієї групи культурних (антропогенних) ландшафтів регіону, а також розробити рекомендації щодо їх оптимального використання, у тому числі і для потреб рекреаційно-туристичних.

Українські Карпати вирізняються значним розповсюдженням дохристиянських (язичницьких) культових пам'яток. Найвідомішими дохристиянськими культовими об'єктами у Карпатському регіоні є Лоєвський культовий центр, скельно-печерний комплекс “Склі Довбуша”, язичницьке святилище на вершині Писаного Каменя, гора Вухатий Камінь, святилище-обсерваторія у с. Урич, скелі Спас.

Сакрально-релігійні комплекси Українських Карпат пов'язані з місцями дохристиянського (язичницького) культу, святыми християнськими місцями. Спектр матеріальних і нематеріальних елементів, що характеризують різні види сакрально-релігійних ландшафтів є досить різноманітним: від домінування природних складових (форми рельєфу, джерела, лісові масиви) священих місць до значної участі споруд релігійної обрядовості (церкви, каплиці, цвинтарі, облаштовані хресні дороги).

До сакрально-релігійних комплексів, що презентують священні місця з домінуванням природних (незмінених) компонентів, можна віднести значну кількість культових дохристиянських (язичницьких) місць та християнських святинь із локалізацією у межах природних утворень. Сюди за геоморфологічними характеристиками відносяться скельні, скельно-печерні та останцеві-горбисті утворення. У Карпатському регіоні до цього типу сакрально-релігійних ландшафтів відносяться язичницькі святилища на скелях Вухатий Камінь (Чорногора), на Спаських скелях (Бескиди) (рис.1) та скелях Писаного Каменя (Верховинські Карпати). Предметом культу тут виступали природні елементи, що відображали божества давніх вірувань. Зокрема, скелі і великі камені з виступами язичницького святилища Вухатий Камінь могли сприйматись неолітичним населенням Карпат як зооморфне божество (Тілець – Сонце). За М. В. Кугутяком (2009) [2], це язичницьке святилище – сакрально-

ландшафтний комплекс, що складався з антропоморфних і зооморфних скель (Голова, Жаба та інші) з петрогліфічними композиціями та чашоподібними і ступенеподібними заглибленнями.

Рис.1. Спаські скелі у Верхньодністерських Бескидах

Одночасно зазначений вище автор підкреслив значну антропогенну перетвореність цих скель для створення сакральної композиції у вигляді голови бика й антропоморфного зображення Великої Матері як символічно-космогенного образу поєднання неба (божество у вигляді сина) і землі (Велика Богиня). Хоча морфологічно-генетичний аналіз цих скель свідчить про їх природний характер.

Деякі сакрально-релігійні комплекси характеризуються цільовим антропогенным впливом релігійного характеру на природні утворення. Вони стосуються як язичницьких, так і християнських об'єктів. Сюди можна віднести святилища на Урицьких скелях та Скелях Довбуша, культове місце печера Язичницька, скельні церкви (Розгірче). Ці утворення у дослідженнях дістали назву природно-антропогених комплексів (Ridush, 2007) [7] та природно-модифікованих комплексів (Andrejczuk, 2009) [1, s.19–33; 7, s. 281–308]. На дохристиянських об'єктах антропогений вплив на природні сакрально-печерні утворення проявився через наскельну сакральну макропластику (солярні знаки, заглиблення та інші для ритуальних обрядів), мегалітичні споруди (Комарові у Покутських Карпатах). У

багатьох скельно-печерних утвореннях зі слідами язичницького культу одночасно представлено артефакти, пов'язані з християнською обрядовістю і культом. Так, на Скелях Довбуша (Бубнище) представлена видовбані у скелях чотири печери, що використовувалися ченцями як монастирський храм і келії.

Унікальним утворенням цього типу ландшафтів є скельна церква (монастир) у Розгірче – зразок наскельного сакрального будівництва XIII–XVI ст. Скельний монастир розташований на пагорбі, звідки відкривається чудовий краєвид. Печери монастиря розташовані у два яруси: на нижньому ярусі були житлові приміщення, а на верхньому – церква, до якої вели видовбані у скелі сходи. На стінах пічерного монастиря збереглися різні написи, найстаріший з яких із 1675 р. Вважають, що цей природний скельний комплекс у Розгірчі використовували ще у дохристиянські часи як святилище, а потім тут заснували монастир. Такого типу сакрально-релігійні ландшафти Б. Рідуш (2007) пропонує означати як природно-архітектурно-археологічний комплекс, який в англійській термінології позначається терміном *rock-cut tend objects*. Основою такого комплексу виступають природні скельні об'єкти, що вміщують природні гроти і печери. З іншого боку, значну роль тут відіграють антропогенні релігійно-архітектурні елементи.

Для сакрально-релігійних комплексів Українських Карпат важливою є проблема їх антропопресії, пов'язана з надмірним паломницьким та релігійно-туристичним навантаженням, а також привнесенням урбаністичних обрядових елементів, що не вписуються в існуючі культурно-природні комплекси. Використання урбаністичних елементів (бетонні сходи і площаадки) при облаштуванні Хресних доріг призводять до їх дисгармонізації з навколоишнім природно-культурним ландшафтом. Питання організації паломницького і релігійно-туристичного руху в межах сакрально-релігійних ландшафтів та їх гармонійного облаштування об'єктами релігійної практики потребує проведення спеціальних науково-проектних розробок.

Література:

1. Andrejczuk W. Jaskinie jako obiekty turystyki religijnej [w:] Turystyka religijna na obszarach górskich. – Podhalańska Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, Nowy Targ, 2009. – S.19–33.

2. Kugutiak M. Skelni swiatylyshcha Pokutsko-Bukowynskich Karpat [w:] Karpaty: liudyna, etnos, cywilizacja. – 2009. – Vyp. 1. – S.134–151.
3. Liubitseva O., Romanchuk C. Palomnytstvo ta religiyny turyzm: Navchalnyi posibnyk. – Kyiv: Alterpres, 2011. – 416 s.
4. Mamchur Z., Zinko Y. Centres of Religious Tourism in Western Ukraine as Sites of Intercultural Dialogue – Religious tourism as an element of intercultural intergration. – Krakow, 2013. – P.29.
5. Myga-Piątek U. Krajobrazy sakralne i religijne – próba umiejscowienia w typologii krajobrazów kulturowych [w:] Sacrum w krajobrazie. – Sosnowiec, 2012. S. 13–23.
6. Religiyny turyzm v Ukraini: Navchalnyi posibnyk / Kovalchuk A. at all. – L'viv: Vyadvnychyi centr LNU im. Ivana Franka, 2013. – 420 s.
7. Ridusz B. Rocky-spelaean natural-anthropogenic complex in the landscapes of the Dnister Canyon [w:] River's Valleys: Nature – Landscapes – Human. – Czernicetsi-Sosnowiec, 2007. – P.281–308.
8. Sowińska B. Kształtowanie tożsamości krajobrazów sakralnych [w:] Sacrum w krajobrazie. – Sosnowiec, 2012. – S.78–95.

**Yuriy ZINKO,
Martha MALSKA,
Michael RUTYNISKYY**

ROCKY SACRUM OBJECTS OF THE UKRAINIAN CARPATHIANS AS TOURIST ATTRACTIONS

The article deals with methodological issues rock sacred religious systems as a combination of intangible (sacred) and material (natural and cult-ritual) elements. For example, the region of the Ukrainian Carpathians Different types of sacred and religious landscapes with a different set of sacred and religious and natural systems. Attention is focused on the challenges of urbanization and antropopressing sacred religious landscape.

Key words: rock complex, Ukrainian Carpathians, sacred values antropopressing, tourist attraction.

Василь ГУЛАЙ

НВ “Львівська політехніка”,
Зав. к-ри міжнародної інформації, д.п.н., доц.

Наталія КОЛЕСНИЦЬКА

Асистент к-ри міжнародної інформації

БРЕЙДИНГ ТЕРИТОРІЇ ЯК ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Подано політичний аналіз теоретичних підходів до визначення територіального брэндингу як різновиду політичної технології. Вказано на роль територіального брэндингу як важливого інструменту для вдалого проведення розвитку туристичної сфери. Означено його глибокі цілі – позиціонування території таким чином, щоб вона могла здобути максимум користі у міжнародних системах: економічній, політичній, та здобула максимальне світове визнання та вплив.

Ключові слова: бренд, країна, територіальний брэндинг, туристичний бренд.

Постановка проблеми. У сучасному світі найперспективнішим товаром є безумовно інформація, адже ми знаходимося на етапі інформаційного суспільства, особливо важливо вчасно володіти і розповсюджувати необхідну інформацію. Віднедавна найбільшу цінність становлять нематеріальні активи. До прикладу можна привести поняття брендів, які відіграють значну роль при позиціонуванні та просуванні. А якщо взяти до уваги той факт, що навіть території ведуть боротьбу за частку споживачів, туристів, інвесторів, капіталу і т. д., то стає очевидним важливість вдало проведеного брэндингу території. Тому використання успішних брендів для розвитку туризму виступає на сьогодні першочерговою задачею для багатьох країн світу, та не тільки країн, а й міст, регіонів та ін.

Аналіз досліджень і публікацій. Можна з впевненістю сказати, що дане питання хоча й висвітлювалось різними вченими, але не отримало комплексного визначення, лише загальнотеоретичні висновки. Питання бренду території у своїх працях висвітлювали сучасні вітчизняні політологи Т. Нагорняк [6], Є. Тихомирова [8], О. Шевченко [9].

Було виявлено, що розробкою національного бренду та брэндингу регіонів України займаються політтехнолог Д. Богуш

(президент Bohush Communications, віце-президент Української Ліги по зв'язках із громадськістю, політичний експерт, керівник проекту “Форум політичних стратегій”), політолог О. Соскін (директор Інституту трансформації суспільства, професор Національної академії управління), В. Лаба (директор Українського інституту “Євросоціум” у Львові).

Мета статті полягає у виявленні інноваційності використання брендів для посилення туристичних потоків. Відповідно до поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- проаналізувати наявні визначення територіального брэндингу;
- розкрити оптимальні стратегії використання брэндингу;
- навести приклади успішних кампаній.

Виклад основного матеріалу. Для початку хотілося б зазначити, що означає бренд. Бренд є певним чином феномен, який вражає індивідуальну, групову або масову свідомість, але при цьому в кожного реципієнта він формується по-своєму, незважаючи на однomanітність вихідного положення свого сприйняття. Бренд повинен бути в першу чергу правдоподібним і більш-менш достовірним. Адже, якщо він не буде користуватися довірою у реципієнтів, то буде даремним його створення та просування. Це поняття повинно бути яскравим і запам'ятовуватися. Звісно бренд краще спрацьовує, якщо несе в собі емоційне навантаження, апелює до почуттів, швидше сприймається при умові, що зосереджує увагу на певних рисах і яскраво висвітлює один чи декілька найбільш характерних аспектів. При цьому всьому бренд повинен бути значно простішим, аніж власне об'єкт. Він, незважаючи на конкретність, повинен бути до певної міри невизначенім і знаходитися десь у рамках почуттів і свідомості, між сподіваннями і реальністю. Також бренд повинен володіти такою властивістю як гнучкість, щоб втриматися під час різних політичних змін, непередбачуваних обставин, змінюватися відповідно до побажань і очікувань. Сучасні бренди – це глобальні комунікатори, що пов’язують продавців, товар й покупців, це емоційний індивідуальний образ продукту або компанії, що відображає його унікальні риси й характеристики.

Процес створення бренду та управління ним називається брэндингом (branding). Він може містити у собі формування, посилення, репозиціонування, відновлення й зміну стадії розвитку

бренду, його розширення і поглиблення. Брендинг передбачає діяльність у галузі маркетингу, реклами та суспільних зв'язків, розвитку комунікацій із потенційними споживачами і контрагентами [1, с. 8].

Для створення, поліпшення, зміни стратегії образу територій також використовують прийоми брендингу. На сьогодні особливої актуальності власне набуває проблема формування, просування та підтримки власного унікального образу території для захисту власних інтересів. Брендинг, що традиційно розглядається як один із найбільш важливих елементів маркетингу, потрапив у лексикон державних органів відносно недавно. Дослідження проникнення цього терміну в політичну сферу були розпочаті в кінці 90-х рр. ХХ ст. Біля їх витоків стояли два знаменіті британські експерти у сфері брендингу – У. Олінс і С. Анхольт [3, с. 175].

Як зазначає дослідник Нагорняк, брендинг не є природним процесом, це штучне явище, яке виникає з певною метою, керується його створення і просування, є поняття замовників даного процесу, поняття кваліфікаційної групи розробників, наявність інформаційних і фінансових ресурсів, чітко сформульоване технічне завдання, програма створення і просування бренда, моніторинг його ефективності, визначення механізму його підтримки та розвитку [5]. При брендингу території намагаються використати якомога більше своїх переваг, при цьому переважно гіперболізуючи їх, починаючи від природних ресурсів, туристичних принад і закінчуячи наукомісткими галузями, які наявні на даній території.

Брендинг територій – цілеспрямований процес формування, презентації і просування певної території на світовому ринку як його конкурентноздатної і ліквідної одиниці. Його полідисциплінарна природа очевидна через поєднання маркетингових теорій і практик із науково-прикладними засобами аналізу того, що є предметом брендингу. Будь-яка територія (країна, місто, регіон, курорт, історико-культурний заклад, ландшафт, інфраструктурні об'єкти) може стати брендом за умов виваженої стратегії брендингу і ребрендингу (своєчасної корекції бренду, що обумовлена ринковим попитом) [6, с. 36].

Основна мета брендингу – забезпечити інформаційну присутність бренду в найрізноманітніших джерелах, упізнаваність його назви в масовій свідомості через образи локальних

ексклюзивних відмінностей, іміджеві характеристики і репутацію, що забезпечують території можливість стати силою впливу, транслювати самостійні рішення та збільшувати власні ресурси [6, с. 37].

Поняття “територіальний брэндинг” включає бренди країн, регіонів, міст. Щодо поняття бренду, який використовується для позиціонування країни, то тут його необхідно розуміти як національну ідею, її інтелектуальну власність, тобто комплекс думок, відчуттів, асоціацій та уявлень, які виникають у людини.

Виникає питання: для чого країнам створювати і популяризовувати власний бренд? І тут отримуємо безліч відповідей: для покращення сусідських та економічних відносин, для інвестиційної привабливості, для залучення туристів, для вступу в різні міжнародні організації, для підвищення державного престижу і т.д. Країни пропонують іноземним компаніям та громадянам деякий продукт: себе як центр туризму, ідеального місця для ведення бізнесу або вкладення інвестицій, постачальника якісних товарів та послуг тощо [7, с. 175]. Отже, тепер зрозуміла важливість для країни вдалої розробки та використання власного бренду.

Бренд країни – сукупність характеристик (назва, термін, знак, символ, малюнок, слоган тощо), які об’єднують уявлення самої країни про себе, містять ексклюзивні та позитивні характеристики країни та виділяють її серед інших держав світу. Також бренд країни пояснюють як внесок певної нації, яка зацікавлена у підтримці свого позитивного іміджу, в активи глобальної економіко-політичної системи [9, с. 62].

Для успішної реалізації бренд країни розробляється та просувається зсередини і, в першу чергу, спрямований на пропагування національних показників країни у світі. Подекуди такі характеристики як обсяг ВВП, політична система чи культура трактуються як певний політичний бренд, тобто як певний рівень довіри до країни з боку інвесторів. За наявності бренда держави можна оцінювати (як товар): агресивні – миролюбні, надійні – ненадійні тощо [7, с. 88].

Бренд держави можна розглядати у двох вимірах – індивідуальному й публічному. Перший стосується індивідуального сприйняття держави, а публічний – колективного уявлення про неї. Бренд країни різний у різних суспільних групах однієї країни. Розбіжності можуть обумовлюватися різними чинниками,

наприклад, особистими контактами з певною країною (туристична поїздка, праця, покупка чи особисте використання товару, виготовленого в тій чи іншій країні). Значний вплив при цьому мають стереотипи, вороже ставлення, реалізація потреби самозбереження своєї нації, відданість націоналістичним ідеям, плекання власної культури, посилення етноцентричних тенденцій.

Бренд держави не пов'язується з економічним рівнем її розвитку, але з ідеологічною політикою чи історичними подіями. Бренд не є статичним феноменом, проте дуже важко його змінити, а в деяких випадках простіше збудувати нові асоціації з певною державою, аніж змінити чи зруйнувати старі.

Зважаючи на все вищевикладене можна зробити висновок, що бренд є складовою іміджової кампанії і власне є одним із головних факторів успішного позиціонування країни.

На думку автора Є. Галумова, бренд держави повинен виконувати низку комунікативних функцій, в числі яких – ідентифікація (полегшення сприйняття інформації про позитивні сторони життя країни); ідеалізація (забезпечення режиму найбільшого сприяння сприйняттю образів держави, проектування на аудиторію тих його характеристик, які є найбільш важливими для конкретної цільової групи); протиставлення (підготовка ґрунту для створення позитивного бренду своєї країни на основі брендів інших країн або минулого своєї країни); номінативна функція (виділення держави в геополітичній ситуації серед інших держав, демонстрація її відмінних якостей); естетична функція (облагородження створеного країною враження); адресна функція (спрямованість бренду до конкретної цільової аудиторії) [2, с. 5].

Для успішної реалізації даних функцій, з точки зору Є. Галумова, необхідно задіяти такі способи, як позиціонування (створення сприятливого для об'єкта інформаційного середовища), маніпулювання (перемикання уваги на інший об'єкт), міфологізація (переклад тексту на емоційну мову), вербалізація (деталізація і акцентування інформації, її підготовка для сприйняття аудиторією як усного мовлення будь-якої особи) [2, с. 6].

Концепція країнового брэндингу з'явилася одразу після бізнес-брэндингу. Вже у 1970-х рр. Дж. Траут вказував на можливість і необхідність створення бренду не лише товарів, послуг і корпорацій, а й країн [5]. Дослідник С. Анхольт визначає брэндинг країни як систематичний процес узгодження дій,

поведінки, інвестицій, інновацій і комунікацій країни для реалізації стратегії конкурентної ідентичності. Це може бути як скромна співпраця урядового комітету з туризму і агентства щодо залучень інвестицій, так і десятиліття реалізації скоординованих і чітко спланованих стратегій усередині країни і на міжнародній арені у сфері культури, спорту, освіти, політики, туризму, міжнародної торгівлі [4, с. 14]. На думку С. Анхольта, процес брэндингу країни – це створення сукупності шести показників її сприйняття: своєї туристичної привабливості, експортного потенціалу, інвестиційного клімату, системи управління, культурно-історичної спадщини та людського капіталу [5].

Згідно визначення, яке подає О. Сльозко, брэндинг країн – це процес створення та поширення за допомогою міжнародних ЗМК брэнда країни [7, с. 88].

У матеріалах регіонального економічного самміту “The Brand called Wisconsin” зазначено умовні принципи ефективного державного брэндингу: сильний бренд держави відповідає потребам та попиту цільової аудиторії; відмінність технології брэндингу від конкуренції полягає в тім, що сильний бренд викликає повагу у споживача; для того, щоб стати сильним політичним брендом, він має зажити широку популярність; кампанія щодо створення державного брэнду, також як і будь-яка PR – кампанія, не одноразова, а триває в часі; найсильніші брэнди (на відміну від функціональних переваг) мають в основі переваги емоційного та соціального характеру [10].

Власне туристичний тип брэнду використовують більшість країн світу. Серед них: Австрія, Туреччина, Єгипет, Таїланд, які займаються цим найактивніше. Ці країни позиціонують себе багатими на історично-культурну спадщину, екзотичну природу і високий сервіс, зокрема на пострадянському просторі. Щодо світових рейтингів туристичної привабливості країн, то останні три із вказаних посідають далеко не перші рейтингові місця. За даними Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), Всесвітньої організації громадянської авіації (ICAO) та ЮНЕСКО, Таїланд зайняв 43-те місце за власною туристичною привабливістю, а Єгипет – 58-ме. Однак серед російських туристів найулюбленишою країною відпочинку є Туреччина, а рекордсменом 2006 р. став Таїланд. Це свідчить про різне усвідомлення брэнда цих країн серед європейської та пострадянської масової аудиторії. Втім, Єгипет, Таїланд і

Туреччина – досить відомі туристичні бренди, які активно позиціонують себе країнами комфортного туризму, що поєднує в собі комфорт, сервіс, історичну спадщину, культурну екзотичність і доступність. Другою в рейтингу світових туристичних центрів, за рейтингом Всесвітнього економічного рейтингу в Давосі, є Австрія. У 2008 р. на частину туристичної галузі припадало 9,6% ВВП країни. Австрія – напрямок № 5 в Європі і № 9 у світі за кількістю туристичного відвідування. Країна позиціонує себе місцем елітного відпочинку і відома світові гірськолижними курортами, на яких відпочиває світова олігархія [5].

Австралія. На відміну від шотландського, мета створення бренду Австралії – привернути увагу американських, азіатських і європейських туристів. Проект “Brand Australia” стартував у 1995 р. під егідою Australian Tourist Commission (ATC) – федераційного органу, який відповідає за просування австралійського туристичного бізнесу міжнародній спільноті. Програма просування Brand Australia розпочалася зі створення австралійського логотипу. Згідно з опитуваннями, що були проведені в країні і за кордоном, найбільш пізнаваним символом Австралії є кенгуру. Силует цієї типово австралійської тварини став основним елементом логотипу, в якому також присутній золотий сонячний диск і блакитні хвилі австралійських пляжів. Крім того, ATC визначила основні цінності австралійського бренду, ними стали: унікальна природа країни, безкрайні простори, вільний дух і оптимізм австралійців, задоволення від життя. Бартість програми склала 50 млн. дол. США за п'ять років.

Водночас на думку австралійських підприємців, позиціонування Австралії виключно як туристичного раю шкодить національному бізнесу: при населенні менше 20 мільйонів чоловік Австралія створює 1,5% глобального ВВП. Згідно з дослідженнями, по кількості зареєстрованих винаходів на душу населення Австралія займає перше місце у світі. В Австралії в 2001 р. унаслідок економічної кризи та трагічних подій 11 вересня туристичний бізнес зазнав великих збитків, кількість туристів зменшилась на 10%. На дану ситуацію ATC відповіла новою міжнародною рекламною кампанією з бюджетом у 27 млн. дол. США, 10 з яких призначалися на телевізійну й друковану рекламу в США. У 2002 р. офіційно був запущений сайт Australia.com, який містить більше 10 тис. сторінок тексту на 9 мовах і 2,2 тис. цифрових фотокарток. При розробці сайту була врахована навіть

національна специфіка відвідувачів. Так, наприклад, китайський варіант містить більше фотокарток і менше тексту, на німецькій сторінці – детальний текст, карти, схеми, американцям були запропоновані прості тексти з мальовничими пейзажами та кольоровими картами, японці могли бачити фото японських туристів в Австралії.

Висновки. Позитивний образ є ефективним засобом перетворень, підвищення статусу і престижу території, її інвестиційної привабливості. Одне зі стратегічних завдань сучасного територіального (і в першу чергу національного) брендингу – привести у відповідність денотацію (“ім’я” території, її офіційну назву, яка позначає певну територію) і конотації (асоціативний ряд – те, що надає сенсу назві території і забезпечує конкурентоспроможність бренду – основні іміджеві характеристики території, образи сприйняття її назви та репутацію серед експертів), роблячи полісемію (використання однієї денотати у різних значеннях) і багатомірність конотаційних трактувань складових показників бренду, які виявляються часто суперечливими, контролюваним процесом, спрямованим на поширення довіри до бренду [6, с. 37].

Розглянувши детальніше визначення територіального брендингу можна дійти до висновку, що саме конкуренція визначає необхідність формування бренду територій. Власне наступні цілі формують, на нашу думку, мету територіального брендингу: підвищення інвестиційної привабливості території; створення та забезпечення соціальної безпеки; підвищення конкурентоздатності; економічний розвиток території; зростання популярності та престижу; туристична привабливість; збільшення зайнятості населення, підвищення якості життя; залучення нових споживачів товарів та послуг; створення корпоративної культури території.

Література:

1. Брендинг міст: досвід країн Вишеградської групи для України / За заг. ред. О.І. Соскіна. – К., 2011. – 80 с.
2. Галумов Э.А. Международный имидж современной России: Автореф. дисс. докт. полит. наук. – М., 2004. – 26 с.
3. Ілляшенко С.М., Голишева Є.О. Аналіз залежності бренду країни від рівня її соціально – економічного розвитку // Механізм регулювання економіки. – 2009. – № 2. – С. 175–181.

4. Мирошниченко В. Бренд страны как двигатель экономического развития / Мирошниченко В. // Комп&ньон. – 2006. – № 24. – С. 13–18.

5. Нагорняк Т. Бренди країн світу. Імідж українських регіонів у контексті розбудови бренда “Україна” / Нагорняк Т. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.socialscience.com.ua>/публікація.

6. Нагорняк Т. Брендинг території як предмет міждисциплінарного наукового знання //Сучасна українська політика. – 2011. – № 24. – С.35–42.

7. Сльозко О. Бренд країни у світі – як фактор її конкурентоспроможності на світовому ринку/ Сльозко О. // Збірник наукових праць. Відповідальний редактор В.Є. Новицький. – Вип. 61. – К.:, 2009. – С. 88 – 92.

8. Тихомирова Є. Історико–культурний потенціал Волинського регіону як основа формування регіонального іміджу // Слов'янський вісник. Збірник наукових праць. – №12. – Рівне, 2011.– С.256–261.

9. Шевченко О. В. PR–технології в міжнародних відносинах (європейський досвід та перспективи України): Монографія. / Шевченко О. В. – К.: Центр вільної преси, 2003. – 187 с.

10. Lindsay M. The Brand called Wisconsin. Can we make it relevant and different for competitive advantage / Lindsay M. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wisconsin.edu/summit/archive/2000/papers/pdf/lindsay.pdf>

**Vasul' HULAY
Natalija KOLESNYCKA**

**BRANDING'S TERRITORY AS INNOVATIVE
TECHNOLOGY OF TOURYSM DEVELOPMENT:
THEORETICAL ASPECTS**

The study conducted political analysis of theoretical approaches to the definition of territorial branding as a kind of political technology. It is specified the role of territorial branding as an important tool for the successful development of the tourism industry. The authors determined its deep targets - positioning area so that it can gain maximum benefit in international systems: economic, political, and gained worldwide recognition and maximum impact.

Key words: brand, country, territorial branding, tourism brand.

БІОГРАМИ ВАСИЛІАНСЬКОГО ЧЕРНЕЦТВА

– ЯК ДЖЕРЕЛО РІЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ

(за матеріалами звіту про персональні дані
ченців Щеплотського монастиря від 12.08.1783 р.)

На підставі персональних даних укладено біографами василіанського чернецтва Щеплотського монастиря. Подано загальну просопографічну характеристику монахів за наступними критеріями: загальний вік, географічне походження, вступ до чернецтва, складення черничих обітів, отримання свячень, освітні студії, монастирські та церковні обов'язки.

Ключові слова: біографма, василіани, чернечі обіти, профес, новіціат.

Постановка проблеми. На сьогодні, коли досліджено історію окремих василіанських монастирів у їх інституційному розвитку, постає необхідність звернутися до постаті самого ченця, який інколи випадає із загального контексту розвитку обителей. Адже особистість монаха повинна стати головним об'єктом вивчення історії монастирів, в той час як монастирське господарство, сакральне мистецтво та культура виступають – як результат продуктивної праці чернецтва.

Аналіз досліджень. У церковній історіографії мало уваги приділяється питанням вивчення біографістики василіанського чернецтва. В основному акцент робиться на дослідженнях визначних діячів або ж ієрархів Церкви, які проходили духовний вишкіл у середовищі василіанського чернецтва [1;7]. Тож ставимо собі за мету заповнити ці прогалини в біографістиці Василіанського Чину.

Огляд джерел. Зібрани нами початкові, фрагментарні матеріали опираються в основному на каталоги ченців Святопокровської провінції ЧСВВ, яка була організована в 1739 р. Утворення цієї провінції супроводжувалося запровадженням нового монастирського діловодства. Зокрема, в цей час запроваджуються каталоги монастирів та ченців, частина із яких опублікована та широко використовується в науковому обігу. Однак, ці каталоги відзначаються фрагментарністю і подана ними

інформація носить переважно статистично-довідковий характер. Нам вдалося віднайти та опрацювати рукописний “Алфавітний каталог отців та братів польської Святопокровської провінції ЧСВВ”. Цей каталог почав укладати 01.07.1766 р. о. Анастасій Пйотровський, секретар Святопокровської провінції. У подальшому біографічні записи продовжили його наступники, які не вказали своїх персональних даних, однак відзначилися різними почерками та довели описи до першої третини XIX ст. Біографічні відомості відзначаються фрагментарністю та уніфікованою формою подання інформації. В ряді випадків опис життєвого шляху ченців не доведений до часу смерті. У такому випадку залишаємо інші джерела з метою встановлення часу та місця смерті. Зокрема, цінним у цьому питанні є “Пом’яник” Чину Святого Василія Великого, укладення якого започатковано в другій половині XVIII ст. і доведено до наших днів. Також до нашого часу зберігся “Пом’яник Щеплотського василіанського монастиря” [2]. Для проведення дослідження залишаємо звіт про персональні дані ченців Щеплотського монастиря, який укладений настоятелем обителі у 1783 р. для перемишльського єпископа. Адже, австрійська влада, проводячи релігійні реформи, вилучила монастирі із юрисдикції протоігумена Святоспаської провінції та перевела їх у підпорядкування місцевих єпископів. Відповідно перемишльські владики збиралі статистичні та біографічні відомості про монастири і чернецтво єпархії.

Мета дослідження – зібрати підставові біографічні відомості про насельників Щеплотського монастиря станом на 12.08.1783 р. для використання їх під час проведення туристичних мандрівок.

Виклад основного матеріалу. Персональний склад насельників Щеплотського монастиря постійно змінювався та оновлювався, що було зумовлено його розбудовою. Історія монастиря у с. Щеплоти (сучасного Яворівського р-ну) досліджена нами і результати цих розвідок наведені в ряді публікацій [8; 9]. Тож не будемо зупинятися на огляді підставового фактологічного матеріалу, а перейдемо до загальної просопографічної характеристики ченців Щеплотського монастиря станом на 12.08.1783 р.:

а) загальний вік – від 27 до 82 років;

б) час висвячення в ченці: як правило в 21–25 років. Проте іноді вступали в 16–19 років або в 42 роки;

в) в монастирі перебували досить молоді за стажем ченці – від 2 до 7 років. Таких була меншість, бо більшість складали досвідчені ченці із 20 – 40 роками перебування в ЧСВВ;

г) більшість ченців походило із невеличкіх сіл (Ветлин, Борислав, Цитула, Дубець) та міст (Ярослав, Перемишль) Перемишльської землі, а також вихідці із сусідніх земель Руського воєводства: Сяноцької (Липець), Львівської (Жовква, Жидачів, Завадів) та Белзького воєводства (Вишня), Сховської землі Познанського воєводства, Буського дистрикту (Куткош), Кременецького дистрикту (Фестахів);

д) проходили чернечі випробування у новіціатах Почаєва та Добромуля, де також склали чернечі обіти професа. Частина із них до 1739 р. – часу утворення Святопокровської провінції ЧСВВ, коли було визначено місця проходження новіціату – здобували духовну формaciю у Щеплотах, Львівському монастирі Св. Юра, Овручі, Горпині, Уневі;

е) ченці володіли кількома мовами (латинська, грецька, німецька) і пройшли чернечі студії (філософія, теологія, гуманістика, моральна теологія, математика, економіка, література);

е) серед монастирської братії зустрічаємо певну кількість ченців, що займалися душпастирською роботою, але досить короткий час – від 1 до 8 років;

ж) більшість ченців відзначалася задовільним станом здоров'я і хворіли незначними хворобами;.

з) під час здобуття теологічної освіти отримували піддияконівські та дияконівські священня, а по завершенні навчання – ієрейські священня;

и) після проходження новіціату та складення чернечих обітів професа монахи скеровувалися на освітні студії із риторики, філософії та теології. В основному навчалися у монастирських школах, які функціонували при окремих обителях Святопокровської провінції ЧСВВ (Лаврова, Добромуля, Щеплот, Львова, Замостя, Гощі) або ж поодинокі із них навчалися у колегіях інших католицьких згромаджень (отців-театинів або ж отців-езуїтів у Львові, Перемишлі). Okремі із них вивчали канонічне право. Більшість ченців на кінець XVIII ст. володіли в основному “руською” мовою і тільки поодинокі із них знали латинську мову. На жаль джерела не фіксують відомостей про рівень оволодіння польською мовою, а натомість звертають увагу

на вивчення граматики німецької мови. Адже с. Щеплоти, після 1772 р., увійшло до складу Австрійської імперії, і тому відповідний акцент робився на вивченні офіційної державної мови, оскільки в цей час більшість вихідної монастирської документації велося німецькою мовою. Особливо листування монастирської канцелярії із державними органами влади;

і) відповідно до отриманої освіти, фаху, здібностей та чернечого ступеня (новик – брат – отець) на монахів покладалися певні обов'язки щодо обслуговування монастиря та храму. Серед монастирських обов'язків можна виокремити наступні посади: ігумен, вікарій, прокуратор, економ, студент, викладач, магістр, професор, комірник, пасічник, кравець. Аналогічно можна виокремити і церковні обов'язки ченців: хорист, префект хору, ризник, префект храму, сповідник, проповідник, місіонер. В окремих випадках ченці звільнлялися від виконання церковних обов'язків: у випадку досягнення старечого віку та проголошення еміритом (70–80 р.), і в іншому випадку під час проходження навчання або ж відсутності будь-яких чернечих студій [10, с. 138–141].

Висновки. Монастирська братія об'єднувала в собі як молодше, так і старше покоління (людей із різним досвідом), а також більшість вихідців із західноукраїнських земель, що увійшли до складу австрійської імперії. Більшість ченців працювали над духовним вдосконаленням своєї особистості і тільки частина із них провадила пастирську та місійну діяльність.

Додаток I

Витяг із звіту про персональні дані ченців Щеплотського монастиря Перемишльської єпархії укладений 12.08.1783 р.

о. Атанасій Назаревич – ігумен, проповідник, місіонер, галичанин, 46 років.

о. Ясон Перожинський – професор риторики та моральної теології, сповідник, проповідник, поляк, 36 років.

о. Георгій Яренкевич – проповідник, сповідник, галичанин, емірит, 67 років.

о. Паїсій Грибовський – вікарій, економ, сповідник, галичанин, 71 рік.

о. Теофіл Гнатковський – економ, префект храму та хору, сповідник, галичанин, 35 років.

о. Макарій Дроздовський – економ, диригент хору, галичанин, 55 років.

о. Тихон Завадовський – прокуратор, ризник 71 рік.

о. Никон Сидорович – прокуратор, хорист, місіонер, галичанин, 64 роки.

о. Македоній Тарнавський – прокуратор, економ, пасічник, галичанин, 64 роки.

о. Михайло Гропеневич – професор філософії та теології, проповідник, галичанин, 60 років.

о. Йосиф Березецький – сповідник, емірит, галичанин, 72 роки.

о. Василь Слизикович – професор філософії та моральної теології, емірит, галичанин, 82 роки.

о. Іеронім Сеправський – проповідник, поляк, 60 років.

о. Макарій Божовський – економ, прокуратор, ризник, поляк, 50 років.

бр. Віталій Корникевич – лаїк, кравець, галичанин, 61 рік.

бр. Зиновій Іляшевський – прокуратор, економ, хорист, поляк, 43 роки.

бр. Андронік Бориславський – прокуратор, ризник, хорист, галичанин, 31 рік.

бр. Іпполіт Петрашевич – студент студій з риторики, хорист, галичанин, 27 років.

бр. Адам Йозефович – економ, прокуратор, хорист, галичанин, 31 рік.

Цей звіт для підтвердження правдивості поданих записів підписав власною рукою о. Атанасій Назаревич (ЧСВВ) ігумен Щеплотського монастиря [оригінали підпису та печатки] [10, с.138–141].

Додаток II **Біографіями ченців Щеплотського монастиря** **станом на 12.08.1783 р.**

Назаревич Атанасій. Світське ім'я – Андрій. Батьки – Василь та Марія. Народився у 1737 р. в с. Ветлин Перемишльської землі. Закінчив один рік навчання у Кременецькій школі. Вступив 29.07.1759 р. до чернечого стану в Почаєві. Після одного року випробувань у новіціаті 30.07.1760 р. склав чернечі обіти професа та відправлений до Львівського монастиря св. Юрія, де був послушником впродовж одного року і вибув до Загайвського монастиря на студії з філософії. Після завершення студій

скерований до монастиря у Добромулі на студії з спекулятивної теології. В кінці першого року навчання 06.08.1764 р. став піддияконом, 15.08.1764 р. – дияконом, 22.08.1764 р. – отримав ієрейські свячення із рук перемишльського владики Атанасія Шептицького. Після завершення повного курсу навчання із спекулятивної та догматичної теології відправлений до Шаргородського монастиря для виконання обов’язків місіонера та проповідника, а також був касиром та промотором чернечої братії. Через п’ять років прибув до Уманського монастиря, будучи віцепректором, місіонером та проповідником, а через два роки став ректором Уманського василіанського колегіуму, Цей вибір підтвердила постанова Унівської капітули (1776 р.). Після рішення Тороканської капітули (1780 р.) про утворення Галицької провінції ЧСВВ, ченці, які походили із Галичини були переведені до новоутвореної провінції. Відповідно 30.06.1782 р. отець Атанасій переїхав із Умані до Щеплот на посаду ігумена монастиря¹ [5, с. 94].

¹ час та місце смерті не встановлені (*авт.*)

Перожинський Ясон. Світське ім’я – Іван. Батьки – Андрій та Євдокія. Народився 24.06.1748 р. у Кременецькому дистрикті¹. Вступив до чернецтва 29.08.1771 р. у Почаєві. 29.09.1772 р. склав чернечі обіти професа. Скерований на філософські студії до Замостя. 20.02.1773 р. отримав дияконівські та ієрейські свячення із рук холмського владики Максиміліана Рилла. По завершенні навчання переїхав із Замостя до Львова для проходження теологічних студій протягом 4 р. У серпні 1777 р. переїхав до Святоспаського монастиря на посаду професора риторики. Із серпня 1778 р. – вікарій та професор у Литвинівському монастирі (2 роки). 18.08.1781 р. відправлений до Замостя для викладання філософії, а із вересня 1781 р. – викладав моральну теологію у Щеплотах². 1784 р. став ігumenом Щеплотського монастиря³ [3, с. 546]

¹ за національністю – поляк [10, с.138]

² станом на 1783 р. був сповідником та проповідником Щеплотського монастиря [10, с.138]

³ час та місце смерті не встановлені (*авт.*).

Яренбкевич Георгій. Світське ім’я – Григорій. Батьки – Григорій та Агата. Народився у січні 1716 р. в м. Ярослав Перемишльської землі. Закінчив клас риторики у Володимирській школі отців василіан. Вступив до чернецтва в серпні 1740 р. у

Почаєві. Після короткого часу чернечих випробовувань не склав чернечих обітів професа, а був відправлений до Добромиля для проходження новіціату. 15.08.1741 р. склав чернечі обіти професа та відправлений до Гощі для проходження філософських студій. Звідтіля у серпні 1742 р. скерований на студії з моральної теології до Лаврова. Після завершення навчання 01.09.1742 р. отримав піддияконівські, дияконівські та ієрейські свячення із рук перемишльського владики Іероніма Устрицького у Святоспаському монастирі. Відправлений до с. Висоцьке Верхнє, будучи економом. Звідтіля у червні 1744 р. переїхав до Почаєва для виконання обов'язків магістра новиків. Після року праці на посаді магістра призначений ігуменом Кременецького монастиря. В червні 1750 р. відправлений до Піддембець на посаду ігумена, де урядував 15 років. Побудував нову муровану монастирську церкву. Звідтіля 26.08.1765 р. скерований до Щеплот, де був ігуменом. Згодом став ігуменом Крехівського монастиря, де урядував протягом 9 років. На Унівській провінційній капітулі (1776 р.) проголошений ченцем еміритом, однак продовжував урядувати в Крехові. У 1778 р. – ігумен Львівського монастиря Св. Івана, а з 1781 р. – ігумен Щеплотського монастиря. 02.01.1782 р. повернувся до Крехова, будучи призначеним ігуменом у Ліску Яворівському (Черниляві). На той час ігуменом Щеплотського монастиря був Атанасій Назаревич, який повернувся до Крехова¹. [5, с. 391].

¹ станом на 1783 р. був проповідником та сповідником Щеплотського монастиря [10, с. 138]. Час та місце смерті не встановлені (*авт.*).

Грибовський Паісій. Світське ім'я – Петро. Батьки – Теодор та Тетяна. Народився у червні 1713 р. в Жовкові Хорист і послушник. Вступив до чернецтва 21.09.1738 р. у Почаєві. Після двох років випробовувань 14.07.1740 р. склав чернечі обіти професа. Працював у Почаївській типографії. 14.08.1741 р. отримав ієрейські свячення із рук луцького владики Теодора Рудницького у Почаївському монастирі¹. Призначений префектом типографії (4 р.). В липні 1755 р. відправлений до Луцького Хрестовоздвиженського монастиря, будучи ризником. Із липня 1757 р. – резидент у Домашові, із січня 1758 р. – резидент у Волсвині, із вересня 1759 р. – ризник у Лаврові, із вересня 1760 р. – вікарій у Ланівцях. 22.04.1764 р. відправлений до монастиря у Краснопущі для виконання обов'язків ризника і касира. Звідкіля у

1767 р. переїхав до Львівського монастиря Св. Онуфрія, будучи касиром. 18.02.1771 р. вибув до Крехова, де також виконував обов'язки касира. Із серпня 1778 – вікарій монастиря у Чернігіві². 1784 р. – сповідник у Щеплотському монастирі, де й помер [4, с. 907].

¹ перед прийняттям ієрейських свяченъ 30.01.1741 р. отримав піддияконівські та дияконівські свячення [10, s. 138].

² станом на 1783 р. – вікарій та економ Щеплотського монастиря. Виконував обов'язки сповідника. Через старість, яка супроводжувалася загальним захворюванням, не міг бути префектом хору. Не володів латиною, а користувався тільки “руською” мовою [10, s. 138].

Гнатковський Теофіл. Світське ім'я – Теодор. Батьки – Гнат та Анна. Народився 17.02.1748 р. Вступив до чернецтва 18.08.1776 р. у Добромилі. Після року випробувань у новіціаті 30.08.1777 р. склав чернечі обіти професа. Скерований до монастиря у Крехові, будучи економом обителі. 02.02.1779 р. отримав дияконівські свячення, а 10.03.1779 р. – ієрейські свячення із рук київського митрополита Лева Шептицького. У жовтні 1781 р. переїхав до Щеплот на студії з теології¹. Помер у 1791 р. в Крехові² [4, с. 1141].

¹ станом на 1783 р. був сповідником, диригентом хору та префектом храму в Щеплотському монастирі. Протягом 1782–1784 рр. – вчитель риторики у Щеплотах [10, s.138].

² за іншими даними 27.09.1814 упокоївся о. Теофіл Гнатковський, будучи душпастирем у Дрогобичі, Лішні, Унятичах, Краснопущі. (Витяг з «Пом'янка» Чину Святого Василія Великого – місяць вересень // режим доступу http://www.bazylianie.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=371:lr14&catid=16:historia_zakonu&Itemid=3.).

Дроздовський Макарій. Світське ім'я – Михайло. Батьки – Теодор та Теодозія. Народився у вересні 1727 р. в с. Вишня Белзького воєводства. Хорист та послушник. Вступив до чернецтва 30.07.1754 р. у Почаєві. Після року чернечих випробувань у новіціаті в лютому 1755 р. не склав чернечих обітів професа, а відправлений до Овруцького монастиря, будучи економом обителі також продовжив проходження новіціату. 01.01.1756 р. склав чернечі обіти професа. У травні 1758 р. відправлений до Калинівки, будучи прокуратором. У липні 1759 р. відправлений до Манківки для виконання обов'язків послушника.

Через чотири роки, із серпня 1763 р. відправлений до Калинівки. Звідкіля 02.07.1766 р. переїхав до Львівського монастиря Св. Юрія для виконання обов'язків прокуратора. 01.08.1766 р. перебував у Львівському монастирі. Був Овруцьким архимандритом, провінціалом та прокуратором впродовж багатьох років. 1773 р. – прокуратор у Городищі. 1775 р. переїхав до монастиря у Загорові. 1777 р. – переїхав із Загорова до Замостя, де також був прокуратором. У квітні 1779 р. вибув із Замостя до Щеплот, виконуючи ті ж самі обов'язки. 1784 р. – прокуратор у Ямниці. 15.02.1786 р. вибув із Христинополя до Щеплот¹. [3, с. 776]

¹ 30.10.1807 р. – упокоївся о. Макарій Дроздовський, економ в монастирі св. Юрія у Львові, в Овручі, Загорові, Замості, Щеплотах, Ямниці, Кристинополі та Гошеві. (*Витяг з «Пом'яника» Чину Святого Василія Великого – місяць жовтень // режим доступу <http://www.bazylianie.pl/index.php>.*)

Завадовський Тихон. Світське ім'я – Тимотей. Батьки – Стефан та Анна. Народився 1712 р. у с. Завадів. Перед утворенням Святопокровської провінції вступив у 1734 р. до чернецтва та склав чернечі обіти професа у Щеплотському монастирі. Виконував різні послушання. У 1740 р. отримав ієрейські священня із рук перемишльського владики Іероніма Устрицького. У Щеплотському монастирі проживав 12 років, будучи економом обителі. Після цього відправлений до Черниляви, будучи вікарієм обителі. Згодом повернувся до Щеплот, звідкіля у 1772 р. переїхав до Добрянського монастиря (хорист та місіонер), в січні 1778 р. до Домашова (хорист та місіонер)¹ [3, с. 1162].

¹ час та місце смерті не встановлені (авт.)

Сидорович Никон. Світське ім'я – Микола. Батьки – Кіндрат та Теодозія. Народився в м. Куткош Буського дистрикту в грудні 1719 р. Хорист і послушник. Вступив 12.10.1736 р. у чернецтво в Горпинському монастирі. Після випробувань у новіціаті 1737 р. склав чернечі обіти професа. По складенні обітів був економом в цьому ж монастирі. 06.08.1738 р. в Уневі отримав ієрейські священня із рук львівського владики та київського митрополита Атанасія Шептицького. Після свячення продовжував залишатися у Горпинському монастирі. В лютому 1752 р. відправлений до монастиря в Обложинові. Цього ж року у вересні відісланий до Ясениці, де був прокуратором впродовж одного року. У вересні 1753 р. скерований знову до Горпині на посаду прокуратора. 03.05.1765 р. вибув до Добрян, будучи адмініст-

ратором. В серпні цього ж року вибув до Бесід, а в 1767 р. повернувся до Горпина, 1770 р. до Щеплот (5 років), до Теребовлі (захристиянин 1 рік 6 місяців), до Ліска біля Яворова (1 рік 6 місяців). 18.08.1778 р. вибув до Щеплот, будучи резидентом церкви у с. Бір, яку відбудував. Із 1784 р. місіонер у Щеплотах, де доживав свою старість¹ [3, с. 875].

¹ помер у 1785 р. (*Лось В., Сінкевич Н. Catalogus partum et fratribus defunctorum Чину св. Василія Великого у фондах інституту рукописів НБУВ (сер. XVIII – поч. XIX ст.) // Генеалогічні записки. – Вип. 12 (нової серії 6). – Львів, 2014. – С. 87.*).

Бориславський Андронік. Світське ім'я – Андрій. Батьки – Габріель та Анастасія. Народився 30.09.1752 р. у с. Борислав Перемишльської землі. Закінчив початкову школу та 01.10.1773 р. вступив до чернечого стану в Добромильському монастирі. Після року випробувань склав чернечі обіти професа. 13.10.1776 р. відправлений до Чернилявського монастиря, а в червні 1778 р. відбув до Львівського монастиря св. Онуфрія, звідки 14.07.1779 р. поїхав до Добромиля, де був місіонером. Побував із місяцями по різних монастирях провінції. Повернувся до Добромиля 12.07.1781 р., будучи прокуратором обителі. 23.01.1782 р. у Страшевицях висвячений у піддиякони. 23.05.1782 р. відправлений до Верхрати, а звідтіля до монастиря в Краснопущі. Із 1784 р. – піддиякон та прокуратор у Щеплотах. 24.10.1788 р. у Львові отримав дияконівські та ієрейські свячення¹ [5, с. 47].

¹ час та місце смерті не встановлені (авт.).

Петрашевич Іпполіт. Світське ім'я – Іван. Батьки – Микола та Марія. Народився 23.10.1756 р. у с. Цитула Перемишльської землі. Закінчив клас синтаксису у Львівській школі. Вступив до чернецтва 25.03.1778 р. у Добромилі. Після новіціату – як кандидат скерований до Святоспаського монастиря, будучи послушником. У жовтні 1780 р. у Крехівському монастирі проходив студій з риторики. Через три місяці повернувся до Спаса, звідкіля згодом переїхав до Добромиля, де 06.01.1781 р. склав чернечі обіти професа. Повернувся до Спасу на вищі студій з риторики. 15.10.1782 р. скерований до Дрогобича, де виконував обов'язки прокуратора та келярія¹. 1784 р. – економ у Щеплотах² [3, с. 527].

¹ станом на 1783 р. був слухачем моральної теології у Щеплотському монастирі. Залишався ще братом, оскільки не отримав жодних свячень [10, с. 139].

² час та місце смерті не встановлені (авт.).

Йозефович Адам. Світське ім'я – Олександр. Батьки – Михайло та Агата. Народився 14.03.1752 р. в с. Липець Сяноцької землі. Хорист та послушник. Вступив до чернецтва 09.10.1773 р. у Добромулі, де й проходив новіціат. 29.08.1775 р. склав чернечі обіти професа. У липні 1776 р. відправлений до монастиря у Христинополі для виконання обов'язків економа обителі. Через 5 років переїхав до Яворівського монастиря, де із 1782 р. виконував обов'язки економа та прокуратора. 1784 р. – рефектарій у Добромулі¹. 1786 р. – прокуратор у Лаврові. 08.07.1786 р. – переїхав із Добромуля до Ліска Яворівського. 1788 р. – прокуратор у Ямниці² [5, с. 4].

¹ станом на 1783 р. був братом Щеплотського монастиря. В той час не отримав ще жодних свяченень. Не володів латинською мовою. Вивчав моральну теологію в Щеплотах [10, с. 139].

² час та місце смерті не встановлені (авт.).

Тарнавський Македоній. Світське ім'я – Михайло. Батьки – Михайло та Євдокія. Народився у вересні 1725 р. у м. Перемишль. Хорист та послушник. Вступив до чернецтва 28.09.1751 р. у Добромулі. Відправлений до монастиря у Щеплотах, будучи економом обителі. Після 5 років чернечих випробувань 02.02.1756 р. склав чернечі обіти професа та виконував обов'язки прокуратора у Щеплотах. 20.05.1767 р. відправлений до Крехова, будучи рефектарієм. 20.01.1768 р. переїхав до Щеплот для послушання. 1773 р. відбув до Добрян, будучи послушником. 1774 р. – соцій у Летні, а далі переїхав до Лішні, де був 6 років. У липні 1781 р. вибув до монастиря у Щеплотах¹. По ліквідації монастиря у Щеплотах 04.09.1788 р. переїхав до Верхрати, перебуваючи у монастирській резиденції у Ямниці до 05.02.1790 р² [3, с. 782].

¹ станом на 1783 р. проживав у Щеплотах, доглядав монастирську пасіку. Не знову латинською мовою, а володів тільки «руською» мовою [10, с. 140]

² помер 1791 р. на теренах Галичини (*Лось В., Сінкевич Н. Catalogus partum et fratrum defunctorum Чину св. Василія Великого у фондах інституту рукописів НБУВ (середина XVIII – початок XIX ст.) // Генеалогічні записи. – Вип.12 (нової серії 6). – Львів, 2014. – С.88.*)

Березецький Йосиф. Світське ім'я – Іван. Батьки – Теодор та Анна. Народився 08.07.1711 р. в селі Березиці Люблинського дистрикту. Вступив 24.03.1739 р. до чернечого стану у

Почаєві. Після року випробовувань склав 29.03.1740 р. чернечі обіти професа та відправлений до Ямницького монастиря. 06.10.1740 р. висвячений у диякони, а 09.10.1740 р. – отримав ієрейські священня із рук львівського митрополита Атанасія Шептицького. Впродовж наступних чотирьох років був вікарієм Ямницького монастиря. З 1744 р., впродовж восьми років вікарій Тригірського монастиря. 1752 р. – прокуратор у Забродзі (2 роки). 1754 р. – сповідник у Шаргородському монастирі (2 роки). 1756 р. – сповідник у Кошовиці (1 рік). 1757 р. – сповідник та вікарій у Кам'янці (6 років). 1763 р. – вікарій Кирилоського монастиря (1 рік). 1764 р. – вікарій Білинського монастиря (8 місяців). 1765 р. – ігумен Дережицького монастиря, а згодом вікарій Лішнянського монастиря. Через рік відправлений до Замостя, будучи сповідником. Деякий час перебував у Любліні, а звідтіля скерований до Домашова для виконання обов’язків вікарія, де у 1775 р. був ігumenом¹ [3, с. 667].

¹ час та місце смерті не встановлені (авт.).

Слизикович Василь. Світське ім’я – Василь. Батьки – Іван та Анна. Народився у січні 1701 р. у Жидачові. Навчався у Львівській папській колегії. Закінчив ліцензіат із теології. По завершенні навчання отримав ієрейські священня. Після цього у 11.07.1733 р. вступив до чернецтва у Львівському монастирі Св. Юрія. Був проповідником – спочатку один рік у монастирі, другий рік у Ставропігійній церкві, третій рік у Віцині. Через три роки 14.07.1736 р. склав чернечі обіти професа в Уневі. По складенні обітів скерований до Львівського монастиря Св. Юрія на посаду вікарія. Через рік став ігуменом Ставропігійної церкви. У 1739 р. переїхав до Жовкви, де став ігуменом обителі, а за рік вибув до Лаврова для викладання моральної теології. У 1741 р. – резидент Львівського монастиря Св. Івана, а через рік – генеральний вікарій при київському митрополіті. В той час переїхав до Кирилоського монастиря. Проживав також у Погонському монастирі. Через три із половиною роки у 1744 р. повернувся до Лаврова для викладання філософії. У 1747 р. переїхав до Добрян на посаду ігумена. За два роки прибув до Львівського монастиря Св. Юрія, будучи вікарієм обителі, а за рік – сповідник та проповідник у Добромилі, де з часом призначений магістром новіціату. У 1753 р. переїхав із Добромиля до Почаєва, де також впродовж одного року був магістром новиків. У 1754 р. відправлений до Золочева, будучи ігуменом.

Звідтіля у 1756 р. відправлений до Віцина на посаду адміністратора обителі. Протягом наступних 6 років мандрував по різних монастирях Святопокровської провінції: Унів, Городище, Погоня, Краснопуща, Замостя. У вересні 1765 р. скерований до Лаврова, будучи парохом у Висоцьку Верхньому. 1767 р. – сповідник у Добромилі. 1768 р. – у Лаврові, де виконував ті ж самі обов'язки. 1769 р. – вікарій у Гощі. 1770 р. – резидент у Пітричі. Звідтіля переїхав до Святоспаського монастиря. 10.02.1773 р. – резидент у Летні. 1776 р. – сповідник у Лаврові¹. 1784 р. – ризник та катихит у Замості. 19.09.1787 р. – переїхав із Черниляви до Угорників для виконання обов'язків сповідника. Помер 07.04.1786 р. [5, с. 165].

¹ станом на 1783 р. – проживав у Щеплотському монастирі. Через загальне захворювання і старість (82 роки) не виконував жодних обов'язків [10, с. 140].

Сеправський Ієронім. Світське ім'я – Іван. Батьки – Адальберт та Катерина. Народився в червні 1723 р. у Сховській землі Познанського воєводства¹. Закінчив клас риторики у Познанській школі отців езуїтів. Вступив до чернецтва у січні 1743 р. в Почаєві, де після року випробовувань у новіціаті 29.01.1744 р. склав чернечі обіти професа. Відправлений до Лаврова на студії, де два роки вивчав філософію, а третій рік – моральну теологію. По завершенні навчання у серпні 1746 р. скерований у Львів до Ставропігійної церкви для виконання обов'язків проповідника, де 08.09.1746 р. отримав ієрейські священня та продовжував бути проповідником впродовж 5 років. У січні 1751 р. вибув до Замостя, де також був проповідником, а вже у липні 1742 р. переїхав до Білостоку, будучи проповідником. В липні 1753 р. повернувся до Почаєва (проповідник). Звідкіля у травні 1754 р. переїхав до Підгірців, де призначений вікарієм обителі, а через рік, травень 1755 р., став ігуменом Заразького монастиря, де урядував протягом 4 років. У червні 1759 р. відправлений до Золочева для виконання обов'язків ігумена, управлюючи обителю 2 роки. У вересні 1761 р. скерований до Крехова, будучи проповідником, а через рік – вікарій обителі. В березні 1764 р. переїхав до Лаврова (вікарій). Звідтіля 04.08.1765 р. вибув до монастиря у Подденбецені (вікарій та проповідник). 07.02.1767 р. – ігумен та місіонер у Пугинках. Звідтіля скерований на посаду ігумена Сваричівського монастиря. У 1774 р. переїхав до Віцина, будучи вікарієм та проповідником, а

у 1776 р. – вікарій у Підгірцях. Із серпня 1777 р. – вікарій у Загорові. Із липня 1778 р. – ігумен монастиря у Тумині, а через рік відбув до Замостя, де був сповідником, місіонером. З липня 1781 р. – ігумен Домашівського монастиря, а з 1784 р. – вікарій, сповідник та проповідник у Щеплотському монастирі². [3, с. 468]

¹ за національністю був поляком [10, с.140].

² час та місце смерті не встановлені (*авт.*).

Божковський Макарій. Світське ім'я – Михайло. Батьки – Павло та Євфимія. Народився у вересні 1733 р. у с. Фестахів Кременецького дистрикту¹. Хорист. Вступив до чернецтва 03.08.1757 р. у Почаєві. Після року чернечих випробувань у новіціаті 09.08.1758 р. склав чернечі обіти професа та відправлений до монастиря у Збаражі, будучи економом та прокуратором обителі (8 років та 5 місяців). 13.02.1766 р. відправлений до Луцька, де також був прокуратором (1 р.). Звідтіля скерований до Мільчича, будучи також прокуратором. Згодом із Мільчена переїхав до Подденбець, де 22.10.1769 р. отримав ієрейські свячення від луцького владики². У 1770 р. відбув до Кристинополя, де призначений прокуратором у Волсвині. У лютому 1773 р. переїхав до Щеплот, де був прокуратором, а далі вікарієм. У вересні 1781 р. відправлений до Краснопущинського монастиря вікарієм. 25.06.1782 р. вибув із Краснопущі до Верхрати³ [3, с. 776].

¹ за національністю був поляком [10, с. 141].

² за іншими даними 22.02.1760 р. отримав ієрейські свячення [10, с. 141].

³ станом на 1783 р. проживав у Щеплотському монастирі [10, с. 141]. Час та місце смерті не встановлені (*авт.*)

Корникович Віталій. Світське ім'я – Василь. Син Михайла та Катерини. Народився 1722 р. у с. Дубецько Перемишльської землі. Вступив 14.03.1755 р. до Добромильського монастиря. Проходив новіціат у Почаєві. Після завершення якого повернувся до Добромиля, звідки відправлений до Мільчена, перебуваючи в цій обителі впродовж трьох років. 1760 р. прибув до Крехова, а у 1763 р. відбув до Лаврова, а 22.03.1767 р. приїхав до Черниляви, де перебував до 1784 р. У 1791 р. повернувся до Добромиля, де й помер [4, с. 1186].

Література:

1. Балик Б. (ЧСВВ) “Катафальк Чернечий” василіян XVII – XVIII ст. // Записки ЧСВВ. – Сер. II. – Секц. II. – Т.VIII. – Рим, 1973. – С.67–98.

2. Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаника. Відділ рукописів (далі ЛННБ ВР). – Ф. 3(МВ). – Спр. 386. – Арк. 1–383.
3. ЛННБ ВР. – Ф. 3(МВ). – Спр. 435. – Арк. 377–784.
 4. ЛННБ ВР. – Ф. 3(МВ). – Спр. 436. – Арк. 785–1188.
 5. ЛННБ ВР. – Ф. 3(МВ). – Спр. 614. – Арк. 1–376.
6. Лось В., Сінкевич Н. Catalogus partum et fratrum defunctorum Чину св. Василія Великого у фондах інституту рукописів НБУВ (сер. XVIII – поч.. XIX ст.) // Генеалогічні записки. – Вип.12 (нової серії 6). – Львів, 2014. – С.77–101.
7. Скрутень Й. (ЧСВВ) Життєписи Василіян. Виїмок з рукописного збірника митрополита Л. Кишки // Записки ЧСВВ. – Т.I. – Вип.1. – С.105–130; - Вип.2–3. – С.284–291; Т.II. – Вип.1–2. – С.123–138; Вип. 3–4. – С. 376–401; Т.III. – Вип.3–4. – С.496–520; Т.IV. – Вип.1–2. – С.219–236.
8. Стецік Ю. Щеплотський василіянський монастир Успення Пресвятої Богородиці (XVII –XVIII ст.) // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. – Львів, 2004. – Кн. I. – С. 563–569.
9. Стецік Ю. Василіанські монастири Перемишльської єпархії (кінець XVII–XVIII ст.): монографія. – Дрогобич: Видавничий відділ ДДПУ, 2014. – 388 с.
10. Archiwum Państwowy w Przemyślu (APP). – Archiwum Biskupstwa Greckokatolickiego w Przemyślu (ABGK). – Sygn.222. – “Wykaz zakonników i klasztorów Diocesis Premisliensis (1782–1784 rr.)”. – S.138–141.

Yurij STETSYK

BIOGRAPHY OF THE BASILIAN MONKHOOD – AS SOURCE OF THE RELIGION TOURISM

**(after materials of report on the personal information of
monks of the monastery in Szczeploty from 12.08.1783 year)**

On the basis of the personal information the biography of the basilian monkhood of the monastery in Szczeploty are celled. The general prosopography description of the monks is given on next criteria: general age, geographical origin, prelude of monkhood, drafting of the monastic oath, receipt of sanctifying, educational studios, monasterial and church duties.

Key words: biography, basilianes, monastic oath, profes, novitiat.

ОСЕРЕДКИ ЧЕРНЕЦТВА МОСТИЩИНИ: ІСТОРІЯ ТА МОЖЛИВІСТЬ ЇЇ ЗАЛУЧЕННЯ У ТУРИЗМ

Аналізуються особливості формування осередків чернецтва в Мостицькому районі. Систематизуються дані щодо можливого функціонування різних монастирів у цьому регіоні. Даються пропозиції можливостей залучення історії черничих обителей в сферу туризму.

Ключові слова: осередок чернецтва, церква, монастир, фільварок, туризм.

Упродовж багатьох віків чернецтво виступало важливим чинником як у духовному розвитку суспільства, так і у формуванні його науково-культурного потенціалу, громадської думки. Незважаючи на відмежування від світського життя, чорне духовенство впливало і на суспільно-політичні події та процеси. Через монаші інституції осмислювалися і поширювалися фундаментальні християнські, релігійно-філософські, етичні, соціальні ідеї й цінності. Особливе значення монастирів полягало, насамперед, у тому, що вони були важливими центрами утвердження християнства, мали авторитет у суспільстві, започаткували основи розвитку письменства, перекладацької справи, міжнародної дипломатії, літописання, освіти, науки, книгодрукування, виступали важливими науковими, господарсько-фінансовими осередками.

Початки чернецтва на Мостищині, як і витоки українського монашества загалом, виводять задовго до офіційного хрещення Русі (Б. Балик, Д. Блажевський, М. Грушевський, Є. Голубинський, І. Огієнко, С. Томашівський, М. Чубатий та інші). Про осередки монашества зазначають у своїх розвідках М. Коссак, І. Кріп'якевич, М. Мацієвський, Ю. Стецік та інші. Оповіді краєзнавчого характеру про ці інституції можна віднайти в дослідженнях М. Козак-Дзядик, І. Сагана.

Метою нашого дослідження є систематизація даних щодо існування черничих обителей Мостицького краю та надання пропозицій щодо можливого залучення їх історії в сферу туризму.

На появу перших осередків чернецтва на території Мостищчини певний вплив могли мати християнські Великоморавська та

Чеська держави, з якими в IX–Х ст. мала політичні та культурні зв’язки Перемишльська земля [19, с. 45], до складу якої входила територія цього краю (між містами Мостицька та Перемишль – 30 км). У Перемишлі міг бути один із чотирьох єпископів, котрих у 899 р. висвятили ченці Кирило та Мефодій [19, с. 45]. Їх заслугою було те, що вони запровадили богослужіння слов’янською мовою. Про поширення слов’янського варіанту християнства свідчить і церква Кирила і Мефодія у Перемишлі. Після зруйнування Моравського царства у 899–900 рр. мадярами, зазначав Д. Зубрицький, багато слов’ян, які сповідували християнство, залишили Паннонію (Моравію) та знайшли притулок у Польщі, де вже були християни, навернені учнями ченців Кирила та Мефодія. Вони мали своїх священиків, котрі відправляли Богослужіння слов’янською мовою за грецьким обрядом, церкви, зокрема, у Krakowі церква св. Хреста [9, с. 20].

У державі Володимира Великого Перемишль був “центром прикарпатської землі. Тому історик Степан Томашівський приймає існування єпископської катедри в Перемишлі наприкінці життя цього великого будівничого й хрестителя руської землі” [1, с. 27]. У 1071 р. польський король Болеслав II Сміливий, користаючи з міжусобиць між Ярославовичами, зайняв Перемишль, за словами Длугоша – “місто численних русинів” (*oppidum multorum Ruthenorum*) після їхнього завзятого опору. Таке твердження польського літописця наглядно виказує його руський (український) національний характер в XI ст., як також і те, що до того часу поляків у Перемишлі не було” [1, с. 28]. Однак “роль старого Перемишля, як княжої столиці”, закінчилася за короля Данила, який заснував для противаги боярам, нове місто – Львів. Зі Львовом була зв’язана доля Перемишля після смерті князя Данила тому, що обидва ці міста отримав у спадок син Лев, що часто перебував у Перемишлі, а перемишльський єпископ Мемнон виконував функцію дипломата при його дворі [1, с. 36].

На жаль, достеменних відомостей про існування на території Мостищчини багатьох чернечих обителей того часу не віднайдено, хоча можна припустити, що їх було чимало. Частина монастирів Перемиської землі відносилася до княжої доби, однак документи про їх функціонування до нас не дійшли, про них ми можемо дізнатися лише із народних переказів, топонімічних назв. Наприклад, топонім села Черня(е)ве може засвідчувати про наявність тут монашества. Відомий краєзнавець писав: “Одне з

найдавніших сіл Мостищини, розташоване на мальовничому лівому березі найбільшої в районі річки Вишня. Як свідчить легенда, назва походить від чорного духовенства (колись у селі було два монастири). Старі люди досі на Чернєве кажуть Чернів” [21, с. 34]. У документах можна віднайти посилання на існування різноманітних осередків чернецтва в пізніших роках і це, очевидно, не випадково.

Формування чернечої обителі як комплексу споруд, призначених для проживання чорноризців, відправлення релігійних обрядів, навчання тощо пройшло ряд етапів свого розвитку. Першими іноками були анахорети – подвижники, що жили на відлюдді, в лісах, яких “було тоді аж задосить, а тому було досить і вигідних для одшельництва місць” [18, с. 83]. У християнстві анахоретами називали ченців, що відмежовувалися від навколошнього світу, проживали в повній самотності, молитві, покаянні за суворими нормами, вимогами та правилами християнської чернечої аскези. Тому інколи їх ще називали аскетами [4, с. 79]. Анахоретство (відшельництво) – найперший рід монашества. Воно здавна вважалося найбільше богоугодною формою монашества. Жили відшельники в повній самотності. Природа “виконувала перші сакральні функції, вона була й першим сакральним храмом” [26, с. 78]. Очевидно тому, на території сучасного Мостиського району, давні осередки чернецтва, про які

існують фрагментарні відомості, знаходилися при джерелах, у лісах (наприклад, можливо у лісі між с. Тишковичі та с. Циків; у с. Підліски (рис. 1).

Відомо також, що існує стара рукотворна печера у

Рис. 1. Каплиця Пресв. Богородиці біля джерела в с. Підліски (світлина 2013 р.)

с. Храпличі, в якій колись (згідно переказів старожилів) перебували монахи. Сьогодні вона напівзасипана, вхід до неї заріс чагарником. За татарських набігів там знаходили собі сковок від ворога місцеві люди [22, с. 46].

Слід також зазначити, що у домонгольську добу, як стверджував І. Огієнко, “було дуже багато бажаючих *iти* в монашество, але монастирів було зовсім мало. Усі ці маси йшли в келлютство, бо монастири вмістити їх не могли. Стати монахом у той час взагалі було легко, – треба було десь при церкві поставити собі келійку і монахувати” [18, с. 85]. Такі “келії-хатки” будували біля церкви або на цвинтарях (біля церков). Їх могло бути декілька – “поставала ніби монаша слобідка” [18, с. 84], а існували вони ще й у XVI ст., поруч із “правдивими монастирями”. Очевидно, саме тому, “в Україні чи не в кожному селі є оповідання про свої давні монастири – це, певне, згадка про оці початкові келлютські монастирки, якими справді була переповнена Україна” [18, с. 84].Хоча збереглося дуже мало відомостей про українське келютство, на думку І. Огієнка, воно мало великий вплив на народ, поглиблюючи його християнізацію.

Загалом слово “монастир” – грецького походження і означає “*монастир, келія самітника*”, є похідним від “*самотність та один, одинокий*” [10, с. 506] (у християнстві, буддизмі, православ’ї і католицизмі) – “*громада ченців або черниць, що з належними їй землями та капіталами становить церковно-господарську організацію. Це церква, будівлі та територія, належні цій громаді*” [6, с. 687].

У XV – XVII ст. кількість монастирів зростає. Вони створювалися як з ініціативи церкви, так і фундаторів, часто це були невеликі обителі, які складалися з декількох осіб. До нашого часу збереглися відомості про близько двадцять обителей у таких поселеннях як Арlamівська Воля [14, с. 44; 15, с. 47; 17, с. 51; 23, с. 360], Берегове [23, с. 494], Буців [21; 22], Боляновичі [15, с. 47; 17, с. 51; 23, с. 361], Гусаків [13], Годиня [15, с. 48; 17, с. 52; 23, с. 362] (рис. 2), Довгомостиська [21, с. 17], Зав’язанці [20, с. 113; 21, с. 17], Судова Вишня [14, с. 44; 15, с. 47] (*декілька в різний час*), Малнів [14, с. 54; 15, с. 53; 17, с. 57; 23, с. 369], Воля Малнівська [17, с. 57], Мостиська (*декілька в різний час*), Підліски [22, с. 36], Чернєве [21, с. 17; 22] (*місцеві зазначають про три оселі чернецтва в цьому поселенні*), Щиків [14, с. 54; 17, с. 64] та

інших. Немає сумніву, що були ще й інші чернечі осередки, про які не збереглися відомості. За підрахунками Р. Луканя у XVII–XVIII ст. у Галичині функціонувало близько 380 обителей, з них біля 165 у Перемишльській землі [30, арк. 68].

Рис. 2. Церква Воздвиження Чесного Хреста,
1729 р. с. Годиня (світлина 2013 р.)

Зростанню кількості монастирів сприяв і поширеній серед заможних людей звичай мати свої церковні (та/чи монастирські) фундації [7, с. 404]. Як підкresлював І. Шараневич, церкви чи чернечі обителі “пов’язувалися з прибутками, полями, лугами, лісами, ріками, в межах, визначених ще за часів руських князів. Церква чи монастир належали патрону як властеліну і переходили враз із почестями та прибутками на його потомство” [27, с. 23]. Існувало два види монастирів: ті, що постали “пощением і слізми” та поставлені золотом і сріблом “оть царь и бояр”, ці фундаційні монастирі, котрі, на думку М. Грушевського, не визначалися ані величністю, ані особливими “подвигами побожності” [7, с. 420]. Очевидно у нас швидко прижився грецький звичай, згідно якого будь-хто, хто бажав бути похоронений з честью, купував собі могилу обов’язково в монастирі і робив туди, а не у приходську церкву, вклад на помин душі. Вже у домонгольський час поширилося повір’я, що остаточно закріпилося у наступні роки про те, що будь-хто, хто буде захоронений у монастирі, буде помилуваний навіть якщо мав при житті гріхи [12, с. 230]. Бояри, які запримітили собі ще за

життя відому чернечу обитель, як місце поховання, наділяли її грошовими та іншими пожертвами. Вважають, що негативне значення влади патрона над монастирем проявилося у тому, що чернечі обителі ставали не тільки його власністю, а й одним із важливих джерел отримання прибутку від різних видів виробничої та господарської діяльності чорноризців [4, с. 250]. Поступово монастир як осередок духовності, книгописання та освіти трансформувався у фінансово-господарські організації, що часто володіли великими земельними наділами, а то й цілими селами.

Монастири були як самостійними (не залежали від інших чернечих обителей) так і такі, що відносилися до інших (так звані “приписні”). “*Приписні*” осередки чернецтва знаходилися у повному розпорядженні своєї головної обителі: звідти отримували настоятелів, туди подавали звіти. Вдалося віднайти інформацію про те, що осередки чернецтва у Підлісках, Мокрянах, Шашаровичах станом на 1724 р. були фільварковими господарствами Лаврівського Св. Онуфріївського монастиря [3, с. 89]. “*У 1724 р. монастир набув частини сіл Мокряни та Шашаровичі, з якими і Павло Комарницький, стрийський військовий, заплатив монастиреві 100 000 злотих. Це була найщедріша пожертва обителі, зафіксована у лаврівських актах, що, зі свого боку, спричинила тривалі судові процеси*” [24, с. 161–162]. У Мокрянах тоді створили свою резиденцію, що складалася з невеликої церкви, яку обслуговували два монахи, та невеликого хутора. У селах Мокряни та Шашаровичі було декілька пасік [25, с. 192–195]. Як стверджує дослідник Ю. Стецік “*Мокрянський Святомихайлівський монастир заснований у XVII ст., а у 1687 р. приєднаний до лаврівського*” тому, що занепав, що й “*підтверджують актові записи у Перемиських гродських актах. Зокрема, у 1737 р. до актових книг внесено маніфест Яна Комарницького, Теребовлянського підчашиого, власника ґрунтів у селах Мокряни, Шашаровичі, Блажів, успадкованих від Павла Комарницького, Стрийського військового, проти о. Гедеона Зубовського, ігумена Лаврівського монастиря, з приводу встановлення приналежності 100 000 злотих, локалізованих на згаданих маєтках, із заявою, що ченці не мають права на них претендувати*” [24, с. 257]. Дослідник також зазначає, що “*монастир від його посідання не отримував жодних надходжень*” [24, с. 258], а поки тривали судові процеси, то

Комарницький “*монахів до маєтків не допускав, погрожуючи шаблею, що призводило до завдання матеріальної шкоди монастиреві*” [24, с. 258]. Після смерті Яна Комарницького майнові суперечки не відходили. У 1746 р. було порушено “*питання про повернення ченцям права власності на ґрунти у селах Мокряни і Шашаровичі. Однак Антоніна Фредро, вдова Яна Комарницького, Теребовлянського підчашого, відмовилася надати можливість ченцям користуватися землями у згаданих селах, натомість наказувала своїм підданим перехоплювати монастирських селян, бити коней та забирати майно*” [24, с. 258–259].

В архівних матеріалах збереглися також документи, які свідчать про судові позови щодо інших осіб. Зокрема, чернець (прокуратор о. Йов Луковський, який представляв інтереси Лаврівського монастиря) звинувачував Станіслава Вислоцького (батька Івана Вислоцького) в тому, що “*той як орендатор позабирає із монастирського фільварку худобу та покалічив її, поля позасіяв, зібраний врожай позвозив у свої комори. Рід Вислоцьких, маючи власну частку земель у Мокрянах, перевіз майно з орендованого монастирського фільварку до власного господарського двору*” [24, с. 259]. Окрім цього позову також є документ у якому зазначається, що в 1740 р. “*у с. Мокряни знайшли їй арештували єврея Лейбу Каплевича, орендаря Лаврівської монастирської корчми. Його виявили у маєтку Кароля Хойнацького (с. Мокряни). Арештували разом із викраденими речами, які належали монастирській корчмі у с. Мокряни*” [24, с. 259]. Також відомо, що в 1774 р. с. Мокряни знищила пожежа, але завдяки ігумену Василю Роговському його відбудували знову, згодом продали за 100 тис. зл. [3, с. 89].

Упродовж XVII–XVIII ст. як у дрібних, так і великих монастирях, за даними інвентарних описів та королівських привілеїв, були поширені різноманітні дрібні промисли та ремесла, зорієнтовані на задоволення нагальних потреб фільварку. Королівські привілеї надавали монастирям право на вируб лісу. Деякі чернечі осередки, згідно з дарчими записами, володіли власним лісом, який в інвентарних описах входив до переліку монастирських володінь. У монастирських фільварках були поширені дрібні промисли: бджільництво, збиральництво, садівництво, рибальство, сироваріння, маслярство, прядівництво, солеваріння. Традиційно при монастирських резиденціях

засаджували сади з різних фруктових дерев. Садовина, очевидно, використовувалася і в броварнях для варіння різних напоїв. Частину садовини продавали на міських ринках [25, с. 195].

Також, на території монастирських фільварків знаходилися по кілька ставків та озер для розведення риби, а вони потребували відповідного догляду та очищення від намулу. Саме тому часто вдавалися до використання місцевих річок для ведення рибальського промислу та торгівлі рибою. Певне місце у розвитку фільваркового господарства мали такі ремесла: кравецтво, ковальство, столярство та виробництво цегли. За твердженням Ю. Стецика, згадані промисли та ремесла орієнтувалися на потреби монастирів, будучи, як правило, складовими частинами натурального типу господарювання [25, с. 195].

Монастири активно включалися у суспільне життя. У них вbachали важливий інститут не лише в поширенні нової віри, а й у зміцненні держави, суспільства, сім'ї, моралі, піднесення освіти, науки, культури, письменництва тощо. Безперечно, поштовхом до цього стала відносно висока концентрація тут грамотних людей, що йшла від богослужбових, богословських, проповідницьких, місіонерських потреб, від можливостей ченців, не завжди обтягених пошуками хліба насущного, вчитися грамоти, вивчати мови, читати різноманітну літературу тощо [26, с. 207].

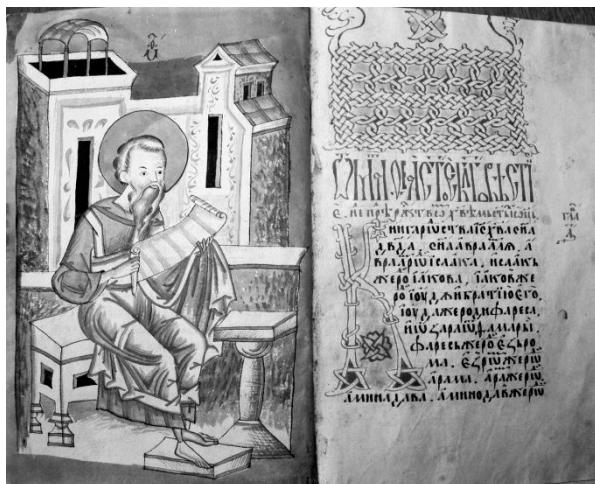

Рис. 3. Євангеліє Іоана з Гориславич, кін. XVI ст.
(Національний музей ім. А. Шептицького)

Можна припустити, що переписуванням книг могли займатися у фільварку, що належав до “маєтностей Хлиплє” [32, арк. 93] неподалік Судкович (тоді Мостиського повіту), адже називався він Писарівка або Чернецьке [32, арк. 93]. У Національному музеї ім. Андрея Шептицького вдалося віднайти рукописне Євангеліє Іоана з Гориславич (Рк. 717), датоване кін. XVI ст. (4 мініатюри, 4 заставки, півустав. дошка, шкіра з витисками, золоченням та зашліпками) (рис. 3).

У чернечих обителях розвивалося іконописання. Зокрема, у фондах зазначеного музею знаходиться робота зі с. Малнів “Архистратиг Михаїл”, перша пол. XVII ст. (мальована на полотні). Працівники припускають, що можливо походить з іконостасу місцевого храму.

Варто також відзначити й малярську школу риботицького центру поч. XVIII ст. Її образи до Другої світової війни зберігалися в іконостасах не лише в Риботицькій Посаді (біля Перемишля), але й в Буцеві. Не виключено, що одна із таких пам'яток “Страшний суд”, ймовірно, кін. XV– поч. XVI ст. ще у 2013 р. знаходилася в церкві св. Миколая у с. Буців.

А про те, що тут перебували монахи, свідчив напис монаха Данила про дату будівництва дзвіниці на підлозі в південній частині [22, с. 29]. А в записах, знайдених сучасними майстрами під час ремонту церкви у куполі храму зазначено, що були це отці-vasiliani, а після чергового набігу татар нібито ченці перейшли до Добромильського Святоонуфріївського монастиря.

Поруч з чернечими осередками візантійського (східного) обряду функціонували римо-католицькі обителі. Інтенсивне поширення католицької віри почалося після входження у середині XIV ст. Галицької Русі до Польщі.

Православ'я стало уособлювати політичні, соціальні інтереси українців. Водночас, становище православної церкви ускладнювалося відвертою протекцією польської влади римо-католицької церкви. Владислав Ягайло у 1412 р. віддав руську катедру у м. Перемишлі (“*прегарно збудовану з квадратового каменя*”) римо-католикам, наказав викинути з церковних гробів руських небіжчиків та посвятити її на костел. У 1470 р. цю стару руську катедру було розібрано, а з її каменя побудовано нову римо-католицьку [7, с. 462].

Не виключаємо, що щось подібне могло відбуватися й у Мостиському краю, адже Владислав Ягайло часто проїджував цією

територією до свого улюбленаого міста Городок (Городок Ягелонський).

Польська громада у Мостиськах була вже у XIII ст. Відомо, що у 1404 р. в місті на кошти короля Владислава Ягайла було засновано обитель домініканів [29, с. 182]. Король наділив плебана двома ланами, лугом, корчмою, десятинами з війтівства і близьких сіл. Фундація ця була досить незначна. Тому королі Зигмунд Август і Стефан Баторій дещо збільшили прибутики костелові з млину, ставу, ріллі і лісів. До речі, став був досить великий, він займав правий берег Січної між замком і мостом (сучасна територія від пішохідного моста на завод, справа і зліва) [22, с. 19]. Однак первісний привілей був втрачений, відновив його лише король Зигмунд I аж у 1537 р. У 1578 р. домініканський монастир у Мостиськах отримав пів лану землі на передмісті [22, с. 21], в 1616 р. староста мостиський Ян Щасний Гербурт виділив ще лан поля [29, с. 182]. Фундаторами монастиря були також й інші заможні особи. Зростаюча могутність духовенства занепокоїла не тільки міщанство, але й шляхту. На вишеньському сеймiku, що відбувся 16 грудня 1632 р. шляхта Руського воєводства зажадала вжити кроків, направлених на угальмування експансії монахів, так як “*багато будинків і ділянок монахами розкуповано... з яких ніяких чинів і податків платити не хочуть*” [22, с. 20–21]. У 1764 р. монастир посідав, крім грунтів, капіталу 20 000 зл. У XVII–XVIII ст. перебувало тут 10–12 монахів [29, с. 182].

Задовго до 1603 р. у Мостиськах було споруджено муріваний монастирський костел св. Катерини Александрійської, бо вже тоді його вважали старим. На поч. XVII ст. великою пошаною вірних користувався образ Матері Божої Сніжної. Тоді ж домініканці здійснили ремонт та добудову храму. У 1631 р. у костелі розмістили реліквії святих, передані краківськими ченцями, а 1633 р. в головний вівтар встановили образ св. Катерини. У 1705 р. відбулася реконструкція храму [5, с. 182], 20 грудня 1788 р. монастир домініканів був закритий австрійською владою, а монахи виїхали до Красноброду [29, с. 182]. Через деякий час святиню викупили і з 1880 р. храм після освячення запрацював у якості філіального.

У 1879–1881 рр. як костел, так і будівлі колишнього домініканського монастиря, передали редемптористам. 8 вересня 1883 р. було освячено вівтар Матері Божої Неустанної Допомоги,

в якому розмістили чудотворну ікону з римського костелу св. Альфонса, намальовану в 1882 р. Роденом (її благословив Папа Лев XIII). 25 березня 1902 р. єпископ Йосип Пельчар освятив храм, додавши до його титулу ще “Матері Божої Неустанної Допомоги” [5, с. 182–183].

Існують згадки, що монахи-редемптористи у цих краях бували й раніше. Зокрема, в архівних матеріалах зазначається: що в Пнікуті “у 1672 р., коли Магомед IV в Союзі з козаками і Татарами пустошили галицьку Україну і загналися аж у Перемиську землю, три орди з добичею і полоном розтаборилися 8 жовтня на полях між Корманичами, Пнікутом та Підстоличами. Тоді о. Христин Шиковський, гвардія о. реформаторів перемиських, вибрався з охотниками вечером з Перемишля, напав на сплячих Татарів, розгромив їх і відобрав їм полон і добичу” [32, арк. 201]. З Мостищини брати редемптористи виїхали до Польщі у 1946–1948 рр. Чудотворний образ Матері Божої Неустанної Допомоги потрапив до монастиря у Тухові. Громаді костел повернули лише у 1991 р. Ремонт тривав до 1996 р. У 2002 р. костел св. Катерини (рис. 4) було оголошено Санктуарієм Матері Божої Неустанної Допомоги [5, с. 183].

Рис. 4. Монастир оо. домініканів, редемптористів та костел св. Катерини (Санктуарій Матері Божої Неустанної Допомоги), м. Мостицька, світлина М. Боднарчука 2013 р.

До ІІ світової війни мостиські отці-редемптористи відправляли й для римо-католиків с. Крисович у публічній замковій каплиці, яка містила головний вівтар з образом Розіп'яного Христа [5, с. 130–131]. У 1995 р. в Крисовичах львівський архієпископ Мар’ян Яворський освятив відновлений храм під титулом Матері Божої Фатімської у якості філіального костелу парафії Стрілецьке. А 13 жовтня 1997 р. костел (рис. 5) проголошений Санктуарієм Матері Божої Фатімської [5, с. 130–131]. Сьогодні у селі існує згromадження сс. Служебниць Непорочної Діви Марії.

Рис. 5. Костел (Санктуарій) Матері Божої Фатімської
(с. Крисовичі, світлина М. Боднарчука 2013 р.)

Не менш цікавою та малодослідженою є історія ченців, які проживали в Гусакові. Розповідають, що у XVII ст. в цьому поселенні повстал монастир кармелітів. У 1772 р. дерев'яні будівлі монастирського комплексу замінили мурованими. Проте 1781 р. австрійська влада обитель закрила, а костел у 1789 р. розібрали [21, с. 81] Існують спогади про те, що “у тридцятих роках” польські археологи намагалися “через підвал на “Мурах” в Гусакові дістатися до підземного тунелю. Московські археологи двадцять років пізніше пробували розбивати ці мури [13, с. 19]. Дослідниця історії Гусакова вважає, що старовинним мурам може

бути “понад сімсот років” і вони збереглися до сьогодні [13, с. 20]. “Слава про Гусаків – оборонців монастиря була записана монахами того часу” [13, с. 31], а члени громади ще з перших поселень християн “виростали під впливом монастиря” [13, с. 31]. У наші дні ченці-vasiliani на місцевому цвинтарі встановили пам’ятний хрест. Не менш цікавими можуть виявитися в майбутньому й результати археологічних досліджень, які можливо колись будуть проведені. Адже існує переказ, згідно якого нібито між “Мурами” та печерою в Храпличах існував підземний тунель. А сама печера нібито колись була розмальована фресками.

Важливим містом, яке відіграло значну роль в історії не лише Мостищани, але й всього Прикарпатського краю, була Судова Вишня. Не випадково дослідники назначають, що звідси

походить відомий філософ-чернець Іван Вишенський, а міщани увіковічили це у монументальному пам’ятнику в центральній частині міста (рис. 6).

Про існування монахів у цьому поселенні у кін. XVII ст. зазначає М. Коссак. Зокрема, вказується, що це була жіноча обитель, адже “о тобі монастырь згадують Понятки Крехівський старий, писаний при концы XVII. Въка ыеремонахом Діонисием Сънкевичом, и Щеплотскій. Первый наводит на стор. 72. выразно: “Упис инокин монастыра Вишиньского” [14, с. 44]. Проживали сестри-черниці в Судовій Вишні й в кін. XVIII ст. [15,

Рис. 6. Пам’ятник Івану Вишенському (м. Судова Вишня, світлина 2015 р.)

с. 47; 23, с. 663–664]. За владицтва Іннокентія Винницького окрім Судової Вишні існували також “монастирі черниць у волі Арламівській (повіт мостиський)” [2, с. 83]. Однак багато інформації потрібно ще детальніше вивчити.

Один із дослідників зазначав, що чернеча обитель в Судовій Вишні також згадувалася ще у XVI ст. Була це друга з ряду муріваних будівель. Тому що перший муріваний будинок міста – це не існуючий сьогодні у східній стороні ринку т.зв. “Панський дім” – заїзд-готель XVII ст. [8, с. 24–25]. Проте чітко відомо, що у 1730 р. у Судову Вишню прибули отці реформати і для них розпочали будівництво нового монастиря з костелом. Монастирський комплекс був завершений в 1741 р. [30, с. 171–172]. Величава будівля монастиря з костелом, оточена міцним високим муром, була магнатським даром Яна Семенські – львівського каштеляна і Францішека Завадзкі – київського старости (один із них пізніше був похоронений у цих підземелях) (рис. 7).

Рис. 7. Монастир оо. францішканів-реформатів (м. Судова Вишня, світлина 2015 р.)

У костелі Успіння Пресв. Богородиці (“P.W.Wniebowzięcia Najświętszej Panny Marii”) знаходилося сім вівтарів. А від початку 50-х рр. XVIII ст. походить культ образу св. Антонія. Перша згадка про створене чудо записана у хроніці в 1752 р. З цього часу Судова Вишня була важливим осередком паломників, які

прибували сюди щороку 13 червня [29, с. 171–172]. Важливо наголосити, що в цій обителі чернецтва відбувалися наради сеймикової шляхти [8, с. 25]. Як стверджує місцевий краєзнавець Р. Войціцький, в монастирі було все прилаштовано для того, щоб особи, які приїждали на такі зібрання, могли не лише обговорювати важливі питання, але й харчуватися та при необхідності й залишитися на ночівлю.

Осередок чернецтва неодноразово піддавався різноманітним випробуванням (пожежам, 1858 р.), захопленням (під час Першої світової війни російські війська влаштували шпиталь), руйнуванням, 1941 р.) [30, с. 172–173]. А 7 вересня 1945 р. реформати змушені були остаточно залишати монастир в Судовій Вишні. Цікаво, що під час німецької окупації у монастирі розташовувалася захоронка (дитячий садок) сестер “felicjanek” [30, с. 173]. Існують спогади, що в цьому містечку нібито функціонували дві такі захоронки (рис. 8, рис. 9).

Рис. 8. Захоронка, 1943 р. (м. Судова Вишня, світлина зі збірки краєзнавця Р. Войціцького)

Не варто відхиляти таку версію, адже відомо, що духовні особи активно здійснювали свою душпастирську, місіонерсько-виховну, благочинну діяльність. Наприклад, на поч. ХХ ст. за згодою перемиського єпископа заново збудований костел Архангела Михаїла (1900 р.) у Закостеллі (колись Стрілецьке, а сьогодні – це частина м. Мостиська) передали сестрам-юзефіткам,

які, заклавши у Закостеллі свій монастир та виховний заклад для дітей, послуговувались святынею під наглядом мостиського пароха [5, с. 185]. Не слід виключати, що були осередки чернецтва й в інших населених пунктах Мостиського краю.

Рис. 9. Захоронка, 1943 р. (м. Судова Вишня, світлина зі збірки краєзнавця Р. Войціцького)

Важлива духовно-просвітницька, виховна діяльність, що здійснювалася сестрами та братами різних чернечих згромаджень не проходила безслідно. Вони несли в народ культуру, формували свідомість як дорослих так і молодого покоління.

Отже, історія чернечих обителей Мостищини, пам'яток, які дійшли до нас, а також легенди (оповіді) варто було б активніше зачікати у сферу туризму, адже тут проводили свою місіонерську, культурно-просвітницьку, господарсько-фінансову діяльність різні чернечі ордени (vasilіяни, студити, домінікани, францисканці, реформати, редемптористи, кармеліти, селезіані, юзефітки та інші). Потрібно активніше розвивати паломницький, історико-культурний як внутрішній так і міжнародний туризм. Варто було б провести маркування, поставити знаки, які б інформували осіб, що пересуваються територією Мостищини. А таких людей щодня є чимало, адже цей край межує з Польщею, яка є членом Європейського Союзу. Тут розташований один із найбільших митних переходів. І навіть мінімальна інформативно-комунікативна діяльність сприяла б популяризації та розвитку Мостиського краю.

Література:

1. Андрусяк М. Перемишль в історії України до 1918 р. / Микола Андрусяк // Перемишль [Західний бастіон України]: Збірник матеріалів до історії Перемишля і Перемиської землі зладжений редакційною колегією під проводом проф. Б. Загайкевича. – Нью-Йорк – Філадельфія, 1961. – С. 25–66.
2. Балик Б. До питання про початки християнства та єпископства в Перемишлі в IX – X ст. / о. Борис Балик, ЧСВВ // Записки ЧСВВ. – Секція II. – Том X (XVI). – Вип. 1–4. – Рим, 1979. – С. 50–97.
3. Бегей О., Анісімович-Шевчук О., о. Гачан М. Монастирі Старосамбірщини: історія та перспективи використання у туризмі: [Текст]: Монографія / Оксана Бегей, Ольга Анісімович-Шевчук, о. Михайло Гачан. – Львів: ЛІЕТ, 2014. – 332 с.
4. Берест Р. Середньовічні монастирі Галичини: житло та побут / Роман Берест. – Львів, 2011. – 332 с.
5. Бучек М., Седельник І. Львівська архідієцезія латинського обряду [Текст] : ілюстрована розповідь. Том 1. Парафії, костели та каплиці (Львівська обл.) / Єпископ Мар'ян Бучек, Ігор Седельник. – Львів, 2004. – 322 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2007. – 1736 с.: іл.
7. Грушевський М. С. Історія України–Руси: В 11 т., 12 кн. / Редкол.: П. С. Сохань (голова) та ін. – К.: Наукова думка, 1992. – (Пам’ятки історії думки України). – Т. 3. – 1993. – 592 с.
8. Дмитрасевич Т. Нариси з історії міста Судова Вишня / Тадей Дмитрасевич. – Львів, 1991. – 30 с.
9. Зубрицкий Д. Критико-историческая повесть временных лет Червоной или Галицкой Руси / Д.Зубрицкий // Перевод с польського Д. Члена Осипа Бодянского. – М.: Издание императорского общества истории и древностей российских при московском университете, 1845.– 420 с. +47.
10. Історія міст і сіл Української РСР. Львівська обл. – К.: Гол. редакція УРЕ АН УРСР, 1968. – 980с.
11. Етимологічний словник української мови у 7-ми томах. Т. 3. / Ред. кол. О.С.Мельничук, В.Т.Коломієць, Т.Б.Лукінова, В.Г.Скляренко, О.Б.Ткаченко. – К.: Наук. думка, 1989. – 549 с.
12. Карташев А.В. Очерки по истории русской церкви. Т. 1 / А.В.Карташев. – М.: “ТЕРРА” – “TERRA”, 1993. – 686 с.

13. Козак-Дзядик М. Віхи життя, віхи історії / Марія Козак-Дзядик.- Дрогобич: Вид. фірма “Відродження”, 1993. – 264с.
14. Коссак М. Шематизм Провинції св. Спасителя Чина св. Василія В. в Галиції и Короткий Погляд на монастыри на Монашество Руске, от заведеня на Руси Віри Христової аж по нынешное время. – Львов, 1867. – С. 5–210.
15. Кріп'якевич І. Середньовічні монастири в Галичині. Спроба катальогу (Передрук із Записок Чина Святого Василія Великого. – Жовква, 1926. – Вип. 1 – 2. – С. 70 – 104) / Іван Кріп'якевич // Лавра. – 1999. – № 5. – С. 45 – 64.
16. Мациєвський М. Шематизм провинции св. Спасителя чина Св. Василия Великого въ Галиции и короткий поглядъ на монастыри и монашество руское, отъ заведеня на Руси въры Христовои ажъ по нынешное время / Модестъ Мациевскій. – Львовъ: Типографія Института Ставропигіанского, 1867. – 352 с.
17. Никорович Ю. Церкви та монастири Перемишля та перемишльської єпархії (з кн.: схиматизмъ всего клира руско-католического Богом спасаемои єпархії Перемишльской на год от рожд. Хр. 1879. – Перемишль, 1879.) / о. Юліан Никорович // Лавра. – № 12. – 1999. – С. 50–54.
18. Огієнко І. Українське монашество / Іван Огієнко. – К.: Наша культура і наука, 2002. – 396 с.
19. Патрило І. Нарис історії Галицької провінції / о. І. Патрило, ЧСВВ // Записки ЧСВВ. – Секція II. – Том XI (XVII). – Вип. 1–4. – Рим, 1982. – С. 43–130.
20. Пшик В. Укріплені міста, замки, оборонні двори та інкастельовані сакральні споруди Львівщини XIII – XVIII ст. (Каталог-інформатор). – Львів, 2008. – 240 с.
21. Саган І. Мостищина: краєзнавчі розмаїтості / Іван Саган. – Мостиська, 1994. – 98 с.
22. Саган І. Мостищина: легенди, перекази, бувальщини. – Мостиська, 1993. – 50 с.
23. Слободян В. Церкви України: Перемиська єпархія : [Видання присвячене 2000-літтю Різдва Христового] / Василь Слободян. – Львів, 1998. – 864 с.
24. Стецік Ю. Василіанські монастири Перемишльської єпархії (кінець XVII – XVIIIст.): монографія / Юрій Орестович Стецік. – Дрогобич, 2014. – 388 с.
25. Стецік Ю. Промисли та ремесла монастирських фільварків Перемишльської єпархії (XVII–XVIII ст.) / Стецік Ю. – Дрогобич, 2014. – 208 с.

- чик Ю.О. // Збірник наукових праць. Серія „Історія та географія” / Харківський національний педагогічний університет ім. Г. Сковороди. – Харків: Майдан, 2008. – Вип. 32. – С. 188–196.
26. Тарас Б. Монастирські сади Галичини (Х–середина XIX ст.) / Вікторія Тарас. – Львів, 2006. – 275 с.
27. Шараневич И. Черты зь исторії церковныхъ бенефицій и мырского духовенства въ Галицкой Руси / Шараневич Исидор. – Львов: Типографія Ставроп. Института, 1897. – 392 с.+12.
28. Як о. Степан Чміль виховував майбутнього Папу Франциска // RISU: Релігійно-інформаційна служба України [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/exclusive/events_people/51719/
29. Krasny P. Kościół P.W.Matki Boskiej Nieustającej Pomocy i Św.Katarzyny Aleksandryjskiej oraz klasztor oo.dominikanów, później oo.redemptorystów w Mościskach / Krasny Piotr // Kościoły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa Ruskiego. Tom 7. / Red. naukowa Jan K.Ostrowski. – Kraków, 1999. – S. 193–229.
30. Lenartowicz Ś. Kościół P.W.Wniebowzięcia Najświętszej Panny Marii i klasztor oo. Franciszkanów-Reformatów w Sądowej Wiszni / Lenartowicz Światosław // Kościoły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa Ruskiego. Tom 3. / Red. naukowa Jan K.Ostrowski. – Kraków, 1995. – S. 171–177.
31. ЦДІАУ у м. Львові, Ф. 364 (Лукань Роман-Степан – священник), оп. 1, спр. 71 (Статті Луканя С., бібліографія публікацій, виписки до історії василіянського ордену та його монастирів і церков XVII–XVIII ст.). – 174 арк.
32. ЦДІАУ у м.Львові, Ф. 328 (Редакція української енциклопедії, м.Львів), опис № 1, од.зб. № 59. Зміст “Статті з історії міст і сіл з назвами на букву “П”. На 301 арк.

Ol'ga ANISIMOYCH-SHEVCHUK ABODES OF MONKS IN MOSTYSTYS'KA DISTRICT: HISTORY AND THE POSSIBILITY OF USE IN TOURISM

Features of forming abodes of monks in Mostys'ka edge are analyzed.

The information on the possible functioning of various monasteries in the region is systematized. Are given suggestions the opportunities attract the history of monastic cloisters in the tourism industry.

Key words: abodes of monks, church, convent, tourism.

УДК 379.85

Василь ГУЛАЙ

НУ “Львівська політехніка”,

Зав. к-ри міжнародної інформації, д.п.н., доц.

Ірина РІЙ

НУ “Львівська політехніка”, студентка

**ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ
РОЗВИТКУ ПОТЕНЦІАЛУ ПЕРЕМИЩЛЯНСЬКОГО
РАЙОНУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Проведено аналіз впливу інформаційно-комунікаційних технологій на розвиток туристичної сфери. Подано основні напрями розвитку та впровадження інноваційних інформаційних технологій в області туризму. Також досліджується рівень впровадження інформаційно-комунікаційних технологій на місцевому та районному рівнях.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, туристичні послуги, інформаційне суспільство, туристична інфраструктура.

Постановка проблеми. Сучасний ринок туристичних послуг розвивається швидкими темпами і характеризується позитивними тенденціями, а вплив інформаційних технологій на туризм, менеджмент, на суспільство, важко переоцінити. Стрімкий розвиток обчислювальної та телекомунікаційної техніки, нагромадження колосальних обсягів інформації та надзвичайно висока швидкість інформаційного обміну сформували до кінця ХХ ст. нове поняття – глобальне інформаційне суспільство. Це призвело до корінного злому колишніх соціальних понять: фокус діяльності компаній пересунувся з технологій на споживача. Інформаційні технології змінили не тільки спосіб роботи, вони змінили спосіб ділового стратегічного мислення [6].

Актуальність даної теми дослідження полягає у тому, що на сьогоднішній день на ринку туристичних послуг збільшується роль інформаційно-маркетингової служби, в умовах переходу до інформаційного суспільства збільшується потреба у висококваліфікованих фахівцях, здатних швидко адаптуватися до нових змін у даному середовищі. Тому важливою є потреба впровадження інформаційно-комунікаційних технологій не тільки на загальнодержавному рівні, а й на місцевому і навіть

районному. Саме впровадження інноваційних технологій для розвитку туризму допоможе підвищити економічне процвітання не тільки великих міст з багатим туристичним потенціалом, а й невеличкіх містечок і навіть сіл, які часто також привабливі та цікаві для туристів, проте інформація про них недоступна через відсутність у них комунікаційних технологій.

Аналіз основних публікацій. Дослідженю новітніх інформаційно-комунікаційних технологій у туристичному бізнесі приділяється вагома увага у різноманітних наукових працях та публікаціях. Провідними вченими даної області є О. В. Виноградова, М. М. Шаховалов, О. М. Ветітнєв, І. О. Михайлова, М. М. Скопень, С. В. Мельниченко, М. М. Михайлута та інші [1, 3-5, 7]. Також варто зазначити, що для дослідження даних питань, існує значна кількість напрямів у даній сфері, проте вони недостатньо висвітлені.

Мета дослідження. Метою даної роботи є аналіз розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, а також аналіз впровадження інноваційних стратегій в розвиток туристичної галузі на районному рівні.

Виклад основного матеріалу. Дослідження такої проблеми, як впровадження інформаційних технологій на районному рівні необхідно починати з визначення цього поняття. Інформаційні технології – це набір окремих технічних засобів та прийомів роботи з інформацією. Вони надають клієнту інформацію та можливості, за допомогою яких він може зі свого персонального комп’ютера сформувати тур, забронювати його, обрати зручний рейс, придбати квитки, оформити прокат автомобіля у місцях відпочинку. Ці технології призводять до росту продуктивності у сфері послуг, забезпечують підприємству конкурентну перевагу [2].

Особливо у сучасних жорстких умовах ведення бізнесу інформаційні технології є основним елементом досягнення успіху в даній сфері. Сучасне інформаційне суспільство вимагає від туристичної сфери узагальнення вітчизняного й закордонного досвіду використання ІТ-технологій, об’єднання зусиль у роботі за цим напрямком, визначення найбільш ефективних шляхів розвитку цієї частини технологічного процесу, галузевого підходу до проблеми, протистояння новим ризикам і викликам [6].

Інформаційні технології, такі як використання комп’ютерних мереж, електронні бази даних, автоматизовані системи

взаєморозрахунків, значною мірою полегшують процес отримання інформації про певне туристичне місто, об'єкт, планування прокладання маршруту тощо. Тому розвиток інформаційних технологій є одним з першочергових завдань перспективної та інноваційної індустрії туризму.

На сьогоднішній день бачимо, що інформаційно-комунікаційні технології не стоять на місці, а з кожним днем розвиваються, набуваючи нових видів і форм. Тому дуже важливо зараз якнайбільшою мірою використовувати їх, як для полегшення функціонування різних сфер життя, так і для досягнення успіху в бізнесі (в тому числі туризму). Маємо той факт, що інформаційні технології все більше і більше використовуються в сучасному туристичному бізнесі [2].

На сьогодні впровадження інформаційно-комунікаційних технологій все більшою мірою набуває поширення не тільки у високорозвинутих країнах, великих туристичних компаніях, а й широко починають застосовуватися і для розвитку туризму в невеликих містах, та містечках. Доказом цього є численні сайти районів та містечок, створення груп в соціальних мережах тощо.

Яскравим прикладом запровадження інформаційно-комунікаційних технологій, що використовуються для рекламиування та розвитку, є Перемишлянський район – район України на південному сході Львівської області. Адміністративний центр – місто Перемишляни. Перша письмова згадка про Перемишляни датується 1437 р. Бібрка – друге місто, яке розташоване на території району. Перша згадка про нього зустрічається у Галицько-Волинському літописі за 1211 р. Бачимо, що і саме місто і прилеглі до нього містечка і села мають старовинну історію, тому також і багату архітектурну спадщину, прекрасні краєвиди та місця для прогулянок. Перемишлянський район є доволі цікавим і багатим туристичним об'єктом, який варто розвивати для приваблення туристів із всієї України, і не тільки. На території району розташовано безліч архітектурних об'єктів: замків (Свірзький замок), старовинних церков та будинків, які несуть у собі столітню історію, старовинних цвинтарів, із похованнями польських шляхтичів. Також район приваблює надзвичайно красивими краєвидами: це і гора Камула (найвища вершина Подільської височини, пам'ятка природи місцевого значення), і різноманітні джерела, і прекрасні ліси та гори, піщані кар'єри тощо. Тобто бачимо, що район має багатий

туристичний потенціал, який інтенсивно почав розвиватися останнім часом за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. На сьогодні створено декілька сайтів даного району, безліч груп у соціальних мережах, які також відіграють значну роль як у розвитку самого району, створенні його іміджу та брэндингу, так і у відкритті його як нового і цікавого туристичного об'єкта. Дані сайти містять різноманітну інформацію, безліч фотографій, а також карти, з допомогою яких можна проклести маршрути до місць, які турист бажає відвідати. Також незаперечним є той факт, що в останні декілька років збільшилася кількість іноземних туристів (переважно поляків і німців) у невеликі міста і села. Вони, переважно, досліджують своє коріння, шукають поховання своїх предків. Саме завдяки інноваційним технологіям, які зараз широко використовуються для розвитку туризму на районному рівні, ці туристи змогли не тільки відвідати іншу країну, а й дізнатися про своє коріння, відновити пам'ять про предків, а також відвідати й інші архітектурні пам'ятки, і цим самим зробити значний внесок у розвиток районного туризму. Інформаційні технології дозволяють значно покращити якість туристичних послуг, впливають на підвищення розвитку як туристичного, так і економічного потенціалів не тільки великих міст, а й містечок і районів.

Висновки. Отже, на основі проведених досліджень можемо дійти таких висновків, що інформаційно-комунікаційні технології є основою інноваційної стратегії розвитку туристичної галузі, не тільки на державному рівні, а й на місцевому і районному. На сьогодні вони широко використовуються для розвитку туристичної інфраструктури та впевнено тримаються на позиції лідера на ринку послуг. Саме інформаційно-комунікаційні технології сьогодні є тим ключем, який спонукає до утворення нових інноваційних процесів у суспільстві, та просуває його вперед.

Література:

1. Ветитнев А.М. Информационные технологии в социокультурном сервисе и туризме. Учебн. пос. / А.М. Ветитнев, Вл.В. Коваленко, В.В. Коваленко. – М. : Форум, 2010. – 400 с.
2. Ільєнко Ю.І., Шершньова Г.В., Інноваційно-комунікаційні аспекти розвитку підприємств туристичної галузі. Науково-виробн. ж-л “Інноваційна економіка”. – №6(44) 2013. – С.81–85.

3. Мельниченко С.В. Інформаційні технології в туризмі: теорія, методологія, практика: монографія / С.В. Мельниченко. – К. : Київськ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – 494 с.
4. Михайлова І.О. Інформаційні системи і технології в туризмі: навч.-метод. посіб. для студ. спец. 7.050104 "Туризм" / І.О. Михайлова, О.В. Хитрих. – Луганськ, 2008. – 100 с.
5. Скопень М.М. Інформаційні системи і технології маркетингу в туризмі: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. : рекоменд. М-вом освіти і науки України / М.М. Скопень, М.К. Сукач. – К. : Каравела, 2010. – 336 с.
6. Шаповалов, А. Л. Конспект лекцій з дисциплін: «інформаційні системи і технології в туризмі» і «інформаційні технології в готельному та ресторанному бізнесі», / А. Л. Шаповалов, О. Б. Костенко, К. В. Кузьмичова; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ, 2012. – 53 с.
7. Шаховалов Н.Н. Интернет-технологии в туризме: учебное пособие / Н.Н. Шаховалов; АлтГАКИ, кафедра информатики. – Барнаул: Изд-во АлтГАКИ, 2007. – 251 с.

Vasul' HULAY
Irena RIY

**INFORMATION AND COMMUNICATION
TECHNOLOGIES FOR THE DEVELOPMENT OF TOURISM
POTENTIAL OF PEREMYSHLIANY DISTRICT OF LVIV
REGION**

Carried out the analysis of the impact of ICT on the development of the tourism industry. Considered the basic directions of development and implementation of innovative information technologies in the field of tourism. Also investigated the level of implementation of information and communication technologies at local and regional levels.

Key words: ICT, tourism services, information society, tourism infrastructure.

*Карпатський національний природний парк,
фахівець відділу пропаганди екологічної освіти*

**ЕТНОПІЗНАВАЛЬНИЙ МАРШРУТ
“ГУЦУЛЬЩИНА САКРАЛЬНА” ЯК ОДНА З ФОРМ
В РОЗВИТКУ РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ НА
ЯРЕМЧАНЩИНІ**

Розглянуто питання вивчення стану та перспектив використання пам'яток сакральної архітектури Яремчанщини, як цінної складової в розвитку туристично-рекреаційного потенціалу Карпатського регіону. Зосереджено увагу на створення етнопізнавального маршруту “Гуцульщина сакральна” та його значення для розкриття туристичної привабливості краю.

Ключові слова: сакральна архітектура, храми, релігійний туризм, Гуцульщина, етномаршрут, рекреація.

*“Бог – поміж небом і землею,
Хрест – поміж смертью і життям.
Люблю тебе, гуцульський краю,
І дякую тобі за храм”.*

Наталя Гнатюк

З давніх-давен народ дбав про красу Господнього дому. Так від часів Соломона аж до сьогоднішнього дня постають церкви, які милують око своєю неповторністю. Все це – витвір людських рук, де переплелись воєдино традиція, культура і мистецтво як вираження духовних переживань, християнської віри та споконвічного прагнення людини до Бога. Сформовані колективною думкою церковної громади та реалізовани талантом народних майстрів, давні храмові споруди, що дійшли до наших днів, не лише уберегли архітектурно-будівельні традиції, але й випромінюють внутрішній світ людей певної історичної доби, їх світогляд і мистецькі уподобання [4, с. 46].

Дерев'яна церква є своєрідним феноменом самобутньої гуцульської культури. Сьогодні вона викликає велике зацікавлення серед туристів з різних куточків світу. Гуцульське сакральне будівництво втілює вікову віру гуцулів, позначену досвідом предків та історичних подій, а також все багатство людської духовності.

Гуцульщина ввібрала в себе все розмаїття карпатського краю: від мальовничих краєвидів із високими горами, зеленими лісами, бистрими ріками та потоками, дзвінкими водоспадами до цікавих самобутніх традицій та обрядів мешканців цієї землі – гуцулів. Колоритність цієї території, її історичне минуле, а також любов до краси споконвіку надихали місцевих умільців до творчості, яка знайшла своє втілення в архітектурних пам'ятках, творах народного сакрального мистецтва, виробах художнього промислу. Завдяки цьому територія Карпатського національного природного парку стала одним із найпопулярніших рекреаційних центрів, який приваблює чисельних відвідувачів та змушує їх повернутися сюди знову і знову. В центрі уваги багатьох туристів стають пам'ятки духовності, зокрема, церкви Яремчанщини, які розташовані на території Карпатського НПП, як справжні шедеври сакрального мистецтва, що вражають своєю красою та гармонією.

Природні умови, гірський ландшафт, заняття населення народними ремеслами, економічні та культурні зв'язки, – усе це сприяло формуванню спільніх рис народного будівництва в Карпатах. Однак, незважаючи на ідентичність основних архітектурних форм та конструктивних елементів, народне дерев'яне будівництво гуцулів все ж таки вирізняється своєю регіональністю, варіантами, а також прикметними деталями. Гуцульська школа самобутня й не має прямих аналогів в Україні та за її межами [3, с. 135]. На території Яремчанщини збереглися церкви XVII–XX ст., збудовані у традиційних формах гуцульської школи, для якої характерні хрещаті в плані одноверхі, інколи триверхі дерев'яні церкви. У них найяскравіше відображені естетичні чуття нашого народу, його світосприйняття і технічна майстерність. Сповнені високої художньої фантазії і духовності різьблені іконостаси та старовинні ікони промовляють до тих, хто в молитві споглядає на них. Вони дарують кожному Божественну благодать і силу, духовне зцілення і відчуття любові до Творця, що надихає митців до створення такої краси.

На території Карпатського національного природного парку розроблено багато екологічно- та науково-пізнавальних стежок, туристичних маршрутів, які охоплюють природні об'єкти на цій території. Проте недостатня увага приділяється історичним та сакральним пам'яткам Яремчанщини. Туристів приваблює не лише природа Карпат, а й культура та звичаї місцевих жителів –

гутулів. Тому з метою збереження, популяризації та розвитку місцевих етнографічних та культурних традицій краю, розвитку духовності як складової екологічної та національної свідомості важливо розробити туристичні маршрути, які б знайомили відвідувачів із духовною скарбницею Яремчанщини.

Релігійний туризм як один із напрямків рекреації має пізнавальне, виховне, просвітницьке, місіонерське значення. Відвідуючи святині, відвідувачі потрапляють у світ переображеній, світ краси, молитви, духовності, де можуть відійти від мирської сусти. Зростає чисельність людей, які приїжджають до святынь хоча б раз на рік. Найчастіше це прочани. А проща – це не тільки цікава і пізнавальна екскурсія, це духовний досвід пережиття особистої зустрічі з Богом, яка часом може кардинально змінити життєве русло людини. Крім того, кожен прочанин має гарну нагоду отримати не лише духовну та естетичну насолоду, але й принести користь для своєї душі через тайну покаяння, спільну та приватну молитву, піст, чування та спілкування з близкіми та Господом. Багатьох людей відвідування святих місць примушує замислитися над сенсом людського буття, визначити своє місце в суспільному просторі.

Темі мистецтва, як дорозі до Бога, Папа Венедикт XVI присвятив повчання з нагоди загальної аудієнції, яка у середу, 31 серпня 2011 р., відбулася на площі перед літньою папською резиденцією у Кастель Гандольфо. Святіший Отець пригадав, що впродовж попередніх зустрічей він неодноразово говорив про необхідність кожного християнина знайти час для Бога, для молитви серед різних занять, якими наповнений день. А однією з доріг, яка може привести нас до Бога, є шлях краси, шлях мистецьких творів. *“Можливо вам іноді доводилося перед скульптурою, картиною, поетичними рядками чи музичним твором відчути всередині глибокі емоції, відчуття радості, відчути, що перед вами була не лише матерія, шматок мармуру чи бронзи, розмальоване полотно, набір літер чи звуків, але щось більше, щось, що “промовляє”, здатне зачепити серце, передати якесь послання, піднести дух”*, – зазначив Венедикт XVI, пояснюючи, що мистецтво є плодом творчої здатності людини, яка здатна вчинити видимим прагнення вийти поза те, що вона бачить, виявляє спрагу та пошук безмежного. *“Але існують мистецькі твори, – додав Папа, – які є справжніми дорогами до Бога, Найвищої Краси, вони є допомогою для зростання в молитві*

та в стосунках із Ним”. Йдеться про твори, які народжуються з віри та виражають віру. Це, наприклад, собори, сакральна музика, картини й фрески, які спонукають нас піднести думку до Бога... “*Дорогі друзі, – сказав Папа Венедикт XVI, – запрошую вас наново відкрити важливість цієї дороги також і для молитви, для наших живих стосунків з Богом. Міста і села в усьому світі приховують скарби мистецтва, які висловлюють віру та закликають до стосунків із Богом. Нехай же відвідування мистецьких місць стане не лише нагодою культурного збагачення, але зможе, насамперед, стати моментом благодаті, спонукою зміцнити наш зв’язок та наш діалог з Господом*” [2]. Саме тому важко переоцінити вплив сакрального мистецтва на глибокі внутрішні процеси людини і саме в тому є унікальна роль релігійного туризму в будь-яких його формах, навіть незалежно від мети, яку ставить перед собою рекреант.

Одним із прикладів розширення туристичної мережі є створений етнопізнавальний маршрут “Гуцульщина сакральна”, який включає відвідування дерев’яних церков, так званої гуцульської школи народного будівництва та інших визначних духовних пам’яток, які приваблюють туристів своєю автентикою та молитовним духом.

Такий маршрут, який відкривав би відвідувачам неповторний світ гуцульської церкви, і був основою написання міні-проекту, який реалізовувала ГО “Туристична асоціація “Карпати Еко-Край” в співпраці з Карпатським НПП в рамках проекту “Збереження та стало використання природних ресурсів Українських Карпат” за фінансової підтримки Всесвітнього фонду природи (WWF) та уряду Норвегії, а також Фонду Вітлі в 2012 р. Партнерами проекту були КНПП та духовенство храмів населених пунктів.

У перелік заходів, які планувалися в рамках виконання проекту, входили:

- розробка екскурсії та опис етнопізнавального маршруту “Гуцульщина сакральна”;
- випуск карти-схеми Карпатського НПП з нанесенням нового маршруту та позначенням сакральних об’єктів;
- випуск брошюри “Гуцульщина сакральна”;
- випуск рекламно-інформаційної продукції (флаєри, візитівки);
- випуск відеоролика “Голос гуцульської церкви”;

- проведення презентації маршруту із залученням представників мас-медіа.

Новостворений етнопізнавальний маршрут дає можливість відвідувачам послухати екскурсію та побачити красу гуцульських храмів. Результатами проекту, крім розробленої екскурсії, стала інформаційна брошура про церкви Яремчанщини та промоційний фільм “Голос гуцульської церкви”. Прикметно, що короткометражний фільм (10 хв.) знайомить глядача не лише з красою дерев'яного храму як пам'яткою архітектури, що гармонійно виглядає на фоні карпатських краєвидів. Він промовляє устами людей, для яких церква стала невід'ємною частиною життя. І це не випадково. Адже храм – не лише осередок духовного спілкування людини з Богом. Це також центр громадського життя [1, с. 22].

Загальний маршрут охоплює пам'ятки сакральної архітектури від с. Дора до с. Поляниця. В залежності від побажань відвідувачів маршрут можна ділiti на кілька коротших (Дора–Яремче–Ямна–Микуличин–Татарів–Ворохта, або Яремче–Татарів–Ворохта–Яблуніца (Поляниця). Кожна з церков має свою цікаву історію та вирізняється окремими архітектурними особливостями. Ці гуцульські церкви є пам'ятками архітектури національного та місцевого значення.

Екскурсія по кожному об'єкту розповідає не лише про релігійне життя гуцулів, але й знайомить відвідувача з народними ремеслами, фольклором на Гуцульщині, розкриває видатні постаті цього краю. Варто відзначити, що кожна церква, незважаючи на спільні риси народного будівництва (гуцульська школа), заслуговує окремої уваги та є неповторною. Кожна українська церква–церковця, чи то в селі, чи собор–храм у місті може бути таким героєм свого місця, пережитого з народом часу, пов'язуючи зі собою духовно і фізично навіть долі народу, громади і поодиноких осіб [5, с. 5].

Етномаршрут “Гуцульщина сакральна” став своєрідною візитною карткою регіону і Карпатського НПП, цінним путівником по духовних святинях Яремчанщини, що збільшує туристичну привабливість краю. Новостворений маршрут допомагатиме в майбутньому розширити коло рекреантів, відкрити їм для себе нові барви Гуцульщини, поповнити свої знання про дану місцевість з етнологічної точки зору та даруватиме естетичну та духовну насолоду; стане не лише черговою цікавою атракцією для

туристів на допомогу власникам зелених садиб, але й дозволить розвиватися ще одному виду туризму в нашому регіоні – релігійному. Адже обізнаність людей зі своєю історією і культурою є необхідною умовою подальшого розвитку суспільства та збереження його національних надбань.

Література:

1. Вечерський В.В. Українські дерев'яні храми.– К.: Наш час, 2007.– 271 с.: іл.– (Невідома Україна).
2. Папа Бенедикт XVI: Мистецтво відкриває шлях до Найвищої Краси – до Бога – [Електронний ресурс]. – режим доступу до сайту: <http://ifds.org.ua/dlja-abiturijenta/1373.html>.
3. Леонтьєв Д.В. Архітектура України. Велика ілюстрована енциклопедія. – Х.: Веста, 2010. – 224 с.: іл.
4. Прибєга Л. В. Дерев'яні храми Українських Карпат.– К.: Техніка, 2007.– 168 с.: іл. – (Національні Святині України). – Бібліогр.: с.163.
5. Слободян В. Храми Рогатинщини.– Львів, Логос.– 2004. – 248 с.

Natalia HNATIUK
**ETHNOLOGIC TOURIST TRAIL “SACRED
HUTSULSHNA” AS ONE OF THE WAYS OF THE RELIGIOUS
TOURISM DEVELOPMENT IN JAREMCHE REGION**

The issue of the study of the modern situation and future prospects of sacral architecture monuments in Yaremche region which are the valuable part of the tourist and recreation potential of the Carpathian region have been considered. The main attention has been focused to the creating the ethnologic tourist trail “Sacred Hutsulshchyna” and to its importance for the tourist attractiveness of the region.

Key words: sacral architecture, churches, religious tourism, Hutsulshchyna region, ethnologic trail, recreation.

**СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ВИКОРИСТАННЯ У ТУРИЗМІ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ
ПАМ'ЯТОК МОСТИСЬКОГО РАЙОНУ**

Систематизується інформація про пам'ятки історії та культури Мостиського краю. Даються пропозиції щодо можливостей їх залучення в індустрію туризму.

Ключові слова: об'єкти культурної спадщини, пам'ятко-охоронна галузь, туристична галузь, дерев'яна архітектура, автентичність, промоція.

Прикарпаття – один з найбагатших регіонів України за значимістю та кількістю історико-культурних пам'яток. Львівщина, як прикордонний регіон, безпосередньо межує з Європейським Союзом та має потужний туристичний, пізнавальний та рекреаційно-оздоровчий потенціал. На території області зосереджено велику кількість цінних та унікальних пам'яток культурної спадщини, які варто було б активніше залучати в туристичну сферу. Охорона історико-культурної спадщини та її популяризація за допомогою туристичної сфери сьогодні визначається як один із пріоритетних напрямків політики держави [2, с. 9–12]. Питання збереження національного надбання народу віднесено до функцій державної влади, але не може обйтися без суспільної підтримки [1, с. 26]. Адже ставлення до пам'яток є показником рівня розвитку держави та духовної зрілості наших громадян.

У південно-західній частині Львівщини в межах Сянсько-Дністровського межиріччя знаходиться Мостиський район, де проходить частина Головного Європейського вододілу. Він має зручне транспортне сполучення з обласним центром та країнами ЄС. Мостищина є своєрідними воротами, крізь які проходить шлях із Східної Європи у Західну.

Територія Мостиського району – 84,5 тисяч гектарів. У районі налічується два міста (Мостиська і Судова Вишня) та 110 сіл. Упродовж віків у регіоні формувалась самобутня культура та мистецтво, що поєднали місцеві традиції із впливами інших народів. Тут збереглися автентичність, архітектура, храми, традиції, обряди, фольклор. Представники різних національностей

(татари, німці, поляки, євреї, австрійці та інші народи) залишили тут свої пам'ятки.

Питання збереження та залучення різних за походженням та призначенням історико-культурних пам'яток у туристичну індустрію останнім часом часто розглядається фахівцями різних галузей, зокрема, істориками, культурологами, архітекторами, краєзнавцями, географами, правниками та іншими. Перспективи спільної роботи та розвитку дають нові обґрунтовані пропозиції із подальшого вдосконалення і підвищення ефективності заходів охорони культурної спадщини України [4, с. 9]. Зокрема, варто відзначити цікаві роботи Л. Прибєги, В. Герича, І. Тимця, В. Рожка, О. Мацюка та інших. Дослідники часто наголошують на важливості вивчення міжнародного досвіду щодо збереження культурної спадщини й потребу залучення цих пам'яток у туристичну галузь.

Детальний аналіз туристичного потенціалу Мостиського району та проблеми пам'яткоохоронної галузі, певним чином, висвітлені у Матеріалах завершальної конференції “Форти прикордоння: співпраця для розвитку та промоції”, яка відбулася у грудні 2014 р. у м. Судова Вишня Мостиського району Львівської області [5].

Метою дослідження є комплексне вивчення значення історико-культурних пам'яток Мостиського району для розвитку туризму на регіональному рівні, обґрунтування необхідності формування нових механізмів охорони та популяризації культурної спадщини району, сприяння багатостороннього транскордонного співробітництва у пам'яткоохоронній та туристичній галузях.

Мостиський район багатий на історико-культурні пам'ятки. Різноманітність сакральних об'єктів, багатство стилів, релігій і культур робить наш район дуже привабливим у контексті розвитку туризму [7, с. 14, 21].

Найдавніші сліди перебування стародавніх людей на сучасній території Мостищчини відносяться до епохи бронзового віку (II тис. до нашої ери). Виявлені археологічні знахідки свідчать, що вже в II та першій половині I тис. до нашої ери тут існували невеликі поселення, мешканці яких займалися землеробством та скотарством. Зазначена територія була густо заселена і в перших століттях нашої ери про що свідчать численні землеробсько-скотарські поселення, похованальні пам'ятки тощо

(фото 1). Знайдені в навколошніх селах та в Мостиськах давньоримські монети свідчать про існування зв'язків з античним світом. Ймовірно, що Римська імперія вела активну торгівлю з місцевими мешканцями.

Проведені археологічні дослідження в північній частині Мостиського району підтверджують існування поселень у княжі часи [8, с. 158–166].

Рис. 1. Археологічні розкопки біля с. Берегове Мостиського р-ну

Слід зазначити, що перша письмова згадка про Мостиська датована 1244 (1378 ?) р. у Галицько–Волинському літописі. У 1404 р. Мостиськам було надано Магдебурзьке право. Як і кожне місто, яке користувалося цим правом, Мостиська мали типову забудову: в центрі – ринок з ратушею, від нього у всі чотири сторони прямі вулички. Тут кожного тижня відбувалися торги і один раз в рік – великий ярмарок, які сприяли зростанню міста, розвитку ремесла і торгівлі. У середні віки місто було добре укріплене, мало довкола рови, мури, вали, які захищали населення від ворожих нападів. Мостиська розташовані у мальовничій місцевості на річці Січній (колись Січниці), притоці Вишні, которая впадає в Сян, яка в свою чергу є притокою Вісли.

Назва міста, вірогідно, походить від слова “міст” – “мости”, яких було декілька над рікою Січною. Назви в міста були різні – Мосциска, Мостища, Мосчиська, але всі, як видно з кореневої основи, пов’язувалися з мостами на Січній. Тому міст –

невід'ємна частина Мостиськ, він навіть на гербі міста присутній (фото 2).

Рис. 2. Вид на центральну частину Мостиськ та герб міста

Відвідавши місто, ви зможете побачити: залишки оборонного валу, де знаходилася церква Св. Юрія (1766 р. – не збереглася, в 90-х рр. побудована нова г/к церква) (фото 3);

Рис. 3. Церква св.Юрія в Мостиськах

побачити Покровську церкву (1636 р.) – одну з декількох муріваних пам'яток середньовічної оборонної архітектури (Перемишльська брама) (фото 4).

Рис. 4. Церква Св. Покрови в Мостиськах

Варто відвідати костел Марії Божої Неустанної Помочі і Св. Катерини Олександрійської (Монастир домініканців) (фото 5).

Рис. 5. Костел Св. Катерини в Мостиськах

Цінною пам'яткою є римо-католицький костел Різдва Св. Івана Хрестителя (фото 6).

Рис.6. Костел Різдва Св.Івана Хрестителя в Мостиськах

Привертає увагу цікавими нагробками старовинний польський цвинтар, дерев'яна церква Вознесіння 1722 р. (фото 7).

Рис. 7. Церква Вознесіння на Заваді в Мостиськах

Цікавою спорудою вважається палац шляхтича Страхоцького 1820-30 рр. (фото 8).

Рис. 8. Палац Страхоцького в Мостиськах

Цікавим мистецьким творінням є скульптура Матері Божої з дитятком 1822 р.(фото 9).

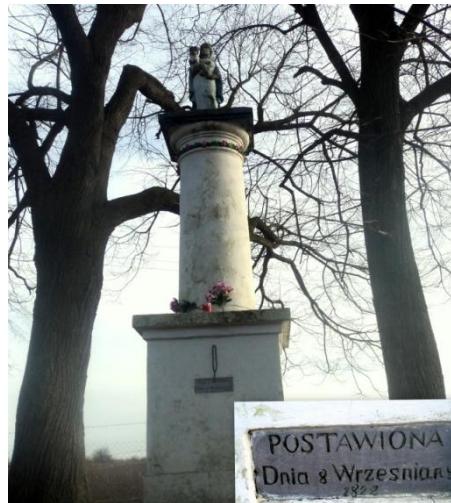

Рис. 9. Фігура матері Божої в
Мостиськах

Звичайно варто також відвідати музей “Мостищина”. Загалом на території Мостиського району знаходитьться 69 пам'яток культурної спадщини, зокрема: 42 пам'ятки архітектури, 13 пам'яток історії, 3 пам'ятки монументального мистецтва, 11 пам'яток археології (одна з них – Городище давньоруське (IX–XII ст.) в м. Судова Вишня – національного значення).

Біля державного кордону з Польщею знаходиться цікавий історичний об'єкт – пам'ятка військово-інженерного мистецтва (1872–1915 рр.) – фортифікаційні споруди часів Першої світової війни. На території району є багато поховань воїнів, які загинули у період Першої світової війни, зокрема в с. Чернєве – два військові меморіальні комплекси (фото 10), захоронення біля церкви у с. Заверхи, велике поховання у с. Хідновичі, цвинтар у присілку Горбки та інші.

Рис. 10. Меморіал загиблим австрійським воїнам в с. Чернєве на Мостищині

У липні 2014 р. на Фортах, що у Поповичах та військовому цвинтарі у с. Заверхи проведено розчищення та впорядкування територій групою волонтерів громадської організації “Європейський діалог” у рамках реалізації проекту “Транскордонна українсько-польська молодіжна волонтерська організація “Форти – слідами пам'яті”.

На території району збереглося чимало пам'яток унікальної спадщини – дерев'яної сакральної архітектури, яка несе у собі закодовану інформацію, що знайомить нас з життєвим рівнем

народу та його звичаями, є живим свідком епохи. Унікальна досконалість українських дерев'яних храмів ставить українське церковне будівництво у ряд найвищих світових досягнень та потребує дослідження та популяризації. Старі дерев'яні церкви мають свій неповторний вигляд – знак високої майстерності, який втрачається. Це свідки минулого часу, який уже ніколи не відтвориш. Це шедеври народного мистецтва, за якими ми можемо найкраще судити про обличчя і душу українців. Це наша оригінальна творчість. Це те, чим ми є неповторними у світі. Розроблена схема розміщення дерев'яних храмів Мостищини. Серед найстаріших об'єктів Мостищини варто зазначити дерев'яні церкви в селах: Дмитровичі (церква Св. Миколая, 1653 р.), Гостинцеве (церква Собору Пресвятої Богородиці, 1659 р.), Буців (церква Св. Миколая, 1600, 1740 рр.), Годині (церква Воздвиження Чесного Хреста, 1729 р.), м. Мостиська по вул. Завада (церква Вознесіння, 1722(25) р.), а також дзвіницю (1587 р.) церкви Св. Миколая в с. Чишки; костел Св. Миколая, 1667 р.) в с. Пнікут; дерев'яний костел Успіння Пресвятої Діви Марії, 1641–1645 рр. та дерев'яна дзвіниця 1754 р. в с. Раденичі; Покровська церква мурована 1636 р. у м. Мостиська.

Окремою візитівкою міста Мостиська є пам'ятка архітектури XIX ст. (1820–30 рр.) палац Страхоцького.

Мешканці спільно з органами влади вшановують пам'ять видатних людей, які проживали у їхніх населених пунктах. Так, на будівлі Народного дому м. Судова Вишня встановлено художньо-меморіальні таблиці: видатному земляку Т. Дмитрасевичу та таблицю на загадку про виступ І. Франка у цьому містечку. У селах Новосілки та Хідновичі – українському оперному співакові М. Менцинському, який там народився. У пам'ять про українського поета Б.-І. Антонича та його родину в с. Бортятино відкрито музей-садибу.

Реалізація поставленої мети вимагає першочергового вирішення наступних завдань:

- дослідження сучасного стану, особливостей та самобутності об'єктів культурної спадщини Мостищини та створення уточненого реєстру пам'яток району (сакральної архітектури зокрема);

- проведення оцінки ефективності форм взаємодії державних органів виконавчої влади зі спеціалістами туристичної та пам'яткоохоронної галузей;

- розробка рекламно-промоційних заходів.

Початки такої роботи вже дали свої результати, що відображені у таких документах: “Уточнений реєстр пам’яток”, “Перелік нововиявлених дерев’яних храмів”, подано пропозиції щодо включення до переліку 20 щойно виявлених пам’яток, створено “Перелік пам’ятників на честь скасування панщини не внесених у реєстр”, “Перелік пам’ятників воїнам Другої світової війни”, “Перелік об’єктів історії на місцях загиблих воїнів УПА, УГА, Січових стрільців”, розробляється туристичний маршрут по дерев’яних церквах Мостищини.

Одним із шляхів привернення уваги туристів до регіону є популяризація самобутніх об’єктів історико-культурної спадщини району, організація чисельних мистецьких фестивалів та популяризація старовинних місцевих традицій, огляди та інші заходи. Органами державної влади та місцевого самоврядування розроблені різноманітні туристичні маршрути. В районі розвинена мережа готелів та закладів харчування, які можуть обслуговувати як поокремих мандрівників, так і туристичні групи. Практично вся територія району має покриття мобільного зв’язку. Гірший стан із дорогами та агрооселями. Однак перспективи розвитку агротуризму в майбутньому великі. Незважаючи на всі незручності сьогодення, в с. Дмитровичі вже діє козяча ферма по виробництву сиру за французькими технологіями.

На жаль, у Мостиському районі, як і по всій Україні, безповоротно втрачаються об’єкти культурної спадщини. Адже частина таких пам’яток знаходиться у приватному володінні (наприклад, папірня в м. Судова Вишня), а на реконструкцію інших не вистачає коштів.

Недотримання власниками чи користувачами режиму використання об’єктів культурної спадщини завдає їм непоправної шкоди. Повсякденна реальність загрожує фізичному існуванню пам’яток. Непоодинокі випадки самовільної перебудови пам’яток, добудови приміщень, заміни окремих елементів конструкцій, дверей, вікон, обшивки стін плитами ДВП, що призводить до втрати автентичного вигляду пам’ятки. Дуже поширене у нашому районі покриття дерев’яних конструкцій історико-культурних пам’яток пластиковою вагонкою (церкви сіл Дидятичі, Костильники, Судковичі, Ятв’яги та інші) та бляхою (церква у с. Малі Мокряни, дзвіниця у с. Хлиплі), що заборонено та спричиняє руйнування деревини споруд. Особливої уваги слід

приділити малим дерев'яним церквам, залишеним громадами після будівництва нових муріваних будівель і які практично доживають свого віку.

Можна констатувати неприємний факт, що облікова документація на пам'ятки, за браком коштів на виготовлення, ще не впорядкована. Тільки на 7 сакральних об'єктів укладено охоронні договори. На інші пам'ятки підготовлено матеріали, проведено фотофіксацію церков, дзвіниць, іконостасів, ікон, кіотів, Євангелій, конструкцій та елементів декору більшості церков, проведено аналіз стану об'єктів культурної спадщини.

Рівень протипожежної безпеки у дерев'яних храмах не є задовільним. Недофінансування заходів з охорони пам'яток призводить до значного погіршення їх стану. Старовинна дерев'яна архітектура дуже вразлива через нетривку матеріальну основу, з якої вона створена. Збудовані з недовговічного матеріалу, дерев'яні церкви руйнуються під впливом природних, атмосферних та біологічних чинників, гинуть від води, вогню, жуків-короїдів, шашелю, а не раз, на жаль, і від людської недбалості.

Необхідно проводити заходи щодо привернення уваги до збереження сакральної архітектури. Проте проблемою в районі є відсутність фінансування пам'яткоохоронної галузі. На нашу думку, необхідно приділити увагу розробці комплексної маркетингової стратегії просування туристичних продуктів району на туристичному ринку.

Також слід більше уваги приділяти створенню візуальної реклами туристичної привабливості місцевості, здійснити туристичне знакування та встановити вказівники до об'єктів культурної спадщини, випустити хоча б найпростіші рекламні буклети. Важлива постійна робота з громадами та підростаючим поколінням. Слід, щоб обласна та місцева влада усвідомлювала неймовірну значимість культурних надбань історії, пам'яток дерев'яного зодчества, військово-оборонного мистецтва для туристичного розвитку України.

Література:

1. Конституція України. – Харків: ПП “Ігвіні”, 2006. – С. 66–77.
2. Закон України “Про охорону культурної спадщини” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
3. Каталог інвестиційних пропозицій. Львівська область. Збереження історико-культурної спадщини. – ЛОДА.УОКС, Львів, 2011 – 124 с.
4. Andres G.O., Gerasimchuk B.C. Конвенція про охорону всесвітньої спадщини та охорона пам'яток в Україні / Andres G.O., Gerasimchuk B.C. // Проблеми та шляхи їх збереження [Тези доповідей V міжнародній конференції]. – К, 2004. – С. 7–9
5. Матеріали завершальної конференції “Форти прикордоння: співпраця для розвитку та промоції” в рамках парасолькового проекту “Промоція спільної культурно-історичної спадщини Польщі та України – “Фортеці Перемишль”. Матеріали розроблено та видрукувано в рамках проекту, що співфінансується за рахунок коштів ЄС з європейського Інструменту Сусідства та Партнерства в рамках Програми транскордонного співробітництва, 2014. – 19 с.
6. Саган I.T. Мостиська. Нарис історії / Саган I. T. – Мостиська районна друкарня, 2008.– 44 с.
7. Львівщина туристична запрошує.– ЛОДА, ЛОР, Департамент міжнародного співробітництва та туризму ЛОДА. – Львів: Світло і тінь, 2013. – 48 с.
8. Мацюк О.Я. Замки і фортеці Західної України. Історичні мандрівки / Мацюк О. Я. – Львів: Центр Європи, 2005. – 192 с.

Iryna KHYMKA
STATE, PROBLEMS AND PERSPECTIVES OF
EXPLOITATION OF HISTORICAL AND CULTURAL
MONUMENTS OF MOSTYSKA REGION IN THE SPHERE OF
TOURISM

Systematized information about existing in edge of Mostyska the historical and cultural sites. Are given suggestions for their possible involvement in the tourism industry.

Keywords: cultural heritage, monument protection, tourism industry, wooden architecture, authenticity, promotion.

Національний університет “Львівська політехніка”,
викладач Львівського автомобільно-дорожнього коледжу

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ПАМ'ЯТКИ

ЖИДАЧІВЩИНИ

(СПРОБА ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКСКУРСІЙНОГО МАРШРУТУ)

Аналізуються історико-культурні ресурси Жидачівського краю.
Здійснюється спроба створення туристичного маршруту.

Ключові слова: історія, пам'ятки культури, сакральні споруди,
туризм.

У теперішніх умовах, коли стає зрозумілою потреба формування глибоких патріотичних почуттів та національної свідомості в мешканців різних регіонів України, зростає важливість внутрішньодержавного туризму. Тому туристичні фірми зі Львова могли би організовувати відпочинок мешканцям з інших областей України в різних районах області. Вибираю один з більших – Жидачівський. На мою думку, на терени цього району турист із дальших сторін мав би діставатися або зі Львова, або зі Стрия невеликим автобусом з групою з 15–20 осіб. Сподіваюсь, що через 10 років дороги в районі будуть сяк-так полатані та доступні для такого транспорту, а в деяких більших селах постануть господарства, які займуться наданням послуг мандрівникам (зі сфери харчування та проживання).

Район досить великий і має що показати туристам. Є тут різні види ландшафту (розлогі поля, мальовничі горби), є великі водні артерії, сакральні споруди, а також місця, пов'язані з відомими історичними подіями. Тут народилося і проживало багато відомих історичних постатей України. Потрібно тільки все описати, зібрати воєдино та укладти в певну часово-просторову послідовність маршруту. Мені невідомо, чи хтось колись робив щось подібне для цього району. Якби українські підприємці виявили зацікавленість до такої перспективи, то пропонований проект можна було би продовжити, розширити і поглибити.

Отже, спробуємо розглянути експериментальний **Маршрут**. Їдемо зі Львова в напрямку Бібрки. Проїжджаючи місто, зауважимо, що річка Боберка (інша назва – Луг) згадується в літописі під 1211 р. Місто є найменшим за площею міським поселенням України. Проминувши перше за містечком с. Лани,

в'їжджаємо на територію Жидачівщини. Між селами Ходорківці та Соколівка маємо зупинку № 1 при річці Боберка, яка має ширину не більше 3 м. Тут варто сказати мандрівникам, що вони стоять на великому торгівельному шляху, який з'єднував береги Балтійського та Чорного морів ще з часів Римської імперії. По цих берегах ходили вояки римських центурій. Вздовж ріки на пагорбах стояли укріплення, які до цього часу простежуються в назвах декількох городищ. По ріці, яка широко розливалася по долині, плавали великі судна-шкути, що брали на борт до 1000 тон вантажу. Фактично – це великі плоти з цілих стовбурів дерев, на які нарощувалися борти. Вони могли плавати по неглибоких, але широких ріках. Одну з таких шкут було розібрано в Соколівці у 1600-х рр. (відомо про це з судової справи між паном та орендарем цього колишнього містечка). Торгівлею в давнину займалися предки теперішніх данців та голландців, яких ми тепер звикло іменуємо варягами або вікінгами. Інформацію про це вичитав у голландських хроніках вчений Михайло Брик, виходець з села Дев'ятники, яке знаходитьться за 5 км далі по течії Боберки і добре видніється з пагорба в Соколівці, на якому стоять залишки костелу. М. Брик після Другої світової війни був професором Амстердамського та Роттердамського університетів та укладачем першого українсько-голландського словника.

Через кілька сотень метрів за мостом звертаємо направо до руїн костелу св. Трійці, збудованого 1774 р., який мав оборонне значення (зупинка № 2). Стіни добре збереглися, але руїна зі смердючими залишками хімікатів є доказом аморальності комуністичної системи. Оглядаючи звідси краєвиди понад рікою, вкажемо мандрівникам, що власники містечка Мрозовицькі пробували тут виробляти у 1820–30-х роках цукор із цукрових буряків. Це була одна з перших цукроварень в Галичині.

Минаємо в Соколівці з правої сторони на підйомі парк із мініатюрним пам'ятником Т. Шевченка, збудованим 1964 р. з ініціативи вчителя Жовтанецького. На місці парку колись був центр містечка і стояла “ратуша” – будинок міської ради. Далі зліва минаємо дерев'яну церкву з 1924 р. Далі можемо згадати, що назва села нічого спільног з соколами не має, бо в її основі є тюркське слово “сакал”, що означає борода. Отже, тут жили люди, що відрізнялися пишними бородами. Назв із таким коренем в Галичині є чимало, а соколів ніхто тут не бачив.

Далі в долині буде село П'ятничани. Зупинимося при в'їзді біля нової каплиці при потужному джерелі (зупинка №3). Все село є в долині з добрими джерелами. Отримало назву від давньослов'янської богині П'ятниці, покровительки водних джерел. В самому селі є невелика кам'яна церква з 1908 р. (в селі тоді мешкали понад 340 осіб). Біля церкви можна звернути увагу на масивний кам'яний хрест із широкими раменами – пам'ятку скасування панщини 1848 р. Частина села до 1940 р. мала назву Мільбах (Млинський потік), бо тут до того часу існувала німецька колонія. Постала тут ще у 1780-х роках.

Із правої сторони села на стрімкому горбі видніється квадратна в плані оборонна вежа. До неї можна під'їхати. Час будівництва дослідно невідомий. Стиль – литовський. Тобто з обережністю можна датувати XIV ст. Про неї кружляє в околицях чимало легенд. Тепер нею опікується Львівська картинна галерея. В реконструкцію треба вкласти великі кошти. З вежі добре проглядається долина р. Боберки. Тому вежа більше мала характер сторожової.

Далі по дорозі минаємо села Репехів та Баківці. По дорозі варто зазначити, мандрівникам, що шлях, яким вони йдуть, будувався у 1850–1860-х роках і називався цісарським гостинцем. Люди з навколишніх сіл возили каміння на його вимощення. У Баківцях при дорозі стоїть муріваний у ХХ ст. із цегли костьол з великим гніздом бузьків (зупинка №4). Гарне місце для фотографування! В іншу сторону відкривається вид на мальовничу долину заповнену трьома малими поселеннями. Тут варто зазначити, що восени 1867 р. двірські землі в цьому комплексі сіл (Баківці, Репехів, Трибоківці) купив відомий львівський пивовар Роберт Домс і володів ними як мінімум до 1875 р. При ньому в Баківцях був збудований паровий млин із двигуном потужністю 12 кінських сил. У роки Першої світової війни в Бамівцях служив священик Михайло Козак, син якого у післявоєнні роки керував Службою Безпеки УПА на Волині і завдавав відчутних ударів агентурі НКВД. Загинув 1949 р. на Волині. 27.11.1942 р. гестапівці у Чорткові на Тернопільщині розстріляли 9 закладників із Баківців, арештованих за вбивство членами ОУН в Берліні високопоставлених німецьких чиновників. Так ОУН боролася проти фашистських окупантів, які відмовилися визнавати українську державу.

Далі їдемо до Нових Стрілич і справа від дороги біля символічної могили борцям за волю України побачимо покажчик “Кнісело”. Тут можна зупинитися на кілька хвилин (зупинка №5), подивитися вправо на це село в долині і почути, що там є в глибині запаси мінеральної води “Кнісельчанка”, а з самого Кнісела виводиться рід знаних патріотів України трьох братів Горинів (Михайло, Богдан, Микола).

Далі проїжджаємо через Нові Стріличі. Містечко поки-що обдерте, сіре. Письмові згадки про нього йдуть з 1375 р. Первісна назва Стрільці. Виглядає, що воно було прикордонним постом між давніми Галицьким та Звенигородськими князівствами (до їх об'єднання 1144 р.). У 1820 р. місто ще було оточене валами і тут була поштова станція, яка забезпечувала зв'язок із такими містами як Стрий, Болехів та Долина. У 1897 р. тут вчителював Михайло Воробець, добрий знайомий Івана Франка, якого поет зобразив у ролі головного героя п'єси “Учитель”. День 8.5.1914 р. став для міста чорною п'ятницею, бо того дня велика пожежа знищила тут 68 будинків. І це вдень, але при вітрі. Від осені 1929 р. і до кінця Другої світової війни тут служив о. Степан Ковалів, син галицького письменника, теж Степана Коваліва. У 1932–1939 рр. у місті постійно проживав український письменник Володимир Лопушанський. У 1934 р. тут він написав повість “У споконвічному вирі” (про події української революції, учасником якої він був).

У центрі біля скверу звертаємо увагу на пам'ятний знак повстанській зв'язковій Ганні Липі, яка будучи захопленою НКВД, зірвала себе гранатою, вихопивши її в офіцера НКВД (зупинка № 6). Тут доречно поговорити про УПА, першим організатором якої був Микола Лебедь, який походив звідси. Він був єдиним членом Проводу ОУН, який уник гестапівських арештів 1941 р. За містечком є роздоріжжя – направо на Ходорів, наліво на Рогатин. Тут стоїть малий козацький хрест, який заслуговує розповіді (зупинка № 7). Він нагадує малтійський, з обрисами кола всередині. Саме з такою символікою йшли в Європу гуни. Тюрколог Мурад Аджі називає його тенгріанським хрестом. А наші історики відносять його до старовинних козацьких.

Дорога до наступного села Грусятичі проходить по гребеню, з якого на дві сторони відкриваються гарні краєвиди, прекрасні поля. Після Грусятич в'їдемо у село Дуліби (зупинка

№ 8). Можна звернути вліво з траси і під'їхати до красivoї дерев'яної церкви, збудованої 1906 р. Вважаю, що мандрівникам можна пояснити походження назви села Дуліби. Зупинитися на проблемі походження та локалізації дулібів (або Волинь, або чеські землі). Отже, ці Дуліби заселені приведеними сюди людьми. В Україні є всього п'ять сіл з такими назвами (два є на Львівщині, два на Тернопільщині і по одному на Волині та на Рівненщині).

Варто додати, що з травня 1896 р. тут 5 років служив о. Ксенофонт Сосенко (1861–1941 рр.), відомий український етнограф. Він видав кілька своїх етнографічних праць: “Про містику” (1922 р.), “Про джерело українського релігійного світогляду” (1923 р.), “Культурно-історична постать староукраїнських свят Різдва та Щедрого вечора” (1928 р.) та інші. Він обґрутував спільність української культури з давньоіранською, пов’язував наші релігійні обряди, звичаї, узори, символи з староіранськими. Відомо, що він на початку 1916 р., вже будучи парохом села Конюхи на Бережанщині, отримав від цісаря золотий хрест заслуги з короною за патріотичну діяльність під час російської окупації.

Наступна зупинка – село Отиневичі, розташоване над великим ставом (зупинка № 9). Став творить ріка Боберка. З дороги у південно-східній частині на краю ставу проглядається земляне підвищення у вигляді зрізаної піраміди – це Кузьгора, сторожове місце. Мандрівникам треба нагадати, що сторожу могли виконувати і римляни (*custos* – охоронець), і воїни пізнішої держави гунів (нагадати про вождя Аттілу), у мові яких козь – “нагляд, охорона, око”. Треба наголосити, що саме від цього слова походить українське слово “козак”. Формування та діяльність козацтва невідпривно пов’язана з українськими степами.

Далі, по дорозі через стави, можна акцентувати увагу на тому, що звідси привозять живу рибу до Львова. Мандрівники можуть собі зробити світлини над водним плесом.

Ходорів, зупинка № 10, огляд міста. Варто зайти в гості у місцеву “Просвіту”. Звідси родом поет Ігор Калинець. В місті є пам’ятники Т. Шевченку в зеленому сквері, Б. Хмельницькому, кілька церков, залізничний вокзал. У 1920-х роках був побудований цукровий завод, який поставав кістковим цукром радянську армію та лінії “Аерофлоту”. В час незалежності розібраний. Теж після Другої світової війни був побудований

завод поліграфічних машин (теж демонтований). Більше інформації про місто можна взяти з “Історії міст і сіл Львівської області” [1], книги Л. Калинця “Місто над ставом” [2].

Виїзд на Жидачівський напрям. Село Жирова (зупинка № 11), біля церкви. Тут можна оглянути церкву і почути, що назва села походить від слова “жер (*жисир*)”. Вони поєднані з дієсловами “жерти і жикувати”. Виникнення села і його назва тісно поєднана з заняттями наших давніх предків. Коли край був густо вкритий дубовими лісами, люди восени відгодовували в них жолудями величезні стада свиней. Жолуді в історичних джерелах УXVI–XVII ст. називалися жером. Таким чином, наші предки забезпечували себе запасом харчів на зиму. На Львівщині є 3 поселення з такими назвами.

Далі буде село Заліски, де побачимо переїзд через Дністер – місце злиття з ним ріки Стрий і з правої сторони це можна побачити.

Дальше зайжджаємо в Жидачів, де можна відпочити (зупинка № 12) і провести екскурсію по місту. Варто наголосити, що це древнє місто, згадане в Київському літописі під 1113 р., коли була велика повінь і потопилися люди, що везли сіль із Жидачева. Отже, сюди з карпатських солеварень із давніх часів доставляли водним шляхом бочки солі. В римські часи тут була митниця і саме від латинського слова *judex* і походить назва міста. У місті в головній церкві є давній чудотворний образ Богородиці. Теж є костел зі старовинними написами на стінах. Більше інформації про місто можна почерпнути з “Історії міст і сіл Львівської області” [1].

Подальшу дорогу варто вибрати в залежності від інтересів туристів. Якщо хочуть відпочинку на лоні природи, то пропоную продовження: маршрут № 1а – поїхати в село Заріччя, де є відпочинкова інфраструктура та гарний став для риболовлі, а звідти повернутися до Львова доброю трасою через місто Розділ (можна побачити руїни Франкополя), села понад долиною Дністра Крупсько, Веринь (при дорозі пам'ятним хрестом позначене місце затримання бойовиків ОУН Біласа і Данилишина 1929 р. польською поліцією) та Розвадів, далі через с. Дроговиж (або м. Миколаїв) траса веде до Львова.

Якщо ж туристи тягнуться до духовного та історичного, то з Жидачева варто вирушити маршрутом № 1б через Гнідичів у відпустову місцевість Кохавина. Там можна оглянути монастир, в

якому є чудотворний образ. Можна там багато почути про нього від монахів. Звідти їдемо в село Руда, яке було власністю українського гетьмана Івана Виговського. Це цього села стосується його вислів: “*А я продам Бар та Руду і заграю ляхам в дуду*”. На жаль, цей вислів і погубив гетьмана, бо в 1664 р. був арештований і розстріляний в Білій Церкві. Дружина привезла тіло в Галичину і поховала. За однією версією в селі Йосиповичі, за іншою в Скиті Манявському. У Руді можна побачити сліди замку І. Виговського, зайти в музей Івана Виговського, постоити і сфотографуватися біля пам’ятника гетьману.

Звідти сільськими розбитими дорогами через села Ганівці, Йосиповичі (подивитися на церкву, що стоїть на гіпотетичній могилі гетьмана Івана Виговського), містечко Даshawu (там були розвідані перші родовища газу в Галичині і ще до Першої світової війни його трубами подавали звідси до Львова, а після Другої світової війни – Києва та Мінська), Підгірці можна дістатися до Стрия. При такому маршруті варто було би зупинитися для нічного відпочинку в Стрию, щоб зранку продовжити мандрівку в гірські околиці.

Мандрівка забере у нас 1 день та трохи коштів. Сніданок варто організувати в Нових Стріличах, обід в Жидачеві. Фізичну наснагу та рослаблення мандрівники отримають у Заріччі, духовне зцілення та ідейне зміцнення у Кохавині та Руді. Вечеря для маршруту № 16 мала би бути в Стрию.

Перед тим менеджмент туристичної фірми мав би з’ясувати вартість всіх послуг, щоб вона не була обтяжливою для пересічного українського мандрівника (студента, вчителя, дрібного службовця), який може походити з Хмельниччини, Житомирщини чи Вінниччини. Не виключено, що такими мандрівниками можуть бути особи, переміщені зі східних районів України. Цілком можливо, що під організації подібних екскурсій вдастся отримати певну державну підтримку. На нашу думку, варто було б у Жидачівському районі більш активніше розвивати сільський туризм, адже це сприятиме працевлаштуванню місцевого населення. Менеджмент мусить попрацювати над організаційними питаннями і мати декілька опрацьованих маршрутів.

Література:

1. Історія міст і сіл Української РСР: В 26 т. Львівська область / АН УРСР. Ін-т історії; Голов.редкол.: П. Т. Тронько (голова) та ін. – К.: Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1968. – 980 с.
2. Калинець Л. Місто над ставом / Л. Калинця. – Львів, 1997. – 312 с.
3. Лаба В. Історія села Дев'ятники / Василь Лаба. – Львів, 1996. – 71 с.
4. Лаба В. Історія села Баківці від найдавніших часів до 1939 року / Василь Лаба. – Львів, 1996. – 24 с.
5. Лаба В. Історія селища Нові Стріличі у цифрах, фактах та іменах / Василь Лаба. – Львів, 1996. – 16 с.
6. Лаба В. Історія села Руда від найдавніших часів до 1939 року / Василь Лаба. – Львів, 1996. – 24 с.
7. Лаба В. Історія села Дуліби від найдавніших часів до 1939 року / Василь Лаба. – Львів, 1998. – 24 с.
8. Лаба В. Історія села Отиневичі від найдавніших часів до 1939 року / Василь Лаба. – Львів, 1998. – 24 с.

Vasyl' LABA

THE HISTORICAL-CULTURAL MONUMENTS OF ZHYDACHIV DISTRICT

(ATTEMPTS TO ORGANIZE SIGHTSEEING TOURS)

The historical and cultural resources Zhydachivsky edge is analyzed. The autor is attempting to make a tourist route.

Keywords: history, the monuments of cultural, sacred buildings, tourism.

*НУ «Львівська політехніка», студентка
**НОСТАЛЬГІЙНИЙ ТУРИЗМ ЯК ЗАСІБ
МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ***

Розглянуто процес розвитку ностальгійного туризму. Також подано поняття ностальгійного туризму, як одного із перспективних напрямків розвитку міжнародної комунікації та обміну культурним досвідом. Охарактеризовано аспекти розвитку цього виду туризму.

Ключові слова: ностальгія, міжнародний туризм, ностальгійний туризм.

Постановка проблеми. Міжнародний туризм – це активна форма комунікації, що допомагає взаємопізнанню різних народів, націй, етносів, налагоджує взаєморозуміння та встановлює культурно-економічні зв'язки, формує політичну культуру на демократичних засадах. Суспільство, що спілкується, в тому числі за допомогою туристичної галузі, стає більш доступним, відкритим, швидше інтегрується у світову співдружність. Туристичні комунікації дозволяють встановлювати стосунки невимушенено, ґрунтуючись на добровільному спілкуванні, заснованому на довірі.

Ностальгійний туризм – це інноваційний вид туризму, розвиток якого потребує історичних, економічних, соціальних та інших ресурсів. Це один із підвідів міжнародного туризму. В умовах поглиблення глобалізаційних процесів, нового етапу НТР, людство отримало можливість відтворити історію “в деталях”. Зокрема, це стосується народів, які через ті чи інші причини покидали території свого постійного місця проживання. Проблема розвитку ностальгійного туризму полягає не лише в практичному, але й в теоретичному плані, оскільки відсутність інформації чи її неточність призводить до неправдивих висновків.

Аналіз основних публікацій. Найбільш корисними при роботі над статтею виявилися роботи О. Вуйцик, М. Сальська, С. Муравська та ін.

Метою статті є дослідження появи, розвитку та сучасного розуміння поняття “ностальгійний туризм”.

В літературі спостерігаються сильні відхилення у визначені поняття “етнічний туризм”. О. Дутчак у своїй статті “Теоретико-методологічні проблеми українського етнотуризму: історіографія” дослідила трансформацію цього терміну в різні періоди та його трактування різними дослідниками в наш час.

Зокрема, слід звернути увагу на те, що причиною розвитку етнотуризму в різні періоди історії був рівень розвитку суспільства, урбаністичні процеси і бажання окремих представників цивілізації повернутися принаймні на короткий час у середовище, де проживають “прості” люди, не зіпсовані грошима і владою [7, с. 70–74]. Дослідник В. Сміт був першим, хто запропонував визначення цього поняття у 1977 р. Він вважав, що основою етнічного туризму є пізнання глибинних традицій екзотичних народностей та включає відвідування їхніх домівок та поселень, спостереження за обрядами. Згодом схожі визначення цього поняття запропонували інші американські вчені Р. Макінтош та С. Гольднер.

Займались дослідженням етнотуризму також П. Ван ден Берг (дослідник з Вашингтонського університету), науковці з Великобританії С. Харроон і В. Вайдер. Ці вчені визначали етнічний туризм як поїздку, вмотивовану пошуком тісного контакту з людьми, етнічна принадлежність і культурна специфіка яких відрізняється від подібних ознак туристів, так звана “екзотична” культура.

Деякі інші вчені вважали, що етнічний туризм пов’язаний з поїздками на батьківщину предків із метою вивчення своїх “коренів”. Такої думки притримувався австралійський вчений Б. Кінг, який розкривав важливість “етнічного возз’єднання” в туризмі.

Отже, вже на початках дослідження етнотуризму дослідники поділились на дві групи: ті, що головним вважали цікавість туристів до чужої культури і ті, що вважали етнотуризм поверненням до своїх предків.

Подальші дослідження цього поняття не зазнали сильних трансформацій, лише об’єднали дві попередні версії. Так у сучасній літературі в межах етнічного туризму (етнотуризму) науковці виділяють кілька найпоширеніших напрямків. Одним із них є культурно-пізнавальний туризм, метою якого є ознайомлення з життям етнічних груп, які у повній мірі зберегли традиційні архаїчні риси матеріальної і духовної культури. При

цьому приналежність туриста до етнічної групи, яку він відвідує не є необхідною умовою. Та інший, більш важливий для збереження етнічних цінностей суспільства напрямок етнічного туризму – ностальгійний або сентиментальний туризм, який виникає як наслідок відриву людини від рідних місць, від своєї країни. Відвідування своєї етнічної батьківщини особою, яка народилася і виховувалася в іншому соціокультурному середовищі, такий напрям в етнотуризмі є своєрідним генетично сформованим “покликом предків”.

Київська дослідниця Т. Пархоменко вважає, що етнічний і ностальгічний туризм – це два різні поняття. Проте такі дослідники як Т. Пархоменко, В. Кифяк, Н. Малова ототожнюють поняття етнічного туризму з ностальгійним. Етнічний туризм задовольняє потребу у підкріпленні національної ідентичності людини, тобто включеності в певну соціальну спільноту на підставі спільногого походження, ототожнення з певною культурою. Відвідування своєї етнічної батьківщини людиною, яка народилася і виховувалася в іншому соціокультурному середовищі, є своєрідним генетичним покликанням – “покликом предків”. Ностальгійний же туризм виключно індивідуальний, він камерний порівняно з етнічним, це не поклик національної ідентичності, це – відтворення власного життєвого шляху, намагання подолати незворотність часу просторовим поверненням [2, с. 300].

Виникає питання: в чому тоді суть ностальгійного туризму?

Ностальгія – це складна тема, розуміння якої вимагає глибокого дослідження. Вперше термін використав лікар Й. Хофер в 1688 р., для позначення психологічної недуги швейцарських солдатів, які боролись за кордоном, та студентів, які навчались далеко від рідного дому. Хвороба полягала у тому, що через тугу вони не могли зосередитись ні на чому. Він виділив три етапи:

- Людина втомлена, постійно мовчить і шукає самотності, сумує за домом і не ділиться своїми переживаннями.

- Думки про батьківщину стають нав'язливими, порушується сон і травлення, підвищується тиск.

- Настає божевілля, “ідея фікс”, смерть від виснаження, якщо немає надії на повернення додому.

В наш час поняття “ностальгія” має два значення:

- Історична ностальгія (туга за минулим, за батьківшиною).

- Особиста ностальгія (туга за пережитими подіями).

У сучасному побуті слово “ностальгія” має дуже розширене друге значення: часто це туга не тільки по своєму минулому, а й по цілім епохам, навіть дуже давнім або зовсім неіснуючим; туга по місцях, де людина ніколи не була, і так далі. Ця особливість виникла під впливом фантастичної та історичної літератури, фільмів.

Ностальгія – це особливий стан душі людини, осмислення і переосмислення свого життя, долі, стану речей і подій.

В зв’язку з ностальгією за рідним домом з’явилось таке поняття як “ностальгійний туризм”. Це поняття має два трактування: вузьке і широке. В вузькому і загальновживаному значенні ностальгійний або сентиментальний туризм – це відвідування своєї етнічної батьківщини особою, яка народилася і виховувалася в іншому соціокультурному середовищі. Такий напрям є одним із видів етнотуризму, своєрідним генетично сформованим “покликом предків”.

До ностальгійного туризму відносять також подорожі з метою відвідування родичів, знайомих, друзів, які проживають на історичній батьківщині [6, с. 58]. Це туризм, який стосується лише окремих людей, що подорожують незалежно від інших [8, с. 241].

Залежно від мети подорожі виділяють 3 види ностальгійного туризму:

- 1) поїздки для побачення з рідними;
- 2) відвідання місць, із якими пов’язані важливі події в особистому житті;
- 3) відвідання місць, із якими пов’язана історія етнічної спільноти, до якої відносить себе людина, або важливі моменти життя родини, предків.

Дуже часто ці три види поєднуються та переплітаються, оскільки для людини, що подолала відстань у декілька тисяч кілометрів важливо не лише побачити рідних, але й пережити особисто естетичне і духовне збагачення від пам’яток історії, культури, архітектури свого народу [1, с. 40–46].

Ностальгійний (або етнічний) туризм є видом рекреаційного туризму. Такий вид подорожі зараз дуже популярний у Західній Європи та в країнах колишнього СРСР. Під час таких поїздок туристи вивчають певні групи місцевого населення, які діляться на етноси. Знайомляться з їх життям, особливостями побуту й культури.

Цей вид туризму дає можливість багатьом мандрівникам отримати інформацію про своє коріння, а також дізнатися ряд історичних фактів про майже нікому невідомого народі чи національності. Отримавши певну підтримку, туристи можуть відшукати своїх далеких родичів на абсолютно чужих територіях. У цьому питанні туристам можуть надати допомогу приватні детективи, які займаються різними історичними пошуками.

Дуже часто люди їдуть, щоб відвідати землі, де проживали їхні діди, батьки або вони самі в дитячому віці, ще до того як їм довелося покинути ці місця із різних причин. Тому назва ностальгійний туризм приховує в собі потайний сенс і глибше значення. Адже саме ностальгія і туга за минулим часом змушує багатьох людей, замість відпочинку на якому-небудь курорті, відправлятися у віддалені місця для пошуку коренів свого походження, а також для знайомства зі своїми далекими родичами.

Найчастіше учасниками ностальгійного туризму є переселенці, які покинули територію свого проживання. Є два види переселенців: добровільні і вимушенні. Головною причиною добровільного переселення є пошук нового кращого життя. Люди покидають домівки, щоб знайти себе, свій шлях в житті. Найчастіше – це молоді особи, які хочуть пізнати світ, тікають від буденності і залишаються там, де їм краще. Кількість таких людей невисока, і в принципі, не впливає на жодні показники міграції [8, с. 241].

Ще одним видом добровільного переселення є міграція з метою заробітку. Часто заробітчани їдуть, щоб заробити грошей, але більше не повертаються. Вони воліють радше протистояти труднощам життя в тіні, ніж безперспективному існуванню на батьківщині. Освоївшись на “чужій землі”, вони забирають своїх дітей і змінюють громадянство.

Вимушенні переселенці – це досить велика категорія населення планети. Ці люди колись були видворені з місць свого проживання через військові, релігійні чи політичні причин. Це був не їх вибір, не їх рішення, тому їхній туризм носить виразно сумний характер. І ті, і інші відвідують друзів або родичів, які залишилися на цьому місці, приходять на кладовища, а деякі здійснюють паломництво в минуле, навіть, з метою в майбутньому повернутися сюди, знайти втрачений будинок.

Війни, що прогриміли на планеті в ХХ ст., залишили по всьому світу безліч людей, що опинилися проти своєї волі в іншому місті, країні, навіть континенті. Люди воювали, потрапляли в полон, бігли від окупантів. Хтось зміг повернутися додому і знайти рідних відразу після війни, хтось осів на чужій території через страх гонінь на батьківщині, хтось загубився. Ці люди та їхні нащадки складають потоки переселенців, величезну категорію в ностальгійному туризмі.

Як приклад популярних ностальгічних турів, можна привести подорожі нащадків французьких репатріантів у Туніс, поїздки нинішніх американців ірландського походження до Ірландії, туризм і еміграцію німців Поволжя до Німеччини, ізраїльтян у Східну Європу, в країнах якої до війни існували великі єврейські громади. Розвивається останнім часом ностальгійний туризм і на пострадянському просторі. Так, в Білорусь, в села і міста, де народилися, ідуть жителі Польщі, країн СНД і особливо – Ізраїлю. Поширеній цей вид туризму і в Білорусії. Глава білоруського Міністерства туризму заявив, що країна готова надавати даному виду туризму всіляку підтримку.

Перспективною сферою ностальгійні подорожі вважають і на Україні, пов'язуючи актуальність цього напрямку з зростаючим бажанням людей повернутися до своїх витоків, дізнатися родовід. Адже дві світові війни розкидали українців по цілому світі [1, с. 40–46].

Численними потоками представлений ностальгічний туризм в Росії. Інтерес іноземних громадян, в першу чергу, викликають декілька з них. У Карелію і Ленінградську область ідуть тисячі фінів, чиї предки залишили ці місця у зв'язку з переселенням повоєнних років. У Калінінградської області спостерігається активність туристів – німців, на Сахаліні – японців.

Велика частина “ностальгійних” туристів – люди похилого віку, які в результаті двох світових воєн добровільно або вимушено покинули місця свого проживання після їх передачі РРФСР.

Інше ж трактування поняття “ностальгійного туризму” набагато ширше. Воно полягає в переплетені ностальгійної та інших видів подорожей. Отже, виділяють такі види історичного ностальгійного туризму:

Ностальгійний спортивний туризм (поєднання спортивного та ностальгічного видів туризму). В 2012 р. в американському

журналі “Sport management” було опубліковано статтю, в якій вперше офіційно вживався термін “ностальгічний спортивний туризм”. Було проведено спостереження та етнографічні інтерв’ю для вивчення мотивів та поведінки груп, які їдуть на екскурсію, щоб подивитися на гру улюбленої команди в далекому місті. Ключовим словом в цьому дослідженні стала ностальгія. Зокрема, ностальгічні спогади про минулі поїздки були визнані важливою основою для повторних подорожей групи і для спілкування з її новими членами. Було визначено п’ять основних причин, які спонукали до поїздки фанатів спорту: ностальгія, як мотив; спортивні норми і ритуали як об’єкти ностальгії; кращий досвід як об’єкт ностальгії; ностальгія в якості основи для пропозицій поїздки, і ностальгія через соціалізацію. Доведено, що ностальгійні заклики відіграють основну роль в спортивних поїздках [9].

Ностальгійний релігійний туризм, пов’язаний з ностальгією за хрестовими походами, за життям святих чи якоюсь упущенюю можливістю. Релігійний туризм є найстарішим видом міжнародного туризму, який виник ще у часи формування основних світових релігій [3, с. 248]. Саме тому ностальгія в релігійному туризмі пов’язана не лише з певними подіями але й з цілими епохами. Так, наприклад, ширі християни сумують через те, що не змогли народитись в часи Ісуса Христа. Це стає приводом до поїздок в Єрусалим, відвідання гори Голгофи та участі у Хресній дорозі [10].

Ностальгійний соціальний туризм пов’язаний, насамперед, з участю людей літнього віку у заходах, пов’язаних із святкуванням визначних подій. Прикладом може виступати участь ветеранів Другої світової війни у урочистих маршах, концертах в честь 9 травня – Дня перемоги, відвідання ними місць поховань солдатів.

Ностальгійний зелений туризм – поєднання пошуків батьківщини з відпочинком на природі.

В останні роки дослідники почали виділяти нові тенденції ностальгійного туризму. Зокрема в 2012 р. Expedia.co.uk і старший професор психології в Університетському коледжі Лондона провели опитування 500 осіб, щоб дізнатись мету їхньої поїздки. За результатами дослідження було виявлено, що 98 % туристів вирішили провести свій відпочинок в місці, де побували раніше.

Дослідники визначили 5 основних причин такого виду ностальгійного туризму:

1. Незабутній відпочинок в молодості – 27,7 %.

2. Колишнє місце проживання – 21,5 %.
3. Місце проведення медового місяця – 5,8 %
4. Місце незабутнього роману – 5,5 %
5. Місце одруження , або тривалих стосунків – 4,4 %

Дослідження показало, що ностальгія відіграє вирішальну роль у виборі місця відпочинку.

Отже, можна стверджувати, що ностальгійний туризм – це один із найрізноманітніших за своєю тематикою вид туризму, який допомагає суспільству зберігати історичну цілісність.

Сучасна індустрія туризму – одна з найбільш швидко прогресуючих галузей світового господарства і розглядається як самостійний вид економічної діяльності. На сьогодні туризм став буденним явищем для третьої частини населення планети і в багатьох країнах став головним джерелом прибутку [4, с. 424].

Проте, розглядаючи ностальгійний туризм з економічної сторони можна сказати, що це досить перспективний але “скромний” вид туризму. Отже, можна зробити наступні висновки:

- Ностальгійний туризм не вимагає використання різноманітних послуг, оскільки більшість туристів зупиняється в своїх родичів. Проте, молодь все ж таки вибирає дорогі готелі, що пояснюється звичкою до комфорту.

- Тривалість поїздок – від 15 до 20 днів.

- Найчастіше метою поїздки є відвідання родичів.

- Не приносить високих прибутків. Однак в Туреччині в 2011 році доходи від ностальгійного туризму становили 3 млрд. 526 млн. долларів.

- “Прихованим” економічним доходом слід вважати грошові перекази, подарунки, які відправляються родичам на батьківщину.

- Вимагає реставрації пам'яток культури, які є складовою частиною ностальгійного туризму.

- Ностальгійний туризм вважається дуже вигідним для працівників в його сфері. Наприклад, відпадає необхідність вивчення іноземних мов, що знижує собівартість послуг і збільшує доходи.

- Такі поїздки знижують ризик культурного шоку чи необхідність соціокультурної адаптації.

- Кількість туристів росте пропорційно до покращення відносин між державами.

Незважаючи на швидкий розвиток ностальгійного туризму існує безліч причин, які негативно впливають на цей процес:

- вплив асиміляції на молоде покоління переселенців;
- втрата основних ресурсів;
- слабке вивчення та популяризація об'єктів.

Для вирішення цієї проблеми слід вжити таких заходів:

- пошук, наукове вивчення та якісна оцінка історико-культурних об'єктів, які мають ностальгійну цінність;
- створення місцевих туристичних центрів, які можуть надавати інформативні послуги щодо екскурсій чи приватних послуг;
- широка популяризація ресурсів ностальгійного туризму;
- підтримка з боку держави та створення сприятливих умов для розвитку ностальгійного туризму [5, с. 164].

Таким чином, на основі проведеного дослідження можна стверджувати про важому роль ностальгійного туризму у розвитку міжкультурної взаємодії. Феномен ностальгійного туризму потребує свого подальшого дослідження, зокрема, під кутом зору використання у маркетингу територій загалом та розвитку туристичної привабливості окремих місцевостей зокрема.

Література:

1. Вуйцик О.І. Розвиток сентиментального (ностальгійного) туризму Україні / О. І. Вуйцик // Географія. Економіка. Екологія. Туризм: Регіональні студії. Збірник наук. праць / За ред. І. В. Смаля. – Ніжин: МІЛАНІК, 2009. – Вип. 3. – с. 40-46.
2. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні / В.Ф. Кифяк. – Чернівці : Книги-XXI, 2003. – 380 с.
3. Лучинин Є.Б. Економічна, ідеологічна та культурна складові релігійного туризму на сучасному етапі розвитку міжнародних відносин / Є.Б. Лучинин / Міжнародні відносини в умовах ХХІ ст.: сучасна теорія і практика. Зб. матеріалів III щорічної Міжнародної науково-практичної конференції – Львів.: DPI , 2014.- 248- 250 с.
4. Мальська М.П. Туристичний бізнес: теорія та практика. Навч. пос. / В. В Худо, М. П. Мальська М.П. - К.: Центр учебової літератури, 2007. - 486 с.
5. Безручко Л. Методика оцінки туристичних історико-культурних ресурсів (на прикладі Турківського р-ну Львівської

обл.): Навчально-методичний посібник / За ред. проф. Р.Береста.– Львів, 2013. – 211 с.

6. Методичні вказівки для розробки туристичних продуктів (за видами туризму). – Львів: ЛІЕТ, 2012. – 132 с.

7. Муравська С.В. Етнічний туризм: до проблеми визначення терміну / С.В. Муравська // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених та студентів “Розвиток українського етнотуризму: проблеми та перспективи” (Львів, 2011 р.). – Львів, 2011. – С.70–74.

8. Савчук Б. П. Туристичне країнознавство: Європа. Навчальний посібник / Б.П. Савчук – Івано-Франківськ, 2010. – 285 с.

9. Journal of sport management. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journals.human kinetics.com/jsm-back-issues/jsmvolume17issue3july/insearchofrelivedsocialexperiencegroupbasednostalgiasporttourism>.

10. True Christianity.info.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.truechristianity.info/ua/books/zakon_bozhyi/zakon_bozhyi_1_199.php.

**Vasyl HULAY,
Yevheniia LUCHYNYN
NOSTALGIC TOURISM AS THE MEANS OF
INTERCULTURAL COOPERATION**

The paper considers the process of nostalgic tourism's evolution. There is also provided the notion of nostalgic tourism as one of the long-range trends of development the international communication and the exchange of cultural experiences. Characterized aspects of development of this type of tourism.

Keywords: nostalgia, international tourism, nostalgic tourism.

Львівський інститут економіки і туризму, викладач
**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ІСТОРИКО-
КУЛЬТУРНИХ ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ**

Проаналізовано положення національних та міжнародних нормативно-правових актів, які регулюють охорону історико-культурних туристичних ресурсів.

Ключові слова: класифікація туристичних ресурсів, охорона туристичних ресурсів, історико-культурні туристичні ресурси, нормативно-правовий акт, закон, міжнародний договір, міжнародне співробітництво, ЮНЕСКО.

Питання охорони туристичних ресурсів окремих регіонів України та України загалом не є нове. Результати досліджень знаходимо у працях Курило Т. В., Кузьменко О. В., Пивовар І. В., Каткова Т. Г., Заставецька Н. І., Корнієнко В. В., Федорова Л. Д. та ін. Проте, це питання й надалі не втрачає актуальності, адже положення законодавства України удосконалюються, зазнають змін та доповнень.

У цій статті зосередимо увагу на охороні об'єктів найбільшого зацікавлення туристів – історико-культурних туристичних ресурсів. До них відносять археологічні пам'ятки та пам'ятні місця, сакральні споруди, пам'ятки архітектури тощо.

В законодавстві України містяться дефінітивні норми, що визначають туристичні ресурси, культурну спадщину, об'єкти культурної спадщини, пам'ятки культурної спадщини, охорону культурної спадщини; археологічну спадщину, об'єкт археологічної спадщини, охорону археологічної спадщини, пам'ятку археології тощо. Так, закон України “Про туризм” визначає туристичні ресурси як “пропоновані, або такі, що можуть пропонуватися, туристичні пропозиції на основі та з використанням об'єктів державної, комунальної чи приватної власності” [1]. Проект Закону України “Про туристичні ресурси” пропонує визначення туристичних ресурсів як “сукупність туристичних об'єктів, внесених до Єдиної державної бази даних у сфері туризму” [2].

Інше визначення туристичних ресурсів дають науковці: “специфічні властивості природного середовища, а також їх поєднання, прояви людської діяльності, природні, історичні,

соціально-культурні об'єкти, які є предметами зацікавлення туристів, стимулюють їх до подорожі, здатні задовольнити їхні потреби у відновленні та розвитку фізичних, емоційних та інтелектуальних сил” [3, с. 315].

Щодо класифікації туристичних ресурсів існують різні підходи. Так, зокрема, за генетичною ознакою виділяють природні, культурно-історичні та соціально-економічні туристичні ресурси [2]. У сучасній науковій літературі, окрім зазначених, виділяють також інформаційні туристичні ресурси [3, с. 333]. Польський економіст М. Труаса виокремлює три групи туристичних ресурсів: природні, створені працею людини та додаткові (створенні працею людини для надання послуг) [3, с. 317].

На даний час немає окремої галузі права України, яка б регулювала порядок використання та збереження історико-культурних туристичних ресурсів, їх охорона забезпечується нормами цивільного, адміністративного, кримінального права. Українське законодавство про охорону пам’яток історії та культури формувалося упродовж усієї історії нашої держави. До прийняття Закону України “Про охорону культурної спадщини” 2000 р. діяв Закон УРСР “Про охорону і використання пам’яток історії та культури” від 13 липня 1978 р. У 1996 р. Конституція України закріпила обов’язок держави забезпечити збереження історичних пам’яток та інших об’єктів, що становлять культурну цінність (стаття 54) [4]. Реалізація державної політики в Україні у галузі туризму здійснюється, зокрема, шляхом визначення порядку використання та охорони туристичних ресурсів [1]. Збереження цілісності туристичних ресурсів України та охорона культурної спадщини визначені одними з основних цілей державного регулювання в галузі туризму. Законодавство визначає перелік та повноваження органів, що здійснюють таке регулювання. Так, наприклад, Кабінет Міністрів України забезпечує раціональне використання туристичних ресурсів і заходи для їх збереження; центральний орган виконавчої влади в галузі туризму організує облік туристичних ресурсів України, забезпечує їх раціональне використання та охорону; місцеві державні адміністрації розробляють і впроваджують заходи для захисту місцевих туристичних ресурсів; виконавчі органи місцевого самоврядування організують проведення інвентаризації пам’яток місцевого значення, сприяють їх охороні і збереженню.

Головним органом у системі центральних органів виконавчої влади щодо формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері охорони культурної спадщини є Міністерство культури України. Серед основних його завдань – охорона культурної спадщини, тож, відповідно до покладених на нього завдань, Міністерство складає перелік нематеріальної культурної спадщини, формує та веде Державний реєстр національного культурного надбання, видає розпорядження та приписи щодо охорони пам'яток національного значення, визначає необхідність проведення охоронних заходів щодо їх збереження тощо [5]. Законодавець закріплює обов'язок туристів та екскурсантів дбайливо ставитися до культурної спадщини в місці тимчасового перебування та обов'язок відшкодовувати збитки, завдані неправомірними діями [1]. За порушення вимог законодавства про охорону культурної спадщини передбачена адміністративна відповідальність; за знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини чи їх частин, а також за незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини передбачена кримінальна відповідальність. Крім цього, законом передбачено обов'язок відшкодувати шкоду, заподіяну органами державної влади, місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами за порушення законодавства під час виконання ними покладених на них обов'язків [1].

Важливими для збереження історико-культурних туристичних ресурсів є положення Земельного кодексу України, у главі 10 якого визначено склад та використання земель історико-культурного призначення. Зазначено також, що з метою охорони і захисту від несприятливих впливів навколо об'єктів культурної спадщини створюються охоронні зони [6]. Питанням забезпечення охорони пам'яток, фінансування охорони культурної та археологічної спадщини, відповідальності за порушення законодавства про охорону культурної та археологічної спадщини присвячені також положення відповідних законів України [7; 8].

Частиною національного законодавства є чинні міжнародні договори. Україна є учасницею цілої низки дво- та багатосторонніх міжнародних договорів щодо охорони історико-культурних туристичних ресурсів. Так, до прикладу, 4 березня 1994 р. було підписано Угоду між Урядом України та Урядом США про охорону і збереження культурної спадщини. Під поняттям “культурна спадщина” розуміються культові заклади,

місця історичного значення, пам'ятники, кладовища та меморіали загиблим, а також архівні матеріали, які мають до цього відношення. Серед основних положень Угоди варто виділити домовленість сторін вживати заходи для охорони і збереження культурної спадщини всіх національних, релігійних або етнічних груп – жертв Другої світової війни [9].

Україна є учасницею Конвенції про охорону архітектурної спадщини Європи від 3 жовтня 1985 р., Європейської конвенції про охорону археологічної спадщини від 16 січня 1992 р. та інших багатосторонніх міжнародних договорів. Щодо охорони історико-культурних туристичних ресурсів співпрацює наша держава і з міжнародними організаціями. 14 лютого 1992 р. Україна підписала Угоду про повернення культурних та історичних цінностей державам їхнього походження з державами-учасницями Співдружності незалежних держав. Угода набула чинності у день її підписання. Охороні пам'яток культури сприяє Організація Об'єднаних націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), діяльність якої спрямована на збереження та відродження культурної спадщини, сприяння поверненню втрачених культурних цінностей країнам їхнього походження. Україна стала членом цієї організації 12 травня 1954 р. У 1990 р. до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО уперше було внесено українські пам'ятки. На даний час до Списку входить 6 пам'яток культури та 1 пам'ятка природи України. Серед них історичний центр м. Львів, дерев'яні церкви Карпатського регіону країни та інші.

Україна активно співпрацює з ЮНЕСКО та є учасницею міжнародних конвенцій, укладених в рамках цієї організації: Конвенції про охорону культурних цінностей на випадок збройного конфлікту та Протоколу до неї від 14 травня 1954 р., Конвенції про заходи, спрямовані на заборону та попередження незаконного ввозу, вивозу та передачі права власності на культурні цінності від 14 листопада 1970 р., Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини від 16 листопада 1972 р., Конвенції про охорону підводної культурної спадщини від 2 листопада 2001 р., Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини від 17 жовтня 2003 р.

Таким чином, Україна вживає заходів як на національному, так і міжнародному рівні з метою забезпечити збереження та охорону туристичних ресурсів України. Чинне законодавство ще містить, однак, певні прогалини щодо забезпечення дієвої

охорони історико-культурних туристичних ресурсів та потребує удосконалення. Тож аналіз положень чинного законодавства України залишається і надалі актуальним для подальших наукових розвідок.

Література:

1. Закон України «Про туризм» від 15 вересня 1995 року // Відомості Верховної Ради України від 01.08.1995. – 1995. – № 31, стаття 241.
2. Проект Закону України «Про туристичні ресурси» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tourism.gov.ua/ua/action/regulatory/projects/25180/25182/>
3. Мальська М.П., Антонюк Н.В., Ганич Н.М. Міжнародний туризм і сфера послуг: Підручник. – К.: Знання, 2008. – 661 с.
4. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України від 23.07.1996. – 1996. – № 30, стаття 141.
5. Положення про Міністерство культури України, затверджене Указом Президента України від 6 квітня 2011 року № 388/2011 // Урядовий кур'єр від 15.10.2014. – № 190.
6. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року // Відомості Верховної Ради України від 25.01.2002. – 2002. – № 3, стаття 27.
7. Закон “Про охорону культурної спадщини” від 8 червня 2000 року // Відомості Верховної Ради України від 29.09.2000. – 2000. – № 39, стаття 333.
8. Закон “Про охорону археологічної спадщини” від 18 березня 2004 року // Відомості Верховної Ради України від 25.06.2004. – 2004. – № 26, с.1080, стаття 361.
9. Угода між Урядом України та Урядом США про охорону і збереження культурної спадщини від 4 березня 1994 року // Зібрання чинних міжнародних договорів України. – 2004 р. – № 4, с. 421, стаття 854.

Nataliya LYSYK

LEGAL REGULATION OF HISTORICAL AND CULTURAL TOURISM RESOURCES IN UKRAINE

Analyzed rules governing the protection of Ukrainian historical and cultural tourism resources of Ukraine.

Key words: classification of tourism resources, protection of tourism resources, tourism resources of history and culture, legal act, law, international agreement, international cooperation, UNESCO.

**ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ
ПРИМІСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ М. ЛЬВОВА (НА ПРИКЛАДІ
ПУСТОМИТИВСЬКОГО РАЙОНУ)**

Проаналізовано сучасний стан історико-культурних туристичних ресурсів Пустомитівського району. Досліджено можливості використання пам'яток історії і культури району в туризмі. Визначено види туризму, які можуть розвиватись у районі.

Ключові слова: історико-культурні пам'ятки, туристичні ресурси, Пустомитівський район, туризм.

Туристичне освоєння Львівщини відбувається нерівномірно, що пов'язано з різним забезпеченням рекреаційно-туристичними ресурсами. Сьогодні виділена значна кількість туристичних центрів у межах області, з-поміж яких м. Львів є найбільше освоєний туристами. Проте, сьогодні основні туристичні потоки зосереджені у місті, що сприяє перевищенню навантаження на центральну частину міста. Натомість, практично не освоєною є приміська територія, яка дозволила б розвантажити місто від значного туристичного навантаження. Враховуючи, що основним ресурсом, який забезпечує туристичне освоєння м. Львова є історико-культурний потенціал, актуальним є дослідження пам'яток історії і культури у приміських територіях.

Серед історико-культурних ресурсів для туризму найбільше значення мають:

- сакральні споруди;
- фортифікаційні об'єкти;
- етнічні особливості території;
- музей, тощо.

Варто вказати, що сьогодні проблема вивчення історико-культурних туристичних ресурсів приміських територій м. Львова є малодосліджена. Адже, здебільшого такі дослідження стосуються окремого виду об'єктів: колонії, церкви тощо. З-поміж навколишньої території м. Львова добре досліджена Жовківщина, проте мало уваги приділено Пустомитівському районі, що найбільше межує з містом. Тому, нами проведено аналіз історико-культурних туристичних ресурсів Пустомитівщини.

Попри розташування Пустомитівського району у безпосередній близькості до Львова, туризм у ньому практично не розвивається. Це пояснюється низьким вивченням ресурсів, які можуть використовуватись у туризмі, а також малою зацікавленістю місцевої влади до організації різних видів туризму. Відмітимо, що в основному рекреаційно-туристична діяльність в районі здійснюється у різноманітних розважально-відпочинкових комплексах, серед яких: "Бухта Вікінгів", "Наварія Нова", "Гранд-Резорт" тощо. У той же час, мало використовуються історико-культурні ресурси, які тут збережені. Варто вказати, що практично у всіх 103 населених пунктах району існують об'єкти, які можна використати у культурно-пізнавальному туризмі.

Згідно даних відділу культури Пустомитівської РДА пам'ятки історико-культурної спадщини району представлені:

- 16 пам'ятками історії (які включають місце, де стояв табір козацьких військ Б. Хмельницького, братські могили радянських воїнів, садибу Устияновичів, могилу жертв репресій, пам'ятники на честь скасування панщини тощо);

- 15 пам'ятників монументального мистецтва (два пам'ятники І. Франку, один Б. Хмельницькому та 12 – Т. Шевченку);

- 24 пам'ятки археології (серед яких городище давньоруського міста Звенигород має статус пам'ятки загальнодержавного значення);

- 66 пам'яток архітектури (з них 50 включені у Державний реєстр культурного надбання та 16 пам'яток архітектури місцевого значення) [11].

Відмітимо, що пам'ятки, які описані відділом культури є далеко не повним відображенням усіх історико-культурних об'єктів на території району. Аналізовані матеріали не включають об'єкти, що відображають існування тут німецькомовних поселень, залишків єврейської общини, а також нематеріальної спадщини, яка збереглась на Пустомитівщині та може бути використана у туризмі.

Пустомитівщина вирізняється розташуванням значної кількості дерев'яних церков, які представляють як галицький, так і бойківський стиль будівництва. Зокрема, у районі є 24 дерев'яні церкви, з яких 13 включені у Державний реєстр культурного надбання та чотири є пам'ятками місцевого значення. Варто вказати, що сьогодні ці церкви мало відомі для туристів, серед

них найбільш відомою є церква Богоявлення Господнього (1693 р. у с. Кугайв), яка збереглась в оригінальному вигляді та є забудовою бойківського типу. Сьогодні церква перебуває у занедбаному стані та потребує суттєвої реконструкції. Варто відмітити, що туристичним оператором “Відвідай”, організовано тур під назвою “До церкви в Кугаєві”, кошти від якого будуть залучені на реставрацію церкви [10].

Серед інших церков, які можуть представляти інтерес для туристів, є церква Стрітення Господнього (1757 р. у с. Черепин, рис. 1), яку в 2007 р. було покрито гонтом, що суттєво збільшило її туристичну привабливість.

Рис. 1. Церква Стрітення Господньою в Черепині

Ще одним цікавим дерев'яним храмом є церква св. Михаїла (1765 р. у с. Дмитровичі). Особливістю цієї будівлі є те, що вона носить типово латинізований характер із підкресленим вертикальним спрямуванням об'ємів. Такий характер пояснюється тим, що ця споруда первісно була костелом, відповідно, це єдиний, збережений у районі, дерев'яний костел.

Серед інших дерев'яних храмів цінними є: пресв. Трійці (с. Борщовичі, 1922 р., рис. 2); Введення в храм пресв. Богородиці (с. Вовків, 1706 р.); св. Ігнатія (с. Горбачі, 1734 р.); св. Юрія

(с. Гринів, 1782 р.); св. Арх. Михайла (с. Жирівка, 1770 р.); св. Симеона Стовпника (с. Коцурів, 1729 р.); Собору пресв. Богородиці (с. Пикуловичі, 1794 р.) тощо.

Рис. 2. Церква пресв. Трійці в с. Боршовичі

Окрім дерев'яних храмів, у районі є дві муровані церкви, які мали оборонне призначення – храм Різдва Богородиці (XVI ст., у с. Піски (смт Щирець), рис. 3).

Рис. 3. Храм Різдва Богородиці в с. Піски

Цінною пам'яткою є церква Пресв. Трійці (XVI ст., у смт Щирець). Для мистецтвознавців об'єктом огляду може стати церква св. Михаїла (1901 р. у с. Підберізці), яку у 1910 р. розписував М. Сосенко.

Окрім церков, у районі є значна кількість костелів, адже у минулому значна частина населених пунктів району була заселена поляками. Проведені дослідження дозволили виявити у межах району 25 костелів, які збереглись до сьогодні. Дев'ять із них віднесено до переліку пам'яток архітектури національного значення та один до переліку пам'яток місцевого значення. Проте віднесення вказаних об'єктів до пам'яток архітектури не завжди дозволяє зберегти ці споруди. На сьогоднішній день, із костелів, які перебувають під охороною держави, три – у стадії руйнації, серед них: Всіх Святих (1758 р. у с. Годовиця); св. Валентина (1856 р. у с. Раковець); св. Марії Магдалини (1908 р. у с. Вовків).

Варто вказати, що тільки три костели району використовується за своїм первісним призначенням (костел св. Станіслава (1400 р.) у смт Щирець (рис. 4), костел св. Мартина (1720 р.) у с. Семенівка та Успення пресв. Діви Марії (1748 р.) у с. Наварія.

Дев'ять костелів суттєво зруйновані (це костели у населених пунктах Годовиця, Вовків, Відники, Оброшино, та Чорнушовичі, Раковці, Лисиничах, Кугаєві та Підтемному). Серед цих костелів особливу туристичну цінність представляє костел Всіх Святих у с. Годовиця (рис. 5), який був зведений протягом 1751–1758 рр. Архітектором костелу був Бернارد Меретин. Особливістю костелу є і те, що різьблений декор створений скульптором Йоганном Георгом Пінзелем, і

Рис. 4. Костел св. Станіслава в Щирці

саме скульптури з цього храму стали основою для створення музею Пінзеля. Проте після пожежі 1974 р. завалився дах і споруда сьогодні перебуває у зруйнованому стані.

Значна кількість костелів району переобладнана у інші за функціональністю споруди. Більшість із них переобладнувалась під церкви, серед них: Благовіщення пресв. Діви Марії (1898 р.) с. Борщовичі, сьогодні використовується як катехіальна школа; св. Войцеха (1546 р.) с. Велика Білка, сьогодні це храм Покрови пресв. Богородиці; св. Станіслава (1600 р.) у с. Давидів, використовується як церква Різдва пресв.

Богородиці; св. Михаїла (1833 р.), тепер церква преп. Параксеви; у с. Пикуловичі (1920 р.), тепер церква пресв. Богородиці, тощо. Цікавим для організації туризму є і те, що деякі костели оборонного типу, а саме: св. Катерини (1612–1625 рр. у с. Зимна Вода), св. Миколи (XV ст. у с. Чишкі), св. Станіслава (1553 р. у смт Щирець) [7, с. 134–141]. Свідченням їх фортифікаційного призначення є наявність бійничих отворів на вежах.

У межах району знаходяться також замки і палаці. Єдиний замок району – Старосільський (1584–1654 рр.). Проте, він перебуває у напівзруйнованому стані. Серед палацових споруд, які становлять туристичну цінність, є садибний будинок з парком (XIX ст. у м. Пустомити), садибний будинок (XIX ст. у с. Давидів), садиба Львівських архієпископів (1730 р. у с. Оброшино). А також відомі місця розташування колись існуючих оборонних споруд: замку і монастиря-фортеці у с. Підтемне, оборонного двору у с. Ставчани та с. Милятичі [7, с. 132–142].

Рис. 5. Костел Всіх Святих в Годовиці

Пустомитівщина є достатньо добре вивчена археологами. Серед археологічних знахідок найбільш туристично-привабливим є виявлене городище у с. Звенигород. Варто вказати, що туристичному освоєнні цього об'єкта сприяє і функціонування музею історії давньоруського міста Звенигород, у якому представлені археологічні знахідки, знайдені в околиці села. Okрім с. Звенигород археологічні об'єкти були виявлені і в селах Шоломія, Відники, Підберізці, Черепин, Чижиків, Гринів, Пасіки-Зубрицькі, Тарасівка тощо. Перелічені населені пункти можна включати при розробці культурно-пізнавальних турів з археологічним ухилом.

Актуальним питанням розвитку туризму в Україні є виявлення та залучення до туристичного використання територій, які освоювались різними національними меншинами. Варто вказати, що район був добре освоєний німецькомовними колоністами, згідно карти 1939 р. таких колоній було десять: Острів – 1783 р. (смт Щирець); Розенберг – 1783 р. (смт Щирець); Кальтвассер – 1784 р. (с. Зимна Вода); Фалькенштайн – 1784 р. (с. Соколівка); Вайнберген – 1785 р. (м. Винники); Унтенберген – 1785 р. (с. Підгірне); Хоросно Нове – 1789 р. (с. Хоросно); Айнзідель – 1836 р. (с. Сердиця); Наварія; Милятичі [9].

Від перелічених колоніальних поселень збереглися тільки поодинокі об'єкти, серед них: німецький дім молитви (с. Одиноке); приміщення школи (с. Соколівка); криниці у с. Сердиця та смт Щирець; окремі житлові забудови у смт Щирець, с. Підгірне та ін.; залишки поховань у селах Одиноке, Соколівка, Хоросно та смт Щирець. Перелічені об'єкти можуть стати основою для організації ностальгійних турів. Зокрема, туроператором “Відвідай” розроблено два таких тури: 1) Слідами німецьких колоній на схід від Львова (який включає м. Винники та с. Підгірне) [12]; 2) 7 німецьких колоній біля Щирця (поселення Одиноке, Соколівка, Щирець, Хоросно) [8].

Територія району, як і інші райони Львівщини, була заселена єврейською общиноро, проте синагоги у смт Щирець та с. Наварія знищенні. Практично не залишилось об'єктів, які відображають єврейський побут та традиції, проте, збереглося єврейське кладовище у смт Щирець. Незважаючи на занедбаний стан кладовища, воно вважається одним із найкраще збережених у Львівській області. Тут розміщено близько 4 тис. надгробків, які підписані на гебрейській мові, ідиші та івриті, а також додатково

оздоблені вирізьбленими коронами, квітами, дикими звірами та птахами тощо. Сьогодні єврейське товариство планує розчистити кладовище і зробити музеєм.

Знайшли відображення у районі і сліди військових дій. Зокрема, найбільше військових поховань збережено з часів Другої Світової війни, серед них: могила полеглих у бою 1944 р. молодих поляків (с. Верхня Білка); поховання восьми німецьких воїнів 1944 р. (с. Пикуловичі); братські могили радянських воїнів (с. Борщовичі, смт Щирець, м. Пустомити, с. Миклашів, с. Мурване); поховання невідомих січових стрільців (с. Підберізці); поховання жертв репресій (смт Щирець).

Важливим історико-культурним ресурсом є музей, адже саме вони зосереджують найбільшу важливу інформацію про район. У Пустомитівському районі діє п'ять музеїв, які присвячені як історичним подіям, так і визначним постаттям, які тут проживали. Серед них: музей-садиба Устияновичів (с. Вовків); музей історії давньоруського міста Звенигород (с. Звенигород); музей І. Керницького (с. Відники); музей вишивки (с. Товщів); музей пам'яті жертв репресій (смт Щирець). Сьогодні серед перелічених музеїв активно до туристичного використання залучено музей у селах Звенигород та Вовків, проте, варто звернути увагу і на інші музеї. Зокрема, музей пам'яті жертв репресій дозволяє ознайомитись із сталінськими репресіями та побутом ув'язнених. Цікавим є музей вишивки, який представляє народні ремесла, зібрані у с. Товщів. Відмітимо, що у музеї також дають майстер-клас по вишиванню. Зазначені музеї у перспективі можуть стати важливими туристичними об'єктами району.

Аналіз історико-культурних туристичних ресурсів Пустомитівщини дає можливість виділити основні напрямки їх туристичного використання, а саме:

- паломництво. Для паломницького туризму можна використовувати джерела у с. Раковець та Шоломинь, а також виявлений лик Ісуса Христа у с. Гаї;

- релігійний туризм. Для організації релігійних турів підходять усі сакральні об'єкти. Кожен з них має значну цінність;

- ностальгійний туризм. Для організації ностальгійних турів найбільшу вагу мають об'єкти, які пов'язані із проживанням етносів, серед яких для німецькомовного населення – дім молитви (с. Одиноке), лютеранська кірха (м. Винники), поховання колоністів у с. Сердиця та смт Щирець; для євреїв – цвинтар у

Щирці; для поляків – костели у Наварії, Годовиці, Семенівці, Борщовичах, а також польські поховання; для українців – церкви у всіх населених пунктах району;

- етнотуризм. Можливе залучення усіх дерев'яних церков району, серед яких найбільш цінними повинні бути храми в селах Кугаїв, Черепин, Вовків та інших;

- фортифікаційний туризм. До ознайомлення з оборонними спорудами району можна залучити Старосільський замок, костели у Чишках, Зимній Воді та Щирці, а також церкви у смт Щирець.

- археологічний, вивчення археологічних знахідок у с. Звенигород та інших населених пунктах району;

- культурно-пізнавальний, ознайомлення з найбільш важливими історико-культурними об'єктами Пустомитівщини.

Отже, на території району відмічається значне зосередження історико-культурних пам'яток, які відображають побут та культуру як місцевих жителів, так і тих, хто проживав тут у різні періоди. Серед найбільш цінних об'єктів варто виокремити: 24 дерев'яні церкви; два кам'яні храми оборонного призначення; 25 костелів; об'єкти, які залишились від німецько-мовних колоній; поховання різних національностей тощо. Насиченість об'єктами історії та культури дозволяють розвивати тут релігійний, ностальгійний, фортифікаційний, археологічний та культурно-пізнавальний туризм. Активне використання досліджених історико-культурних об'єктів у туризмі дозволить залучити нові території для туристичного освоєння м. Львова, розвантажити центральну частину міста, а також урізноманітнити відпочинок у туристичному центрі.

Література:

1.Байдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування [Текст] : Монографія / О. О. Байдик. — К., 2001. — 298 с.

2.Берест Р. Історико-культурна спадщина чернецтва Прикарпаття та методика її наукового дослідження : Методичний посібник / Р. Я. Берест. — Львів: Видавництво Львівської Політехніки, 2012. — 168 с.

3.Божук Т. І. Методичні аспекти визначення оцінки сакральних об'єктів для потреб туризму / Т.І. Божук // Вісник Львівського державного інституту новітніх технологій та управління імені В'ячеслава Чорновола. – 2008. – Вип. 3. – С.260–272.

4.Клапчук О. О. Туристично-рекреаційні ресурси Львівської області [Текст]: монографія / О.О. Клапчук. – Львів; Івано-Франківськ: Фолант, 2012. – 192 с.

5.Когут Н. Моя Пустомитівщина. Природа, населення і господарство. Навч. Посібник для учнів загальноосвітніх шкіл. / Когут Н., Партем К. – Львів: ВНТЛ – Класика, 2003. – 56 с.

6.Кузик С. П. Теоретичні проблеми туризму: суспільно-географічний підхід [Текст]: монографія / С.П. Кузик – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. – 254 с.

7.Пшик В. Укріплені міста, замки, оборонні двори та інкастельовані сакральні споруди Львівщини XIII–XVIII ст. (Каталог-інформатор) [Текст] / В. Пшик. – Львів, 2008. – 240 с.

8.7 німецьких колоній навколо Щирця [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://www.vidviday.com.ua/7 німецьких колоній навколо Щирця](http://www.vidviday.com.ua/7%20німецьких%20колоній%20навколо%20Щирця).

9.Карта німецьких поселень 1939 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.semanchuk.com/gen/maps/UnterschutzGalizienDeutscheMap.png>.

10.До церкви в Кугаєві [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://www.vidviday.com.ua/kuhajiv>.

11.Пам'ятки культурної спадщини Пустомитівського району [Електронний ресурс] // Матеріали відділу культури Пустомитівської РДА.

12.Сліди німецьких колоній на схід від Львова [Електронний ресурс] – Режим доступу [http://www.vidviday.com.ua/Сліди німецьких колоній на схід від Львова](http://www.vidviday.com.ua/Сліди%20німецьких%20колоній%20на%20схід%20від%20Львова).

L'ubomyr BEZRUCHKO HISTORICAL-CULTURAL TOURIST RESOURCES OF SUBURBS OF LVIV (ON EXAMPLE OF PUSTOMITIVSKOGO OF DISTRICT)

Analysed the modern state of historical-cultural sights of Pustomitivskogo of district. Possibilities of the use of sights of history and culture of district are investigational in tourism. The types of tourism are certain that can develop in a district.

Key words: historical-cultural sights, tourist resources, Pustomitivskiy district, tourism.

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕОРІЇ ГРАФІВ ДЛЯ ЗНАХОДЖЕННЯ ОПТИМАЛЬНИХ ШЛЯХІВ

Розглянуто теорію графів та алгоритми їх пошуку. Описано змістовну та математичну постановку транспортної задачі, розглянуто метод потенціалів та його алгоритм.

Ключові слова: граф, метод потенціалів, теорія графів, транспортна задача.

Метою статті є дослідити методи оптимізації шляху. У сучасному світі застосовуються різні методи вирішення: теорія прийняття рішень, системний аналіз, дослідження операцій та інші. В даному випадку використовуватимуться графи для знаходження оптимальних шляхів.

Теорія графів була започаткована у 1736 році і з розвитком обчислювальних методів почала проникати в інші дисципліни (політологію, соціологію, теорію інформації, туризм тощо).

У Кенігсберзі було два острови, з'єднаних сіомома мостами з берегами річки Прегель та один із одним. Задача полягала в пошуку маршруту проходження всіх чотирьох частин суші, який мав почнатися на довільній з них, закінчуватися на ній же та по одному разу проходити кожен міст. Проте всі спроби знайти маршрут були невдалими.

Щоб довести неможливість існування такого маршруту, Ейлер позначив кожну частину суші точкою (вершиною, або вузлом), а кожен міст – лінією (ребром), що з'єднує відповідні точки, і одержав “граф”. Твердження про неіснування маршруту рівносильно неможливості спеціальним чином обійти граф. Виходячи з цього конкретного випадку, Ейлер узагальнив постановку задачі та знайшов критерій існування обходу [2].

Граф – це сукупність об'єктів із зв'язками між ними. Граф G визначається двома множинами – множиною вершин V та множиною ребер або дуг (пар вершин) E : $G=(V, E)$. Якщо пара вершин неупорядкована, то її прийнято називати *ребром*, а якщо упорядкована – *дугою*. Граф, що складається тільки з ребер

називається неоріентованим графом. Граф, що містить тільки дуги, – *орієнтованим графом* чи *орграфом*. На малюнку граф можна представити точками, що відповідають вершинам графа, та лініями, що з'єднують вершини і відповідають ребрам графа, або спрямованими від вершини до вершини лініями, що відповідають дугам графа. *Шляхом (маршрутом)* у графі називають певну послідовність вершин і ребер, при якій кожні два сусідні ребра мають спільну вершину. Вершину k_1 називають початком шляху, вершину k_{l+1} його кінцем, інші вершини – проміжними або внутрішніми. *Довжина маршруту* – це кількість d ребер у маршруті. Шлях, що має усі попарно різні ребра, називають *ланцюгом*. *Простий ланцюг* – це шлях, в якому всі проміжні вершини попарно різні [5, с. 243].

Алгоритм пошуку в глибину (англ. Depth-first search, DFS) – алгоритм для обходу дерева, структури подібної до дерева, або графа. Ця назва пояснюється тим, що метод застосовується, коли граф є деревом. Замість того щоб простежувати всі варіанти одночасно на одну і ту ж глибину, в методі перебору в глибину досліджується спочатку один шлях до кінця, потім інший і т. д. [6]. Робота алгоритма починається з кореня дерева (або іншої обраної вершини в графі) і здійснюється обхід в максимально можливу глибину до переходу на наступну вершину.

Нехай $G = (V, E)$ – простий зв'язний граф, усі вершини якого позначено попарно різними символами. У процесі пошуку вглиб вершинам графа G надають номери (DFS-номери) та певним способом даних для збереження множин, яку називають *стеком*. Зі стеку можна вилучити тільки той елемент, котрий було додано до нього останнім: стек працює за принципом “*останній прийшов – перший вийшов*”. Інакше кажучи, додавання й вилучення елементів у стеку відбувається з одного кінця, який називається верхівкою стеку. DFS- номери вершини x позначають $DFS(x)$.

Пошук у ширину – алгоритм пошуку на графі.

Якщо задано граф $G = (V, E)$ та початкову вершину s , алгоритм пошуку в ширину систематично обходить всі досяжні із s вершини. На першому кроці вершина s позначається, як пройдена, а в список додаються всі вершини, досяжні з s без відвідування проміжних вершин. На кожному наступному кроці всі поточні вершини списку відмічаються, як пройдені, а новий список формується із вершин, котрі є ще не пройденими сусідами

поточних вершин списку. Для реалізації списку вершин найчастіше використовується черга. Виконання алгоритму продовжується до досягнення шуканої вершини або до того часу, коли на певному кроці в список не включається жодна вершина. Другий випадок означає, що всі вершини, доступні з початкової, уже відмічені, як пройдені, а шлях до цільової вершини не знайдений.

Алгоритм має назву пошуку в ширину, оскільки «фронт» пошуку (між пройденими та непройденими вершинами) одноманітно розширюється вздовж всієї своєї ширини. Тобто, алгоритм проходить всі вершини на відстані k перед тим як пройти вершини на відстані $k+1$ [3].

Змістовно транспортна задача полягає у знаходженні найбільш дешевого плану перевезень деякого однорідного продукту з пунктів із заданими запасами цього продукту у пункти з відомими потребами у ньому за умови, що перевезення продукту можливе з кожного пункту зберігання у кожний пункт використання та відома вартість перевезення одиниці продукту за кожним таким маршрутом [1].

Потрібно скласти такий план перевезень, при якому загальна вартість перевезень була б мінімальною, були б задоволені потреби споживачів.

Будемо вважати, що задача збалансована (закрита). Незбалансована задача (відкрита) зводиться до збалансованої шляхом введення фіктивних постачальників або фіктивних споживачів у залежності від дефіциту потреб чи запасів. Вартість перевезень (відстань) від фіктивних постачальників або до фіктивних споживачів вважають рівною нулю .

Математична постановка транспортної задачі полягає у знаходженні невід'ємних значень розв'язків системи рівнянь – обмежень, які забезпечують мінімальне значення лінійної форми. Умовою існування розв'язку транспортної задачі (наявності оптимального плану) є умова збалансованості транспортної задачі [1].

Метод потенціалів базується на застосуванні модифікованого симплекс-методу до транспортної задачі як задачі лінійного програмування.

Алгоритм методу потенціалів складається з таких етапів:

- Визначення типу транспортної задачі (відкрита чи закрита). За необхідності слід звести задачу до закритого типу.

- Побудова першого опорного плану транспортної задачі одним з відомих методів.

- Перевірка опорного плану задачі на виродженість. За необхідності вводять нульові постачання.

- Перевірка плану транспортної задачі на оптимальність [4].

Отже, особливістю теорії графів є геометричний підхід до вивчення об'єктів. Основне поняття теорії — граф. Граф є математичною моделлю найрізноманітніших об'єктів, явищ і процесів, що досліджуються і використовуються в науці, техніці та на практиці. Останнім часом графи і пов'язані з ними методи досліджень використовуються практично в усіх дисциплінах.

Література

1. Іксанов О.М. Транспортна задача, її властивості та методи розв'язування: навч. посібник / О.М.Іксанов, В.І.Шевченко. – К., 2010. – 85 с.

2. Карнаух Т.О. Теорія графів у задачах / Т.О. Карнаух, А.Б. Ставровський. – К., 2012. – 90с.

3. Матвієнко М. П. Теорія алгоритмів: навч. посіб. / М.П Матвієнко. – К.: Ліра-К, 2014. – 340 с.

4. Наконечний С.І., Савіна С.С. Н-22 Математичне програмування: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2003. – 452 с.

5. Політична наука: Методи дослідження: підручник / П49 [О.А. Габріелян та ін.]; за ред. О.А. Габріелян. – К.: ВЦ “Академія”, 2012. – 320 с.

6. EARL B. HUNT. Artificial Intelligence: Department of Psychology University of Washington Seattle, Washington ACADEMIC PRESS New York San Francisco. – London, 1975

**Sergey NIKOLAEV,
Olena VLASIUK**

APPLICATION OF GRAPH THEORY FOR FINDING OPTIMAL WAYS

This paper deals with graph theory and algorithms of search. Describe the content and mathematical formulation of the transportation problem, the potential method and its algorithm.

Key words: count, potential method, graph theory, transport problem.

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ПАМ'ЯТКИ М. МОСТИСЬКА: ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ У ТУРИЗМІ

Розповідається історія міста Мостиська Львівської області. Наголошується на важливих історико-культурних об'єктах, які потрібно активніше залучати у сферу туризму.

Ключові слова: історія, палац, пам'ятки сакрального мистецтва, захоронення, відомі постаті, туризм.

Місто Мостиська розташоване в долині річки Січна, яка відноситься до басейну Балтійського моря. У місті проживає 9162 мешканці (перепис 2001 р.). Знаходиться на відстані 65 км до обласного центру Львова, 12 км до польсько-українського кордону, 28 км до Перемишля. Перша письмова згадка датується 1392 р., а Магдебурзьке право Мостиська отримали 1404 р. [1]. У місті збереглася стародавня площа Ринок, посеред якої стоїть пам'ятник Тарасові Шевченку (на місці колишньої міської Ратуші). З огляду на своє географічне розташування, багату історією, в значній мірі збережені пам'ятки культури, їх компактність у місті, прикордонне розташування – Мостиська є містом, яке може привабити туристів (рис. 1).

Рис. 1. В'їзд у Мостиська з боку Львова

Значною туристичною атракцією в м. Мостиськах є палац Холоневських в Рудниках. Це окрім колись село, сьогодні знаходиться в межах Мостиськ. На поч. XIX ст. Рудники були у приватній власності Антона Страхоцького (1776–1850), який протягом другого десятиліття XIX ст. збудував тут імпозантний палац за проектом архітектора Фредерика Баумана.

Над оздобленням палацу Страхоцького в Рудниках працював відомий львівський скульптор Антон Шімзер (1790–1838), який пройшов навчання у Віденській і Паризькій академіях мистецтв [2]. Розмах будівлі і цілого комплексу разом із парком викликали здивування в оточенні, до якого належав Страхоцький, адже він був власником тільки одного села – Рудники. Син Страхоцького Еразм у 1870 р. продав палац графу Володимиру Борковському, який переписав будівлю у спадок одній зі трьох своїх дочок, Гелені, дружині графа Холоневського, високо-поставленого чиновника при Віденському Дворі.

Через борги графа Холоневського у 1914 р. палац перейшов у власність банку в м. Ланцут [3]. У час Першої світової війни в палаці Холоневських в Рудниках знаходився штаб блокадного корпусу генерала Щербачова, який облягав фортецю Перемишль під час першої облоги від 17 вересня до 10 жовтня 1914 р. Після другої облоги, яка тривала з 8 листопада 1914 р. по 22 березня 1915 р., через вичерпання запасів харчів, австрійці оголосили про капітуляцію гарнізону фортеці. 22 березня 1915 р. до палацу Холоневських у Рудниках прибув ескорт із двох легкових автомобілів: у першому сиділи, крім водія, поручник Вагнер (перекладач), сурмач і провідник; у другому – крім водія, уповноважений коменданта перемиської фортеці генерала Кусманека – полковник Мартінек і підполковник Губерт. Парламентарі привезли листа, в якому було викладено звернення генерала Кусманека до командувача 11-ї російської армії генерала Селіванова з пропозицією про переговори: “Маю честь повідомити, що внаслідок вичерпання запасів продовольства у фортеці, я вважаю себе вимушеним, згідно даного мені наказу вищого начальства, вступити з Вашою Високістю у переговори відносно передачі займаного мною району”. Відбулись перемовини, в яких із російської сторони взяли участь: командувач 11-ї армії генерал Селіванов і генерал Азанчєєв. Парламентарі просили задовільнити прохання австрійської сторони – було зачитано 11-ть із 12-ти пунктів. По кожному з тих

11-ти пунктів російське командування підготувало відповідь, відіславши у фортецю Перемишль делегацію для переговорів із генералом Кусманеком. Австрійських парламентарів залишено в палаці, як заручників. В 10 годині уповноважені Генерального штабу полковник Пневський, капітан Поляков і перекладач ротмістр Суботіч відбули у розташування фортеці на автомобілях під ескортом російських козаків [4]. Палац Холоневських на Рудниках входить в перелік об'єктів культурної спадщини.

В епоху готики динамічно будувались латинські сакральні споруди. Набагато імпозантніші, ніж забудова міщанська. В одному з пунктів Локаційного привілею для Мостиськ 1404 р. була вказівка – побудувати парафіяльний костел Івана Хрестителя [5], який мав служити, ще й, як бастіон на північному оборонному валі міста(рис. 2).

Хоч, як і всі інші будівлі у місті, цей костел теж збудували з дерева, і він згорів у 1498 р. під час нападу на місто турків і волохів. Нову будівлю костела Івана Хрестителя збудовано теж з дерева і їй судилося дожити до

кінця XVI ст. На цьому ж оборонному валі виникає третя по рахунку будівля костела – в 1604 р., парох Бартоломей з Рогатина завершує будівництво мурованого костелу [6]. Дотримуючись певних догм, його будували в романо-готичному стилі. В 1648 р. костел було пограбовано і спалено козаками Богдана Хмельницького. Капітальне відновлення і реставрація відбулись до 500-літнього ювілею храму у 1902–1904 роках. До головної нави добудовано праву і ліву нави, де облаштовано по два бічні вівтарі поч. XX ст. – Серця Ісуса Христа, Діви Марії, св. Антонія і вівтар Пресвятої Тройці [7]. Стрімкий дах над головною навою завершує сигнатурка. Під час Першої світової війни у 1916 р.

Рис. 2. Костел Івана Хрестителя

австрійці здійснили реквізіцію двох дзвонів, залишаючи один з 1550 р. У 1927–1929 роках побудовано нову плебанію. Під час атеїстичного наступу на релігію та у результаті договору між урядом Української РСР і Комітетом Національного Визволення Польщі про переселення, між іншим, і поляків до Польщі, в костелі правив кс. Едвард Салетнік (до 1967 р.), єдиний римо-католицький ксьондз на цілій Мостиський район. З 1967 по 1984 р. тут правив ксьондз з Литви Казимір Мончинський, а з 1984 по 2009 р. кс. Йосиф Легович, уродженець Мостиська. Тепер править кс. Владислав Дерунов [8]. Польські королі своїми підтвердними грамотами помножували утримання плебана, обдаровуючи його десятинами з нових сіл, вирубкою в медицьких і мостиських лісах і т. п. У 1570 р. король Зигмунт Август наказав Янові Гербурту з Фельштина, каштеляну саноцькому і перемиському старості, щоб не перешкоджав стягувати десятину з Мостиська [9]. Міщани Мостиська часто відмовлялись сплачувати костелові десятину, через що храм до власних парафіян застосовував тілесні покарання. Почуття кривди не давало людям спокою – у 1643 р. мостисьчани напали на маєтки костелу Івана Хрестителя. Тоді під час нападу на плебанію вбито керуючого, шляхтича Максимільяна Пшерембського. Справа потрапила на форум Trybunalu Lubelskiego, який у 1644 р. трьох активних учасників нападу – кравця Блажея, Яна Островського і Юзика покарав смертю [10].

Король Польщі Владислав Ягайло у 1406 р. заснував у Мостиськах чоловічий монастир (кляштор) домініканців. Його побудовано на південному оборонному валі, біля костелу св. Катерини Александрийської, який тут функціонував ще раніше. Отже, він став костелом при монастирі. На початку XVII ст. його будівля вже була муреною. Концепція суворого вигляду, аскетизму і лаконічності споруд відповідала ідеям жебракуючого і проповідуючого чернецтва. У 1612–1613 рр. до вже існуючої одновової структури костелу добудовано дві бокові каплиці, костел у плані набув хрестоподібної форми. Основний корабель споруди, доповнився каплицями, що містять готичні компоненти: хрестово-реберні склепіння, стрілчасті прорізи аркад, що поєднують каплиці з центральним приміщенням [11]. За кілька років ченці-домініканці продовжать роботи над оздобленням костелу. З плеяди майстрів декоративно-прикладного мистецтва в архівних документах згадується майстер-золотник Фредерік з

Яворова. У 1617–1618 рр. він був виконавцем золотого і срібного начиння.

У 1618 р. живописець Петро виконав малярські роботи і розписи крил трансепту, а в 1633 р. підписано контракт із живописцем з Вишні з метою виконання образів для великого вівтаря. У 1631 р. пріор осередку домініканців у Мостиськах підписав угоду з теслярем Яном на розбудову монастиря, продовження дерев'яної частини кляштору і покриття його єдиним дахом. В 1635 р. згадуються тесляр Василь та його брат, що збудували дерев'яний музичний хор, а в 1636 р. різьбар Ян закінчив будувати новий орган [12]. Відповідно до Йосифінської доктрини у грудні 1788 р. у Мостиськах ліквідовано чоловічий монастир домініканців, а разом із ним костел св. Катерини Александрійської. Замість монастиря влаштовано казарми, потім в'язницю. Приміщення костелу впродовж значного періоду стояло пусткою, згодом перетворено на склад сіна. Мешканці Мостиська – поляки у 1858 р. викупили у держави два приміщення. Однак ще тоді приміщення використовувалось не за призначенням – тут знаходилась школа і податкова служба. У грудні 1862 р. у місті створено комітет до справ реставрації приміщення костелу, завдяки якому храм почав функціонувати під егідою пароха костела Івана Хрестителя. Згодом у Ватикані на аудієнції в Папи Римського побував редемпторист о. Бернард Лубенський, який отримав від святішого Отця благословення на відкриття монастиря в Мостиськах, а також доручення розповсюджувати культ ікони Матері Божої Неустанної Помочі. У 1881 р. ченці-редемптористи з віденської провінції викупили весь комплекс монастирських будинків. 31 травня 1883 р. було відправлено першу Службу Божу, розпочавши таким чином життя монастиря редемптористів у Мостиськах. Цього ж року, при великому згromадженні вірних і духовенства, спроваджену з Риму вірну копію Ікони МБНП, було урочисто внесено до костелу св. Катерини у Мостиськах і поміщено в спеціально приготовлений вівтар, який і сьогодні відкривається під час Служби Божої. О. Бернард провів 245 місяці, 259 закритих проповідей для священників і семінаристів, 139 – для осіб в монастирях. Через переконання у святості о. Бернарда у 1952 р. в Римі розпочато беатифікаційний процес [13]. Серед мешканців Мостиська старшого покоління є віра в силу молитов о. Бернарда, який молився за відвернення лихоліття від мешканців міста.

Впродовж 80 років Мостиська не зазнають природних катаklіzmів. У 1900 р. здійснено перебудову і нове облаштування костелу. Тоді ж зведено вежу з годинником, яка надає споруді величного вигляду. 25 березня 1902 р. єпископ Йосиф Пельчар у консекруальному акті в час Служби Божої оголосив про нове, додаткове покровительство (назву) костелу – Матері Божої Неустанної Помочі. У травні 1948 р. радянська влада закрила монастир і костел Матері Божої Неустанної Помочі в Мостиськах [14]. Споруда костелу має риси оборонного характеру: товсті стіни, міцні контрфорси, високо розташовані та невеликі за розмірами вікна, стрільниці, суворий та неприступний вигляд. Сьогодні тут відкрито Санктуарій Матері Божої Неустанної Помочі. Будівля входить у перечень об'єктів культурної спадщини (рис. 3).

Рис. 3. Костел Матері Божої Неустанної Помочі

Про існування в Мостиськах церкви східно-візантійського обряду у період від занепаду руської держави – Галицько-Волинського князівства у 40-х роках XIV ст. аж до початку XVII ст. не має ніяких відомостей, існують лише припущення – українці Мостиськ ходили молитися до церкви Різдва Христового в Старих Рудниках (Завада) тому, що церква в Мостиськах, очевидно, була знищена часом, а нову побувати в місті не дозволялося. Такий висновок можна зробити, коли взяти до уваги два привілеї мостиського старости Яна Щасного Гербурта: у

1600 р. він дав дозвіл на дальнє функціонування церкви Різдва Христового в Старих Рудниках (Завада) [15]; а в 1604 р., завдяки йому, дозволено збудувати церкву св. Юрія в Мостиськах.

У Львівському літописі (запис 1611 р.) записано наступне: “*У Мостиськах поставлено церкву, якої там ніколи не було, бо “nie wolno bylo”*”. Справді, 1604 р. маємо цікаву грамоту Мостиського і Вишнянського старости Яна Щасного Гербурта, що дозволяє міщанам “народу грецької релігії” побудувати в Мостиськах церкву, мотивуючи це так: “*Ідучи прикладом своїх предків, не бачу нічого так потрібного в Речі Посполитій (...), як спокій в державі, а саме між нашим народом і руським народом (...) дозволяю, щоб люди “грецької релігії” в місті Мостиськах побудували собі церкву, для чого я їм pole даю у місті при валі, яке називають Війтівським та сад з городом...*”. Цією ж грамотою Я. Щ. Гербурт звільняє від будь-яких податків, панщиняних чиншів й інших міських і замкових тяжб церкву, священика з усіма церковними служами. Грамота закінчується словами: “*А якщо б поступила скарга на священика, то ніхто інший, а лише духовний уряд в Перемишлі може визначити правосуддя...*”. Грамоту підписав 12 січня 1604 р. Я. Щ. Гербурт, скріпивши старостинською печаткою [16].

У 1631 р. в Мостиськах провадило свою діяльність братство при церкві св. Юрія. Найактивніша діяльність цього братства спостерігалась у провадженні шпиталю для убогих, для утримання якого володіло городом, який знаходився недалеко церкви, полем на Рудниках, “четвертиною з луками”. Однак, в останніх роках Першої Речі Посполитої цей заклад вже не функціонував [17]. Підтвердження Привілею для церкви св. Юрія у Мостиськах здійснювалось королем Міхалом Корибутом 1671 р. Цю грамоту було випадково виявлено у 1889 р. в дзвіниці церкви Покрови Пресвятої Богородиці [18]. Сьогодні доля цієї грамоти не відома. Слід припустити, що весь архів парохії св. Юрія – Покрови Пресвятої Богородиці забрав зі собою парох, о.-декан Роман Куціль, емігруючи у 1944 р. до Австралії. Так, між іншим, поступив його заступник, о. Петро Чавс (парох с. Крукеничі), який теж емігрував. Прихоплений архів значно допоміг йому в написанні книги “У вирі життя”. За Першої Речі Посполитої ані один священик не міг отримати парохію, якщо не мав рекомендацію місцевого старости чи дідича. Перед розпадом Польщі, останню рекомендацію для церкви св. Юрія у 1771 р.

надала старостина Ізабелла Браніцька, яку отримав о. Яків Добрянський [19]. Цісар Йосиф II у 1784 р. підписав Декрет про заборону ховати небіжчиків біля церков і костелів у межах міста [20]. Цвинтар, що існував на валі, коло церкви св. Юрія було закрито. На початку ХХ ст. греко-католики Мостиськ постановили розбудувати парохіальну церкву св. Юрія. Спочатку, у 1910 р. було посвячено новозбудовану плебанію, яку розташували недалеко церкви, на церковному ґрунті. Лихоліття Першої світової війни та погіршення добробуту населення у міжвоєнний період не дали можливості втілити в життя наміри парохіян. І лише за німецької окупації на валі посвячено новий невеликий храм. Його у радянський час використовували як каплицю, де у недільні дні відправлялась Вечірня. У 1961 р. комуністичні ідеологи церкву св. Юрія закрили. 6 січня 1990 р. греко-католики Мостиськ відновили життя церкви св. Юрія, де 7 січня відбулась святкова Літургія. Весною цього ж року, на її місці почали зводити новий храм, який посвячено 1 грудня 1991 р. [21]. Серед священиків церкви св. Юрія був о. Дем'ян Черкаський, який прослужив на цій парохії найдовше (1840–1880 рр.).

У 1636 р. в Мостиськах побудовано ще один костел – Діви Марії. Це була фундація сина міщанина з Мостиськ, каноніка краківського, на земельній ділянці, де стояв будинок батька. Цей костел ліквідовано декретом цісаря Йосифа 2-го [22]. В інших джерелах про цей костел писано, як про каплицю. У 1768 р. перемиський вікарій Дзялотті Йосип Валентин підписав останній перед розпадом Першої Речі Посполитої привілей на відправу Богослужінь в каплиці лоратанської Діви Марії в Мостиськах. Цей привілей отримав ксьондз Ліновські Міхал [23]. Костел у 1788 р. закрив австрійський цісар Йосиф II. Приміщення костелу стояло пусткою. В 1801 р. українська громада купила у держави споруду костелу за 300 злотих, переобладнавши відповідно до східновізантійського обряду [23]. У 1804 р. перепосвячено храм – на церкву Покров Пресвятої Богородиці. Вона у мостиській парохії УГКЦ була філіальною, хоч основні Богослужіння відбувалися саме в ній. Парохіальною церквою, аж до Першої світової війни, вважалась церква св. Юрія [24]. При перебудові залишено давній латинський вівтар, однак у 2014 р. гарно оздоблену барокову придверну частину царських воріт під час ремонту було усунуто. Залишилось склепіння храму, яке виконане

в готичному стилі. Від Першої світової війни по сьогоднішній день вона є парохіальною. Сьогодні вона відноситься до УПЦ КП. 19 січня 1946 р. з дозволу функціонерів НКВС, Йорданське Водосвята здійснив єпископ Перемиський о.-професор Йосафат Коциловський. Проповідь тоді виголосив о.-митрат Василь Гриник. Вони оба були заручниками НКВС [25]. 21 грудня 1949 р. храм переніс щось нечуване. У цей день – народження “батька народів” Сталіна – в ньому правилася Літургія “За здоров'є” ката українського народу [26]. В силу обставин, які склались для Руської Православної Церкви, до якої належав храм, цей випадок не може бути чимсь незвичайним. У час “Хрущовської відлиги” масово закривались культові споруди, що свідчило про велику залежність Церкви від держави. Церкву Покрови в Мостиськах не закрили, вона була єдиною у місті і околиці, де правилось за східним обрядом. До визначних парохів церкви Покрови Пресвятої Богородиці слід віднести о.-декана Романа Куціля, який у тій церкві служив з 1912 р. до 1944 р. Був катехитом для мостиських шкіл. Діяльний член Мостиської філії “Просвіти” – з 1912 до 1921 р. – голова філії, а з 1921 до 1927 р. – голова міста, співзасновник Мостиського гуртка “Рідна школа” [27].

До найпізніше збудованих сакральних споруд відноситься церква Миколи Чарнецького у підміському селі Завада (2008). Милує око оздоба не тільки храму, але й подвір'я, огорожі. Дотриманий стиль традиційного візантизму, з властивим для більшості греко-католицьких і православних церков хрестоподібним плануванням храму та цибулястим куполом. З подвір'я церкви відкривається мальовнича панорама Мостиськ. Це третя по рахунку на Заваді церква (две перші: Різдва Христового і Вознесіння з 1725 р., яка стоїть як пам'ятка архітектури, що потребує коштів для реставрації.

Було б несправедливо, пропонуючи цікаві місця Мостиськ і околиць, оминути місце поклоніння і молитви – Мостиський старий цвинтар. Це місце мертвих відтворює в уяві суспільність, яка існувала в Мостиськах за той період, коли цей цвинтар був діючим. Ховали тут небіжчиків-християн: римо-католицького і східновізантійського обрядів, в основній масі поляків і українців. Старий цвинтар розташований на східній окраїні міста при вулиці Галицькій. Відкриття цвинтаря відбулося у 80-х роках XVIII ст. після того, як австрійський ціsar Йосиф II підписав Декрет від 1784 р., за яким заборонялось ховати небіжчиків біля церков і

костелів, які знаходились в межах міста. Ще до офіційного відкриття, земельний простір цвинтаря було поділено на три поля, з центральною алеєю, яка веде до цвинтарної римо-католицької каплиці, побудованої в стилі класицизму. Каплиця знаходилась в глибині поля, яке розташоване з південної сторони цвинтаря. Перед входом до каплиці майданчик, де відбуваються Заупокійні Служби (молебні). Від центральної алеї в одну і другу сторони відходять доріжки, створюючи таким чином три поля – південне, північно-східне та північно-західне. Є ще два поля, на яких здійснювались поховання вже пізніше, при розширенні цвинтаря.

Вони розташовані зі східної і західної сторони, на всю ширину цвинтаря. Час невблаганий. На всіх трьох полях, а також на західному полі, що простяглось на всю ширину цвинтаря, утворились вільні земельні ділянки. Але це тільки візуально. Там є поховання. Найдавніші могили і пам'ятники кінця XVIII – першої половини XIX ст. до нашого часу не дійшли. Одним із найдавніших є надгробок, датований 1880 р., знаходиться на південному полі, недалеко від цвинтарної каплиці. Це могила отця Дем'яна Черкавського, пароха церкви св. Юра в Мостиськах, який тут прослужив 40 років, з 1840 по 1880 рік. Могила запалась, не видно й надмогильної плити. Надгробний обеліск із граніту, прямокутної форми, зведений у верхній частині до конуса з ледь помітними при самій поверхні землі епітафіями: з південної сторони на польській мові; з північної – на українській. На тому ж південному полі, біля доріжки, яка роз'єднує південне поле від північно-західного, знаходиться гробівець із похованням повітового лікаря Омеляна Лебедовича (1858–1932), який у 1895 р. разом з Юліаном Балицьким заснував у Мостиськах читальню “Просвіти”. В голові цього гробівця могила, в якій похована мати О. Лебедовича. На її гробівцю обеліск із написом: “Тут спочиває Анна Лебедовичівна з Целевичів, 1830–1907”. Її ім'я слід пов'язувати з львівським старим українським родом Целевичів. На південному полі, зліва від каплиці знаходяться могили двох учасників визвольних змагань українського народу: Антона Тарнавського (1885–1937) – поручника, героя українсько-польської і українсько-більшовицької війн, командира 1-го куреня 8-ї Самбірської бригади УГА. Курінь входив до дивізії генерала Антона Кравса. На могилі надгробок із сірої крошки, виготовлений сучасними майстрами. Іменем поручника А. Тарнавського названо одну з вулиць Мостиськ; Івана Щура

(1896–1945) – офіцера батальйону “Нахтігаль”. Підстаршинське звання отримав у Першу світову війну, а офіцером став завдяки вишколам, які організовувала ОУН у кінці 1930-х років. Додому, до Мостиськ, повернувся в зв’язку з пораненням, яке отримав на Волині. Оскільки після липня 1944 р. перебував на нелегальному становищі, то родиною похований у нічний час. Скромний надгробок з бетону і залізним хрестом.

Західне поле. Тут покоїться невідоме число членів збройного підпілля, які загинули під час сутичок з облавниками НКВС у 1940-х роках. Ще у 1990 р. міський осередок Товариства української мови ім. Т. Шевченка спорудив бетонний надгробок з високим білим залізним хрестом на могилі четирьох повстанців, серед яких останки Івана Андрейка (“Соловія”). На цьому ж західному полі, біля дороги, окремий вхід до пам’ятного знака, спорудженого в 2007 р. у виді Мальтійського хреста. На чорному мармуру напис: “Борцям за волю України”. Це особиста пожертва тодішнього міського голови Ігоря Чопка. Найпізніше відкрите поле – східне. Тут в одній могилі поховані два брати-священнослужителі: о. Корнилій Куницький (1890–1962) і о.-прелат Леонтій Куницький (1876–1961) – парох Святоюрської архікатедральної парохії у Львові, крилошанин львівської митрополичної Капітули, член ЦК УНДО, посол до Варшавського Сейму. На одному з засідань Головного Видлу “Просвіти” у Львові 1921 р. він вніс пропозицію, щорічно 1-го листопада здійснювати поминання на цвинтарях полеглих учасників збройного польсько-українського конфлікту у 1918–1919 роках. Повернувшись з заслання у 1960 р. до Мостиськ до своєї племінниці Лідії Чолій, напише звернення до Микити Хрушцова з питанням про “право українського народу до своєї мови на своїй землі”. На похорон Прелата зібрались тисячі людей. Ховали його без похоронного співу, без проповіді, хоч він їх стільки виголосив у храмах і на політичних маніфестаціях у Львові в міжвоєнний період. Бережуть пам’ять про своїх героїв поляки. На південному полі в братській могилі поховані тіла польських жовнірів, які загинули під Мостиськами в грудні 1918 р. Тоді з півдня на це місто наступала група “Хирівська” під командуванням отамана УГА Антона Кравса, намагаючись оволодіти містом, а потім залізничним полотном. То був амбітний план – перешкодити постачанню з території Польщі живої сили, зброї і амуніції до Львова, де на той час підняло повстання польське населення. На

цьому ж полі похована графиня Гелена Холонєвська, власниця палацу в селі Рудники, де відбувались перемовини між представниками російських військ і австрійського гарнізону Перемишля про капітуляцію перемиської фортеці у березні 1915 р. Над її останками збудовано каплицю-усипальницю. Є на цьому цвинтарі ще одна братська могила. У ній знайшли спочинок жовніри відступаючого Війська Польського у вересні 1939 р. Могила знаходиться на північно-західному полі цвинтаря.

Рівно ж славні і оточені шаною вірних місця культу в околицях Мостиськ. Без сумніву таким місцем є цілюще джерело й каплиця Матері Божої в лісі, поблизу села Тишковичі (30 км на південний захід від Мостиськ).

Можна відвідати залишки унікального військового форту, який зберігся в с. Поповичі з часів Першої світової війни. Тут можна побачити мережу підземних ходів і укріплень, вік яких понад сто років.

Література:

1. ЦДІАУ у Львові. Ф.145, оп.1, спр.93, арк.70
2. Шімзер Антон // Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>
3. Мостиська: Рудники // Замки та храми України [Ел. ресурс]. – Режим доступу:<http://www.castles.com.ua/rudniki.html>
4. Мазур О., Баран І. Падіння фортеці Перемишль – 22 березня 1915р. НУ “Львівська політехніка”, Львівський нац. аграрний у-т. 2011. [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua>
5. ЦДІАУ у Львові – Ф146, оп.88, спр.186
6. Мартин Б. Оборонні фортифікації Мостиськ//Мостиська і Мостищина від найдавніших часів до ХХІ ст. – Мостиська, 2009.
7. Мостиська – Відпочинок у Карпатах. Костел Різдва Івана Хрестителя. [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.karpaty.info/ua/uk/lv/ms/mostyska/sights>
8. Historia rzymskokatolickiej parafii Narodzenia Jana Chrzciciela. Mosciska. 2011. Kalendaz. Rospracowal ks. Wladyslaw Derunow.
9. ЦДІАУ у Львові – Ф.9, оп.1, спр.41, арк.941-942
10. Козицький А., Білостоцький С. Кримінальний світ старого Львова. – Львів. 2001. С.27
11. Урсу Н. Стилістика архітектурних об'єктів домініканського ордену в українському полікультурному просторі XVI–

XIX ст. [Ел.ресурс]. – Режим доступу://mari.kiev.ua/PDF.2010/
Such– Problems/7-2010

12. Урсу Н. Роль митців – творців сакрального простору домініканських храмів / Урсу Н. [Ел. ресурс]. <http://librar.org.ua>
13. Базеліх А. От. Бернард Лубенський апостол Христового Спасіння. Дрогобич, 1996. С.18
14. Koronacia Ikony Matki Bozej Nieustajacej Pomocy w Mostiskach. Буклет. 2000
15. Схиматисмъ Всего кльІра руського Католичекого Богомъ спасеної Епархії Перемишльской на годъ от рожд. Христа. 1879.
16. Полянський С. З минувшини м. Мостиська. НТШ. Т.40.
17. Схиматисмъ Всего кльІра... С.254
18. Там само. С.239–243
19. ЦДІАУ у Львові. – Ф.129, оп.3, спр.137, арк.1
20. Личаківське кладовище. Довідник-путівник. Автори-упорядники: Зобків М., Огоновська-Крохмаль Я., Переяма Л., Смоляк Б. – Львів. 1998.
21. На підставі спогадів автора.
22. Sulimirski T., Chlebowksi S., Balinski M., Lipinski T., Walewski W. Słownik geograficzny królewstwa polskiego i innych krajow slowianskich. – 1885. T.6. – S.696–700.
23. ЦДІАУ у Львові – Ф.140, оп.1, спр.213, арк.1-2
24. Мартин Б. Мостиський деканат// Мостиська і Мостищина від найдавніших часів до ХХІ ст. – Мостиська, 2009.
25. Там само, С.227
26. На підставі спогадів мешканця Мостиськ, який не бажав називати його ім'я.
27. Мартин Б. Заснування Мостиської філії “Просвіти” та її діяльність в 1903-1914рр./ Мостиська і Мостищина... – С.62–138

Bogdan MARTYN

HISTORICAL-CULTURAL MONUMENTS THE TOWN OF MOSTYSKA: THE PROSPECTS OF USE IN TOURISM

The story about the town of Mostyska Lviv region is described. On the of important of the historical and cultural objects that need to more actively involved in the tourism industry are emphasized.

Key words: history, palace, monuments sacred art, burial, famous people, tourism.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГЕРОЇКО-ПАТРІОТИЧНОГО ТУРИЗМУ НА ЛЬВІВЩИНІ

Уточнено сутність поняття “героїко-патріотичний туризм”. Запропоновано класифікацію ресурсів героїко-патріотичного туризму. Досліджено географію основних ресурсів на території Львівської області. Проаналізовано наявність на туристичному ринку маршрутів із залученням об’єктів героїко-патріотичної тематики.

Ключові слова: патріотичне виховання, героїко-патріотичний туризм, національно-визвольна боротьба туристичні ресурси, туристична привабливість, тур, Львівська область.

У сучасних умовах розвитку та становлення України проблема патріотичного виховання набуває особливого значення. Одним із дієвих способів патріотичного виховання є організація туристичних подорожей власною країною, зокрема відвідання місць, пов’язаних із героїчним минулім українського народу. Значна частина таких об’єктів на сьогодні ще недостатньо використовується в туризмі і залишається невідомою для широкого загалу, особливо для жителів інших регіонів України. Львівська область – один із найбільш перспективних регіонів для розвитку героїко-патріотичного туризму завдяки наявності на її території значної кількості пам’яток героїчного минулого нашої країни.

Поняття героїко-патріотичного туризму як окремого напрямку туристичної діяльності є відносно новим і в такому формулюванні раніше не зустрічалося у науковій літературі. Частково його зміст характеризують близькі за значенням терміни, зокрема військово-історичний, військово-патріотичний, патріотичний, повстанський туризм тощо. Так, у роботі Ф. Шандора та М. Кляпа сформульовано визначення військового туризму та виділено один з його напрямків – військово-історичний. Під ним автори розуміють відвідування місць боїв та

історичних битв, історичних військових об'єктів а також пам'яток і музеїв, пов'язаних із ними [7, с. 205–206].

Перспективи розвитку військово-історичного туризму на Львівщині розглядаються в роботі І. Голібороди [3]. Поняття “військово-патріотичний туризм” частіше зустрічається в радянських та російських джерелах і стосується, головним чином, пам'яток Великої Вітчизняної війни. Термін “патріотичний туризм” у деяких випадках вживается як синонім внутрішнього туризму. Поняття повстанського туризму вперше прозвучало на Івано-Франківщині, де ще у 2008 р. вийшов туристичний путівник “Стежками Української Повстанської Армії” [12]. Найбільш детально історична спадщина УПА як об'єкт туризму розкрита в роботі Д. Каднічанського [4], однак вона стосується всієї території Західної України. На Львівщині систематичні дослідження цієї тематики не проводились, тому вони є надзвичайно актуальними.

Метою статті є дослідження ресурсного потенціалу, сучасного стану та перспектив розвитку героїко-патріотичного туризму на Львівщині як інноваційного напрямку туристичної діяльності.

Поняття, які близькі за ідейним змістом до розуміння “героїко-патріотичного туризму”, не повністю розкривають його зміст, часто вживаються у публіцистичному стилі і не мають належного наукового обґрунтування. Саме тому, ми пропонуємо вживати термін “героїко-патріотичний туризм”, який підкреслює зв'язок між відвідуванням пам'яток героїчного минулого та патріотичним вихованням.

На нашу думку, *героїко-патріотичний туризм* – це різновид культурно-пізнавального туризму, що охоплює подорожі власною країною з метою відвідання пам'яток та пам'ятних місць, пов'язаних із історією національно-визвольної боротьби, героїчними подіями та постаттями минулого, і спрямований на підвищення почуття патріотизму. За своєю сутністю цей вид туризму орієнтований, в першу чергу, на внутрішніх туристів, що подорожують власною країною. Для іноземних туристів такі тури можуть мати значний пізнавальний інтерес, однак без патріотичної складової.

Об'єкти, що можуть бути використані для створення героїко-патріотичних турів, належать здебільшого до групи історико-культурних туристичних ресурсів. Тому для їх

класифікації та оцінки можна використати одну із існуючих методик, представлених у роботах С. Кузика, О. Бейдика, Л. Безручка, О. Кlapчук та ін. [1, 2, 5, 6, 8, 9]. Проте, ці методики не дозволяють врахувати специфіку досліджуваних об'єктів, адже цінність різних видів історико-культурних ресурсів для героїко-патріотичного туризму буде дещо іншою, ніж, наприклад, для культурно-пізнавального.

З огляду на специфічні особливості героїко-патріотичного туризму нами запропоновано власну класифікацію ресурсів, згідно якої всі об'єкти розділені на 5 основних груп (рис. 1).

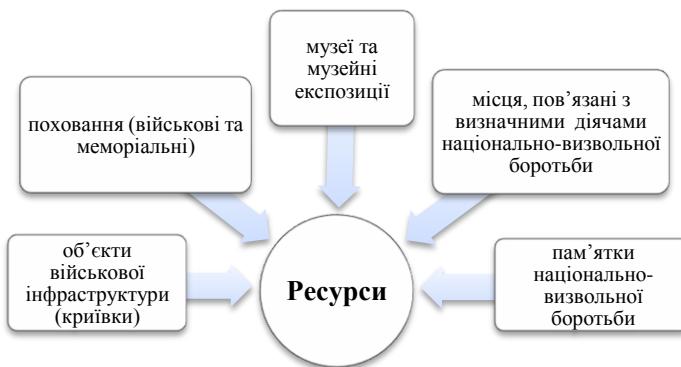

Рис. 1. Ресурси героїко-патріотичного туризму

Криївки – це військово-оборонні та господарські споруди Української Повстанської Армії, розташовані, зазвичай, під землею і створені для переховування людей, техніки, зброї, боєприпасів, друкарень та інших важливих об'єктів. Крім того, виділяють ще схрони – місця для схову в приміщеннях.

Поховання (військові та меморіальні) – некрополі, військові меморіальні комплекси, братські могили та поодинокі поховання воїнів, полеглих на полі бою, чи визначних провідників національно-визвольної боротьби.

Музеї та музейні експозиції – історичні та меморіальні музеї, а також їх відділи та окремі експозиції, які представляють певний період національно-визвольної боротьби України та окремих видатних діячів.

Пам'ятки та пам'ятні місця, пов'язані з визначними подіями національно-визвольної боротьби та їх учасниками – місця, де відбувалися важливі історичні події, на згадку про які

встановлено пам'ятник, пам'ятний знак чи меморіальну дошку, або існує їх документальне підтвердження. До цієї групи віднесено також збірні пам'ятники борцям за волю України, воїнам УПА чи УСС, встановлені в різних населених пунктах і не пов'язані із похованнями.

Пам'ятки та пам'ятні місця, пов'язані з визначними діячами національно-визвольної боротьби – пам'ятники, пам'ятні знаки чи меморіальні дошки, встановлені на честь відомих осіб в місцях їх народження, проживання або смерті, а також в інших населених пунктах.

Історично склалось так, що на території Львівщини найактивніші події національно-визвольної боротьби відбувалися протягом Першої та Другої світових воєн, про що свідчить і найбільша кількість пам'яток цього періоду. За результатами здійснених досліджень на території Львівської області виявлено 156 об'єктів героїко-патріотичного туризму.

Серед усіх видів ресурсів найбільшу частку займають поховання – 54 об'єкти, тобто 35% із загальної кількості. Серед найвідоміших поховань на території Львівщини є: Личаківський цвинтар, меморіальний цвинтар УСС на г. Маківка, Славська Млака та інші. Зокрема, *Личаківський цвинтар* – меморіальне кладовище у Львові. На полі № 76 споруджується меморіальний комплекс воїнів УГА. Його верхня завершена частина присвячена воїнам УГА та УСС.

У 2007 році в північно-західній частині кладовища розпочали будівництво меморіалу воїнів УПА. Крім того, біля брами головного входу є Поле Почесних Поховань, де хоронять визначних діячів, котрі відіграли ключову роль у боротьбі за незалежність України. На Личаківському цвинтарі також знаходяться могили Д. Вітовського та Є. Петрушевича, Олени Степанів-Дашкевич («Степанівни») тощо. У 2014 р. тут поховали чотирьох геройів із Небесної Сотні – А. Дигдаловича, Ю. Вербицького, Б. Ільківа та В. Бойківа, а також загиблих військових із зони АТО.

Меморіальний цвинтар УСС на горі Маківка облаштовано на честь героїв Легіону УСС, що полягли у квітні – травні 1915 р. під час Першої світової війни.

Славська Млака – меморіальний цвинтар-пантон жертвам комуністичного режиму у смт Славське, де поховано понад 100 воїнів УПА і жертв національно-визвольного руху 1940–50-х рр.

Сьогодні на Млаці є два великих поховання. У першому перепоховано 18 останків, а в другому – 98 жертв [10, с. 71].

Пам'ятники та пам'ятні місця, пов'язані з визначними діячами національно-визвольної боротьби за кількістю знаходяться на другому місці (51 об'єкт, 31% у загальній структурі). Найвідомішими із цієї категорії є: *пам'ятник С. Бандери у м. Львів*. Серед інших важливих об'єктів – пам'ятники Р. Шухевичу (с. Білогорща, смт Krakovec), Є. Коновальцю (с. Зашків, м. Жовква), Я. Стецьку (м. Стрий), В. Куку (м. Буськ) та інші.

Пам'ятки та пам'ятні місця, пов'язані з визначними історичними подіями та їх учасниками, займають третю позицію (20 об'єктів, 13% від загальної кількості). Зокрема, найцікавішими та найвідомішими такими пам'ятками є меморіальні таблиці, пам'ятні знаки та дошки, які встановлені на честь конкретної події. Наприклад, у м. Львові 30 червня 1941 р. Ярослав Стецько проголосив із балкона колишнього будинку товариства “Просвіта” (пл. Ринок, 10) Акт відновлення Української Державності. Тут встановлено *пам'ятну дошку на честь 50-річчя прийняття Акту*. Ще один приклад – будинок Народного Дому (вул. Театральна, 22), де 1 листопада 1918 року під час Листопадового чину було проголошено Західноукраїнську Народну Республіку.

Об'єкти військової інфраструктури (криївки) за кількістю знаходяться на четвертому місці (18 об'єктів, 12% у загальній структурі). Варто зазначити, що більшість криївок на території Львівщини потребує відновлення, оскільки ними довгий час ніхто не опікувався – вони перебувають у стані руйнування. Найцікавішими з погляду туризму є криївки з музеиною експозицією та багатою історією. Зокрема, це: *криївка-музей у с. Басівка, музей-криївка воїнів УПА у с. Гавареччина, криївка-музей у с. Сприня* та інші. Наприклад, у с. Сприня знаходиться відома криївка-музей, яку відкрили 20 травня 2012 р. За даними дослідників, саме у цьому місці в 1944 р. було створено Українську головну визвольну раду, що мало надзвичайно велике значення для політичного представництва українського народу на міжнародному рівні.

Музеї та музейні експозиції займають останню позицію (14 об'єктів, 9%). На нашу думку, це найцінніші ресурси геройко-патріотичного туризму, адже, по суті, музей експонує значну

кількість об'єктів, зібраних в одному місці. На території Львівщини, одними з найвідоміших музеїв є, звичайно ж, меморіальні музеї трьох провідників УПА, а саме: історико-меморіальний музей Євгена Коновальця у с. Зашиків, музей генерал-хорунжого УПА Романа Шухевича у с. Білогорці та музей Степана Бандери у Дублянах. Важливе місце займають також музеї визвольної боротьби, наприклад у м. Львові, експозиція якого у хронологічній послідовності розкриває основні етапи боротьби за самостійну Соборну Українську Державу, і охоплює період від кінця XIX – до початку 90-х рр. ХХ ст. Не менш важливе значення мають музеї, створені на місці колишніх репресивних закладів та тюрем (музей-меморіал “Тюрма на Лонцького” у Львові, меморіальний комплекс “Борцям за волю України” у Стрию).

Одним із відомих музеїв є музей генерал-хорунжого УПА Романа Шухевича у с. Білогорща. Експозиція музею розміщена у будинку, де знаходилась остання конспіративна квартира Шухевича. На першому поверсі представлена тематична експозиція, яка розповідає про рід Шухевичів, про його діяльність та трагічну долю родини. У меморіальну частину музею ведуть оригінальні сходи, на яких 5 березня 1950 р. відбувся останній бій Романа Шухевича [11].

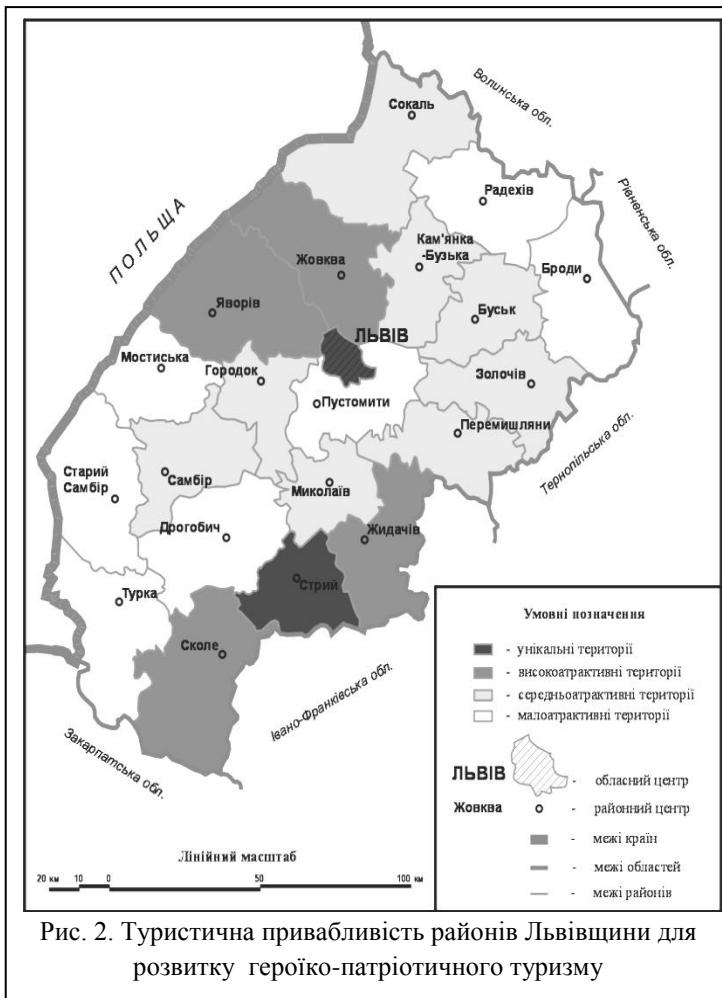
Територіальний розподіл ресурсів героїко-патріотичного туризму дозволяє зробити висновки, що найбільше їх знаходиться у Стрийському районі, м. Львові та Жовківському районі, найменше – у Радехівському, Пустомитівському та Мостиському районах відповідно.

Однак, туристична привабливість тої чи іншої території залежить не лише від кількості ресурсів, але також і від їх структури та пізнавальної цінності. Для її врахування нами здійснена бальна оцінка ресурсного потенціалу Львівщини для потреб героїко-патріотичного туризму з використанням власної методики, яка розроблена на основі вже відомої методики оцінки ІКТР С. Кузика та її вдосконаленого варіанту, наведеного у роботі О. Кlapчук [11, с. 19–23].

За ступенем привабливості всі райони розділені на чотири категорії: *унікальні, високоатрактивні, середньоатрактивні та малоатрактивні* (рис. 2).

За результатами оцінки, до унікальних відносяться м. Львів та Стрийський район; до високоатрактивних – Жовківський,

Яворівський, Жидачівський та Сколівський райони; до середньоатрактивних – Золочівський, Миколаївський, Городоцький, Кам'янко-Бузький, Буський, Перемишлянський, Самбірський та Сокальський; до малоатрактивних – Старосамбірський, Турківський, Дрогобицький, Пустомитівський, Бродівський, Радехівський та Мостиський райони.

Ринок героїко-патріотичного туризму знаходиться на етапі становлення. Проаналізувавши сайти провідних туристичних операторів Львова з внутрішнього туризму, нами було виявлено лише три (“Відвідай”, “Час на мандри”, “Тур де Львів”), які мають у своїй пропозиції героїко-патріотичні тури (табл. 1). Причому важливо відзначити, що частина із них з’явилася протягом останнього часу.

Таблиця 1

Пропозиції героїко-патріотичних турів від туристичних фірм Львова

Туристична фірма	Назва туру (експурсії)
“Відвідай”	Три провідники
“Відвідай”	Стежками Степана Бандери
“Відвідай”	До повстанців на Золоту Поляну
“Відвідай”	Місцями боїв дивізії «Галичина»
“Відвідай”	Княжий Чернігів, Батурин і не лише
“Час на мандри”	Полум'я Нації
“Час на мандри”	Львів геройчний
“Тур де Львів”	Зашків – мала Батьківщина Є. Коновальця

Значну увагу даній тематиці приділяють на державному та обласному рівнях. Зокрема, є розроблений цикл “Туристичні маршрути, які сприяють патріотичному вихованню молоді України”, а також видані туристичні путівники, що містять маршрути із зачлененням об’єктів героїко-патріотичної тематики.

Героїко-патріотичні ресурси Львівщини можна використовувати як центри для проведення патріотичних фестивалів. Як приклад, хочемо навести фестиваль “Зашків – Земля Героїв” – щорічний патріотичний фестиваль, заснований молодіжними громадськими організаціями Львівщини у 2006 р. і приурочений до дня народження голови Проводу українських націоналістів Євгена Коновальця.

Львівська область – один із найбільш перспективних регіонів для розвитку героїко-патріотичного туризму завдяки наявності на її території значної кількості пам’яток геройчного минулого нашої країни. У сучасних умовах героїко-патріотичний туризм має надзвичайно важливе значення у контексті патріотичного виховання та популяризації знань про історію

національно-визвольної боротьби українського народу, що на даному етапі є дуже необхідним. Організація геройко-патріотичного туризму має певні особливості, які необхідно враховувати при плануванні та розробці турів. Для розвитку даного виду туризму, перспективною є вся територія України, однак найбільша кількість пам'яток національно-визвольної боротьби періоду новітньої історії сконцентрована саме на заході країни і, зокрема, на Львівщині. Значна частина цих об'єктів на сьогодні ще недостатньо використовуються в туризмі і залишаються невідомими для широкого загалу, особливо для жителів інших регіонів України.

Література:

1. Безручко Л. С. Методика оцінки туристичних історико-культурних ресурсів (на прикладі Турківського району Львівської області); Навчально-методичний посібник / За ред. проф. Р. Я. Береста / – Львів, 2013. – 164 с.
2. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О. О. Бейдик / КНУ ім. Т. Шевченка. – К., 2001. – 395 с.
3. Голіборода І. Перспективи розвитку військово-історичного туризму на Львівщині / І. Голіборода // Вісник Львівського університету. Сер.: Міжнародні відносини. – 2012. – Вип. 29 (2). – С.45–50. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VLNU_Mv_2012_29\(2\)_8.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VLNU_Mv_2012_29(2)_8.pdf).
4. Каднічанський Д. Історична спадщина УПА і туризм // Географія і туризм: європейський досвід. Матеріали III міжнар. конф. 9–11 жовтня 2009 р. – Львів, 2009. – С.63–66.
5. Кlapчuk В. M. Методика оцінки туристично-рекреаційних ресурсів адміністративних районів Івано-Франківської області для стратегічних потреб розвитку туристично-рекреаційної діяльності / В. M. Кlapчuk, O. O. Кlapчuk, M. B. Кlapчuk // Карпатський край. – 2013. – №3. – С. 119–132.
6. Кlapчuk O. O. Туристично-рекреаційні ресурси Львівської області: монографія / O.O. Кlapчuk / Львівський інститут економіки і туризму. – Львів; Івано-Франківськ: Фоліант, 2012. – 192 с.

7. Кляп М. П. Сучасні різновиди туризму: навч. посіб. / М. П. Кляп, Ф. Ф. Шандор. – К.: Знання, 2011. – 334 с.
8. Кравців В. С. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери / В. С. Кравців, Л.С. Гринів, М.В. Копач, С.П. Кузик / ІРД НАН України. – Львів, 1999. – 78 с.
9. Кузик С. П. Теоретичні проблеми туризму: суспільно-географічний підхід: монографія / С.П. Кузик – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. – 254 с.
10. Лисик Н. М. Туристичні ресурси Сколівщини / Туристичними шляхами Прикарпаття. Збірник наукових праць. – Львів, 2012. – С.70–84.
11. Музей генерал-хорунжого УПА Романа Шухевича: путівник / Львівський історичний музей. – 2012. – 24 с.
12. "Повстанський туризм" – путівник стежками УПА: [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/1332105.html>.

Iryna KUCHYNSKA
Yulia DOROSH

CURRENT STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF HEROIC AND PATRIOTIC TOURISM IN LVIV REGION

Essence of concept "heroic and patriotic tourism" is specified. Classification of places of heroic and patriotic tourism is offered. Geography of basic resources on territory of Lviv region is investigational. A presence at the tourist market routes with attraction of heroic and patriotic resources in Lviv region is analyzed.

Keywords: patriotic education, heroic and patriotic tourism, tourist resources, classification of resources, tour.

ОЛЬГА САВІЦЬКА,

Львівський інститут економіки і туризму,

к.е.н., доцент

НАТАЛІЯ САВІЦЬКА

Львівський інститут економіки і туризму,

к.е.н., в.о.доцента

ВИБІР ОПТИМАЛЬНОГО МІСЦЯ РОЗТАШУВАННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Визначено чинники, які впливають на вибір оптимального місця розташування туристичного підприємства. Обґрутовано критерії вибору місця розташування туристичного підприємства. Запропоновано послідовність обґрутування вибору оптимального місця розташування туристичного підприємства.

Ключові слова: місце розташування туристичного підприємства, чинники розміщення у просторі.

Постановка проблеми. Через динамічний розвиток туризму в Україні виникає проблема визначення оптимальних місць розташування туристичних підприємств. Недостатній аналіз туристичного потенціалу та можливостей створення нових підприємств туристичної індустрії може привести до неочікуваних наслідків формування туристичного ринку в Україні.

Особливу увагу необхідно приділити чинникам, які впливають на вибір оптимального місця розташування туристичного підприємства, оскільки його правильне розміщення прирівнюється до новітніх технологій та рішення про інвестиції у нього.

Актуальність та важливість розв'язання проблеми розміщення продуктивних сил постійно зростає. Підтвердженням є Нобелівська премія з економіки за дослідження у сфері структури торгівлі та розміщення виробництва, яку одержав у 2008 р. Пауль Робін Кругман. Серед вітчизняних науковців цій проблемі присвятили свої праці Ю.І. Стадницький [1; 2], Д.М. Стеченко [3], Є.П. Качан [4], В.В. Ковалевський [5] та інші. Однак поза їхньою увагою залишається проблема вибору оптимального місця розташування туристичних підприємств.

Метою статті є визначення чинників, які впливають на вибір оптимального місця розташування туристичного підприємства,

обґрунтування критерій порівняння таких місць та економічне обґрунтування цього процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Закономірності розміщення продуктивних сил є просторовим виявом дії економічних законів. Вони проявляються у раціональному (ефективному), пропорційному та комплексному розміщенні підприємств.

Ефективна територіальна організація виробництва має забезпечувати максимальну продуктивність праці та її найбільшу економію за рахунок зменшення витрат праці на подолання територіального відриву між підприємством та споживачами. Така закономірність реалізується через принцип наближення підприємств до джерел ресурсів, робочої сили, а також споживачів.

Правильний вибір оптимального місця розташування туристичного підприємства забезпечує його подальший стабільний розвиток. Тому удосконалення обґрунтування вибору оптимального місця розташування туристичного підприємства є важливим науковим та практичним завданням.

На вибір оптимального місця розташування туристичного підприємства вагомий вплив мають чинники розміщення об'єктів у просторі. Їх перелік наведено у таблиці 1 [1, с. 16–44; 2, с. 112–113].

Таблиця 1
Чинники, які впливають на вибір місця розташування підприємств

Орієнтація на місця з наявністю	Така орієнтація відбувається у разі виробництва продукції
Джерел ресурсів	1. Шляхом вилучення ресурсів з місця їх перебування або користування немобільними ресурсами. 2. Ресурсомісткості. 3. Із застосуванням ресурсів, які утруднено переміщати
Чисельної та дешевої робочої сили	Працемісткості
Кваліфікованої робочої сили	Технології якої потребують використання висококваліфікованої робочої сили

Споживачів	<ol style="list-style-type: none"> 1. Яку складно перевозити на велику відстань. 2. Яка може швидко вийти з моди. 3. Вага (об'єм) якої значно перевищує вагу (об'єм) основної сировини. 4. Територіальна диференціація витрат на випуск якої є незначною. 5. Де важливим є чинник культурної близькості зі споживачами 6. Де важливим є безпосередній контакт зі споживачами. 7. У вигляді послуг, які не можуть бути наданими через Інтернет. 8. Де важливим є зменшення ризику різкої зміни курсу валют
Мінімальних витрат виробництва продукції	Витрати на транспортування якої є незначними
Низького рівня забруднення довкілля	Яка вразлива до забрудненого довкілля
Можливості мінімізувати екологічні витрати	Яке супроводжується високим рівнем антропогенного забруднення довкілля
Можливості зведення до мінімуму загрози для населення від діяльності підприємств	Яке супроводжується ризиком техногенних аварій

Очевидно, що базою для розвитку туристичного підприємства є природні та антропогенні туристичні ресурси, без яких воно не може функціонувати. Тому визначальним чинником розміщення підприємств туристичної індустрії та формування туристично привабливої території, на нашу думку, є джерела природних ресурсів.

“Туристично приваблива територія – це територія, що має потенціал туристичних ресурсів, сучасну розвинену матеріально-технічну базу туризму, доступну і достатню для туриста інформацію про неї, які б відповідали потребам туристів і забезпечували досягнення максимального соціально-економічного ефекту від розвитку в її межах туристичної індустрії” [6, с. 474].

Як зазначалось [7, с. 199] потенційна туристична привабливість території – це той рівень розвитку, якого може досягти туристична індустрія в певному регіоні за наявних у його межах туристичних ресурсів. Потенційна туристична привабливість території може бути технічною та економічно доцільною. Економічно доцільна туристична привабливість території – це доцільність прийому у регіоні такої кількості туристів, яка дасть можливість досягти максимального економічного ефекту.

Щоб визначити економічно доцільну туристичну привабливість території необхідно виявити сукупність чинників, які впливають на підвищення туристичної привабливості території та заходи, які слід реалізувати, щоб її досягти. У певному регіоні може бути потенціал для розвитку туризму та бажання прийняти максимальну кількість туристів, але, щоб досягти максимальної туристичної привабливості території, затрати для цього можуть виявиться недоцільними. Інші регіони, які уже досягли певного рівня туристичної привабливості території, можуть планувати прийом меншої кількості багатьох туристів, щоб таким чином зменшити рекреаційне навантаження на туристичну територію і одночасно отримати максимальний економічний ефект.

Для визначення ступеня туристичної привабливості економічних районів України можна здійснити регіональний аналіз з огляду природокористування та насиченості туристичними ресурсами, враховуючи вплив факторів розміщення у просторі.

За теорією маркетингу територій різні місця мають різну привабливість щодо доцільності розташування там підприємств певної галузі [8].

Специфікою діяльності туристичного підприємства є неможливість доставки послуг до споживача, тобто їх розташовують лише поблизу туристичних ресурсів (природних чи історико-культурних). До того ж, природні ресурси можуть двояко використовувати у діяльності туристичного підприємства: вилучати з місця їх залягання (мінеральні води чи грязі) або не вилучати (вода морів, озер, річок тощо).

Другим важливим фактором, який впливає на вибір оптимального місця розташування туристичного підприємства, є низький рівень забруднення довкілля, адже передбачає у деяких

його видах відпочинок та оздоровлення як зазначено у Законі України “Про туризм”: туризм – це тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від’їжджає [9]. Третім фактором, який слід враховувати при виборі місця розташування туристичного підприємства, є потреба чисельної та дешевої робочої сили, а також висококваліфікованої робочої сили. Однак, це більше стосується підприємств із розміщення туристів (готелі, мотелі, санаторії тощо).

Якщо на вибір оптимального місця розташування туристичного підприємства впливає декілька чинників, то аналізують їхній сукупний вплив. Обґрутування вибору оптимального місця розташування туристичного підприємства розпочинають із визначення критеріїв порівняння.

Першим критерієм порівняння різних місць розміщення туристичного підприємства є якість та насиченість природних туристичних ресурсів для забезпечення потреб туристів, враховуючи рекреаційну місткість території. Для культурно-історичних туристичних ресурсів таким критерієм може бути унікальність пам’яток.

Другим критерієм має бути висока якість довкілля в місці розташування туристичного підприємства.

Інформацію про можливі ситуації порівняння різних місць розташування туристичних підприємств, враховуючи якість туристичних ресурсів та якість довкілля, наведено у таблиці 2.

Таблиця 2

Можливі ситуації у разі порівняння різних місць розташування туристичних підприємств

№ можливої ситуації	Якість туристичних ресурсів		Якість довкілля	
	аналогічна	різна	аналогічна	різна
1	+	-	+	-
2	+	-	-	+
3	-	+	+	-

Враховуючи викладену вище інформацію, схема вибору оптимального місця розташування туристичного підприємства, а також якість туристичних ресурсів та якість довкілля матиме вигляд, наведений на рисунку.

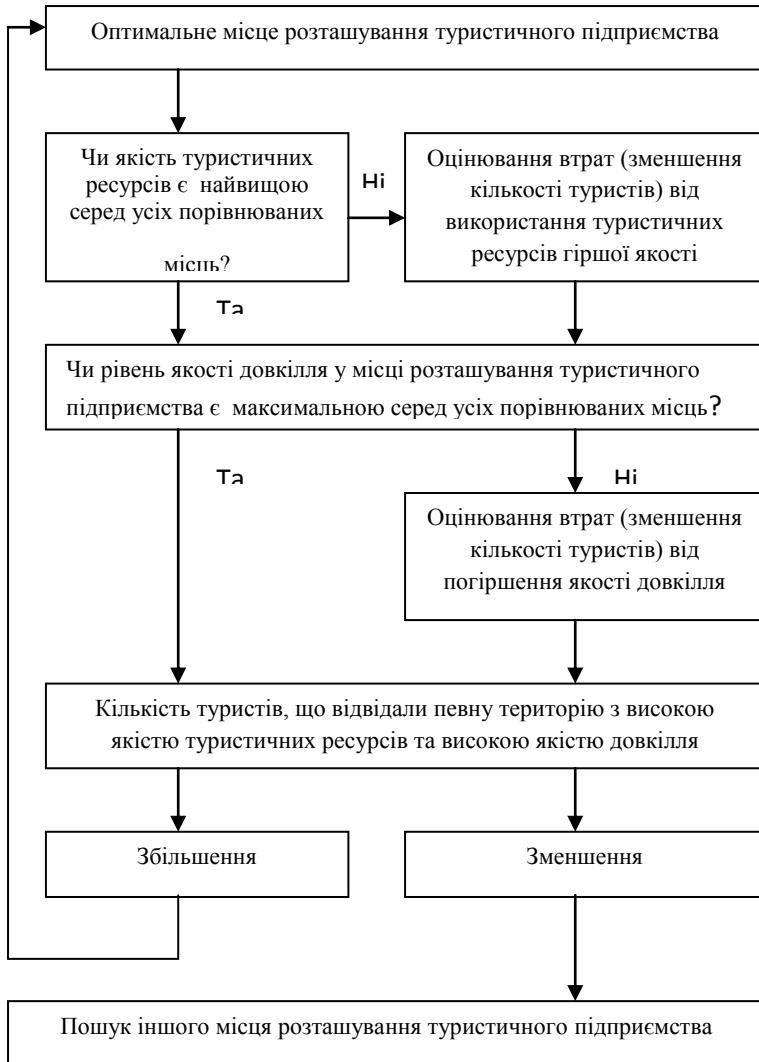

Рис. 1. Схема вибору оптимального місця розташування туристичного підприємства, враховуючи якість ресурсів та довкілля

Економічне обґрунтування вибору оптимального місця розташування туристичного підприємства передбачає такі основні етапи:

Етап 1. Економічне оцінювання втрат (зменшення кількості туристів) від використання туристичних ресурсів гіршої якості.

Етап 2. Економічне оцінювання втрат (зменшення кількості туристів) від погіршення якості довкілля.

Етап 3. Визначення кількості туристів, що відвідали територію з високою якістю туристичних ресурсів та високою якістю довкілля.

Для визначення кількості туристів, що відвідали певну територію з високою якістю туристичних ресурсів та якісним довкіллям можна використати формулу

$$N_{typ} = N_{typ_{vp}} + N_{typ_{so}}$$

де N_{typ} - кількість туристів, які відвідали певну територію;

$N_{typ_{vp}}$ - кількість туристів, які відвідали територію з високою якістю туристичних ресурсів;

$N_{typ_{so}}$ - кількість туристів, які відвідали територію з високою якістю довкілля.

Висновки. Отже, вибір оптимального місця розташування туристичного підприємства, враховуючи чинники розміщення у просторі (природні та антропогенні туристичні ресурси, а також якість довкілля), полягає у визначенні кількості туристів, що відвідали певну територію з наявними найкращими туристичними ресурсами після здійснення заходів з покращення якості довкілля.

Література:

1. Стадницький Ю.І., Товкан О.Е., Симак А.В., Коваль Л.М. Просторові аспекти конкуренції технологій: монографія / Ю.І.Стадницький, О.Е.Товкан, А.В.Симак, Л.М.Коваль. – Хмельницький, 2009. – 95 с.
2. Стадницький Ю.І., Загородній А.Г. Розміщення продуктивних сил (теоретичні основи): Навчальний посібник / Ю.І.Стадницький, А.Г.Загородній. – К.: Знання, 2008. – 351 с.
3. Стученко Д.М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика: Підручник / Д.М.Стученко. – К.: Вікар, 2006. – 396 с.
4. Качан Є.П. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка України: Навчальний посібник / За ред. Є.П. Качана. – Тернопіль: Економічна думка, 2005. – 310 с.
5. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка / За ред. В.В. Ковалевського, О.Л. Михайлюка, В.Ф. Семенова. – К., 2005. – 350 с.

6. Музиченко-Козловська О.В. Інформаційне забезпечення оцінювання туристичної привабливості території / О.В.Музиченко-Козловська // Вісник НУ “Львівська політехніка”. – 2008. – № 633. – С.474-480.
7. Мельник О.В. Інтегральний показник туристичної привабливості території: поняття та теоретичні аспекти // Регіональна економіка. – 2004. – № 4. – С.197–205.
8. Котлер Ф., Асплунд К., Рейн И., Хайдер Д. Маркетинг мест. Привлечение инвестиций, предприятий, жителей и туристов в города, коммуны, регионы и страны Европы / Ф.Котлер, К.Асплунд, И.Рейн, Д.Хайдер. – С.-Петербург, 2005. – 376 с.
9. Закон України “Про туризм” / ВВР України, 1995. – № 31. – С.241. (Із змінами, вн. Законом № 2608-VI (2608-17) від 19.10.2010 р.).

Olga SAVITSKA,
Nataliya SAVITSKA

CHOICE OF OPTIMUM PLACE OF LOCATION OF TOURIST ENTERPRISE

Certainly factors which influence at choice optimum place of location of tourist enterprise. Grounded criteria of choice of places of location of tourist enterprise. The sequence of ground of choice of optimum place of location of tourist enterprise is offered.

Keywords: Place of location of tourist enterprise. Factors of placing are in space.

Микола ЦИМБАЛЮК,

Львівський інститут економіки і туризму,

к.е.н., доц.

Тетяна ВИХОПЕНЬ,

ЛІЕТ, студентка

Юлія ОЛЕНЧИН,

ЛІЕТ, студентка

ВИШИВАНКА

ЯК ЕЛЕМЕНТ КУЛЬТУРИ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

ТА ФОРМИ ВИКОРИСТАННЯ ЇЇ

В ТУРИСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Подається карта вишиванок України, вишиванки окремих областей та пропонуються форми туристичної діяльності з використанням їх як елементу культури сільської місцевості й фактор видовищних заходів у сільському туризмі.

Ключові слова: вишиванки, області, форми використання їх в сільському туризмі.

Актуальність. В кризовий період спостерігається зміщення туристичного інтересу та потоків від поїздок за кордон до внутрішнього туризму, де переважатиме відпочинок у селі. Відтак, туристична мода піднімає на пік масової популярності подорожі у сільську місцевість, де міського туриста скрізь оточує екзотика: сільські пейзажі, традиційний селянський спосіб життя, свійські тварини, екологічно чисті продукти тощо. Цей тренд відповідає концепції трьох "L" ("Landscape-Lore-Leisure") пейзажі, дозвілля, традиції, але не вистачає видовищ.

У цьому плані село, сільська місцевість та культура виступатимуть як об'єкт сільського туризму і до його туристичного продукту будуть ставитись більші вимоги. Очевидо, що крім послуг гостинності потенційні туристи бажають ще видовищних заходів, які базуються на своєрідній культурі села.

Метою наших досліджень була вишиванка як особливий елемент культурного середовища на селі, що представляє національний побут, народне мистецтво, народний костюм і організацію різних форм туристичної роботи в плані показу цих своєрідних та неповторних творів народного мистецтва.

Гіпотеза базується на дослідженні вишиванки на селі як об'єкта з організації видовищних заходів в туристичній діяльності.

Об'єктом наших досліджень була українська вишиванка, яка прикрашає вбрання, рушники та ін.

Предметом досліджень – техніка вишивки в різних регіонах України.

Виклад основного матеріалу. Вишивкою на селі здавна прикрашали святкове вбрання, рушники, серветки під ікони, скатерті, постільну білизну, тощо. Але її візерунки, як правило, були не тільки простими прикрасами, але й оберегами, які захищали (“відгороджували”) від злих духів, хвороб, різних напастей тощо. Раніше вишивальниця у процесі роботи промовляла кілька разів молитву, щоб злі вітри не принесли якісь нові лиха й напасті.

У процесі історичного та культурного розвитку в Україні у кожній місцевості склалися характерні орнаментальні мотиви і композиції, найбільш улюблена і поширенна колірна гама, специфічні

Рис. 1. Карта вишиванок України

техніки виконання, що показано на карті вишиванок України (рис. 1).

Як видно на вище поданий карті в різних областях сучасної України існують свої традиційні орнаменти вишивок, кружев, мережок, ниток, свої особливості вишивання. Вони формувалися як уподобання місцевої етнокультурної групи населення й розвивалися впродовж багатьох віків. Саме за традиціями виконання вишивки

можна зрозуміти, з якого куточка України походить той чи інший рушник (рис. 2).

Рис. 2. Основні типи вишивок України

До XVII ст. візерунки були геометричні, вони зараз переважають у західних областях України, а в східних – на Донбасі, на Кубані частіше вишивають гладдю. Вже після козаччини в народній традиції стали з'являтися стилізовані квіти, калина, рідше – птахи: голуби, солов'ї, півні та жар-птиці. Вишивали різні написи, які часто вказували на призначення рушника: “Хліб-сіль”, “Козацькому роду нема переводу”, “Великий Кобзар”, “Свята Покрова” тощо.

Полтавська вишивка характеризується чорними або кольоровими смугами рідко червоними або сірими. Манішки білих сорочок у старих зразках прикрашалися білим візерунком, виконаним гладдю і візерунок обводився. Техніка вишивання – шов “уперед голкою” (рис. 3).

Рис. 3. Полтавська вишивка

Техніка вишивання Харківської області має дуже багато спільногого з формами вишивки, що утвердилися в центральних областях України, але її властиві і своєрідні поліхромні орнаменти, створювані напівхрестиком або хрестиком.

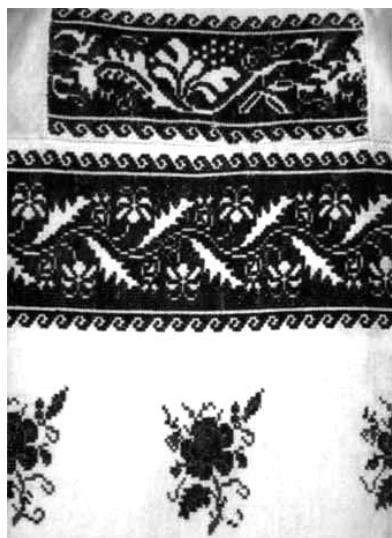

Рис. 4. Харківська вишивка

кілька разів. Вишивка червоною ниткою по білому-сірому тлу льняної полотнини має легкий контраст. Структура візерунка графічно чітка й пропорційна.

Своєрідною вишивкою здавна славилася Волинь. Візерунки волинян також геометричні, чіткі і прості за композицією.

Чіткість вишитого ритму підсилюється однобарвністю візерунка, виконаного червоною ниткою на білій-сірій тканині.

Варто підкреслити, що вишивки майстрів північної Волині вражают своєю вищуканою простотою. У південних районах області переважають рослинні мотиви.

Ці орнаменти вишивають, переважно, грубою ниткою, унаслідок чого візерунки створюють враження рельєфних (рис. 4).

Народні вишивки населення Полісся надзвичайно прості й чіткі за композицією (рис. 5)

Можна помітити, що ромбоподібна лінія геометричного візерунка повторюється

Рис. 5. Поліська вишивка

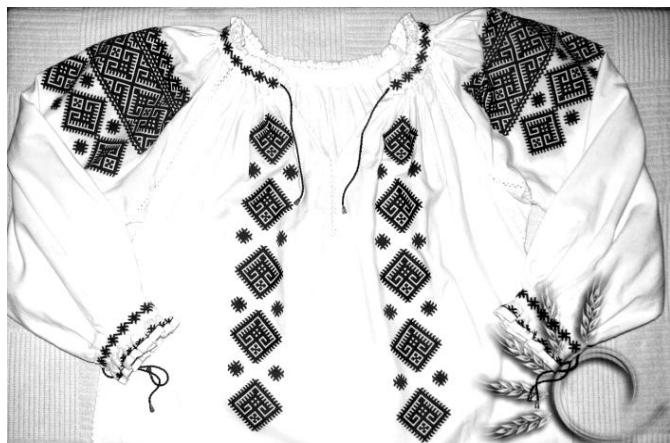
Для Чернігівської області характерні вишивки, у яких домінує білий колір. Часто геометричний або рослинний орнамент вишивався білими нитками або ж із украпленням червоного і чорного. Вишивання виконується дуже дрібними стібками, що нагадує бісерні вишивки, характерні для чернігівських сорочок (рис. 6).

Вишивкам Київщини та-
кож властивий рослинно-геомет-
ричний орнамент зі стилізо-
ваними гронами винограду,
кольором хмелю чи восьми-
пелюстковими розетками, ром-
бами, квадратами.

Основні кольори вишивок
Київщини – білий, коралово-
червоний, відтінений чорний. У
південних областях України
техніка вишивки має багато
спільного з устояними формами
центральних районів, однак її властиві і цілком своєрідні поліхромні
орнаменти, виконувані напівхрестиком або хрестиком (рис. 7).

Рис. 6. Чернігівська вишивка

ис. 7. Київська вишивка

Для подільських сорочок характерні барвистість і розмаїтість швів. Типовим є мережка “павучками”, якою примережують вставки на рукави, клинці (рис. 8).

Рис. 8. Подільська вишивка

Іноді у вишиванні майстрами використовується кольорова мережка, яку називають “шабак”. Вона значно збагачує візерунок вишивання. Проте слід зауважити, що в загальному поширенні у народних орнаментах подільських вишивок переважає один колір – чорний з більшим чи меншим вкрапленням червоного, синього, жовтого або зеленого кольору. Такі народні традиції простежуються ще з минулих століть.

Зауважено, що зараз найбільше поширеними є одноколірні (червоні і чорні) вишиванки, значно рідше зустрічаються дво або триколірні вишиті вироби.

На півдні Тернопільської області доволі поширеним є вишивання бавовняними нитками зі згущеними стібками: окремі елементи також обводяться кольоровими нитками, що забезпечує високий рельєф і колірний ефект.

Зазвичай, такі вишивки розміщають уздовж усього рукава жіночої чи чоловічої сорочки. Орнамент формують повз涓жніми або

скошеними смугами . Нерідко вишивка охоплює усю площину – від полички аж до краю рукава (рис. 9).

Велике багатство техніки вишивання характерно для Вінницької області: низь, хрестик, вишивка розписом, настилання, верхочов (верхоплут), зерновий висновок, вирізування; різноманітні види чорних, білих і кольорових мережок. Поряд з основними швами застосовуються і допоміжні – вишивка розписом, шов “перед голкою”, контурні шви, якими обрамляють і з’єднують окремі елементи композиції (рис. 10).

Рис. 9. Подільська вишивка

Рис. 10. Подільська вишивка

Характерною рисою етнографічного району Карпат і Прикарпаття є розмаїття колориту. Кожне село відрізняється від інших своєрідністю вишивки, багатством орнаменту і неповторністю

квітів. У народній вишивці на Львівщині використовуються різноманітні типи візерунків. У південних районах орнамент вишивок

геометричний, біле тло не дозаповнюється, що додає візерункам прозорість і легкість.

Рис. 11. Буковинська вишивка

крученим швом. Вишивальний матеріал – бісер, шовк, вовна, срібні і золоті нитки, металеві блискітки. Гуцульські вишивки характеризуються розмаїтістю геометричних і рослинних червоного з жовтий і зеленим, причому домінує червоний колір. Два або три відтінки жовтого кольору прояснюють вишивку і додають їй золотавий (рис. 11)

Для народних вишивок Закарпаття характерним є мотив зигзаг (“кривуля”).

Колірна гама вишивок досить широка. Часто вона сполучається з чорним кольором (при цьому характерно виділяється один колір – чорний або червоний). Крім цього, інколи у вишивці застосовуються білий або багатобарвний орнамент (рис. 12).

Рис. 12. Закарпатська вишивка

Саме з батьківської хати починається пізнання світу. Білі стіни, біла стеля – неначе виткані з маминого полотна. Сонячні промені ллються через вікна і від того на стінах виграють розгаптовані квітами рушники, розпростерли крила відблискують немов півники, на рушниках горять кетяги калини, золотисті китички хмелю звисають з рушників до самого столу і пахнуть хлібом (рис. 13).

Рис. 13. Оздоблення сільської хати вишитими рушниками

Відомо, що в туристичній діяльності культурний потенціал села, його об'єкти, традиції, вишиванки, тощо можуть переходити в ранг екскурсійних об'єктів, коли на них з'являється попит, а також як предмет праці для виробництва туристичних послуг. Суб'єктами діяльності тут можуть виступати відділ туризму району, комісія соціально-економічного розвитку села при органах місцевого самоврядування, школа та церква.

Основною формою діяльності може бути фестиваль у різних формах: фестиваль-ярмарок народних ремесел та промислів, фестиваль майстер класів народних мистецтв, фестиваль-конкурс, фестиваль-презентація. Таке дійство повинно супроводжуватись художньою самодіяльністю, народними та обрядовими мелодіями, виїзною торгівлею національної кухні [1].

Важливо, що останнім часом виникає великий інтерес до давніх національних традицій, звичаїв та обрядів. Саме на цьому аспекті соціального буття можливе відродження України,

особливостей її історичного розвитку, розмаїття культурної спадщини, що стане привабливим для еволюції різних видів вітчизняного та міжнародного туризму (рис. 14).

Рис. 14. Учасники бойківського етнофестивалю у вишиванках

Отже вишиванка, її розмаїтість може слугувати за послугу та екскурсійний об'єкт, а за умов організації фестивалю різних форм туристичної діяльності разом з народною самодіяльністю, обрядовими піснями і національною кухнею, забезпечить видовищний ефект та гарне враження туристів від побаченого на селі.

Література:

1. Бочан І.О. та ін.[Текст] навч. посібн. /Технологія туристичної діяльності. Бочан І.О., Цимбалюк М.Ф., Цимбалюк В.М. – Львів, ЛПЕТ, 2005. – 450 с.
2. Наниашвили И.Н., Соцкова А.Г. Вышиваем рушники, покровцы, сорочки. – Харьков-Белгород, 2012. – 64 с.

Ігор БЕРЕСТ

Львівський національний аграрний університет,
кафедра українознавства, к.і.н., ст. викл.

Юрій НЕСТОР

ЛНАУ, студент

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ТА СПОСОБИ ПРИГОТОВУВАННЯ ЇЖІ ВОЯКІВ УПА

Проаналізовано культуру харчування в середовищі УПА у 1940–1950-х рр. Зокрема, охарактеризовано способи приготування їжі, популярні страви, особливості процесу споживання харчів, а також ставлення повстанців до харчування.

Ключові слова: УПА, повсякдення, гастрономічна культура, їжа, споживання, кулінарна культура

Актуальність. Дослідження культури повсякдення є одним з найбільш актуальних в структурі сучасного гуманітарного знання. Невід'ємною частиною дискурсу повсякдення є висвітлення проблем, пов'язаних з системою харчуванням та уявленням про неї. Незважаючи на популярність цього напрямку досліджень в Україні, зокрема, стосовно радянського періоду української історії, харчова культура в УПА ще не стала предметом комплексного наукового аналізу.

Історіографія. Діяльність запілля та різних структур ОУН по господарському забезпеченню УПА висвітлено в роботах В. Ковальчука [1], О. Вовка [2], побіжно та у ширшому контексті історії повстанської армії – у дослідженнях П. Мірчука [3], А. Кентія [4], В. Трофимовича [5], Я. Антонюка та ін. Автори зосереджують основну увагу на технології забезпечення УПА продуктами, не аналізуючи харчування як особливу культурну сферу, пов'язану з складними соціально-економічними умовами, психологічними особливостями повстанської боротьби, особистісними факторами.

До групи джерел відносимо офіційну документацію, яку умовно можна поділити на документи радянських спецслужб і матеріали ОУН та УПА. Останні джерела, пов'язані з господарською роботою – накази, інструкції, звіти, листи зберігаються в основному у Галузевому державному архіві Служби безпеки України* (далі – ГДА СБУ)

Метою дослідження є спроба проаналізувати способи приготування їжі та різноманітність продуктових наборів і поширеніх страв в УПА, культуру приготування їжі, практики її споживання, а також рефлексію повстанців щодо цього.

Приготування їжі. У відділах УПА під час таборування їжу готували спеціально призначені для цього люди – кухарі. Згадки про їхню наявність є у різних повстанських спогадах [6]. Під час маршів, особливо невеликими відділами практикували колективне приготування їжі найпростішими способами (запікання, варіння на відкритому вогні у лісі). “*Печемо на патичках м'ясо. Потім ймо смачну партизанську зупу*” [7, с. 14]. Це часто могло проходити в екстремальних умовах: “*Горох вже був намочений, біб піксся на кухні, декотрі вже міслили муку змелену на жорнах, щоб пекти плячки. Та, на жаль, цю щиру та западливу роботу перервали серії кулеметів та вибухи гранат*” [8]. Зупинившись перепочити, “*повстанці варили і пекли бульбу і біб*” [9]. Інколи повстанці самі робили ковбасу [10, арк. 236], але найчастіше отримували її від господарських структур ОУН. Станичний на Підгасеччині Андрій Галайбіда згадував, що у 1944 р. він був співорганізатором “*коптильни*”, в якій виробляли велику кількість різних ковбас для повстанців, “*переробляючи*” щотижня 15 корів чи волів [11, с. 245]. В умовах перманентних боїв просто не вистачало часу куховарити: “*Добре, що бодай раз на добу можна щось вночі зварити*” [12, с. 114].

Під час тривалого перебування у криївках готували по черзі, або призначали відповідальну за це особу. На прикладі процесу приготування їжі простежується домінуючий у підпіллі патріархальний розподіл гендерних ролей. У випадку коли в повстанському загоні перебували і чоловіки, і жінки то готувати їжу приходилося переважно другим. При цьому чоловіки у цей час могли відпочивати [13], або виконувати інші завдання: “*Зв'язкова зорганізувала харчів, дівчата зварили обід*. З провідником “*Вишенським*” та двома вояками, що були при ньому, пішли за село Князі, в лісок, де знаходилась решта його охорони, а станичний пішов шукати зв'язків” [14].

Зважаючи на превалюючи простоту меню та умови щоденного життя повстанців, можна стверджувати, що механічні пристрої для приготування їжі використовувалися не завжди. Технологічно процес приготування їжі ускладнювався у просторі криївок, де готували на гасницях [15, с. 362]. “[...] каша на

такому “при-строї” варилася впродовж 3 годин, чай – близько двох” [16, с. 293]. У деяких великих крійвках були печі, застосування яких вимагало спорудження спеціальної системи димовідведення [17].

Культура споживання. Невід’ємною частиною культури споживання є способи організації трапези. В УПА вони були найрізноманітнішими і залежали від конкретних умов, в яких в той чи інший час перебували повстанці. Тому організація трапези могла бути як урочистою – з молитвою, промовою провідника, так і спрощеною і навіть хаотичною (в умовах тривалого бою). Головною особливістю її організації стала нівелляція особистого простору трапези, практикування колективних її форм, рівного розподілу порцій (“*знаходимо кілька недоїджених сухарів хліба, розділяємо на 8 рівних частин (один міг би наїстися) і з великим смаком і радістю їх з’їдаємо*” [18, с. 202], однакового для всіх складу) їкі, що виконувало функцію підняття бойового духу, формуванню атмосфери братерства та спорідненості. Відчуття егалітарності повстанського соціуму формувалося також за допомогою відповідної поведінки командирів, які відмовлялися від, так званого, “*престижного споживання*” і найчастіше їли разом зі своїми бійцями і саме те, що їли вони. Їжа в даному випадку не була маркером соціального статусу вояків УПА. Чотовий Олекса Конопадський – “*Острoverха*” згадує про добродуту і дбайливість командира Станіславівського ТВ-22 “*Чорний ліс*” Василя Андрусика – “*Різуна*”, “*Грегота*”, якого дуже любили його бойовики: “*Вечером прийшов від командира Різуна перебраний в цивільний одяг стрільчик зі старим дідусем та виніс нам бульбяник, яким поділилося 40 стрільців*” [19].

Режим харчування і чіткий поділ на сніданок, обід і вечерю зі встановленим часом існував лише у статичних умовах, коли відділ таборував, перебував на вишколі, мав перерву у боях. Боець чоти “*Підкови*”, що розташовувалася один час у Люблинецькому лісі згадує порядок денний: “*Вставали в 4 годині. Пів години руханки, снідання. Пів години відпочинку. Потім слідували Полеві вправи поза табором до години 11. 30. Вернувшись ми мали одну годину обідової перерви. По обіді були вправи від 13-15 години. Опісля був вільний час аж д вечора. Той час стрільці використовували на те, щоб пристарати харчів і дров до кухні*” [20]. З повстанських спогадів випливає, що сніданок був між 8.00 та 9.00, обід – 13.00–14.00, вечеря – 18.00–19.00 год. [21, с. 47].

Особливість сніданку полягала в прочитанні молитви перед ним [22, с. 216]. В УПА не заохочувалися додаткові порції і “перекуси”, сприяли цьому також далеко розташовані від таборів польові кухні: «*Мали ми там також військову польову кухню. Щоправда, вона була далеко від нашої чоти, так що по «репету» багато охотників не ходило. Я сам ходив хіба по «репету» горохової юшки, яку я дуже любив*» [23, с. 147].

Командири заохочували вояків бути пильними при споживанні їжі поза табором: “*Старатися взагалі не їсти по хатах. А вже зовсім недопустимим є їсти в підозрілих хатах. При споживанні харчу в хаті попросити когось з хати, щоб разом сідав споживати харч... ніколи не їсти всім в одній хаті... при споживанні харчів старанно їх оглянути (напр. яйця можуть мати дірки заліплені вапном) понюхати чи не воняють, добре скуштувати чи не мають зміненого смаку і щойно тоді споживати*” [24, арк. 318].

Були позаяк випадки навмисного отруєння бойовиків, координованого чекістами, були поширенім явищем, особливо з другої половини 1940-х рр. Зокрема, радянські агенти підсипали в страві і напої підпільників снодійно-паралітичний спецпрепарат “Нептун-47” [25, с. 159]. В цілях безпеки повстанцям дозволяли заводити кішок, які мали дегустувати продукти перед їх споживанням вояками [26, арк. 318].

Особливого символізму трапезування набувало під час великих християнських свят, які відзначали в УПА. Поширені практики споживання їжі в таких випадках та церемонії, пов’язані з цим, не були стихійними. Загальні вимоги до їх організації прописували в офіційній документації керівництва ОУН та командування УПА [27, арк. 33].

Боець куреня “Месники” Василь згадує, що на Різдво 1945 р. курінь не міг повечеряти за великим столом, бо надворі було дуже холодно, тож вечеряли малими групами по землянках: “*По вечери хлопці колядували та приходили одні других колядувати*” [28].

Святкування Різдва 1947 р. у відділі Володимира Щигельського – “Бурлаки” почалося з промови командира: “... з’ясовує вагу свят, обставин, в яких знаходимося і складає побажання. Подібні промови виголошують виховник Свген, д-р Шувар, д-р Вир. Бунчужний відчитав побажання від РО [районного осередку – авт.]. Після цього увесь відділ заколядував

“Бог предвічний”, “Нова радість стала» і відспівав многолітствія. Потім розстрільною сходить до с. Керманичі, де роями засідає до свят-вечері [29, с.13]. Повноцінну обрядову вечерю згідно з усіма народними традиціями 6 січня вояки могли мати тільки квартируючи у домівках різних сімей. Однак, трап-лялися випадки, коли повстанцям щастило мати на столі 12 страв та дотримуватися певних традицій їх споживання. “Старшини кидали кутю на стелю, а стрільці ловили зернятка пшеници та говорили про врожай” [30, с. 153].

“Островерха” згадує святкування Великодня в с. Березка на Лемківщині. Розпочалося воно привітанням сотенного Степана Стебельського – “Хріна” “Христос Воскрес” і гучною відповідлю “Воскресне й Україна”. Далі “командир виголосив промову та побажав усім воякам щасливих свят. Промова була коротка, але така палка і зворушила, що всі стрільці й командири плакали”. На святковому великодніому столі були розмайті частвуання від селян – булки, яйця, паска, ковбаси. Командир “Хрін” поклав на стіл півметровий хрін, який подарували йому стрільці [31].

Інший повстанець з Лемківщини згадує, що обов’язковим компонентом їхнього великодніого сніданку у 1946 р. було виконання пісні “Христос Воскрес”, після чого господарчий резидент роздав усім бійцям смачні подарунки [32]. Опис святкового столу і молебню: “Дві ялици, між ними стіл, накритий білою скатертю, дві свічки по боках. Священник в ризах на тлі лісу. На малій полянці клячать повстанці в ріжних уніформах, при зброї... Збоку кількох цивільних, зв’язкові та санітарки... Збоку великий шалаш зроблений з смерекового гілля. У вигляді півкола. На столах іжа... Молитва, священник “святить паску” і традиційне ділення яйцем. Побажання”[33].

Висновки. Таким чином, головними елементами гостро-номічної культури в УПА були: 1) вимущене обмеження в їжі до рівня достатньої для підтримки життєдіяльності; 2) варіативність моделі харчування, яка включала обмежене коло страв і напоїв, з характерними зміщеннями на користь крохмально-картопляних інгредієнтів та цілковитою, або частковою забороною вживати певні види продуктів (наприклад, алкоголь); 3) складнощі у приготуванні їжі, пов’язані з відсутністю механічних пристройів, часу, екстремальними побутовими умовами; 4) принцип “справедливості” (готування по черзі) та залученості всіх у кулінарний процес.

Література:

1. Ковальчук В. Документальні джерела про діяльність політичних (супільно-політичних) референтур мережі ОУН (б) і запілля УПА на північно-західних українських землях (друга половина 1943 – перша половина 1944 роках) // Український визвольний рух / Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ; Центр досліджень визвольного руху. – Львів, 2005.– С.135–152.
2. Вовк О. Вступ // Літопис УПА. Нова Серія. Волинь, Полісся, Поділля. УПА та запілля. 1944–1946 / ред. рада: П. Сохань та ін.; упорядн.: О. Вовк, С. Кокін – Київ; Торонто, 2006. – Т.8. – С. 9–55.
3. Мірчук П. Українська повстанська армія. 1942–1952. – Б.м.в., 1953. – 319 с.
4. Кентій А. В. Збройний чин українських націоналістів. 1920–1956. Історико-архівні нариси. – Т.2. Українська повстанська армія та збройне підпілля Організації Українських Націоналістів. 1942–1956. – Київ, 2008. – 415 с.
5. Трофимович В, Антонюк Я. Діяльність Служби безпеки ОУН(б) щодо матеріального забезпечення оунівського підпілля Волині і Полісся 1945–1951 рр. // Наукові записки Національного університету “Острозька Академія”. Серія “Історичні науки”. – 2009. – С.157–173.
- * Усі документи, що зберігаються у ГДА СБУ і використані у цій статті взяті із сайту Електронного архіву Українського визвольного руху. Для зменшення об’єму посилань у тексті, використано оригінальні (архівні) номерні позначення аркушів, які зазначені на кожному з них у правому верхньому кутку.
6. [Без автора] Справа про спогади повстанця про перехід повстанців із Закерзоння на територію УРСР [tp://avr.org.ua/getPDFasFile.php/arhupa/acdvr-9-44-010.pdf](http://avr.org.ua/getPDFasFile.php/arhupa/acdvr-9-44-010.pdf); Ступницький Ю. Спогади про пережите. – С.62; Спогади вояків УПА та учасників збройного підпілля Львівщини. – С.243.
7. Хрін С. Зимою в бункері. – На чужині: “До зброї”, 1950. – С.14.
8. Справа про спогади невідомого повстанця [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://avr.org.ua/index.php/viewDoc/10441/>.
9. Справа про спогади невідомого повстанця. Можливо із сотні Громенка [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://avr.org.ua/getPDFasFile.php/arhupa/acdvr-9-44-008.pdf>
10. ГДА. СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 54. – Арк. 236.

11. Галайбіла А. Спогади станичного села Сільце Божиківське // Літопис УПА. Т.12: Третя Подільська воєнна округа УПА “Лисоня”. Документи й матеріали. – Торонто: “Літопис УПА”, 1989. – С. 245.
12. Літопис УПА. Т. 14. Кн. 2. – С. 114.
13. “Орест” Автобіографія “Ореста” від 13 грудня 1950 р. [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://avr.org.ua/getPDFasFile.php/arhupa/acdvr-9-45-014.pdf>
14. Кордан А. Один набій з набійниці. Спомини вояка УПА з куреня “Залізняка” / упоряд. М. Дубас. Торонто; Львів, 2006. – С.166.
15. Савчин М. Тисяча доріг. Спогади жінки – учасниці підпільно-визвольної боротьби під час і після Другої світової війни. – К.: Смолоскип, 2003. – С.362.
16. Санников Г. Большая охота. Разгром вооруженного подполья в Западной Украине. – М.: ОЛМА Медиа Групп, 2002. – С.293.
17. Крайній І. У криївці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.umoloda.kiev.ua/regions/72/163/0/12040/>
18. Літопис УПА. Т. 14. Кн. 2. – С.202.
19. Спомини УПА Островерха [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://avr.org.ua/getPDFasFile.php/arhupa/acdvr-9-44-004.pdf>
20. Справа про спогади вістуна Гладкого 1944-1947 pp. [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <http://avr.org.ua/getPDFasFile.php/arhupa/acdvr-9-43-012.pdf>
21. Ступницький Ю. Спогади про пережите /ред.: О. Вовк. – К.; Торонто, 2000. – С.47.
22. Фрасуляк С. Ремесло повстанця: Зб. праць підполковника УПА Степана Фрасуляка-Хмеля; [упоряд. і наук. ред Р. Забілій] / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; Галузевий держ. архів Служби безпеки України; Центр досліджень визвольного руху — Львів, 2007. – С.216.
23. Небола М. Лісами та ярами Західного Поділля // Літопис УПА. Т. 12: Третя Подільська воєнна округа УПА “Лисоня”. Документи й матеріали. – Торонто: “Літопис УПА”, 1989. – С.147.
24. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 29. – Арк.318.
25. Трофимович В, Антонюк Я. Діяльність Служби безпеки ОУН(б) щодо матеріального забезпечення оунівського підпілля. – С. 159.

26. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 29. – Арк. 318.
27. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 28. – Арк. 33.
28. Справа про спогади повстанця «Василя» [Ел/ ресурс]. — Режим доступу: <http://avr.org.ua/getPDFasFile.php/arhupa/acdvr-9-44-001.pdf>.
29. Літопис УПА. Т. 13: Перемищина – Перемиський курінь; Книга перша: Денник відділу “Бурлаки” (Володимира Щигельського). – Торонто, 1986. – С.13.
30. Сорока С. Підгаєцька сотня УПА на Волині. 1943 р. // Літопис УПА. Волинь і Полісся. Кн. 3: Німецька окупація. Спомини учасників. – Торонто: “Літопис УПА”, 1984. – С.153.
31. Спомини УПА Островерха [Ел. ресурс]. – Режим ДОС-тупу: <http://avr.org.ua/getPDFasFile.php/arhupa/acdvr-9-44-004.pdf>
32. Повстанський денник за 1946 р. [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://avr.org.ua/index.php/viewDoc/10451/>
33. На зв’язок. Справа про спогади повстанця Беркута [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://avr.org.ua/index.php/viewDoc/10455/> Літопис УПА. Т.13: Перемищина – Перемиський курінь; Книга перша: Денник відділу “Бурлаки” (Володимира Щигельського). – Торонто, 1986. – С. 13.

**Ihor BEREST,
Yurij NESTOR**

FEATURES OF PROCESS AND METHODS OF PREPARATION OF MEAL OF WARRIOR OF UPA

The article deals with the food culture among UPA during 1940-1950 years. It is characterized cooking methods, popular dishes, especially the process of eating and attitude of rebels to their diet.

Keywords: UPA, everyday, gastronomic culture, food, consumption, culinary culture.

* Усі архівні документи, що зберігаються у ГДА СБУ і використані у цій статті взяті із сайту Електронного архіву Українського визвольного руху. Для зменшення об’єму посилань у тексті, використано оригінальні (архівні) номерні позначення аркушів, яка зазначені на кожному з них у правому верхньому кутку.

Наукове видання

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ПАМ'ЯТКИ ПРИКАРПАТТЯ ТА КАРПАТ – ВАЖЛИВІ ОБ'ЄКТИ В РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

*Збірник матеріалів
III Всеукраїнської науково-практичної конференції
(Львів, 27 березня 2015 р.)*

Відповідальний редактор
Берест Р.Я.

Підписано до друку
Формат
Гарнітура «Times New Roman».
Друк на різографі. Ум. Друк. Арк..
Замовлення №

Друк ТзОВ «Компанія „Манускрипт”»
вул. Руська, 16/3, м. Львів, 79008
тел. (032)235-51-40

